

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

Hasan ÇİMEN

**AMERİKA'NIN IRAK'A MÜDAHALESİ SONRASINDA
YAŞANAN GELİŞMELERİN TÜRK-AMERİKAN
İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

TEZ YÖNETİCİSİ:

Doç. Dr. Nasuh USLU

KIRIKKALE 2007

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Hasan ÇİMEN tarafından hazırlanan “ Amerika'nın Irak'a Müdahalesi Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi ” adlı çalışmanın jürimiz tarafından, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Enver BOZKURT

ÜYE

ÜYE

Doç. Dr. Nasuh USLU
(TEZ DANIŞMANI)

Yrd. Doç. Dr. Haluk ÖZDEMİR

ÖZET

11 Eylül sonrası, ABD güvenlik ve dış politikası değişmiş, dış politikanın birinci önceliği olan terörizmle mücadelenin Irak boyutu, Türk-Amerikan ilişkilerinde derin hasarlara yol açmıştır. 2003 Irak Savaşı öncesinde, ABD'nin Türkiye'den beklediği desteğin TBMM tarafından reddedilmesi nedeniyle, iki ülke ilişkileri gerginlik sürecine girmiştir. Savaş sonrasında ABD'nin farklı bölge yaklaşımları ve Türkiye'nin Kırmızı Çizgilerini göz ardı etmesi, ilişkilerde güven bunalımı krizine yol açmıştır. Süleymaniye Olayları ve Kuzey Irak kaynaklı sorunlarda ABD'nin Türkiye karşıtı tutum takınması gibi nedenlerle ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı, Türk-Amerikan ilişkilerindeki sorunlara ışık tutarak, özellikle 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmelerin ve gerginliklerin, ilişkileri stratejik ortaklık olmaktan çıkardığını vurgulamaktır.

İki ülke ilişkilerinde stratejik ortaklığın olmadığı belirtilmesi, bundan sonra iki ülkenin birbirine karşı düşmanca tavır takınacağı anlamına gelmemektedir. Türk-Amerikan ilişkileri yarım yüzyıllık geçmişe sahip, NATO zemininde stratejik bir ilişki olarak devam etmektedir. Türkiye'nin bölgede istikrarı ve Batı değerlerini temsil etmesi, enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılmasında kilit bir ülke olması, sahip olduğu demokratik ve laik değerlerle diğer bölge ülkelerine model olması gibi hususlar ABD tarafından çok önemli görülmektedir. Belirtilen bu hususlar çerçevesinde iki ülke ilişkilerindeki ortaklığın devam edebileceği söylenebilir. Ancak ilişkilerin düzeyi, niteliği ve çeşitliliği ilişkilerin bundan sonraki gelişimi çerçevesinde şekillenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Türk-Amerikan İlişkileri, Stratejik Ortaklık, Kırmızı Çizgiler Büyük Orta Doğu Projesi, Ulusal Güvenlik Stratejisi, Uluslararası Terörizm*

ABSTRACT

In the post-September 11 attacks period, the general direction of American security and foreign policy changed and the Iraqi dimension of the American war on terrorism caused deep damages at Turkish-American relations. When the Turkish government's decree regarding the use of the Turkish territory by the United States was refused by the Turkish Parliament before the Iraqi war, this further strained Turkish-American relations. In the aftermath of the war, the approach of the United States to regional problems and its attitude of ignoring Turkey's "red lines" created a crisis of trust between the two states. The events of Süleymaniye and the anti-Turkish attitude of the United States in the problems originated from the Northern Iraq brought the relations to the point of break-off. In this context, the main purpose of this study is to emphasize that the developments and tensions in the post-September 11 attacks ended the strategic partnership character of Turkish- American relations by shedding light on the problems between the two countries.

Stating that strategic partnership does not exist at the relations between Turkey and the United States does not mean that the two countries will adopt a hostile attitude toward each other. Having a history of half a century, the Turkish-American relationship continues its existence as a strategic relationship based on the NATO alliance. Turkey's attributes such as representing stability and Western values in its region, having a key place in the transfer of energy resources to the West and being a model country with its democratic and secular values for the other regional countries are very important from the American perspective. It can be said that the partnership between the two countries will continue in these lines. But the level, nature and scope of the bilateral relations will be shaped in accordance with their future development.

Key Words: *Turkish-American Relations, Strategic Partnership, Red Lines, International Terrorism, National Security Strategy*

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 11 Eylül sonrası ABD güvenlik ve dış politikasındaki değişiklik ve bu değişikliğin bir sonucu olan 2003 Irak Savaşının, iki ülke ilişkilerini kopma noktasına getirerek, son zamanlarda dile getirilen ilişkilerdeki stratejik ortaklık yaklaşımına büyük darbe vurduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Irak Savaşı sonrası yaşanan gelişmelerin, ilişkilerde güven bunalımı krizlerine yol açtığı, her iki ülkenin farklı hassasiyet ve politik yaklaşımlarının gün yüzüne çıktığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayı ortaya koyarken karşılaştığım temel sorun, Türk-Amerikan ilişkilerini ele alan bir çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, ilişkileri stratejik ortaklık penceresinden değerlendiren ve ilişkilerdeki stratejik ortaklığın ne olduğunu detaylı bir şekilde ortaya koyan çalışmaların çok sınırlı olmasıdır. Ancak bu sorunun aşılmasında, tez danışmanım Doç. Dr. Sayın Nasuh USLU'nun Türk-Amerikan ilişkilerini her yönüyle detaylı bir şekilde ele alan değerli çalışmalarının bana büyük katkıları olduğunu vurgulamadan geçemeyeceğim.

Tüm çalışmam boyunca desteğini hiç esirgemeyip, büyük bir sabır ve kararlılıkla bana yardımcı olmaya çalışan başta tez danışmanım Doç.Dr. Nasuh USLU'ya, ağabeyim Yrd.Doç.Dr. Behzat ÇİMEN'e, ders dönemi sırasında bize büyük emeği geçen ve yakınlık gösteren, Prof.Dr. Cemalettin TAŞKIRAN, Prof.Dr. Enver BOZKURT, Doç.Dr. Erol KURUBAŞ, Yrd. Doç.Dr. Haluk ÖZDEMİR ve Yrd. Doç.Dr. Hüseyin EMİROĞLU'na şükranlarımı sunarım.

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Amerika’nın Irak’a Müdahalesi Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

27/ 11/ 2007

Hasan ÇİMEN

İÇİNDEKİLER

<u>GİRİŞ</u>	1
---------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASI TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TEMELİ VE NİTELİĞİ

1. İlişkilerin Başlangıcında Etkili Olan Temel Taban	8
<i>a. Ortak Güvenlik Meselesi</i>	11
<i>b. Askeri İttifakın Niteliği</i>	13
<i>c. Askeri ve Ekonomik Yardımlar</i>	16
<i>d. İdeolojik Boyut</i>	20
2. Soğuk Savaş Dönemi İkili İlişkilerin Temel Niteliği	21
3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin İki Ülke İlişkilerine Etkileri:	
<i>a. Sistemin ve Tehdit Algulamalarının Değişmesi</i>	27
<i>b. NATO'nun Genişlemesi ve Dönüşümü</i>	
(1) Yeni Süreçte Yeni Stratejik Konsept	33
(2) Güvenliğe Yönelik Yeni Düzenlemeler	36
(3) Körfez Savaşının İkili İlişkilere Yansıması	40

İKİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI DEĞİŞEN AMERİKAN GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASININ İLİŞKİLERE YANSIMASI

1. ABD'nin Değişen Güvenlik Stratejisi	47
<i>a. Amerikan Ulusal Güvenliği</i>	48
<i>b. Bush Doktrini ve Etkileri</i>	50
2. ABD'nin Değişen Güvenlik Stratejisinin Bölge Politikalarına Yansıması:	
<i>a. ABD'nin Değişen Bölge Politikası</i>	55
<i>b. Afganistan ve Meşruiyet Zemini Bulunmayan Irak Operasyonu</i>	62
<i>c. ABD'nin Değişen Bölge Politikasının Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi</i>	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2003 IRAK SAVAŞI VE SONRASI YAŞANAN GELİŞMELERİN TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

1. ABD'nin Irak'a Müdahalesinin Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi
 - a. Tezkere Krizi ve Etkisi 75
 - b. Süleymaniye Olayları ve Sarsılan Stratejik Ortaklık 82
2. ABD'nin Irak'ın Kürtleriyle İlişkisi ve Türkiye'nin Hassasiyetleri
 - a. ABD'nin Kürtlere Yönelik Bakışının İki Ülke İlişkilerine Etkisi 87
 - b. Türkiye'nin Hassasiyetleri ve Kırmızı Çizgiler
 - (1) Bağımsız Kürt Devleti Senaryoları 92
 - (2) Kerkük ve Türkmenler 97
 - (3) Kuzey Irak'ta PKK Varlığı ve Amerikan Tutumu 101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK İŞGALİ SONRASI TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN GENEL DURUMU VE GELECEĞİ

1. İlişkilerin Genel Çerçevesi
 - a. Gelişmelerin İki Ülke İlişkilerine ve İlişkilerin Algılama Boyutuna Etkisi 108
 - b. İlişkileri Düzeltme Çabaları 111
 - c. Türk-Amerikan İlişkilerinin Temel Niteliği
 - (1). İlişkilerin Güvenlik Boyutu 114
 - (2). Stratejik Ortaklık Yaklaşımı 117
 - (3). İlişkilerin Stratejik Ortaklık Penceresinden Değerlendirilmesi 120
2. Türk-Amerikan İlişkilerinin Geleceği
 - a. İlişkilerin Geleceğinde Sorun Olabilecek Temel Meseleler
 - (1) Irak Konusu 125
 - (2) Kıbrıs Konusu 126
 - (3) Ermeni Meselesi 128
 - b. İlişkilerin Geleceğine Yön Verebilecek Temel Konular
 - (1) Büyük Orta Doğu Projesi 129
 - (2) Türkiye'nin AB Üyeliği 132
 - (3) Türk-İsrail İlişkileri 134
 - (4) Bakü-Ceyhan Projesi 137
 - (5). Türkiye'nin Stratejik Önemi 140

SONUC

142

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Savunma ve Güvenlik Kimliği
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Anlaşması
BAB	Batı Avrupa Birliği
BİO	Barış İçin Ortaklık
BM	Birleşmiş Milletler
BOP	Büyük Orta Doğu Projesi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
CIA	Haber Alma Teşkilatı
FMF	Dış Askeri Yardım
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IMF	Uluslararası Para Fonu
IMET	Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim
ISAF	Afganistan Uluslararası Yardım Gücü
ITC	Irak Türkmen Cephesi
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KFOR	Kosova İstikrar Gücü
MAP	Askeri Yardım Programı
MC	Milletler Cemiyeti
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MLF	Çok Taraflı Nükleer Güç
NATO	Kuzey Atlantik Savunma Örgütü
NSC	Ulusal Güvenlik Konseyi
NGO	Hükümet Dışı Örgütler
OSIA	Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması
RF	Rusya Federasyonu
SFOR	Bosna Hersek Barış Gücü
SEIA	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNIMIG	BM Irak-Kuveyt Gözlem Grubu
UNICOM	BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu
USIA	Birleşik Devletler Haber Alma Ajansı
YDD	Yeni Dünya Düzeni

GİRİŞ

Temeli Osmanlı dönemine kadar uzanan Türk-Amerikan ilişkileri, Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasının da başlıca önceliklerinden birisi olmuştur. İlişkiler, bazı zamanlarda kritik aşamalardan geçmiş olsa da ilişkilerin genel seyri ortak strateji çerçevesinde gerçekleşmiştir. ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001'deki terör saldırıları nedeniyle, terörizmle mücadele kapsamında Irak'ın işgali sonrasında yaşanan gelişmeler, ilişkilerdeki stratejik ortaklığın, yerini belirsizliğe bırakmasına neden olmuştur. Bu çerçevede ilişkilerin, temel niteliğinde sapmalar olduğu, stratejik çerçevesinin bozulduğu söylenebilir. Bu çalışmada temel olarak 11 Eylül sonrası dönem ele alınarak, bu dönemin bir ürünü olan ABD'nin Irak müdahalesiyle yaşanan gelişmelerin ve ortaya çıkan farklı politik yaklaşımların, ilişkileri nasıl ve ne yönde etkilediği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ağırlık noktasını, Irak işgali sonrası ilişkilerin bozulan temeli ve bunun nedenleri oluşturmaktadır. Çalışmada özellikle son dönemlerdeki karşılıklı ilişkiler tanımlanırken ortaya atılan "*stratejik ortaklık*" kavramının ne derece gerçeği yansıttığı üzerinde durulacaktır. Diğer taraftan Soğuk Savaş dönemi ile ilgili olarak, uzun soluklu bir analizden ziyade ilişkilerdeki temel tabanı ortaya koyacak şekilde bir değerlendirme yapılacaktır. Karşılıklı ilişkileri etkileme niteliğine sahip kimi meselelerin, hem Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında, hem de günümüzde etkinliklerini sürdürdükleri bir gerçektir. Bu yüzden bu meselelerle ilgili bilgiler, ilişkileri hangi dönemde ve ne şekilde etkilediklerine bakılarak verilmeye çalışılacaktır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin temeli, Soğuk Savaş döneminde atılmış, ilişkiler ortak tehdide karşı "*stratejik ittifak*" niteliğine bürünmüştür. Ancak 2003 Irak işgali sonrasında; gerek bölge politikaları ve tehdit algılamaları, gerekse terörle mücadelede yaklaşım farklılıkları nedeniyle bu durumun tartışmalı hale geldiğinin ortaya konması, çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Özellikle "*stratejik ortaklık*" olarak ifade edilen karşılıklı ilişkilerin, daha çok ABD'nin çıkarlarına göre şekillendirildiği ve ilişkilerin genel niteliğinin böyle bir ortaklık düzeyine varmadığı açıklanmaya çalışılacaktır. Soğuk Savaş döneminde hem uluslararası sistemin gereği olarak, hem de ortak tehdit algılamaları ve çıkarlar sebebiyle oluşturulan iki devlet arası ittifak ilişkileri, günümüzde NATO vasıtasıyla devam ettirilmeye çalışılsa da, Türkiye'nin,

sadık müttefiklik ilişkisinden her zaman yarar görmediği, üzerinde durulacak noktalar arasında bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen genel hususlar üzerinde yoğunlaşan bu çalışma, toplam dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde ilişkilerin başlangıcı ile birlikte Soğuk Savaş dönemi ilişkilerin temelini oluşturan ortak zemine vurgu yapılacaktır ve bu dönemdeki ilişkilerin temel niteliği açıklanacaktır. Diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan yeni dönemdeki tehdit algılamalarının, ikili ilişkilerin temelini oluşturan NATO misyonlarındaki değişikliğin ve bu dönemde ortaya çıkan Körfez Krizi ile sonrasında yaşanan gelişmelerin ikili ilişkileri nasıl etkilediği ortaya konacaktır.

Çalışmanın ana konusu üzerinde yoğunlaşan ikinci bölümde, 11 Eylül sonrası ABD'nin uluslararası terörizmle mücadelesinin hem uluslararası ilişkilere, hem de Türk-Amerikan ilişkilerine olan etkisi ele alınacak, ABD'nin değişen güvenlik stratejisi ve bölge politikalarının ilişkilere ne yönde yansıdığı açıklanacaktır. Yine bu çalışmanın ana konusuna odaklanan üçüncü bölümde ABD'nin, Irak müdahalesi öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmelerle, Irak'ın Kürtleriyle olan ilişkileri ele alınacak, bu bağlamda Türkiye'nin bölge hassasiyetlerine karşı Amerikan yaklaşımlarının, ikili ilişkileri nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılacaktır. Bölüm içerisinde ayrıca Türkiye tarafından büyük bir güvenlik endişesi olarak görülen PKK terör örgütünün varlığı ve bu örgüte yönelik farklı algılamalar ile farklı politik yaklaşımların ilişkiler üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin mevcut durumuyla bu durumun stratejik ortaklık penceresinden değerlendirilmesi ve ilişkilerin geleceğine yönelik öngörülerde bulunulması, dördüncü bölümde ele alınacaktır. Bu bölümde kırılan ilişkileri düzeltme çabaları ve aslen ilişkilerin temelini bozulmasında etkili olan ve önümüzdeki dönemde de etkili olmaya devam edebilecek meselelerin neler olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, tezin ana fikrini teşkil eden *“Irak işgali sonrasında, Türk-Amerikan ilişkilerinde tamiri zor kırılmaların yaşandığı ve ilişkilerdeki stratejik temelin ve ortaklığın artık ikili ilişkilerde geçerli olmadığı”* yönündeki temel savın, ne kadar doğru olduğu, yapılan değerlendirmeler çerçevesinde ele alınacak, bu bağlamda çalışmanın amacına ulaşmış olup olmadığı ortaya konacaktır. Ayrıca ilişkilerin geleceğine yönelik temel çerçevenin nasıl ortaya konulabileceği ele alınacak, bu konudaki öngörülere de yer verilecektir.

Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili olarak, bazı stratejik düşüncelerden ve kavramlardan bahsetmek, bu çalışmanın daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bir devletin dış politikasını etkileyen en önemli unsurlar; üzerinde bulunduğu coğrafi konum, uluslararası sistemin mevcut yapısı ve ülke yöneticileriyle politika oluşturanların ideolojik bakışı ve tehdit algılamalarıdır. Bu unsurların etkisiyle devletlerin dış politika davranışları değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. Yalnızcılık (izolasyonizm), tarafsızlık, bağlantısızlık ve ittifak kurma dış politika davranışlarına örnek olarak verilebilir.¹ Bu unsurlar dikkate alındığında Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin önderlik ettiği iki kutuplu sistemde, en büyük tehdidin Sovyetler Birliği'nden gelebileceğini düşünen Türkiye, uzun bir sınır komşuluğu nedeniyle de, ABD ve Batı ittifakına dayanma ihtiyacı hissetmiştir. Diğer taraftan Türk yönetici kesimin Batı yönelimli ideolojik bakışı ve Batı ittifakını modernleşmenin en temel unsuru olarak görmeleri de, Batı ittifakına yönelişte etkili olmuştur. ABD de, Türkiye'yi komünizmin yayılmasında hem bir engel, hem de çevreleme stratejisinin önemli bir unsuru gördüğü için Türkiye'yle ittifak kurmayı gerekli görmüştür. Dolayısıyla bu dönemde Türk-Amerikan ittifakı, uluslararası sistemin ve dönemin mevcut koşullarının gerektirdiği bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Devletleri ittifak oluşturmaya götüren ve bu ittifak içinde davranışlarına yön veren çeşitli unsurlar bulunmaktadır. İttifakların genel amaçları arasında ortak tehdidi caydırmak, ortak bir hedefe ulaşmak, güç dengesi oluşturmak, sorumluluk ve maliyeti paylaşmak gibi unsurlar sayılabilir. Diğer taraftan bir ittifakın sağlamlığı ve devamlılığı, sağladığı faydanın niteliğine ve buna bağlı olarak da ittifak üyelerinin ittifaka verdiği öneme bağlıdır. Türk-Amerikan ittifakının en önemli amacı, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek saldırıları caydırmak ve komünizmin yayılmasını engelleyerek ittifak üyelerinin güvenliklerini sağlamaktır. NATO'nun 5. maddesinde ortaya konan kolektif güvenlik yararı ile ekonomik ve askeri yardımlar adı altında elde edilen özel yararların ötesinde, Türk yöneticilerinin ittifakın öneminde aşırıya kaçmaları, Türkiye'nin, ABD tarafından sadık müttefik olarak algılanmasına yol açmıştır.

Sadık müttefiklik; bir devletin, ittifak ilişkisine gereğinden fazla önem vermesi, kendi özel çıkarını ve dış politik önceliklerini dahi ittifak penceresinden

¹ Uluslararası sistem ve devletlerin dış politika davranışları hakkında daha detaylı bilgi için bkz; Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, Ankara: Atilla Kitabevi, 1993, ss. 36-85.

değerlendirmesi, müttefikine aşırı derecede bağlanıp onun istekleri doğrultusunda davranış sergilemesi olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin sadık müttefik olarak algılanan dış politika davranışları şunlardır: Sürekli olarak ABD ve Batı'nın yanında yer alması, ABD'nin politikalarını ve uluslararası alandaki tavırlarını desteklemesi, gerek Kore Savaşına katılmayı gerekse Jüpiter füze rampalarının kurulmasını TBMM'ye danışmadan kabul etmesi, ABD istiyor diye Bağdat Paktını kurması ve İsrail ile siyasi ilişkilerini komşu ülkelere rağmen geliştirmesi.

ABD ise, ittifakı daha çok realist perspektiften değerlendirmiştir. Realist perspektifin en önemli unsuru olan güç ve onunla özdeş kabul edilen çıkar kavramları gereği Amerikalılar, ittifakı kendi askeri, politik ve ekonomik çıkarları açısından gerekli görmüşlerdir. Onların kafasındaki ittifak anlayışı, iki tarafın her koşul ve şart altında tereddütsüz birbirine yardımını gerektiren, romantik bir ittifak anlayışı içermemiştir. Gerek Küba füzeleri krizi, gerekse Kıbrıs meselesi ve ambargosu, bu durumu ortaya koymaktadır.²

Soğuk Savaş dönemi sonrasında, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla, iki kutuplu uluslararası sistemin yapısı değişmiş, sistem, ABD'nin tek süper güç olarak kaldığı tek kutuplu bir yapıya dönüşmüştür. Yeni sistemde tehdit algılamaları değiştiğinden Türk-Amerikan ittifak yapısı da bundan etkilenmiş, ittifakın “*kolektif güvenlik*” garantisi ikinci planda kalıp, insan hakları ve evrensel değerler biraz daha ön plana çıkmıştır. Gerek ittifakın kuruluş amacını yitirmesi, gerekse ittifak içi davranışı belirleyen ittifakın kolektif ve özel yararının azalması (Soğuk Savaş dönemi elde edilen askeri ve ekonomik yardımlar bu dönemde insan hakları ve demokratikleşme engeline takılmıştır), iki ülke ilişkilerini belirleyen ortak zeminin kaybolmasına neden olmuştur.

Bu genel eğilime rağmen, yeni dönemde yeniden tanımlama ihtiyacı duyulan Türk-Amerikan ilişkileri, Körfez krizi ve Balkanlara yapılan ortak operasyonların da etkisiyle genelde “*stratejik ortaklık*” olarak tanımlanmaya başlanmış, bazen de kendisinden “*güçlendirilmiş ortaklık*” olarak bahsedildiği olmuştur. Stratejik ortaklık; tarafların stratejik hedefleri, değerleri, tehdit algılamaları ve öncelikleri arasında büyük

² Devletlerin İttifak kurma stratejileri ve bu bağlamda Türk-Amerikan İlişkilerinin değerlendirilmesi hakkında detaylı bilgi için bakınız; Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, ss. 17-29; Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1997, ss. 281-296.

benzerlikler bulunan, ilişkilerde karşılıklı güven, saygı, dürüstlük ve şeffaflığın esas olduğu bir ilişki biçimidir. Bu tür ilişkide taraflar stratejik planları hakkında sürekli görüş alışverişinde bulunduğu gibi ortak politikalar sonucu elde edilen yararlar ve maliyetler de paylaşılmaktadır. Aslında bu tür bir ilişki biçiminin, iki ülke ilişkilerinde ortaklığın temel zeminin bulunduğu Soğuk Savaş döneminde bile yaşanmadığı açıktır.³ Kaldı ki, gelinen son dönemde tek süper güç olan ABD'nin dünya ölçeğinde takip etmiş olduğu global çıkarları ile, Türkiye'nin bölgesel çıkarları, özellikle Irak kapsamında çatışma içine girmiştir.

Genel olarak vurgulamak gerekirse, ABD'nin Irak politikası ve bölgeye yönelik yaklaşımları, ikili ilişkilerdeki stratejik temelin kaybolmasında en etkili faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye kendi topraklarında yaşayan Kürt vatandaşları dolayısı ile Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmelere karşı kayıtsız kalmamış ve bunu güvenliğinin en önemli unsuru olarak görmüştür. Bu bağlamda Irak işgali sonrasında yaşanan gelişmeler ve ABD'nin politikaları, Türkiye'nin "kırmızı çizgileri" olarak bilinen ve bölge hassasiyetlerinin temelini oluşturan bağımsız Kürt devleti oluşumunun engellenmesi ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konularında, Türkiye'ye zarar vermeye başlamıştır. Kürt liderler ABD'den aldıkları destekle açık bir şekilde federal bir yapılanmadan söz etmeye başlamışlar, hatta bu yapılanmanın onları gerektiğinde bağımsızlığa götürebileceğini de belirtmekten çekinmemişlerdir.

Diğer taraftan, bölgedeki Türkmen varlığını görmezden gelen Amerikan politikaları, Irak'ın yeniden yapılandırılması ve Anayasa oluşturma sürecinde açık bir şekilde görülmüş, Irak'ın idari ve siyasi yapısı, Kürtlerin Irak'tan ayrılmasını kolaylaştıracak şekilde oluşturulmuştur. Son olarak, Türkiye'nin güvenliğini doğrudan ilgilendiren ve yıllarca verilen mücadelede hem binlerce güvenlik görevlisi ve vatandaşının kaybına, hem de milyarlarca dolar ekonomik kayba ve bölge istikrarsızlığına neden olan PKK varlığı, Türkiye'nin en önemli güvenlik endişesi olagelmıştır. PKK liderinin yakalanıp Türkiye'ye iade edilmesinde büyük payı olan ABD'nin, aynı desteği Irak işgalinden sonra verdiğini söylemek güçtür. PKK liderinin yakalanmasıyla bıçak gibi kesilen terör olayları Irak işgali sonrası tekrar artmaya başlamış, Türkiye'nin bölgeye yapmak istediği askerî operasyon talebi, bölgenin istikrarsızlaşabileceği bahanesiyle ABD tarafından sürekli engellenmiştir. ABD'nin

³ S. Bahadır Koç, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-1 Siyaset", *Stratejik Analiz*, No. 63, Temmuz 2005, s. 13.

işgali ve kontrolü altında olan bir bölgede, PKK varlığı ve gerçekleştirilen terör eylemleri ABD'nin uluslararası terörizmle mücadele söylemine gölge düşürmüştür. Bütün bu yaşanan olaylar ve gelişmelerden edinilen izlenim, ikili ilişkilerin dayandığı temel zeminin artık ortadan kaybolduğu yönündedir.

İki ülke yetkilileri hem karşılıklı ziyaretlerinde, hem de yapmış oldukları açıklamalarda ilişkilerin niteliğinde hiçbir sapma olmadığını ve her şeyin eskiden olduğu gibi devam ettiğini belirtmiş olsalar da, yukarıda açıklanmaya çalışılan bazı temel meselelerdeki yaklaşım farklılıkları, bu açıklamaları doğrular nitelikte görülmemektedir. Bu çalışmada zaten, Türk-Amerikan ilişkilerinin Soğuk Savaş dönemindeki temel tabanının artık olmadığını, Irak işgali sonrası yaşanan gelişmelerin bu durumu açık bir şekilde ortaya koyduğunu dolayısıyla ilişkilerin, açıklananın aksine eskisi gibi olmadığını göstermeye çalışmaktadır.

Belirtilen amaç çerçevesinde yürütülen çalışmada benimsenen yaklaşım, iki ülke ilişkilerinin niteliğindeki sapmaların nedeni olarak sadece yaşanan olay ve gelişmelerin verilmesinin yeterli olmayacağı yönündedir. Söz konusu sapma nedenlerinin diğer boyutu, uluslararası sistemin ve tehdit algılamalarının farklılaşmasına dayanmaktadır. Yeni sistemde tek süper güç olarak kalan ve küresel bir dünya politikası takip eden ABD ile, kendi bölgesinde statükonun değişmesini güvenlik zafiyeti olarak algılayan Türkiye'nin farklı yaklaşımlar benimsemelerinin de rolü, sürekli göz önünde bulundurulmuştur. Şimdiye kadar Türk-Amerikan ilişkilerinin belli dönemlerine vurgu yapan araştırmalar yanında 11 Eylül sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulduğunu belirten birçok değerlendirme ve çalışmalar yapıldığı yadsınamaz. Bu çalışmanın onlardan farkı, hem ilişkilerin temeline ışık tutma, hem de bu temeldeki kaymaların nedenlerini genel olarak tarihsel süreç içinde, detaylı bir tarihsel analiz yapmadan vermeye çalışarak iki ülke ilişkilerinde gelinen son durumu bütün olarak değerlendirme çabası içinde olmasıdır. Bu arada iki ülke ilişkilerini bundan sonraki dönemde etkileyebilecek temel meseleler üzerinde durularak ve bunlara yönelik yaklaşımlar ortaya konularak ilişkilerin gelecekte ne yönde seyredebileceği hususunda fikir verme amacı da gözetilmiştir.

Çalışmanın, ilişkilerdeki temel zemini ve onun niteliğini ortaya koyması, günümüzde bu temel zeminin nasıl ortadan kalktığını vurgulaması ve gelecekte de ilişkilerin ne yönde seyredeceğini ortaya koyması açısından faydalı olacağı

düşünülmektedir. Fakat çalışmayı yapmadaki amacın, Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili kötümser bir tablo çizip bu ilişkilerin bozulmasını arzu edenleri haklı çıkarmak ve onları ilişkiler aleyhindeki çabalarında cesaretlendirmek olmadığı belirtilmelidir. Zaten iki devlet arası ilişkilerin artık eskisi gibi olmadığını ve olmayacağını söylemek, iki ülkenin bundan sonra birbirlerine karşı düşmanca tavırlar sergileyeceği anlamına gelmemektedir. Bundan sonra gerek bölgesel gerekse küresel anlamda yaşanan gelişmeler karşısında ortaya konacak politik yaklaşımlar aynı olduğu müddetçe ilişkilerde ortaklıktan söz edilebileceği âşikârdır. Bu kapsamda, Bakü-Ceyhan boru hattı projesi ile Büyük Ortadoğu Projesi gibi önemli politiklardaki ortak yaklaşım, bundan sonraki dönemde ilişkileri ortak zeminde devam ettirme potansiyeli sağlayabilir. Diğer taraftan başta Irak'ın geleceği ve toprak bütünlüğü olmak üzere, Irak'ın kuzeyindeki PKK varlığı ve terörizm ile mücadele, Kıbrıs sorunu, Kongrede sık sık gündeme gelen Ermeni yasa tasarıları ve Türkiye'nin demokratikleşmesi ve Avrupa Birliğine üyeliği, ilişkileri belirleyecek önemli meseleler olarak ortada durmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASI TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TEMELİ VE NİTELİĞİ

1. İlişkilerin Başlangıcı ve Gelişiminde Etkili Olan Temel Taban:

Türk-Amerikan İlişkileri Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ABD'nin bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda başlamış, ABD'li işadamı David Offley, 1824 yılında ABD'nin ilk Osmanlı Devleti konsolosu olarak atanmıştır.¹ Bu dönemdeki Osmanlı-Amerikan ilişkileri, daha çok ticari yönü ağır basan bir ilişki niteliği taşımaktaydı. 1830'da imzalanan “*Ticaret ve Seyrü Sefain Anlaşması*”, bu ticari ve hukuksal nitelikli ilişkilerin çerçevesini çizmiştir. Bu anlaşma ile Amerikan tacirlerine ticari ayrıcalıklar tanınmış, taraflara birbirlerinin ülkelerinde karşılıklı elçilik ve konsolosluk açma imkânı sağlanmıştır.² Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında iki ülke ilişkileri bozulmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski toprakları üzerinde savaş sonrası düzenlemeleri içeren Lozan Antlaşmasının, Amerikan Kongresi tarafından 1930 yılına kadar onaylanmamış olması, Cumhuriyet dönemi ilişkilerde ilk ciddi eksiklik olarak görülmüştür.³ Aynı şekilde Wilson'un on dört ilkesinden olan self-determinasyon fikrinin, farklı etnik unsurların milliyetçiliğini teşvik ettiği yönünde olumsuz bir algılama da, bu dönem ilişkilerinde negatif yönde etkide bulunmuştur.⁴

İki savaş arası dönemde Türk-Amerikan ilişkileri, görece bir durgunluk yaşamıştır. ABD, klasik izolasyonizm politikasının ve takip eden ekonomik depresyonun etkisiyle içe dönmüş, Türkiye ise, Avrupalı büyükler ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzenlemek ve kendi konumunu güçlendirmek için Sovyetlerle saldırmazlık paktı, İtalya ve Almanya'nın genişleme emellerine karşı da İngiltere ve Fransa ile ittifak

¹Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay,1991,s.1.

² Çağrı Erhan, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi” içinde İdris Bal (der), *21. Yüzyıl Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 140.

³ Ian O.Lesser, “Köprü mü Engel mi? Soğuk Savaşın Ardından Türkiye ve Batı” içinde Ian O.Lesser ve Graham E.Fuller (der.), *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e*, (Çev.Meral Gönenç), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s. 155.

⁴ F. Stephen Larrabe ve Ian O.Lesser, *Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde*, (Çev.Mustafa Yıldırım), İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002, s. 206.

anlaşması yapmıştır.⁵ İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan dönemde ise iki ülke arasında “*Seyrü Sefain*” ve diğer ticaret anlaşmaları yenilenmiş, 1941’de, “*Ödünç Verme ve Kiralama Yasası*” gereğince ABD’nin Türkiye’ye silah yardımıyla bulunmasıyla iki ülke ilişkileri farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır.⁶

İkinci Dünya Savaşından sonra Türk dış politikasında en önemli sorunun, savaşa girmemiş olmasından kaynaklanan yalnızlık olduğu söylenebilir. Savaş sırasında çatışmaya katılmaktan dikkatle kaçınan Türkiye, savaş sonrası BM gibi savaşı kazanan devletlerin kurmuş olduğu uluslararası teşkilata katılma sürecinde bu yalnızlığı yaşamıştır. Sovyetler Birliği’nin, vermiş olduğu nota ile 1925 tarihli “*Dostluk ve İşbirliği Anlaşması*”nın savaş sonrası yeni duruma uygun bulunmadığı gerekçesiyle 1936 tarihli Montreux Boğazlar Sözleşmesinde kendi lehine değişiklik yapılması yönündeki istekleri, Türkiye dışında fazla tepki görmemiştir. Çünkü büyük devletler ve ABD, savaş sonu düzeninin Sovyetlerle işbirliği içinde kurulabileceği düşüncesini taşımaktaydı.⁷ Ancak Sovyetler Birliği’nin bu dönemde Çarlık Rusya’sının geleneksel siyasetini uygulamaya başlaması, Doğu ve Güney Avrupa ülkelerindeki ideolojik yapılanması ile gerçekleştirilen komünist yönetim darbeleri ve Berlin Buhranı gibi gelişmeler,⁸ ABD ve diğer Avrupalıları Sovyetler hakkında yeniden düşünmeye sevk etmiştir.

Savaş sonrası dönemde yeni düzenin ve dünya politikalarının oluşturulmasında Sovyetler Birliği ile aynı görüşte olmadığını gören ABD, birden olmasa da zamanla ve tedrici bir biçimde Sovyetler Birliği’ne karşı Türkiye’nin, Batı ittifakının en önemli köşe taşlarından biri olacağına inanmaya başlamıştır. Sovyet nüfuzunun ve komünist ideolojinin genişleyerek tüm Doğu Avrupa’yı da içine alması, ABD’nin endişelenmesinin ana kaynağını oluşturmuş, ABD dış politikasını bu tehdide göre şekillendirmek durumunda kalmıştır. Bu değişimin ilk adımı olarak da ABD, Sovyetler Birliği’nin hem Doğu Akdeniz, hem de Orta Doğu’ya yayılma yolları üzerinde doğal engel oluşturduğunu düşündüğü Yunanistan ve Türkiye’ye ekonomik ve siyasi destek verme yoluna gitmiştir.⁹ Sovyetler Birliği’nden kaynaklanan bu tehdit hem Türkiye,

⁵ İki savaş arası dönemdeki Türkiye’nin Dış politik yönelişi hakkında detaylı bilgi için bkz; Mehmet Gönübol ve Cem Sar, “1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, ss. 92-133.

⁶ Erhan, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi”, s. 141.

⁷ Mehmet Gönübol ve Haluk Ülman, “Savaş Sonrasında Türkiye’nin Durumu” içinde, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, ss. 191-192.

⁸ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Ankara: Metu Pres, 2001, s. 4.

⁹ G. S. Harris, *The Troubled Alliance*, Washington: American Enterprise Enstitute, 1972, s. 21.

hem de ABD'nin dış politikasında radikal sayılacak derecede değişikliğe neden olmuştur. Kurulduğu günden beri kendisini diğer devletlerden tecrit etme politikasını takip eden ABD, bu politikasını değiştirerek global bir süper güç olarak dünyanın başka bölgelerinde sorumluluklar almaya başlarken, Türkiye de aynı şekilde büyük güçlere fazla angaje olmama politikasını terk ederek askeri ve siyasi ittifaklara yeşil ışık yakmaya başlamıştır.¹⁰

İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin Sovyet etkisi altında kalmasını engellemek, artık ABD için hayati önem taşımaya başlamıştır. ABD'nin yaşamsal çıkarlarının başında ise, Türk boğazları gelmekteydi. Boğazları uluslararası su yolu statüsünde gören ABD, Sovyet varlığı ve yayılcılığı güçlendikçe, bu görüşünden vazgeçerek Boğazların tamamen Türk egemenliğinde kalması gerektiğini savunmaya başlamıştır.¹¹ Aynı şekilde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak isteklerini, iki ülke arası bir mesele olarak gören ABD yönetimi, bu fikrinden kısa sürede vazgeçerek Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Nitekim Başkan Truman yapmış olduğu konuşmada Sovyetler Birliği'nin Türk topraklarını istila ederek Boğazlar bölgesini ele geçirmek istediğine artık şüphesinin kalmadığını, bu gidişe demirden bir yumruk uzatılmazsa yeni bir savaşın çıkacağını belirtmiştir.¹²

Sovyetler Birliği'nin istek ve niyetlerinin anlaşılması, ABD'yi bu duruma engel olmaya sevk etmiştir. Başkan Truman'ın kendi adıyla ortaya koyduğu doktrin, bu politikanın temelini oluştururken, aynı zamanda ABD dış politikasında radikal değişimin işaretini vermiştir. Başkanı Harry S. Truman, yapmış olduğu konuşmasında özgür ulusların ABD'nin desteğini aradığını, ABD'nin vermesi gereken desteği vermemesi durumunda dünya barışının tehlikeye gireceğini belirterek Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapılmasını istemiştir.¹³ Yardımın yapılmaması halinde bu devletlerin demokratik Batı için bir kayıp olacağını belirten Truman'ın bu yaklaşımı, aynı zamanda içerden ve dışardan tehdit alan tüm ulusların desteklenmesi gerektiğini de içermektedir.¹⁴ Truman doktrininde ifadesini bulan yeni yaklaşım, ABD diplomasisinin gelecek 40 yıllık dönemine damgasını vurmuş, aynı

¹⁰ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, 2000 s. 87.

¹¹ Çağrı Erhan, "ABD ve Nato'la İlişkiler", içinde Baskın Oran (der.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1919-1980)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 523.

¹² Gönlübol ve Ülman, "Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu", s. 201.

¹³ B. Kuniholm, "Retrospect and Prospect: Forty Years of U.S. Middle East Policy", *The Middle East Journal*, C. 41, No. 1, Kış 1987, s. 11.

¹⁴ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 7.

zamanda ABD'nin Savaş sonrası dönemin global liderliğini üstleneceğinin de işaretini vermiştir.¹⁵ Görüldüğü gibi Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin mevcut düzenini Sovyetler Birliği ile yapılandırmayı düşünen Amerikan yönetimi, Sovyet tehlikesi ve komünizm tehdidinin zamanla farkına vararak bu politikasından vazgeçmiştir. Türkiye'nin Sovyetler Birliğine yönelik endişelerini, iki ülke arası mesele olarak görme politikasından vazgeçme ve bu konuda Türkiye'yi destekleme, yapılan açıklamalar ve başkan Truman'ın komünizm tehdidinin durdurulmasına yönelik ortaya koyduğu yardımlar, ABD'nin dış politikasındaki radikal değişikliğin önemli göstergeleridir.

a. Ortak Güvenlik Meselesi:

Soğuk Savaş döneminin başından itibaren iki ülke ilişkilerinin temelini güvenlik eksenine oturtulmasında her iki ülkenin de yaklaşımları etkili olmuştur. ABD açısından, hayati önemdeki güvenlik çıkarların bulunduğu bölgelere Türkiye'nin yakınlığı önemli görülmüş, ilişkilerin temeli güvenlik konularında yoğunlaşmıştır.¹⁶ Diğer taraftan savaş sonrası düzenin korunması ve geliştirilmesi hususunda Türkiye'nin de aynı kanaati taşıması, ilişkilerin güvenlik temelinde yürümesinde etkili olan diğer bir husustur. Özellikle komünizmle savaşta Türkiye'nin büyük bir coşku ile ABD'nin yanında yer alması ve bunun da en büyük savunucularından birisi olması ABD tarafından önemli görülmüştür.¹⁷ ABD'nin komünizmle savaşının en önemli unsuru olan “*çevreleme stratejisi*”, Türkiye ile geliştirmiş olduğu güvenlik temelli ilişkinin özünü oluşturmuştur. Çevreleme stratejisinin temeli, ABD'li diplomat George Kennan'ın, 1947'de Dışişleri Bakanlığı için hazırladığı raporda, Sovyetlerin tüm Avrupa ve Asya'da gerek silahlı olarak, gerekse siyasi yollarla nüfuz etmesinin ABD'nin hayati çıkarları açısından kabul edilemez olduğunu belirtmesine dayanmaktadır. Böylece “*komünizmin çevrelenmesi*”, ABD'nin öncelikli dış politika hedeflerinden biri haline gelmiştir.¹⁸ ABD, bundan sonraki dönemlerde Türkiye'yi hep Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesi ve durdurulması aşamasında önemli bir köşe taşı olarak görerek, Türkiye'yle ilişkilerini ona göre geliştirme ihtiyacı hissetmiştir.¹⁹ ABD'nin Sovyet yayılmacılığını önlemek için kuzey cephesini güçlendirme konusundaki kararlılığı da

¹⁵ Kenneth W. Stein, “Bush Doktrini: Orta Doğuda Seçici Müdahale”, *Gen. Kur. Bşk. SAREN Dış Basın Bülteni*, Mart 2003, ss. 28-37.

¹⁶ Larrabe ve Lesser, *Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde*, s. 204.

¹⁷ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, (der. Melek Fırat), Ankara: İmge Kitabevi, 1998, ss. 107,108.

¹⁸ Çağrı Erhan, “ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları”, içinde Mustafa Aydın (der.), *Küresel Politikada Orta Asya*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, ss. 14,15.

¹⁹ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 88.

Türkiye'nin ABD'nin gözündeki stratejik önemini en belirgin bir şekilde ortaya koymuştur.²⁰ Dönemin ABD dışişleri bakanı J. F. Dulles, Orta Doğu'nun güvenliği ile Avrupa savunması arasında doğrudan bir bağlantı görmüş, NATO'nun güney kanadında bulunan Türkiye'nin Orta Doğu'da güvenliğin tesis edilmesi yönünde önemli bir rol oynaması gerektiğini belirtmiştir.²¹

Türkiye açısından, bu dönemde ABD ve Batı desteği çok acil ve önemlidir. İkinci Dünya Savaşından sonra Türk dış politikasına hâkim olan esas mesele, bütün ağırlığı ile üzerine çöken Sovyet yayılmacılığı ve emperyalizmine karşı kendi güvenliğini sağlama endişesidir. 1945-1946 yıllarında Sovyetlerin bir yandan Boğazlara yerleşmek amacıyla Boğazlar Sözleşmesinde kendi lehine değişiklik yapılmasını istemesi, diğer yandan da Doğu Anadolu topraklarına göz dikmesi, Türkiye'yi büyük güvenlik endişesine sevk etmiştir. Türkiye bu tehlike karşısında, denge unsuru olabilecek bir güce dayanma zorunluluğu hissetmiştir.²² Yani, Sovyet tehdidinin kapı önünde oluşu, Batı ile ilişkilerin sağlamlaştırılmasını, daha da önemlisi ABD ile güvenlik ittifakının kurulmasını, Ankara yönünden dış politikanın başta gelen önceliği haline getirmiştir.²³

Diğer taraftan Sovyet isteklerini, önceden iki ülke arası mesele olarak gören ABD'nin, sonradan tutum değiştirerek tüm ağırlığını Türkiye'den yana koyması, başta Boğazlar konusu olmak üzere, diğer Sovyet istekleri karşısında Türkiye'yi desteklemesi, Türkiye'yi ABD ile güvenlik ilişkilerine götüren önemli nedenlerden birisidir. Mesela dönemin ABD Dışişleri Bakanı Acheson, Sovyet isteklerinin Boğazlar rejimini düzenlemekten çok, Türkiye'yi Sovyet egemenliği altına alma amaçlı olduğunu belirtmiştir.²⁴ Son olarak, Türkiye'nin ekonomik sıkıntı içinde olması ve bu konuda dış yardıma ihtiyaç duyması, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde etkili olan en önemli unsurlardan birisidir. Soğuk Savaş döneminde başlayan ABD ekonomik ve askeri yardımlarının temeli de güvenlik meselesine endekslenmiştir.²⁵ Zaten Türkiye açısından ABD ile ilişkisinde sürekliliği sağlayan en temel unsurlar; ekonomik yardım

²⁰ Lesser, "Köprü mü Engel mi...", s. 155.

²¹ Hüseyin Bağcı, "Demokrat Partinin Orta Doğu Politikası" içinde Faruk Sönmezoğlu (der.), *Türk Dış Politikası Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 115.

²² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara: Türkiye İş Bank. Kültür Yay, 1992, s. 517.

²³ Larrabe ve Lesser, *Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde*, s. 207.

²⁴ Gönülbol ve Ülman, "Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu", s. 206.

²⁵ Serhan Batur, "Stratejik İlişkilerde Yeni Dönem: Ortak Vizyon", *Türk Harb-İş*, No.222, Ağustos 2006, s. 4.

gereksinmesi, modernleşme ile özdeşleşen Batılılaşma yaklaşımı ve ulusal güvenliği sağlam temellere oturtma düşüncesidir.²⁶

Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında başlayan ortak tehdide karşı Ankara ve Washington yakınlaşması, Soğuk Savaş dönemi boyunca da devam ederken, iki devlet, Sovyet gücünün kontrol edilmesi ve bu maksatla etkili bir Atlantik ittifakının devam ettirilmesinde fikir birliği içinde olmuşlardır. Bu durum, onların milletlerarası meselelerde de tamamen aynı olmasa da benzer yaklaşımlar sergilemesine neden olmuştur. Soğuk Savaşın zorunlulukları da paralel şekilde ilişkilerin, güvenlik endişesine dayanmasına neden olmuştur.²⁷ NATO üyesi iki ülke Sovyet yayılcılığına karşı ortak hareket ederken, ortak tehdide karşı ne yapacaklarına dair oluşturdukları geniş çaplı uzlaşma, stratejik ilişkinin temelini oluşturmuş ve Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesi bu stratejik ilişkiye belirgin bir yön vermiştir.²⁸

b. Askeri İttifak'ın Niteliği

ABD'nin İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyet yayılcılığını önlemek için almış olduğu tedbirler yetersiz kalmış, özellikle 1948'de yaşanan Berlin buhranı Sovyetlerle işbirliği yapmanın imkânsız olduğunu ortaya koymuştur.²⁹ Diğer taraftan Doğu Avrupa ülkelerinin komünist yönetim altına alınması, “ *Kominform'un* ” amacının Batılı rejimleri yok etmek olduğunun anlaşılması, Avrupa'da 200 tümenlik Sovyet gücüne karşılık Avrupalı devletlerin ekonomik ve askeri yönden çöküntü içinde olması gibi nedenler, ABD'yi harekete geçirmiştir.³⁰ Bütün bu gelişmeler neticesinde ortaya çıkan NATO, Sovyet yayılcılığını durdurma politikasının bir sonucudur. Sovyet yayılcılığı ve Berlin ablukası açıkça Batıya meydan okuma olarak görülmüş, ABD bunun karşısında dış politikasında büyük değişikliğe giderek, Amerika'nın güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardımlara dayanan Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik İttifakını (NATO'yu) kurmuştur.³¹

NATO'nun kurulmasından sonra ittifaka üye olmak, Türk dış politikasının en önemli önceliği haline gelmiştir. Türk liderler, Türkiye'nin bu pakta üye olması için

²⁶ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Ün. SBF Yayınları, No. 427, 1979, s. 244.

²⁷ Larrabe ve Lesser, *Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde*, ss. 206-208.

²⁸ Zalmay Khalilzad, “Türk-Batı İlişkileri İçin Stratejik Bir Plan”, içinde, Z. Khalilzad, Ian O.Lesser ve F.Stephen Larrabe, *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, (Çev. Işık Kuşçu), Ankara: ASAM, 2001, s. 83.

²⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 448.

³⁰ Gönülöbol ve Ülman, “Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu”, s. 223.

³¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 449.

yoğun bir çaba içine girerek, ABD ve Batı Avrupa ile ilişkilerini, NATO'nun sağlayacağı geniş ve sağlam taban üzerine oturtmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda NATO üyeliğini, Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişimi ve ordusunun modernizasyonu için gerekli olan Batı yardımını elde etmenin de bir aracı olarak görmüşlerdir.³² Ancak Türkiye'nin NATO üyeliği hemen gerçekleşmemiş, bu durum diğer ittifak üyeleri arasında görüş ayrılığına neden olmuştur. NATO'nun Nisan 1949'da kurulmasından kısa bir süre sonra, ABD'ye ziyarete giden Dışişleri Bakanı Sadak, Türkiye'nin Atlantik Paktına alınmadan bekletilmesini büyük bir hata olarak değerlendirirken,³³ yine aynı dönemin Dışişleri Bakanlarından Fuad Köprülü, Atlantik Paktının Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmadan tamamlanmış sayılmayacağını, Doğu Akdeniz gibi çok önemli stratejik alanın ortak savunma sisteminin dışında bırakılmayacağını belirtmiştir.³⁴ Sonuçta, Türkiye'nin NATO üyeliğine en çok itiraz eden İngiltere'nin, Türkiye'nin güvenlik endişeleri ile kendisinin Ortadoğu menfaatlerini birleştirip “*Ortadoğu Müttefik Komutanlığının*” kurulması şartıyla destek vermesi üzerine, Türkiye'nin üyeliğinin önündeki en büyük engel ortadan kalkmıştır.³⁵ Kendisini Batı ittifak sisteminin bir parçası olarak görmek isteyen Türkiye, ABD'nin Sovyet yayılcılığını önlemek için giriştiği Kore Savaşı'na asker göndermiş, bu şekilde ABD'yi, askeri sorumluluk yüklenmeye ve taahhütlerini yerine getirmeye hazır olduğu konusunda ikna ederek, izlediği bu politikalar sonucu Eylül 1951'de NATO'ya üye olmak üzere davet edilmiştir.³⁶

NATO'nun yüz yüze olduğu risk ve tehditlerin çoğunun Türkiye'nin bulunduğu bölgede olması ve Batı'nın hayati çıkarlarının bulunduğu bölgelere Türkiye'nin komşu olması, stratejik ilişkilerin temelini teşkil etmiştir.³⁷ Türkiye'nin NATO üyeliği, sadece Türkiye tarafından değil, aynı zamanda ABD tarafından da gerekli görülmüştür. Doğu Bloku ülkelerinin o yıllarda hızla silahlanmaya başlaması, NATO'nun güneydoğu kanadının güçlendirilmesi gereğini ortaya koymuş, Amerikalı uzmanlar buna karşı Türkiye'nin ittifakına büyük ihtiyaç duymuşlardır.³⁸ ABD açısından, kurulacak ittifakın

³² Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 98.

³³ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 14.

³⁴ Gönübol ve Ulman, “Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu”, s. 223.

³⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 520.

³⁶ İter Turan ve Dilek Barlas, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikasına Etkileri”, içinde Faruk Sönmezoglu (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 652.

³⁷ “Türkiye-Batı İlişkilerinin Geleceği”, *RAND*,

http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/yayınlar/dış_basın/mart2001.doc. (24.08.2006).

³⁸ Gönübol ve Ülman, “Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu”, s. 230.

ana amacı, ABD Hava Kuvvetlerine üs temin edilmesiydi. Bu noktada Türkiye’de kurulacak NATO ve Amerikan üsleri son derece önem kazanmıştır.³⁹ Türkiye’de kurulacak hava ve stratejik füze üsleriyle ABD’nin, Sovyetlere karşı üstünlük sağlamanın yanında, elektronik gözetleme ve haberleşme tesisleriyle de tüm Sovyet askeri tesisleri ve faaliyetleri hakkında istihbarat bilgileri elde edilebilecek olması, Türkiye’nin NATO üyeliğini kolaylaştırmıştır.⁴⁰ Diğer taraftan, Sovyet askeri gücünün önemli bir kısmının, Avrupa cephesinden çekilip, Türk sınırına aktarılması ve bu kuvvetlerin Avrupa’ya karşı kullanılmayacağı düşüncesiyle⁴¹ ve Türkiye’nin sahip olduğu 22 tümenlik büyük askeri gücün, NATO’nun kurulduğu yıllardaki stratejisine uygun olarak, muhtemel Sovyet saldırılarını “*sünger gibi emmek*” veya “*oyalamak*” hususunda yeterli olabileceği yönündeki yaklaşımlar, Türkiye’nin NATO üyeliğinde etkili olmuştur.⁴² Bu düşünceler doğrultusunda Türkiye’nin ABD gözündeki değeri, bu dönemin mevcut güvenlik sorununa göre Ortadoğu ve Avrupa temelinde belirlenmiştir. Türkiye, bu yıllarda kendisiyle beraber Yunanistan, İran ve Afganistan’ı da kapsayan kuzey kuşağında etkin bir aktör, muhtemel Sovyet saldırısına karşı etkili bir bariyer oluşturmuştur.⁴³

Türkiye’nin NATO üyeliği, Türkiye ile ABD arasında sıkı askeri ve ekonomik ilişkilerin kurulmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye ile ABD arasında askeri, ekonomik ve mali konularda yapılan ve “*İkili Anlaşmalar*” olarak da bilinen birçok anlaşma, Türkiye’nin NATO üyeliği sonrası paktın 3. maddesine ya da Haziran 1951’de imzalanan “*Üye Devletler Arasında Yapılan Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşmeye*” dayanılarak yapılmıştır.⁴⁴ Miktarı, hangi alanları kapsadığı ve konusu hakkında bugün bile kesin rakamların belli olmadığı İkili Anlaşmaların büyük çoğunluğu TBMM’nin bilgisi dışında yapılmış, bu anlaşmalarla ABD, Türkiye’de askeri tesis, üs ve personel bulundurma hakkı elde etmiştir.⁴⁵

³⁹ Sander, “Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)”, s. 89.

⁴⁰ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 88.

⁴¹ Harris, *The Troubled Alliance*, s. 42.

⁴² Erhan, “ABD ve NATO İle İlişkiler”, s. 570.

⁴³ Ian O. Lesser, “Değişmekte Olan Bir Türkiye’de Batı’nın Çıkarları”, içinde Z. Khalilzad, Ian O.Lesser ve F. Stephen Larrabe, *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, (Çev. Işık Kuşçu) Ankara: ASAM Yayını, 2001, s. 73.

⁴⁴ Mehmet Gönübol ve Ömer Kürkçüoğlu, “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası* (1919-1995), Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 504.

⁴⁵ Erhan, “ABD ve NATO İle İlişkiler”, ss. 556, 557.

Türkiye'deki ABD üs ve tesislerini, Batı savunma sistemine bağlılığın somut göstergesi olarak algılayan Türk yöneticileri, bu durumun bedelini fazla hesaba katmamıştır. Nitekim Sovyetler Birliği, Türkiye'nin NATO üyeliği karşısında, Türkiye'ye gönderdiği notada, NATO'yu emperyalist ülkelerin saldırgan politikalarının bir aracı olarak tanımlamış ve Türkiye'nin bu örgüte katılarak topraklarını bu saldırının bir parçası hale getirmesinin kabul edilemez olduğu yönünde tehditlerde bulunmuştur.⁴⁶ Diğer taraftan Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzeleri, Sovyetler Birliği'nin dikkatinden kaçmamış, belki de Küba'ya Sovyet füzelerinin yerleştirilmesinde bu füzelerin durumu etkili olmuştur. Füzelerin stratejik açıdan ne anlam ifade ettiğini pek düşünmeyen Türk yöneticileri, füzelere sahip olmayı, gerek uluslararası arenada, gerekse iç politikada prestij meselesi olarak bakmışlardır.⁴⁷ Halbuki hem U-2 casus uçağı krizi, topraklarında ABD'ye üs ve ayrıcalıklar vermenin ne denli tehlikeli sonuçlar doğuracağını göstermiş, hem de Küba krizi ile kuşkular giderek artarak ABD'ye duyulan güven ve gösterilen kolaylıklar sorgulanır hale gelmiştir.⁴⁸ Türkiye, topraklarında nükleer silahların konuşlanmasına müsaade etmesi nedeniyle, hiç ilgisi olmadığı halde her an Sovyet hedefi haline gelebileceğinin ayırımına varmıştır. ABD'nin Türkiye'ye danışmadan Jüpiter füzelerini Sovyetlerle pazarlık konusu yapması, onun kendi çıkarları söz konusu olduğunda müttefiklerine danışmadan tek başına hareket edebileceğini göstermiş, bu durum, Türkiye'nin dar ulusal çıkarlarının, ABD'nin küresel çıkarları ile her zaman örtüşmeyebileceğini de göstermiştir.⁴⁹

c. Askeri ve Ekonomik Yardımlar

Türk-Amerikan ilişkilerinin temelini oluşturan en önemli hususlardan birisi de yardım meselesidir. Amerika'nın Türkiye'ye vermiş olduğu yardımlar, her zaman ilişkileri belirleyici temel unsurlardan biri olmuş ve ilişkilerin seyri üzerinde de önemli rol oynamıştır.⁵⁰ Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası karşılaştığı en önemli sorunlardan biri, bizzat savaşa girmemiş olsa da, yıllarca büyük bir orduyu savaşa hazır halde bekletmenin maliyetine katlanmış ve savaşın diğer olumsuz etkilerinden zarar

⁴⁶A. Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri", içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 393.

⁴⁷ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, ss. 140,141.

⁴⁸ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 197.

⁴⁹Mustafa Aydın, "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar", *TÜGİAD (Türkiye Genç İş Adamları) Dergisi*, Mart 1998, s.27

⁵⁰ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 32.

görmüş olmasıydı. Diğer taraftan Türkiye'nin NATO'ya girerek Batı savunma sistemine dâhil olması, ona ağır askeri masraflar yüklemiş, uzun yıllar milli gelirin büyük bir kısmını ekonomik alandan ziyade savunma alanına ayırmak zorunda kalmıştır. Türkiye, dış yardım ihtiyacını tespit ederken dayandığı temel gerekçede, yalnızca ekonomik güçlükler değil, ekonomik sorunlarla savunma ve güvenlik sorunları arasında kurmuş olduğu yakın bağ da etkili olmuştur.⁵¹ Türkiye'yi ABD ve Batı ittifakının en önemli unsuru olarak sunan Türk yöneticiler, ABD yardımını Türk ekonomisinin ve dış politikasının ayrılmaz bir parçası olarak görmüş, ABD ve Batının, Türkiye'nin hayati önemdeki stratejik konumundan dolayı yardımları vermek mecburiyetinde olduklarını düşünmüşlerdir.⁵²

Soğuk Savaş dönemi ikili ilişkilerin temeli, güvenlik sorunsalına endekslenmiş olduğundan, ekonomik ilişkiler mal ve sermaye alış verişinden çok tek taraflı güvenlik yardımlarına düğümlenmiştir.⁵³ Özellikle Türkiye'nin NATO üyeliğinden sonra, Amerikan yardımlarının bariz bir şekilde arttığı görülmüştür. Bu yardımların temel gayesi, ülkedeki stratejik önemi olan Amerikan üslerini korumak ve Türkiye ile yapılmış olan kolektif güvenlik anlaşmalarının korunmasını ve yürütülmesini sağlamaktır.⁵⁴ Dolayısıyla Türkiye'nin NATO üyeliği, bu kapsamda karşılıklılık ilkesine dayanmış olup, Türkiye, Batı savunmasında önemli rol oynayarak topraklarında üs ve tesis bulundururken, Sovyet tehdidine karşı ABD ve Batı güvencesi sağlamış ve ekonomik yardımlar almıştır.⁵⁵

Türkiye ittifak üyeliği öncesinde ABD'den “*Ödünç Verme ve Kiralama Yasası*” gereğince ilk yardımı almış olsa da, önemli derecedeki ilk yardım, “*Truman Doktrini*” çerçevesinde verilmiştir.⁵⁶ Truman yardımı, askeri amaçlı bir yardım olsa da, ABD tarafından verilen ilk ciddi yardımdır.⁵⁷ Truman Doktrininin en önemli amacının, dünyanın her bölgesinde Sovyet yayılcılığının önüne geçip, Amerikan siyasi ve ekonomik anlayış biçiminin yayılmasının sağlanması olduğu söylenebilir. Nitekim Truman yardımı, Türkiye üzerinde etkisini göstererek Türk dış politikasının felsefesini, Batı ile çok sıkı ilişkiler kurma yönünde iyice güçlendirmiştir. ABD ve Batı'dan alacağı

⁵¹ Duygu Sezer, “Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri”, içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 436.

⁵² Harris *The Troubled Alliance*, s. 73.

⁵³ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s. 366.

⁵⁴ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri(1947-1964)*, s. 94.

⁵⁵ B. Kunilholm, “Turkey and the West”, *Foreign Affairs*, C. 70, No. 2, İlkbahar 1991, s. 16.

⁵⁶ Gönülbol ve Ülman, “Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu”, ss. 211-214.

⁵⁷ Sezer, “Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri”, s. 438.

yardımlara endeksli Türk dış politikasının temel hedefi, Batı'nın öncülüğünde kurulan tüm siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonlara üye olmak olmuştur.⁵⁸ Diğer taraftan ABD, savaş sonrası iktisadi açıdan bunalım geçiren Avrupa devletlerini desteklemek amacıyla “İktisadi İşbirliği Kanunu” gereğince yardım yapmaya başlamıştır. “Marshall Yardımı” olarak da bilinen bu yardıma Türkiye'nin dâhil olma girişimleri, ilk başlarda Türkiye'nin savaşa girmediği ve kaynaklarının kendisine yeterli olduğu gerekçesiyle geri çevrilmiş olsa da, Türkiye'nin siyasi ve coğrafi konumunun mali yönden yardımı gerekli ve zorunlu kılması, Türkiye'nin de bu yardımlardan faydalanmasını sağlamıştır.⁵⁹

Türkiye genel olarak ABD'den üç temel isim altında yardım almıştır: Dış Askeri Yardımlar (Foreign Military Financing-FMF), Askeri Yardım Programı (Military Assistance Program-MAP) ve İktisadi Destekleme Fonudur (Economic Support Fund-ESF). Kredi ve hibe niteliği taşıyan yardımlar da FMF çerçevesi içinde verilmiştir. Diğer taraftan ekonomik yardımların yanı sıra ABD, Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim (International Military Education And Training –IMET) programı çerçevesinde masraflarını kendisi karşılayarak birçok Türk askeri personelinin ABD'de askeri eğitim almasını sağlamıştır.⁶⁰ Marshall Planı çerçevesinde Avrupa'ya yapılan ekonomik yardımlar 1952'de bitmiş olmasına rağmen, ABD Türkiye'ye değişik isimler altında yardım yapmaya devam etmiştir. Bu yardımların esası kredi ve hibeye dayanmış, daha çok “savunma desteği” ilkesine göre verilmiştir. 1960'lardan sonra ise, Türkiye'nin planlı ekonomiye geçmesi ile yardımlar belli bir program ve krediye bağlı olarak vermeye başlanmıştır. 1962'den sonra ise Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı çerçevesi içinde kurulan yardım konsorsiyumu ile 14 Avrupa ülkesinin de katkısıyla yardımlar devam etmiştir.⁶¹

İki ülke arasındaki stratejik ilişkinin en önemli ayağını oluşturan Türkiye'nin ABD'den almış olduğu yardımlar, hiçbir zaman yeterli görülmemiş, aynı zamanda ekonomide beklenen gelişmeyi de sağlamamıştır. ABD yardımlarına güvenilerek yapılan yanlış ekonomik uygulamalar ticari dengenin bozulmasına neden olmuş, bu da daha fazla yardım ihtiyacını doğurmuştur. Türkiye'nin beklediği miktarda yardıma yanaşmayan ABD, verilen yardımların kullanım alanını belirterek, Türkiye'nin ekonomi

⁵⁸ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ss. 6, 7.

⁵⁹ Gönülbol ve Ülman, “Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu”, ss. 221, 222.

⁶⁰ Erhan, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi”, ss. 147,148.

⁶¹ Sezer, “Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri”, ss. 458-468.

politikasına da müdahale etmiştir.⁶² Diğer taraftan Türk ordusunun yapılanmasında ABD’li uzmanların yoğun etkisi, silah ve araç yönünden ABD malzemelerinin yoğun kullanımı, Türkiye’nin askeri açıdan ABD’ye tek taraflı bağımlı olmasına neden olmuştur. Özellikle 1975’de Türkiye’ye karşı uygulanan Kıbrıs ambargosu bu bağımlılığın sakıncalarını açık bir şekilde ortaya koymuştur.⁶³ ABD yardımları ile Türk ordusu nispeten daha da güçlenmiş olsa da, Türkiye’nin, hem tüm kuvvetlerini NATO’nun emrine vermiş olması, hem de askeri güç düzenini Varşova Paktından gelebilecek saldırıya göre tasarlamış olması nedeniyle, kendi başına askeri güç kullanımını gerektiren dış politika eylemlerine girişmesi zorlaşmıştır. Aynı şekilde lojistik ve ikmal açısından da dışa bağımlı olması, tek taraflı bağımlılığı daha da pekiştirmiştir. Türkiye’nin dış politikasında önemli bir sorun teşkil eden Kıbrıs sorunu ve müdahalesi bu durumu açıkça gözler önüne sermiştir.⁶⁴

Soğuk Savaş dönemi sonrası ise ABD yardımları iyice azalmış, verilen yardımlar dış politikada baskı aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. ABD yardımları, özellikle Kıbrıs’a ve içerdeki insan hakları konusuna endekslenerek Kongre tarafından Türkiye’yi zorlamak için bir araç haline getirilmiştir.⁶⁵ Türkiye’ye verilen yardımlar 1970’lerden sonra Yunanistan’a verilen yardımlara bağlanarak, yardımlarda 7/10 oranını dikkate alınmaya başlanmıştır. Diğer taraftan Sovyetler Birliği’nde Gorbaçov dönemi ile uluslararası alanda gerilimin azalmasına paralel olarak, hibe yardımları da yok denecek kadar azalmış, kredi karşılığı alınan silah ve diğer askeri malzemeler de “*Silah Satış Denetimi Yasası*” gereğince Kongrenin onayına takılmıştır. Türkiye’yi en çok rahatsız eden olay ise, yardımın, ilişkilerde koz olarak kullanılmaya çalışılması sürecinde Rum ve Ermeni lobilerinin açık etkilerinin görülmesidir.⁶⁶ 1990’lardan sonra Amerikan askeri yardımları iyice azalmış olup, bu yardımlar birçok Türk tarafından siyasi talepler bakımından çok ağır bulunmaya başlanmıştır. Yardımların siyasi baskı aracı olarak kullanılması, Türkiye’yi başka pazarlara yöneltmiş, bu da Avrupalılarla İsrail’in şansını artırırken, Türk ekonomisinin özellikle 1980’lerden sonra gösterdiği güçlü gelişim, ABD yardımlarının öneminin azalmasına neden olmuştur.⁶⁷

⁶² Erhan, “ABD ve NATO İle İlişkiler”, s. 553.

⁶³ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 100.

⁶⁴ Turan ve Barlas, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikasına Etkileri”, ss. 654, 655.

⁶⁵ George S.Harris, “ ABD-Türkiye İlişkileri”, içinde Alan Makovsky ve Sabri Sayarı (der.), *Türkiye’nin Yeni Dünyası: Yeni Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yayını, 2002, s. 256.

⁶⁶ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, içinde Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001,ss. 54, 55.

⁶⁷Harris, “ABD-Türkiye İlişkileri” , ss. 256-267.

d. İdeolojik Boyut:

İkinci Dünya Savaşı sonrası hem Sovyet tehdidi, hem de Batılılaşma ve Batı teknolojisini elde etme isteği, Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkiler kurup ona her yönden bağlanması hususunda gerekli ortamı hazırlamıştır. Ortak güvenlik endişesi Türk yönetici ve aydınlarının Batılılaşma misyonuna da uygun düşmüştür.⁶⁸ Türk yöneticileri, Cumhuriyetin kuruluşundan beri Batılılaşmayı kendilerine en önemli amaç edinmişler, aldıkları eğitimin etkisiyle de Amerikan yöneticilerinin benimsediği manevi değerleri, kendilerine yol gösteren en önemli klavuz olarak görmüşlerdir. Batılı değerlere sahip olduklarını beyan etmeyi de gurur verici bir şey olarak değerlendirmişlerdir. Türk yöneticilerinin Batı değerlerini benimsemesinin temelinde, Atatürk döneminden beri geleneksel hale gelmiş bulunan Batı'ya yönelik dış politika çizgisi ve modernleşme ile özdeşleştirilen Batılılaşma anlayışı bulunmaktadır.⁶⁹ Batılılaşma anlayışı, Türk siyasi hayatında bazen bir hedefin, bazen de onlara karşı duyulan kompleksin ifadesi olmuş, Batı uygarlığının evrensel değerlerini benimsemek sürekli bir ideal olarak görülmüştür.⁷⁰ Türkiye'nin Batı yanlısı tutumu ve Batı tipi demokrasiyi benimsemesi, ABD'li yöneticiler tarafından da istenmiş, fakat bu konuda her hangi bir baskı uygulanmamış, Türk yöneticilerinin Batılı değerleri benimseme arzusu tamamen kendi tercihleri olarak ortaya çıkmıştır.⁷¹ Diğer taraftan laik demokrasi ile yönetilen Türkiye'nin Müslüman kimliği, onun NATO üyeliğini ABD açısından daha önemli kılmıştır.⁷²

Türkiye'nin Batılılaşma tutkusu, Soğuk Savaş dönemi boyunca dış politikasına da yansımıştır. Geleneksel anlayışta Batı ile iyi geçinmenin ve onlara hoş görünmenin temeli olarak, Doğu ile ilişkileri soğuk tutmak gerektiği gibi bir algılama Türk liderlerin kafasını meşgul edegelmiştir. “*Bizim Doğularla işimiz yok, biz sizdeniz*” mesajı sürekli olarak Batılılara verilmeye çalışılmıştır.⁷³ Bu anlayış, Türk yöneticileri tarafından Türk-Amerikan ilişkilerini güçlendiren temel unsurlardan biri olarak görülmüştür. Türk liderler Türkiye'yi siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan Batı'nın bir parçası yapmayı en önemli hedef olarak belirlemişler, bunun gerçekleşmesi için en

⁶⁸ Haluk Ülman, *İkinci Dünya Savaşının Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: SBF Dış Münasebetler Yayını, No. 14, 1973, s. 83.

⁶⁹ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, s. 244.

⁷⁰ İsmail Cem, *Türkiye Avrupa Avrasya: Strateji Yunanistan Kıbrıs*, İstanbul: Bilgi Üniv. Yay, 2004, s.43.

⁷¹ Uslu,, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 32.

⁷² Kunilholm, “Turkey And The West”, s. 35.

⁷³ Cem, *Türkiye Avrupa Avrasya: Strateji Yunanistan Kıbrıs*, s. 68.

güçlü Batı temsilcisi olan ABD'yle ilişkileri geliştirmeye büyük önem atfetmişlerdir. Onların gözünde ABD ile ittifak kurulması, Türkiye'nin Batı ile bütünleşmesini kolaylaştırabilecek bir unsurdur.⁷⁴ Özellikle Türkiye'nin NATO üyeliği, Batı demokratik kulübüne katılmanın somut bir göstergesi olarak görülmüş, ayrıca Batının en yüksek konseylerinde oy hakkı tanıyarak uluslararası ilişkilerde etkinlik sağlayan en önemli unsur olarak değerlendirilmiştir.⁷⁵ Menderes döneminde, Türkiye, Atatürk döneminde ortaya atılmış olan “*tarafsızlık*” politikasını bilinçli şekilde terk ederek “*Batı kulübünün aktif üyesi olma rolünü*” üslenmeye doğru yönelmiştir.⁷⁶ Demokrat Partinin Batı anlayışı ABD ile öylesine özdeşleşmişti ki Menderes, Türkiye'yi “*Küçük Amerika*” yapmanın çağdaşlaşmakla aynı anlamı taşıdığına inanmıştı.⁷⁷

2. Soğuk Savaş Dönemi İkili İlişkilerin Temel Niteliği

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasında kilit bir rol üstlenmiş, gerek Truman Doktrini kapsamında gerekse Marshall yardımıyla, ABD'nin hegomonik sistemi içinde olma isteğini ortaya koymuştur. Bu tarihten sonra, Türkiye için güvenlik şemsiyesi ve yardım kaynağı olan Amerika, Türk dış politikasının da en önemli, hatta tek dayanağı haline gelmiştir.⁷⁸ Türkiye'nin NATO'ya girişi, askeri güvenlik kadar, ekonomik ve siyasi nedenlere de dayanmış, NATO üyeliği bir nevi Amerikan yardımlarının garantisi gibi düşünülmüştür. Kendi geleceklerinin ABD ve Batı'yla sıkı ilişkiler içinde olmaktan geçtiğine inanan Türk yöneticileri, hem kalıcı demokratik sistemin kurulmasını, hem de uygulamak istedikleri liberal ekonomik düzenin yerleştirilmesini sağlamak için ABD ve Batı'yla sıkı ilişkiler kurulması gerektiğine inanmışlardır.⁷⁹

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde özellikle 1960'ların başlarına kadar kendisini tamamen ABD'ye bağlamış, Amerika'nın politikalarını ve uluslararası olaylardaki tutumunu desteklemeyi, Batı ittifakının bir gereği olarak algılamıştır.⁸⁰ Doğudaki tarihi düşman Rusya'ya karşı, tereddütsüz yardımına başvurulabilecek ABD'yle yakın

⁷⁴ Harris, *The Troubled Alliance*, s. 90.

⁷⁵ Ian O.Lesser, *Bridge or Barrier: Turkey and The West after the Cold War*, Santa Monica: Rand, 1992, ss. 24-27.

⁷⁶ Bağcı, “Demokrat Partinin Orta Doğu Politikası”, ss. 101, 102.

⁷⁷ Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, s. 553.

⁷⁸ Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s. 331.

⁷⁹ Aydın, “2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar”, s. 22.

⁸⁰ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 31.

ilişkiler kurmak, Türk yöneticileri için doğal bir hedef haline gelmiştir.⁸¹ ABD'nin komünizmi çevreleme politikasının en önemli unsuru olmak da, Türk dış politikasının temel önceliklerinden birisi olmuştur. ABD'den alınacak yardımlarla ABD'nin Türkiye'den beklediği dış politika arasında, sürekli olarak bağ kurulmuştur.⁸² Nitekim Truman yardımlarının açıklanmasından önce, Ortadoğu'da Arap ülkelerini siyasi olarak destekleyen Türkiye, ekonomik ve askeri yardımları almaya başladıktan sonra, ABD'nin de etkisiyle siyasi tutumunu değiştirerek, kuruluşundan 9 ay sonra İsrail'i resmen tanımış, Yahudi asıllı vatandaşlarının İsrail'e göç etmelerine izin vermiştir.⁸³

Türkiye özellikle NATO üyeliğinden sonra dış politikasını ABD ile uyumlaştırmaya özen göstermiş, ittifak üyelerinin Ortadoğu'daki eylemlerini bile bölge devletlerine rağmen desteklemiştir.⁸⁴ Bu anlayış, dış politikada Türkiye'nin davranış özgürlüğünü kısıtlamış, özellikle NATO'ya girdikten sonra yakın güvenlik gereksinimlerini de aşarak yalnız komşularıyla ilişkilerini bozmakla kalmamış, U-2 olayları, Küba ve Kıbrıs buhranlarının da gösterdiği gibi ulusal güvenliğini de tehlikeye düşürecek bir nitelik kazanmıştır.⁸⁵ ABD yanlısı dış politika gerek Arap dünyasında, gerekse Bağlantısızlar içinde tepkiyle karşılanmış, Türkiye, "*Batı emperyalizminin polisi*" olmakla suçlanmıştır.⁸⁶ Dolayısıyla Türkiye'nin her fırsatta ABD ile ittifaka bağlı olduğunu göstermeye çalışması ve dış politikanın ABD yönünde tek boyutlu algılanması, Türkiye'nin rolünü ittifakın sadık üyeliğine indirgemıştır.⁸⁷

Soğuk Savaş döneminde etkili olan sadık müttefik algılaması, başta Kıbrıs meselesi olmak üzere diğer bazı gelişmeler yüzünden sorgulanmaya başlanmıştır. Kıbrıs meselesi ve Türkiye'nin bu meselede çıkarlarına paralel olarak takip ettiği politika ABD tarafından tasvip edilmemiştir. Bu mesele, aynı zamanda ikili ilişkilerin hegemonya sınırının dışına çıkıp etkisinin uzun süre devam etmesine neden olmuştur.⁸⁸ Londra ve Zürih Anlaşmalarıyla kurulmuş olan, iki toplumlu federasyon diye nitelenebilecek sistemin Rumlar tarafından ihlal edilmesi ve Türklerin haklarını gasp etmeye yönelik

⁸¹ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 90.

⁸² Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, ss. 331,332

⁸³ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 9.

⁸⁴ Turan ve Barlas, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikasına Etkileri", s. 653.

⁸⁵ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, s. 244.

⁸⁶ Bağcı, "Demokrat Partinin Orta Doğu Politikası", s. 121.

⁸⁷ Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s.337

⁸⁸ Nasuh Uslu, "Kıbrıs Sorunu", içinde İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 332.

anayasa değiştirme girişimleri ile buna bağlı olarak gerçekleştirilen şiddet eylemleri⁸⁹ karşısında, Türkiye'nin sert tepkisi ve adaya müdahale girişimi ABD Başkanı Johnson tarafından sert bir şekilde nlenmiştir. Türkiye'nin devlet düzenini seçerken örnek aldığı, siyasal, ekonomik ve askeri yönden bağlandığı ABD'nin, bu olay karşısındaki tutumu, Yunanistan'a kıyasla Türkiye'yi ABD gözünde daha önemli bir müttefik olarak gören Türk yöneticilerini hayal kırıklığına uğratmıştır.⁹⁰

Tarihte “*Johnson mektubu*” olarak bilinen ve Türkiye'nin adaya müdahalesi ile muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında NATO'nun Türkiye'ye yardım etmeyeceği ikazını da içeren tehdit dolu mektup, bir yandan ikili ilişkilerde gerginliğe yol açarken diğer yandan da Türk yöneticilerin NATO'yu sorgulamasına neden olmuştur.⁹¹ Sovyet tehdidine karşı kurulmuş, Türkiye'nin de dış politikasının en önemli dayanaklarından birisi olan NATO'nun, sadece ABD'nin çıkarları ve tehdit algılamaları doğrultusunda harekete geçebileceği kanaati Türk yöneticilerinde oluşmuştur. Fransız Cumhurbaşkanı DeGaulle'n, “*ABD'nin lideri bulunduğu ittifaklar zincirini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istediği*” yönündeki düşüncesi, bu olay neticesinde bir kez daha doğrulanmış oluyordu.⁹²

Johnson mektubu ile başlayan ikili ilişkilerdeki gerginlik, Türk dış politikasına da yansımış, bundan sonra Türkiye, ABD'nin girişimlerini hiç tartışmasız izlemeyi bir yana bırakarak bunların Türk ulusal çıkarları ile uyuşup uyuşmadığını tartışmaya başlamıştır.⁹³ Bu durum, Türk dış politikasında çok yönlülüğe geçişi hızlandırmış, başta Sovyetler olmak üzere Doğu Bloku ve nc Dünya lkeleri ile en alt düzeyde olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi çabalarının ivme kazanmasına neden olmuştur. Dış politikadaki çok yönlülüğün en somut göstergesi; Türkiye'nin, “*ok Taraflı Nükleer G*” (MLF) olarak bilinen ve ABD'nin nükleer tetikte tek hâkim gücün kendisinin olmasını sağlayan anlaşmaya katılmaması, ABD'nin Vietnam politikasını desteklemeyerek 1965 BM Genel Kurulunda Vietnam'da kuvvet kullanılmasına karşı çıkmasıdır.⁹⁴ Diğer taraftan Türkiye, ABD ile önceden yapmış olduğu birçok ikili anlaşmayı düzenleyen ve denetim altına alan 1969 tarihli “*Savunma*

⁸⁹ şükrü S.Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985, ss. 158-163.

⁹⁰ Gönlübol ve lman,, “Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu”, ss.331, 332.

⁹¹ Harris, “ABD-Türkiye İlişkileri”, s. 260.

⁹² Gönlübol ve lman,, “Savaş Sonrasında Türkiye'nin Durumu”, s. 332.

⁹³ Sander, , *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, s. 240.

⁹⁴ Erhan, “ABD ve NATO İle İlişkiler”, s. 690.

ve *İşbirliği Anlaşması*” ile Türkiye’deki Amerikan üslerinin savunma ve amaç dışı kullanımını yasaklamıştır.⁹⁵

Ancak Kıbrıs’ta devam eden sorunlar yüzünden Türkiye’nin 1974 Kıbrıs müdahalesi, ABD’nin şiddetli tepkisine ve Türkiye’ye karşı ambargo uygulamasına neden olmuştur. Bu durum, NATO tarihinde ilk ve son kez olmak üzere bir müttefike karşı ambargo uygulanmasını temsil etmiştir. Burada söz konusu olan, uyumlu müttefik Türkiye’nin uyumsuz davranışının hegemonyanın bir gereği olarak cezalandırılmasıdır⁹⁶ Türkiye, ABD ambargosu karşısında 1969 tarihli “*Savunma ve İşbirliği Anlaşmasını*” feshetmiş, üslerin kullanımını durdurmuş, üslerin statüsüyle ilgili olarak olağanüstü durumlarda bu statüyü askıya alma hükmü getirmiştir.⁹⁷ ABD ambargosu aynı zamanda ikili ilişkilerde sert rüzgârların esmesine neden olmuş, Ecevit döneminde “*Yeni Ulusal Savunma ve Dış Politika Doktrini*” ortaya atılarak, silahlanmada tek kaynağa bağımlılıktan kurtulma adına SSCB’den silah alımı dahi gündeme gelmiştir. Diğer taraftan Türkiye, güvenlik algılamalarında değişiklik yaparak öncelikli tehdidin Sovyetlerden değil, Yunanistan’dan geldiğini savunmaya başlamıştır.⁹⁸

Fakat bu durum fazla uzun sürmemiş, yetmişli yılların sonlarına doğru hem İran İslam devriminin gerçekleşmesi ile ABD’nin bölgede önemli bir müttefikini kaybetmesi, hem de Sovyetlerin Afganistan’ı işgali ile Türkiye’nin bölgedeki artan öneminin yanı sıra, Türkiye’deki askeri rejimin kendisini uluslararası alanda meşrulaştırma isteği, ikili ilişkilerin tekrar başlamasına neden olmuştur.⁹⁹ Amerikan Kongresi, ambargoyu kaldırırken, Kıbrıs’ta adil ve kalıcı bir çözüme ulaşmanın ABD’nin dış politikasının temel hedefi olduğunu belirtmiş, Türkiye ve Yunanistan’a yapılacak yardımlarda askeri dengenin sağlanması için 7/10 oranını getirmiştir.¹⁰⁰

Genel olarak belirtmek gerekirse, Soğuk Savaş dönemi Türk-Amerikan ilişkilerini iki ayrı dönemde değerlendirmek mümkündür. Türkiye’nin NATO üyeliği ile başlayan ve 1960’ların ortalarına kadar olan zaman diliminde, ekonomik ve askeri bağımlılığının da etkisiyle Türk dış politikası aşırı derecede Batı yönelimli olmuş, Türkiye bir nevi

⁹⁵ Baskın Oran, “1960-1980 Görelî Özerklik-3” içinde Baskın Oran (der.) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar,(1919-1980)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 674.

⁹⁶ Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, ss. 377, 378.

⁹⁷ Oran, “1960-1980 Görelî Özerklik-3”, s. 675.

⁹⁸ İlhan Uzgel, “Türkiye’de Yeni Ulusal Savunma Doktrini”, içinde Baskın Oran (der.) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar,(1919-1980)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 675.

⁹⁹ İdris Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, içinde İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, ss. 151, 152.

¹⁰⁰ Erhan, “ABD ve NATO İle İlişkiler”, s. 710.

ABD'nin sadık müttefiki olmuştur. Bu dönemde ABD'nin hegemonik sistemi içinde kendi isteğiyle bulunan Türkiye, karşılıklı yarar ilişkisi olarak tanımladığı iki ülke ilişkilerini daha da geliştirmek için kendi varlığının ABD'nin çıkarları açısından önemini sürekli olarak vurgulamak ihtiyacı hissetmiştir.¹⁰¹ Türkiye'nin güvenliğine hiçbir şey katmayan Bağdat Paktı, Balkan Anlaşması gibi oluşumlar, Ortadoğu gelişmelerine ABD açısından bakan dış politikalar, Bağlantısızlar toplantılarında ABD ve Batı'nın savunuculuğunu yapma gibi davranışların hepsi, Batı'nın vazgeçilmez müttefiki olarak görünme ve böylece daha çok ekonomik yardım sağlama arzusunun bir sonucudur.¹⁰² ABD ile girişilen sıkı askeri ve ekonomik işbirliği, Türkiye'nin bir büyük devlete bu işbirliğinin mevcut sınırını aşan ayrıcalıklar vermesi sonucunu doğurmuş, özellikle Demokrat Parti'nin izlediği ekonomi politikasının geniş çaplı Amerikan yardımına gereksinim duyması ve bu yardıma dayanması, Türkiye'yi tamamen ABD'ye bağlamıştır.¹⁰³

1960'lardaki Kıbrıs müdahalesinin durdurulması şeklinde hemen etkisini gösteren Johnson mektubu ve daha sonra uygulanan ambargoyla, Türkiye'yi yönetenler, orta ve uzun vadede, müttefiklere koşulsuz güvenmenin yanlış olduğunu ve ulusal çıkarlarla müttefik çıkarlarının her zaman örtüşmediğini gördüler. Gerek bu algılama, gerekse Küba füze krizinde olduğu gibi ABD'nin müttefiklerine danışmadan sadece kendi çıkarlarını gözeterek hareket edebileceği gerçeği, Türkiye'nin ulusal çıkarlarıyla ABD'nin küresel çıkarlarının örtüşmeyebileceğini gösterdi. Bütün bunlar, Batıya, özellikle Amerika'ya bağımlılığın, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmediğini, Batılı güçlerin kendi çıkarları gerektirdiğinde Türkiye'yi göz ardı edebileceğini ortaya koymuştur.¹⁰⁴ Bütün bunların etkisiyle Türk dış politikasında tek odaklılıktan sıyrılıp, başta Avrupa olmak üzere daha fazla aktörü dikkate alan bir siyaset izlenmesi görüşü hâkim olmaya başlamıştır. Türk dış politikasının temel taşı niteliğindeki NATO üyeliği bile iç siyasette ciddi olarak tartışma konusu yapılabilmektedir.¹⁰⁵ NATO'nun, Türkiye'nin güvenliğini sağlamada tek başına yeterli olmadığı, savunma konusunda sadece NATO'ya güvenilemeyeceği anlayışı yaygınlaşmıştır.¹⁰⁶

¹⁰¹ Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s. 334.

¹⁰² Aydın, "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar", s. 22.

¹⁰³ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, s. 244.

¹⁰⁴ Aydın, "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar", s. 27.

¹⁰⁵ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayınları, 1994, ss. 495-500.

¹⁰⁶ Haris, *Troubled Alliance*, ss. 127,128.

Kıbrıs meselesi yüzünden Türk-Amerikan ilişkileri samimiyet havasından çıksa da, sorunların olması, iki ülke ilişkileri açısından ciddi bir sapış olduğu anlamına da gelmemiştir. Her şeyden önce Türkiye'nin gerek güvenlik yönünden, gerekse askeri açıdan ABD'ye olan bağımlılığı, her ne kadar Türk yöneticiler alternatif seçenekler arasalar da, günümüze kadar devam edegelmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin de genel olarak NATO sorumluluklarına sadık kalması ve topraklarında bulunan üslerin kullanımı konusunda sorun çıkarmaması, Amerikalılar açısından çok önemli konular olmuştur.¹⁰⁷ Özellikle Kıbrıs ambargosunun kaldırılmasının ardından, genel olarak 1969 tarihli Savunma İşbirliği Anlaşmasının yeniden ihdası niteliğindeki “*Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın*” Mart 1980'de iki ülke arasında imzalanmasından sonra ilişkiler yeniden canlanma sürecine girmiş, Türk dış politikası yeniden tüm ağırlığı ile ABD'ye odaklanmaya başlamıştır. ABD tarafından önerilen her şeye olumlu yaklaşan Türkiye'deki darbe yöneticileri, NATO'nun askeri kanadından ayrılan Yunanistan'ın, tekrar buraya dönme talebine, ABD'nin isteği üzerine ve ekonomik yardım karşılığında olur vererek Türkiye'nin elindeki çok önemli pazarlık kartını harcamışlardır.¹⁰⁸ Bütün bunlara rağmen askeri yönetimin dış politikasının tamamen ABD odaklı bir dış politika olduğu söylenemez.¹⁰⁹ Bu dönemde dış politikada çok odaklılık anlayışı yine devam ettirilmeye çalışılmış, Kıbrıs meselesi gibi önemli meselelerde uluslararası alanda yalnızlığa düşmemek için özellikle İslam dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesine özen gösterilmiştir.¹¹⁰

1983 yılında Turgut Özal'ın iktidara gelmesi ile Türk Dış Politikası daha çok ABD yanlısı bir hal almış, Özal Amerika'ya dayanma politikası takip etmiştir.¹¹¹ İki ülke ilişkilerinin güvenlik merkezli olması Özal tarafından değiştirilmeye çalışılmıştır. Özal, “*ticaret yap, yardım değil*” sloganını ortaya atarak özellikle tekstil ticaretinde ABD tarafından konulan kotaların kaldırılmasına çaba gösterdiyse de başarılı olduğu söylenemez.¹¹² Ancak bu dönemde ABD'nin yardımlarda Kıbrıs meselesini gözetip 7/10 oranını dikkate alması, Kongrenin insan hakları ve Kıbrıs nedeniyle yardımlarda zorluk çıkarması Türkiye ve Türk kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Diğer taraftan ABD tarafından Ermenilere yönelik “*soykırım*” meselesinin gündeme

¹⁰⁷ Uslu, *Türk- Amerikan İlişkileri*, s. 209.

¹⁰⁸ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995, ss. 195,196.

¹⁰⁹ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi:1980-1990*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.,s.297.

¹¹⁰ Aydın, “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar”, s. 39.

¹¹¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt2:1980-1990)*, s. 298.

¹¹² Harris, “ABD-Türkiye İlişkileri”, s. 263.

getirilmesi ve Kongre'nin Ermeni gayretkeşliği iki ülke ilişkilerinde sorun oluşturabilecek nitelik kazanmaya başlamıştır.¹¹³

Belirtilen hususlardan da anlaşıldığı gibi, Soğuk Savaş dönemi başlangıcına dayanan Türk-Amerikan ilişkilerinin temel zemini; ortak güvenlik meselesine, ortak tehdidin durdurulmasına yönelik kurulmuş olan askeri ittifaka ve aynı amaçla verilen ekonomik ve askeri yardımlarla Türk yöneticilerinin Batılılaşma yönelimine dayanmıştır. Uluslararası sistemin ve mevcut koşulların ortaya koyduğu ve karşılıklı yarar ilkesi olarak da tanımlanabilecek bu ilişkide Amerikan tarafı, Türk topraklarında stratejik nitelikte üsler bulundurma hakkını elde ederken, Türkiye de, hem güvenlik hem de yardım ihtiyacını güvenceye almıştır. Hatta Türkiye, ekonomik kalkınmasının ve ordusunun güçlenmesinin en temel unsuru olarak gördüğü bu yardımları daha fazla alabilmek için, “*sadık müttefik*” algılamalarına yol açabilecek şekilde, Amerikan yanlısı dış politika takip etmiştir. Ancak, güvenlik temelli karşılıklı yarar ilişkisi, hem güvenliğe yönelik tehdit algılamalarının azalması, hem de küresel çıkar-ulusal çıkar ayrışmasıyla düzgün yürümemiştir. Bu bağlamda Kıbrıs meseleleri yüzünden yaşanan sorunlar ve uygulanan ambargoyla, Amerikan ekonomik ve askeri yardımlarının zamanla azalarak koşullara bağlanmasının Soğuk Savaşın sonlarına denk düşmesi dikkat çekicidir.

3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin İki Ülke İlişkilerine Etkileri

a. Sistemin ve Tehdit Algılamalarının Değişmesi

1990'lı yılların başlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş dönemi sona ermiş, ABD'nin tek süper güç olarak kaldığı yeni bir döneme girilmiştir. ABD başkanı George Bush, yaptığı konuşmada artık Soğuk Savaş vizyonu'nun ortadan kalktığını, temeli tehditlere karşı uluslararası koalisyona dayalı, “*Yeni Dünya Düzeni*”nin geçerli olduğunu belirtmiştir. Yeni dönemde Batı'nın, gerek ekonomik, gerekse siyasi ve askeri açıdan artık rakipsiz olduğunu ve üstünlüğünü gerektiğinde savaşla korumaya niyetli olduğunu, Körfez Savaşıyla uluslararası kamuoyu görmüştür. Bush'un belirttiği bu düzenin iki temel taşı, insan hakları ve piyasa ekonomisi oluşturmaktaydı. Bu iki önemli unsur gerektiğinde savaş ve müdahalelerle korunacaktı.¹¹⁴ Böylece ulusal güvenliğe hizmet eden olaylara ve bölgelere

¹¹³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, ss.298-301.

¹¹⁴ Oran, “Dönemin Bilançosu”, s. 210.

yapılabilecek askeri operasyonların meşrulaştırılmasıyla, yeni bir müdahale sistemi ortaya çıkmıştır.¹¹⁵ Körfez Savaşı, bu yeni müdahale hukukunun ilk temel taşı olmuş, müdahalecilik, dönem içinde Somali, Bosna ve Kosova operasyonları ile yaygınlaştırılmış ve NATO'nun, “*Yeni Stratejik Konsepti*” çerçevesinde “*barışı koruma ve insani yardım*” amacıyla kendi alanı dışına da müdahale edebileceğinin kabul edilmesiyle yeni davranış tarzının meşruiyeti sağlanmaya çalışılmıştır.¹¹⁶

Soğuk Savaş sonucu elde edilen üstünlük, ideolojik mücadeleleri sona erdirerek, ABD'yi küresel bir güç haline getirmiştir. ABD'nin küresel gücü; eşiti olmayan askeri güç, küresel büyümenin lokomotifi olan ekonomik güç, yenileşmenin öncülüğünü yapan teknolojik güç ve bütün dünya gençliği arasında rakipsiz bir cazibeye sahip olan kültürel güçten oluşmaktadır.¹¹⁷ Diğer taraftan ABD'nin yeni dönemde rakipsiz üstün bir güç olduğunu vurgulayan yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu bağlamda Francis Fukuyama, 1989 tarihinde ele aldığı “*Tarihin Sonu*” adlı çalışmasıyla liberalizmin ve Batı değerlerinin nihai üstünlüğünü vurgularken, Samuel Huntington, “*Uygurliklar Çatışması*” adlı çalışmasında Batıyı bir arada tutacak ortak düşman arayışına giderek, bundan sonra asıl çatışmanın din ve kültürler arasında olacağına dikkat çekmiştir.¹¹⁸

Yeni Dünya Düzeninde ABD politikalarıyla ilgili değişik görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden en önemlisi, ABD'nin bu dönemde tek kutuplu hegemonyasının devamını sağlamak için yeni bir askeri/politik yapılanma içine girdiği yönündedir. Buna göre, ABD'nin birinci amacı, dünya sanayi sistemini ayakta tutan petrolün denetimini sürdürerek hem kendi petrol tüketimini güvence altına almak, hem de Çin, Rusya ve AB gibi muhtemel rakiplerinin enerji ihtiyaçlarını kontrol altında bulundurmaktır. Belirtilen görüşler doğrultusunda Washington'un ikinci hedefi ise, enerji kaynaklarının buldukları merkezlerin yanı sıra, enerji nakil hatlarının geçtiği coğrafyaların çevresinde askeri yapılanmalar oluşturarak bunları kontrol altına almak, böylece 21. yüzyılda Amerikan tek kutupluluğun devamını sağlamaktır.¹¹⁹ Bu politikalar, ABD'nin global hegemonyasının devamına yönelik yaklaşımlarının yalnızca bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer taraftan ABD, Hazar bölgesi enerji kaynaklarının, Batının

¹¹⁵Tom Barry, “Toward A New Grand Strategy For U.S”, *Foreign Policy*, 13 Aralık 2004, <http://www.irc-online.org/content/45> (05.06.2006).

¹¹⁶Oran, “Dönemin Bilançosu”, ss.210,211

¹¹⁷Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerikan Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, (Çev. Ertuğrul Dikbaş), İstanbul: Sabah Kitapları Yayını, 1998, s. 26.

¹¹⁸İlhan Uzgel, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, s. 246.

¹¹⁹Ümit Özdağ, “Türkiye'nin Irak Politikasının Belirleyicileri”, <http://www.harpak.tsk/kha/web/www/hts/makaleler.html> (29.03.06).

enerji ihtiyacını tek bölgeye bağımlı kılmaktan çıkartma adına Batı piyasalarına güvenli ulaşımını sağlamayı da önemsemektedir.¹²⁰

Yeni dönemde ABD'nin, kendi politik ve ekonomik sistemini, yani liberal demokrasiyi küresel bir dünya ölçeğinde uygulama fırsatı yakaladığı yönünde de görüşler ortaya atılmıştır. Amerikan dışişleri bakan yardımcısı Strobe Tallbot, yeni dünya düzeninde gelişen demokrasilerin önemine vurgu yapmıştır. Tallbot, 1996 Kasımında *Foreign Affairs*'de yaptığı değerlendirmede, demokratik hükümet biçimlerini seçen milletler topluluğunun büyümesinin dünya milletlerini birbirine daha fazla yakınlaştıracığını, çünkü demokrasilerin kendi taahhütlerini yerine getirmeye çalışırken daha az terörizme bulaşacaklarını ve bunun da hem ABD'ye hem de diğerlerine güvenlik ve refah getireceğini belirtmiştir.¹²¹

Fakat bu dönemde ortaya çıkan olaylar ve gelişmeler, özellikle Balkanlarda görülen çatışmalar, Afrika'nın çeşitli ülkelerinde yaşanan insanlık dramları, Ortadoğu'da devam eden problemler ve Orta Asya ve Kafkasya'da hüküm süren istikrarsızlık ve belirsiz durumlar, dünyada düzen değil, düzensizliğin hâkim olduğunu göstermiştir. Öyle ki Soğuk Savaş döneminde geçerli olan "*istikrar ve düzenlilik*" bile yok olmuştur.¹²² Riskli olarak adlandırılan, ancak son zamanlarında riski de kalmamış olan Soğuk Savaş döneminin istikrarlı düzeni, giderek yerini, elinde nükleer silah olan çok sayıda bağımsız ülkenin bulunduğu bir sisteme bırakmış, istikrarsızlığın hâkim olduğu bir döneme girilmiştir.¹²³ Dolayısıyla bu yeni dönemde, hâkim olan belirsizlik içindeki küresel ve bölgesel tehditlerin ne olduğu ve nereden kaynaklandığı önem kazanmıştır. Genel olarak bu tehditler; terörizm, küresel göç hareketleri, kitle imha silahlarındaki artış, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, etnik milliyetçilik akımları ve kökten dincilik olarak nitelendirilmektedir.¹²⁴ Yaşanılan en belirgin güvenlik sorunu ise, kitle imha silahlarının yayılmasıyla ilgilidir. Bu durum, tetiklerde daha fazla parmağın

¹²⁰ Vassilis K. Fouskas, *Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, (çev. Ali Çakıroğlu,) Ankara: Aykırı Yayıncılık, 2004, ss. 40, 41.

¹²¹ Henry Kissinger, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, (Çev. Tayfun Evyapan), Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim, 2002, ss. 229, 230.

¹²² Ramazan Gözen, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi ", *Liberal Düşünce*, No. 5/8, 1997, ss. 74-89.

¹²³ Baskın Oran, "Dönemin Bilançosu", içinde Baskın Oran (der)., *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar Belgeler Yorumlar(1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, s. 209.

¹²⁴ Armağan Kuloğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler Irak Krizi ve Bölgesel İstikrar Arayışları", *Stratejik Analiz*, ASAM Yayınları, No. 44, Aralık 2003, s. 43.

yer alması olarak algılanmış, bu parmak sahiplerinin aklı başında liderler olup olmadığı ise önemli bir sorun haline dönüşmüştür.¹²⁵

Soğuk Savaş sonrası meydana gelen gelişmeler ve tehditler Türkiye'yi de etkilemiştir. Güvenliğe yönelik Sovyet tehdidi ortadan kalkmış olmasına rağmen yeni tehditler Soğuk Savaş esnasında ittifakın “kanat ülkesi” olan Türkiye'yi “cephe ülkesine” dönüştürmüştür.¹²⁶ Nitekim Körfez Krizi, Yugoslavya'daki etnik ve dinsel çatışmalar, Kafkasya'daki Ermeni-Azeri gerginliği ve Çeçenistan Savaşı gibi gelişmeler, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'nın kesiştiği bir konumda yer alan Türkiye'nin tehditlerini çeşitlendirmiştir.¹²⁷ Diğer taraftan Komünizmin çöküşü ve Sovyetlerin dağılmasıyla dünyaya 15 yeni ülke eklenmekle kalmamış, bölgesel çaplı milliyetçilik ve ayrılıkçılık hareketleri, komünist olmayan birçok ülkeyi de kapsayan büyük bir dalga etkisi doğurarak, Türkiye'nin de stratejik konumunda kaymalara neden olmuş, Türkiye'nin hem ilişkilerini hem de başkaları tarafından algılanış biçimini önemli ölçüde etkilemiştir.¹²⁸ Soğuk Savaş boyunca güvenlik ve dış politikasını Batıyla, özellikle de ABD'yle alakalandıran Türkiye'nin jeostratejik değeri, büyük oranda onun Atlantik ittifakı içindeki rolü ve daha belirgin olarak da NATO'nun güneydoğu kanadındaki önemi açısından değerlendiriliyordu. Fakat Soğuk Savaş dönemi sonrası kendisini güvenlik boşluğunda bulan Türkiye, Batıyla ittifak bağlantılarının ve bundan kaynaklanan askeri ve ekonomik faydalarının, Sovyet tehdidi döneminin sona ermesinden ciddi olarak zarar göreceğini fark etmiştir.¹²⁹

Yeni dönemdeki tehdit algılamalarının değişmesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde de etkisini göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde bölgede Batı eksenini temsil eden Türkiye ile ABD'nin yeni döneme ilişkin beklenti, kaygı ve algılamaları, ilişkilerin bundan sonraki sürecinde etkili olmuştur.¹³⁰ İki ülke arasında Soğuk Savaş döneminde geçerli olan çok yönlü ittifak ilişkisinin temel nedeni olan Sovyetler Birliği'nin dağılması, ikili işbirliğinin temel dayanağının ortadan kalkması anlamına gelmiş ve

¹²⁵George Robertson, “NATO'nun Geleceği: Yeni Tehditlere Karşı Yeni Organizasyon”, *SAREN Stratejik Boyut*, Kasım 2005, ss. 11-13.

¹²⁶Fırat Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri”, *SAREN Güvenlik Stratejileri*, No. 2, Aralık 2005, s. 8.

¹²⁷Erhan, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi”, s. 143.

¹²⁸Graham E. Fuller, “Dünyada Türkiye'nin Artan Rolü”, içinde Ian O. Lesser ve Graham E.Fuller (der.), *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e*, (Çev. Meral Gönenç), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s. 209.

¹²⁹Aydın, “2000'li Yıllara Doğru...”, s. 62.

¹³⁰İdris Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, içinde İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 159.

ABD'nin pek çok ülkeyle olduğu gibi Türkiye ile de ilişkilerini farklı bir evreye sokmuştur.¹³¹ Soğuk Savaş döneminde gerek Batı, gerekse ABD'ye karşı, Sovyetlerden gelebilecek tehditlere yönelik, Türkiye'nin, NATO'nun “uzak karakolu” olma yönündeki ezberi bozulmuş, daha önce bilinen ve alışlagelen dış siyaset yerini belirsizliğe bırakırken, Türkiye'nin geleneksel işlevinin ve dış değerinin azaldığı endişesi Türk yöneticilere hâkim olmuştur.¹³² Bu endişenin temelinde, Batı'nın ve ABD'nin gözünde stratejik önemi azalan Türkiye'ye sağlanan ekonomik ve askeri yardımlarda büyük kesinti yapılabileceği düşüncesi yatmaktadır.¹³³

Nitekim, Soğuk Savaş döneminde otomatik olarak verilen Amerikan güvenlik ve askeri yardımları, yeni dönemde bazı sorunlar yüzünden Kongre'nin engeline takılmaya başlamıştır. Strateji ve güvenliğe dayanan iki ülke ilişkilerinin temeli, artık insan hakları, Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan anlaşmazlığı gibi konulara kaymaya başlamıştır. Washington ise, jeostrateji ile bu meseleleri dengeleme konusunda bazen kararsız kalmıştır.¹³⁴ Mesela 1995 yılında ABD dışişleri bakan yardımcısı olarak görev yapan Holbrooke, Türkiye'ye karşı politika oluşturmada insan hakları konusunun ikincil bir rol oynadığını söylerken, 1998 yılında aynı görevi yürüten Talbott, farklı bir yaklaşım sergileyerek, kendi vatandaşlarının haklarına engel olan ülkelerin, hem siyasi istikrar hem de kendi ülkelerinin istikrarı ve ayakta kalması açısından ağır bedel ödeyeceklerini söylemiştir.¹³⁵

Yeni dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde daha fazla etkili olmaya başlayan insan hakları, Kıbrıs ve Türk-Yunan sorunlarına ilişkin meseleler, özellikle silah satışı hususunda Kongre'nin engeller ortaya koymasında etkili olmuştur. Satışı gerçekleştirilmiş Amerikan firkateynleri, Atak Helikopterleri ve diğer gelişmiş silahların teslimi, Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ve Ege'deki silahlanma yarışı nedeniyle Kongre'nin onayına takılmıştır. Türk yönetici kesimi ve halkı, silahların satışı konusunda “*de facto*” bir ambargo ile karşı karşıya olduklarını düşünmeye başlamışlardır.¹³⁶ Türkiye, Kongre'nin tutumu nedeniyle başlayan fiili ambargoyu, İsrail, Fransa ve Rusya ile savunma sanayi sahasında işbirliği yaparak aşmaya

¹³¹ Erhan, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi”, s. 143.

¹³² Cem, *Türkiye-Avrupa-Avrasya...*, ss. 48, 49.

¹³³ Lesser, *Bridge or Barrier...* ss. 24-27.

¹³⁴ Alan Makovsky, “Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası: Gelişme ve Sorunlar”, içinde Morton Abramowitz (der.), *Türkiye'nin Dönüşümü Ve Amerikan Politikası*, (Çev. Faruk Çakır ve Nasuh Uslu), Ankara: Liberte Yayıncılık, 2001, ss. 372, 373.

¹³⁵ Makovsky, “Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası:...”, s. 376.

¹³⁶ Larrabe ve Lesser, “Türk Dış Politikası...”, s. 220.

çalışmıştır.¹³⁷ Diğer taraftan ABD'nin vermiş olduğu dış yardımların niteliği ve miktarı iyice azalarak gelişen Türk ekonomisinin kapasitesi açısından son derece yetersiz duruma düşmüştür. Bu durum ABD'nin Türkiye'ye baskı uygulama kapasitesini azaltmıştır.¹³⁸ Ayrıca ABD'nin 1961'den beri sürdürdüğü Askeri Yardım Programı bu yeni dönemde sona erdirilmiş, 1993'te Kongre'nin, NATO'ya yönelik tehdidin kalkması gerekçesiyle Türkiye ve Yunanistan'a verilen FMS kredilerinin hibe bölümü de kaldırılarak krediye dönüştürülmüş, kredinin faiz oranı da devletlerarası uygulanan (%5) oran değil, piyasa faiz oranı (%10-15) olarak belirlenmiştir.¹³⁹

Bütün bu gelişmeler neticesinde Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde, Türk-Amerikan ilişkilerinin ortak zemininin kaybolduğu, ancak iki ülke ilişkilerinde yeni stratejik unsurların etkili olmaya devam ettiği söylenebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Türkiye'nin önemini tekrar gündeme getirmiş, ABD Ortadoğu ve Avrasya'da etkinliğini yerleştirmek için Türkiye'nin işbirliğine ihtiyaç duymuştur.¹⁴⁰ ABD'li strateji uzmanı Brzezinski, Türkiye'nin bu yeni dönemde eksen ülke konumunda bulunduğunu belirtmiştir. Brzezinski'ye göre eksen ülke, gücünden ziyade jeostratejik konumundan dolayı, bölgesel ve uluslararası alanda etkili olan devletlerdir. Bu ülkelerin dış politikalarını, genelde onların konumları belirlemekte, bu devletler bazı durumlarda çok kritik roller üstlenmekte veya bir bölge için koruyucu kalkan gibi davranabilmektedir.¹⁴¹ Bu bağlamda Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz'e geçişi kontrol etmekte, Rusya'yı Kafkaslarda dengelemekte, İslami köktencilığe karşı panzehir işlevi görmekte ve NATO'nun güneyinde en önemli dayanak noktası rolünü oynamaktadır. Türkiye'nin bu yeni rolü, ABD tarafından da 1990'lar boyunca vurgulanmıştır.¹⁴² Aynı zamanda Türkiye, etrafında bolca bulunan güvenlik sorunlarının çözümünde Batı'ya yardımcı olabilecek vazgeçilmez bir ortak, enerji kaynaklarının taşınması ve pazarlanması konularında sahip olduğu boru hatları ve diğer boru hatlarına yakınlığı nedeniyle ABD ve Batı için vazgeçilmez bir unsur olmuştur.¹⁴³

¹³⁷ Ian O. Lesser, *NATO Looks South: New Challenges and New Strategies in the Mediterranean*, Rand, 2000, s. 42.

¹³⁸ Makovsky, "Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası:...", s. 391.

¹³⁹ Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", ss. 284-285.

¹⁴⁰ Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", s. 251.

¹⁴¹ Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, ss. 40, 41.

¹⁴² Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", s. 252.

¹⁴³ Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar*, İstanbul: Anka Yayınları, 2006, s. 55.

b. NATO'nun Genişlemesi ve Dönüşümü

(1) Yeni Süreçte Yeni Stratejik Konsept:

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Varşova Paktının çökmesi NATO'yu da tartışma konusu haline getirmiştir. Varşova Paktı gibi NATO'nun da işlevinin sona ermesi yönünde bazı fikirler ortaya atılırken, bazıları da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez'deki gerginlik, Doğu Avrupa'da yaşanan kanlı dönüşüm olayları ve eski Sovyet topraklarında yaşanan belirsizlikleri öne sürerek, NATO'nun “alan dışı” tehditlere muhatap olduğunu belirtmişler ve örgütün, yeni tehditlere karşı yeni işlevler kazandırılarak güçlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁴⁴

NATO'nun kurulduğu zamanlardaki ilk stratejisi, toprak savunmasına yönelik olarak “*Kuzey Atlantik Sahasının Savunması İçin Stratejik Kavram*” adı altında ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, 1950'li yıllarda “*Toptan Mukabele Stratejisi*” benimsenirken, mevcut tehdidin niteliğindeki değişmelere paralel olarak 1967'de “*Esnek Mukabele Stratejisi'ne*” geçilmiştir.¹⁴⁵ Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ABD, NATO'nun yeniden yapılanmasında öncülük etmiş, Kasım 1991'de Roma'da toplanan NATO zirvesinde “*Yeni Stratejik Konsept*” kabul edilmiştir. Bu belgede NATO'nun 4 temel alana yönelik görevine vurgu yapılmıştır. Bunlar; demokratik kurumların geliştirilerek hiçbir ülkenin diğerini tehdit edemeyeceği istikrar ve güven ortamını tesis etmek, risk oluşturan muhtemel gelişmeler de dâhil ortak çıkarları ilgilendiren konularda çabaların eşgüdümünü sağlamak, üye ülkelerin topraklarına yönelik tehdit ve saldırıları caydırmak ve Avrupa'da stratejik dengeyi korumaktır.¹⁴⁶

NATO'nun ellinci kuruluş yıl dönümü olan Nisan 1999'daki Washington zirvesinde, Roma zirvesinde kabul edilmiş olan stratejik konsept yetersiz görülmüştür. Buna göre güvenliğe yönelik tehditler “*çok boyutlu*” ve genelde “*önceden tahmin edilmesi güç*” olarak nitelendirilmiş, “*caydırma, önleyici diplomasi, kriz yönetimi*” gibi kavramlara vurgu yapılmıştır. BM Güvenlik Konseyi ve AGİT'in de daveti üzerine ittifakın, barışı koruma operasyonlarına katkıda bulunacağı teyit edilmiştir.¹⁴⁷ Yeni stratejik kavramın temelinde sadece toprak savunması değil, aynı zamanda üyelerin müşterek çıkarları ve değerlerinin de savunulması yatmaktadır. Bunlar arasında kitle imha silahları ve uzun menzilli silahların yayılmasını önlemenin yanında, demokrasi ve

¹⁴⁴Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında...”, s. 7.

¹⁴⁵Anthony Cragg, “Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir Strateji Kavramı”, http://www.harapak.tsk/sae/enstitu/enstitu/yayinlar/dis_basin/kasim_1999.doc (27.08.2006).

¹⁴⁶Çağrı Erhan, “ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, *Ankara Üniv. SBF Dergisi*, Ekim-Aralık 2001, s.88.

¹⁴⁷“The Alliance's New Strategic Concept”, <http://www.nato.int/docu/basic.txt/> (04.05.2006).

işbirliğinin geliştirilmesi de vardır.¹⁴⁸ Örgütün sadece doğrudan saldırıya karşı değil, aynı zamanda etnik sorunlar, dinsel ve bölgesel uyuşmazlıklar, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm ve örgütlü suçlar gibi risk faktörlerine karşı tedbirler alması gerektiği belirtilmiş ve ayrıca ittifakın Batı Avrupa Birliği tarafından yürütülecek operasyonlara ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikalarına destek vereceği belirtilmiştir.¹⁴⁹ Kısacası, Soğuk Savaş döneminde NATO'nun savunma ittifakına liderlik yapan ABD, Soğuk Savaş sonrası onun genişleyen bir güvenlik ittifakına dönüşmesine de öncülük etmiştir.¹⁵⁰

Diğer taraftan, Ocak 1994'de, NATO'nun Brüksel Zirvesinde, ABD'nin özel girişimleri ile örgütün genişletilmesi kapsamında “*Barış İçin Ortaklık Programı*” (BİO) benimsenmiştir. Bu program çerçevesinde NATO ve eski Varşova Paktı üyeleri, askeri ve siyasi işbirliği içine girerek ortak planlama ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirmiş, barışı birlikte sağlamayı amaç edinmişlerdir. BİO'nun genel olarak amacı, NATO'nun yönettiği barışı koruma operasyonlarına üye devletlerin katılımını sağlayarak, BİO programına dâhil devletlerin silahlı kuvvetlerini yeniden yapılandırmalarına yardımcı olmaktır. BİO programına, Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri dâhil toplam 30 devlet katılmış olup, bu program çerçevesinde başlatılan işbirliği sayesinde BİO'nun eski Doğu Avrupalı olan bazı ortakları günümüzde NATO'nun yeni üyeleri haline gelmişlerdir. Nitekim Ocak 1994'de NATO'nun Brüksel toplantısında benimsenen genişleme politikası doğrultusunda Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın üyelikleri NATO'nun 1999 Washington Zirvesinde onaylanarak bu ülkeler ittifaka dâhil olmuşlardır.¹⁵¹

NATO'nun genişleme politikasında Rusya faktörü göz ardı edilmemiştir. Strateji uzmanı Brzezinski, gelecek yüzyılın daha geniş ve güvenli Avrupa'sının, ABD'nin öncülüğünde, Rusya ile bağları koparmadan, özellikle Orta Avrupa ülkelerini NATO'ya katarak sağlanabileceğini belirtmiştir.¹⁵² NATO genel sekreteri George Robertson, BİO'nin geliştirilip yaygınlaştırılması gereğini vurgulamış, NATO'nun geleceği ile ilgili olarak Rusya ile ilişkilerini derinleştirmesinin önemini belirtmiştir. Robertson,

¹⁴⁸ D. Mc Elhaney, “Transatlantik Bağlarının Geleceği, http://www.harapak.tsk/sae/enstitu/enstitu/yayinlar/dis_basin/temmuz_2000.doc (27.08.2006).

¹⁴⁹ Erhan, “ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, s. 89.

¹⁵⁰ Zbigniew Brzezinski, “Hegemonik Bataklik”, http://www.harapak.tsk/sae/enstitu/enstitu/yayinlar/dis_basin/temmuz_2004.doc (27.08.2006).

¹⁵¹ Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında...” ss. 10,11.

¹⁵² Gözen, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde...” s. 84.

NATO-Rusya yakınlığının birçok sorunları çözeceğini, bunların en önemlisinin de uluslararası terörizm, silahların yayılmasının engellenmesi ve balistik füzeler olduğunu belirtmiş, özellikle kriz yönetimi ve bununla ilgili olarak yapılacak koordinasyonun önemine vurgu yapmıştır.¹⁵³ Bu görüşler doğrultusunda Rusya Federasyonu (RF), 1995’de BİO programına dâhil olmuş, Mayıs 1997’de taraflar arası ilişkilerin çerçevesi ayrı bir platformda geliştirilmek üzere “*NATO-RF Daimi Ortaklık Konseyi*” kurulmuş, konseyde RF’ye eşit söz hakkı verilirken, NATO’nun kararlarını veto etme hakkı verilmemiştir.¹⁵⁴

Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerine kurumsal bir nitelik kazandıran NATO’nun değişim ve genişleme sürecine girmesi, ayrıca önleyici diplomasi, kriz yönetimi ve uluslararası terörizmle mücadelenin ittifakın temel işlevi haline getirilmesi iki ülke ilişkilerini etkilemiştir. ABD’nin dış politikasının öncelikleri arasında yer alan NATO’nun dönüşümü ve genişlemesine Türkiye’nin, bazı endişe ve çekincelerinin olmasına rağmen, genelde destek verdiği söylenebilir.¹⁵⁵ Türkiye, BİO programı kapsamında yeni üyelerin ve Orta Asya ülkelerinin NATO sistem ve usullerine uyumu yönündeki gayretlerine yardımcı olmuş, kurmuş olduğu eğitim tesislerinde bu ülkelere eğitim imkânı sağlamıştır. Bu konuda değişik BİO üyelerine mensup askeri yetkililerin çeşitli sahalarda eğitimi için 1998 yılında Ankara’da BİO Eğitim Merkez Komutanlığı açılmıştır. Diğer taraftan Türkiye’nin bu dönemde BM ve NATO’nun barış operasyonlarındaki üstlendiği önemli görevler, onu güvenlik tüketen değil, güvenlik üreten bir ülke konumuna getirmiştir.¹⁵⁶

Yeni süreçte, Türkiye’nin bazı endişelerinin de olduğu bir gerçektir. Türk yetkililer, Batı’da ortaya çıkan yeni siyasi ve savunmayla ilgili yapılanmalarda Türkiye’nin merkezi bir rol oynamasına çok önem verdiklerinden, NATO’nun genişlemesini de aynı derecede ciddiye almışlardır.¹⁵⁷ Her şeyden önce Türk yöneticileri, NATO’nun geçirmekte olduğu dönüşüm sürecinin, ittifakın temel savunma rolünü etkilememesine ve genişlemenin üçüncü bir ülkeyi hedef almadan tedrici bir şekilde gerçekleştirilmesine vurgu yapmışlar ve NATO’nun, temel savunma organı ve

¹⁵³ Robertson, “NATO’nun Geleceği: ...”, s. 13.

¹⁵⁴ Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında...”, s. 11.

¹⁵⁵ Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında...”, s. 7.

¹⁵⁶ Gencer Özcan, “Doksanlarda Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi”, içinde Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul: Buke Yayınları, 2000, s. 86.

¹⁵⁷ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, s. 78.

siyasi danışma forumu olma niteliğinin korunmasını istemişlerdir.¹⁵⁸ Üye sayısının ve sorumlulukların artması yanında, NATO kaynaklarından Ankara'nın payına düşen yardımlarda azalma olasılığı, Türkiye'yi endişelendirmiştir. Nitekim ABD yönetimi, Türkiye ve Yunanistan'ın kendi savunma harcamalarını karşılayabilecek ekonomik yeterliliğe sahip olduğunu ileri sürerek, yardımların NATO'nun yeni üyelerine verilmesi yönünde karar almış, 1999'dan itibaren de Türkiye'ye yönelik Dış Askeri Finansman (FMS) kredilerini kesmiştir.¹⁵⁹

NATO'nun ve üyelerinin geçiş dönemi içinde “alan dışından” kaynaklanan bir güvenlik problemi ortaya çıktığında veya bazı “gri bölge” tehditlerinin gündeme gelmesi durumunda isteksiz veya daha serbest davranabileceği olasılığı Türkiye'de rahatsızlık yaratmıştır.¹⁶⁰ Nitekim Körfez Krizinde başta Almanya olmak üzere kimi NATO üyelerinin, muhtemel Irak füzelerine karşı caydırıcı bir önlem olarak Türk topraklarına Patriot füzeleri ve ittifak üyesi devletlerin savaş uçaklarının konuşlandırılması girişimine isteksiz davranmaları, Türkiye'de yeni dönemde NATO'nun güvenlik teminatına ne kadar güvenebileceği konusunda ciddi kuşklar uyandırmıştır.¹⁶¹ Türkiye'nin kendisinin doğu ve güney sınırlarının savunulmasını NATO yükümlülüğü olarak gördüğü açıktır, fakat NATO'nun gelecekteki fonksiyonunun ne olacağı tam olarak belli olmadığı için, üyelerden birinin saldırıya uğraması durumunda ittifakın 5. maddesinin işletilmesine yönelik kaygılar devam edecek gibi gözükmektedir.¹⁶² Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönem, Türkiye'nin güvenlik endişelerini çeşitlendirerek artırmış, dönüşüm sürecine giren NATO'nun yeni misyonlarının, Türkiye'nin tehdit algılamalarına ne derecede cevap vereceği sorunu Türk yöneticilerinin en önemli endişesi olmaya başlamıştır.

(2) Güvenliğe Yönelik Yeni Düzenlemeler

Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde, daha önceki yumuşama sürecinin neticesi olarak ivme kazanan silahsızlanma alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Orta menzilli füzelerin kaldırılmasıyla ilgili olarak 1987'de imzalanan “INF Anlaşması'nın”

¹⁵⁸ *Beyaz Kitap Savunma 1998*, Ankara: MSB, s. 25, Ömer Orhun, “Turkey, Norway and the US in the New European Security Context”, *Foreign Policy*, No. 1-2, 1997, ss.10, 11.

¹⁵⁹ Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında...”, s. 15.

¹⁶⁰ Lesser, *Bridge or Barrier*, s. 14.

¹⁶¹ Gülden Ayman ve Nurşin Ateşoğlu Güney, “Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji: Türkiye ve Komşuları”, içinde Faruk Sönmezoglu (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 440.

¹⁶² Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, s. 83.

devamı olarak ortaya çıkan, konvansiyonel silahlarda büyük indirim öngören “*Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Anlaşması*” (AKKA)¹⁶³ yeni dönemin önemli düzenlemelerinden birisidir. Kasım 1990’da imzalanan AKKA’yla, ülke grupları içinde belirlenen azami silah miktarlarının her hangi bir bölgede istikrarsızlık yaratacak şekilde yoğunlaşmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Uygulama alanı içindeki ülkeleri ve bu çerçevede eski Sovyet askeri bölgelerini kapsayan alan, dört coğrafi alt bölgeye ayrılmış, Türkiye’nin de içinde bulunduğu kanatlar için öngörülen sınırlamalar dolayısıyla, kuvvetlerin bu bölgede yoğunlaşması engellenmeye çalışılmıştır.¹⁶⁴ Kısacası bu anlaşma, NATO ve eski Varşova Paktı üyeleri olan 22 ülkenin silahsızlanma politikası çerçevesinde, ellerinde bulundurabileceği kuvvet tavanlarını belirlemekte, bu tavanların genel olarak Doğu ve Batıda eşit olarak uygulanması esas alınmaktadır. Türkiye’nin, yüzölçümünün %24.4’ne karşılık gelen doğu kesiminin bazı bölgeleri, Ortadoğu’da çıkabilecek çatışmaların Türkiye’ye sıçrayabileceği endişesi ile anlaşmanın kapsamı dışında tutulmuştur.¹⁶⁵ Aynı şekilde Türkiye’ye, anlaşma gereğince tavan sınırını aşan askeri malzemenin transferi çerçevesinde, değişik miktarlarda tank, top, zırhlı araç, savaş uçağı ve helikopter verilmiştir.¹⁶⁶

Diğer taraftan Türkiye’nin bu düzenlemeden elde ettiği kazanımlarını gölgede bırakacak bazı gelişmeler yaşanmıştır. AKKA’nın, deniz kuvvetlerini ve kıyı birliklerinin kuvvet yapısını kapsamamasıyla, Rusya’nın anlaşma uygulanmadan birkaç ay önceden Doğu Avrupa topraklarındaki birçok silah ve teçhizatı Uralların doğusuna kaydıracağı yönündeki iddialar, Türkiye’yi rahatsız etmiştir. Bunun da ötesinde Rusya’nın güvenlik kaygılarını öne sürerek, özellikle Kafkaslarda tank ve zırhlı araç kategorilerinde tavan yükseltilmesi yönündeki istek ve ısrarı, Türkiye’nin endişelerini güvenlik kaygılarına dönüştürmüş, bu durumdan doğrudan etkilenmeyen ABD ve diğer ittifak üyeleri tepkisiz kalmayı tercih etmişlerdir. Hatta Aralık 1996’da AGİT Lizbon Zirvesinde, Rusya’nın AKKA ile ilgili olarak öne sürdüğü güvenlik kaygılarının dikkate alınacağı, Rusya’nın Kafkaslara yönelik taleplerini tatmin edecek şekilde bazı düzenlemelerin yapılacağı yönündeki kararlar Türkiye’yi hayal kırıklığına uğratmıştır.¹⁶⁷ Bu konuyla ilgili olarak ABD, tavrını daha da ileri götürerek AKKA çerçevesinde

¹⁶³Uzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, s. 307.

¹⁶⁴Mehmet Gönübol ve Hakan Bingün, “1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası”, içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 691.

¹⁶⁵Ayman ve Ateşoğlu Güney, “Değişen Uluslararası Koşullarda...”, s. 442.

¹⁶⁶Uslu, *Türk- Amerikan İlişkileri*, s. 325.

¹⁶⁷Ayman ve Ateşoğlu Güney, “Değişen Uluslararası Koşullarda...”, s. 445.

indirim yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için taraflara tanınan sürenin dolduğu 17 Kasım 1995'ten bir gün önce Türkiye'ye gönderdiği mektupta, Rusya'nın istemlerine karşı ödün verilmesini istemiştir.¹⁶⁸ Rus Genel Kurmay Başkanının, AKKA'nın kanatlar bölgesi, özellikle Kafkaslar ile ilgili olarak Batılılarla sağlanan uzlaşma sonucunda bazı bölgelerin silah limiti uygulamasının dışında bırakılmasının, kendilerini fazla tatmin etmediği yönündeki açıklamaları¹⁶⁹ ve Rusya'nın Avrupa'dan çekmiş olduğu silahları yok etmeyip, Türkiye'ye tehdit oluşturacak şekilde konuşlandırma çabaları, Türk yöneticilerini endişelerini haklı çıkarmıştır.¹⁷⁰

Dolayısıyla ABD'nin bu dönemde, NATO genişlemesi karşılığında Rusya'yı yatıştırmak için vermiş olduğu tavizler ve bu tavizlerin de Türkiye'nin güvenliğini doğrudan ilgilendirmesi, Türk yöneticilerini ABD'nin gözünde öneminin azaldığı yönünde düşüncelere sevk etmiştir. Her ne kadar komünizm tehlikesi yeni dönemde etkisini yitirmiş olsa da, Türkiye'nin güvenlik algılamasında öncelikli yerini koruyan Rusya'nın, AKKA'nın Kuzey Kafkasya kanat bölgesi ile ilgili hükümlerini uygulamaya koymaması ve 1997'de yapılan "Kanat Anlaşması" ile de tavanları yükseltmesi, Türkiye'nin en önemli güvenlik endişelerinin başında gelmiştir.¹⁷¹ Güvenlik gibi en hassas oldukları konuyu NATO'nun varlığına dayandıran Türk yöneticileri, Türkiye'nin stratejik öneminin azalarak transatlantik savunmasında hem NATO'nun, hem de Türkiye'nin ikinci planda kalacağından rahatsızlık duymuşlardır.¹⁷²

Bu dönemde, Avrupa Güvenlik ve Savunmasına yönelik düzenlemeler de, Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendiren gelişmelerdendir. İngiltere Başbakanı Blair'in, Avrupa'nın arka bahçesindeki her olayda, ABD'den yardım beklemenin yanlış olduğu yönündeki açıklamalarına Fransa da onay vermiş, ABD'nin siyasi, ekonomik ve askeri anlamda dengelenmesi için daima Avrupa bütünlüğünün sağlanmasını isteyen Fransız yönetimi, gelişmiş askeri gücü ve teknolojisine de güvenerek İngiltere'nin bu yaklaşımını desteklemiştir.¹⁷³ AGSK'da, Türkiye'yi endişelendiren en önemli husus, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin dışlanarak karar alma mekanizmalarının dışında

¹⁶⁸ *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1995.

¹⁶⁹ "AKKA Kafkasya'ya Giremiyor", *Cumhuriyet*, 21 Mart 1998.

¹⁷⁰ Uslu, *Türk- Amerikan İlişkileri*, s. 326.

¹⁷¹ Z. Özden ve O. Alantar, "Türkiye-ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü", içinde G. Özcan ve Ş. Kut (der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar* İstanbul: Buke Yayınları, 2000, ss. 237, 238.

¹⁷² Ian O.Lesser, "Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri, içinde Alan Makovsky ve Sabri Sayarı (der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yay, 2002, s.276.

¹⁷³ Robert Wilkei, "Avrupa Kalesi: Avrupa Savunma ve Kuzey Atlantik İttifakının Geleceği", *Gen. Kur. SAREN Dış Basın Bülteni*, Temmuz 2003, ss. 18-22.

tutulmasıdır. Türkiye'nin bu endişesi onu, AB'nin NATO kaynaklarının kullanımına ilişkin önerilerini bloke etmeye götürmüştür.¹⁷⁴ Bu politikanın altında yatan en büyük endişe, bu düzenlemelerin NATO'nun öneminde azalma meydana getirebileceği ve Türkiye'yi ikinci sınıf statüye düşürebileceğidir. Güvenliğe çok önem veren Türkiye, aynı zamanda kendisinin karar alma mekanizmasından dışlanmasının ABD'ye bağımlılığını da artıracığından kaygı duymuştur.¹⁷⁵ Dönemin dışişleri bakanı İsmail Cem de NATO'nun Avrupa savunmasındaki rolünü benimsediklerini, Türkiye'nin de bu savunma kurumuna katılmak istediğini, ancak bunun NATO'nun rolünü azaltmasını istemediğini vurgulamıştır.¹⁷⁶

Bütün bunlar, Soğuk Savaş döneminde bütün olarak algılanan Batı'nın, yeni dönemde aynı anlama gelmediğini göstermiştir. Türk yöneticiler, ABD ile işbirliği yapmanın artık Avrupa ile pürüzsüz ilişkiler kurulmasını sağlamayacağını ve Avrupa ile ilişkilerin artık daha da sorunlu hale geleceğini anlamaya başlamışlardır.¹⁷⁷ Türkiye'nin düşünceleri ve çekinceleri ne olursa olsun, engelleyemeyeceği bir süreç olan NATO'nun dönüşümü ve yeni güvenlik düzenlemelerinde Türkiye'nin durumu, global güçlerin gözündeki stratejik önemine endekslenmiş gibi görülmektedir. Türkiye elbette önemli bir NATO üyesi olmaya devam edecektir. Ancak, Türkiye'nin önemi, ittifak liderlerinin gözünde ne derecede önem taşıdığına ve NATO ile AB güvenlik yapılanması arasındaki ilişkinin nereye varacağına¹⁷⁸ ve Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili adaylığının sonucuna bağlı olduğu görülmektedir. En önemli güvenlik sorunlarının merkezinde bulduklarını düşünen Türk yetkilileri gerek NATO, gerekse AGSK gibi önem verdiği düzenlemelerin içinde aktif bir şekilde rol alarak, Soğuk Savaş dönemindeki gibi Batı'yla geliştirilen güvenlik ortağı rolünün devamından yana olmuşlardır.

¹⁷⁴ F. Stephen Larrabe, "Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası: Yeni Boyutlar Yeni Güçlükler", içinde Z. Khalilzad, Ian O. Lesser ve F. Stephen Larrabe (der.), *Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Ankara: ASAM Yayını, 2001, s. 44.

¹⁷⁵ Makovsky, "Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası:...", ss. 363, 364.

¹⁷⁶ Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrasında...", s. 17.

¹⁷⁷ Atilla Eralp, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği", içinde Alan Makovsky ve Sabri Sayarı (der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası Ve Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yayını, 2002, s. 236.

¹⁷⁸ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, s. 79.

(3) Körfez Savaşının İkili İlişkilere Yansımaları

Türkiye'nin jeopolitik konumu ve Batı yanlısı yönelimi, NATO içinde kendisine ağırlık katsa da, Soğuk Savaşın sona ermesi ve tehdit algılamalarının değişmesiyle Türkiye'ye olan bakış açısı da değişmiştir.¹⁷⁹ Nitekim Soğuk Savaşın bitimi, Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığı yönünde algılamalara neden olmuştur. Bu durum Türkiye'yi, ABD ve Batı güvenlik bağından yoksun kalıp, aldığı güvenlik yardımlarının da kesileceği endişesine götürmüştür.¹⁸⁰ Bu bağlamda, Türk-Amerikan ilişkilerinin test edildiği en önemli olay “Körfez Savaşı”dır. Bu savaşla Türkiye, stratejik önemini yeniden ortaya çıkacağı ve ABD ile Soğuk Savaş döneminde sürdürülen stratejik ilişkinin aynı şekilde devam edeceği umuduna kapılmıştır.¹⁸¹ Türkiye'nin Körfez Krizindeki bölgesel kilit rolü, ABD ve Batılı ülkeler tarafından da kabul edilmiştir.¹⁸²

Batı ve özellikle ABD'ye dönük yüzüyle bilinen dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin stratejik önemini azalacağı, Türk-Amerikan ilişkilerinin nitelik veya yön değiştirebileceği endişesine kapılmış, yeni tehditlere karşı ABD'nin yanında yer almayı düşünmüştür.¹⁸³ Özal, Kuveyt'in Irak tarafından işgali ile başlayan Körfez Savaşını, Türkiye'nin ABD'nin gözünde önemli bir stratejik oyuncu olduğunun ispat edilmesi açısından da fırsat olarak görmüştür.¹⁸⁴ ABD ile yakın ilişkiler kurmanın, onun Türkiye yanlısı politika izlemesinde etkili olacağını belirten Özal, çatışmacı bir politikanın ABD'deki Ermeni ve Rum lobilerinin elini güçlendireceğine inanmakta, bölgede istikrara önem veren ABD'nin, güçlü ve istikrarlı bir Türkiye'yi yanında görmek istediğini belirlemekteydi.¹⁸⁵ Aynı zamanda Türkiye'nin bölge devletleri için model ülke olduğunu belirten Özal, İslami kimlikle Batı tarzı medeniyeti ancak Türkiye'nin birleştirebileceğine, bu nedenle Türkiye modelini Batı'nın, özellikle de ABD'nin desteklemesi gerektiğine inanıyordu.¹⁸⁶ Diğer taraftan 1980'lerde Türk dış siyasetinde yavaş yavaş aktif politika takip etmeye başlayan Özal, özellikle ülke içi

¹⁷⁹ Fuller, “Dünyada Türkiye'nin Artan Rolü”, s. 211.

¹⁸⁰ Makovsky, “Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası...”, s. 327.

¹⁸¹ Larrabe ve Lesser, “Türk Dış Politikası...”, s. 211.

¹⁸² İbrahim S.Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, Bursa: Alfa Yayını, 2003, s. 75.

¹⁸³ Kunilholm, “Turkey and the West”, s. 35.

¹⁸⁴ Dietrich Jung ve Wolfongo Picolli, *Yol Ayırımında Türkiye*, (Çev. Berna Kurt), Ankara: Kitap Yayınevi, 2004, ss. 163, 164.

¹⁸⁵ Uzgel, “ABD ve Nato'yla İlişkiler”, s. 50.

¹⁸⁶ Fuller, “Dünyada Türkiye'nin Artan Rolü”, s. 237.

ekonomik liberalleşme politikalarıyla dikkat çekmiş, onun döneminde Türkiye'nin ihracatında gözle görülür derecede artış olmuştur.¹⁸⁷

Turgut Özal'ın Amerikan yanlısı tutumu ve dış politikaya bakış açısı Türkiye içinde de bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özal'ın ABD'yle ekonomik ilişkileri geliştirme isteği, özellikle Türk tekstiline konulan kotayı, Körfez Krizi sürecindeki müzakerelerde pazarlık unsuru olarak kullanması, kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır.¹⁸⁸ Körfez krizinde, iç siyasette sol kesim alternatif bir politika üretmeden savaştan ve Ortadoğu meselelerinden uzak kalmayı isterken, Özal'ın bu krizdeki tutumu, özellikle dönemin ABD dışişleri bakanı James Baker'la yaptığı görüşmede, Türkiye'nin uğrayacağı zararın tazmin edilmesini istemesi ve bu konuda yapılan diğer pazarlıklar eleştirilmiştir.¹⁸⁹ Özal'ın ticari ağırlıklı gözüken tavrı, ABD'yle ilişkilerdeki "sadık müttefik" imajının, aynı şekilde Türkiye'nin Batı sisteminin ekonomik yönüne de entegre olması gerektiği şeklinde algılanmış, bunun için de Özal'ın Körfez Krizini fırsat olarak görmesi eleştirilere neden olmuştur. Yani Özal, ABD ve Batı'yla sıkı bağlantı politikası çerçevesinde güvenlik boyutlu entegrasyonun, ekonomik yönünün de geliştirilmesini talep etmekteydi.¹⁹⁰ Bu konuyla ilgili olarak Özal, Eylül 1990'da Washington'a yaptığı ziyarette, ABD'yle olan ticaretin artırılmasını, tekstil kotalarına uygulanan kısıtlamaların kaldırılmasını istemişti.¹⁹¹

Irak lideri Saddam Hüseyin'in tarihsel iddialarda bulunduğu Kuveyt'i, Irak sınırı yakınlarında petrol kuyuları açarak petrolünü çaldığı, aşırı derecede petrol üreterek fiyatları düşürdüğü ve Irak'ı milyarlarca dolar zarar uğrattığı gerekçesiyle 2 Ağustos 1990'da işgal etmesiyle Körfezde kriz baş göstermiştir.¹⁹² Sorunun diplomatik yollarla çözülememesi üzerine BM'nin Kasım 1990 tarihli ve 678 sayılı kararı üzerine güç kullanılmasına karar verilmiş, ABD önderliğindeki çok uluslu gücün Ocak 1991'de başlayan hava saldırıları Şubat ayında kara harekâtına dönüşmüş, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmeye başlamasıyla ABD başkanı Bush Savaşın bittiğini açıklamış ve Körfez Krizinin askeri boyutu sona ermiştir.¹⁹³

¹⁸⁷ Jung ve Picolli, *Yol Ayırımında Türkiye*, s. 162.

¹⁸⁸ Lesser, "Köprü mü Engel mi", s. 161.

¹⁸⁹ Ömer Laçiner, "Körfez Bunalımı ve Güney Bilinci", *Birikim*, No. 16, Eylül 1990, s. 10.

¹⁹⁰ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s. 401.

¹⁹¹ Uzgel, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", s. 256.

¹⁹² Tayyar Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğuda Güç Dengesi (1978-1996)*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996, ss. 210, 211.

¹⁹³ Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğuda Güç Dengesi (1978-1996)*, s. 215.

Türkiye, Körfez krizinde topraklarındaki NATO üslerini ABD uçaklarına açarak koalisyon güçlerine hayati nitelikte destek verdi. Ocak 1991’de TBMM’den çıkartılan 126 sayılı karar neticesinde ABD uçakları İncirlik hava üssüne inerek bombardımana başladılar. Bu gelişmeler kamuoyundan gizlenip, ABD uçaklarının eğitim uçuşu yaptıkları bildirilmiştir. Diğer taraftan Türkiye’nin vermiş olduğu destek ve Özal’ın Irak’ın kuzeyinde ikinci bir cephe açma isteği, klasik statükocu bir nitelik taşıyan Türk dış politikasının genel çizgisinden sapma olduğu yönünde algılamalara yol açmıştır.¹⁹⁴ Geleneksel ve temkinli dış politika ile ilgili olarak Özal, dış politikada “*korkakça ve zayıf tutum alma*” devrinin kapandığını belirtmiş, bu aktif ve cesur politika yönündeki siyasal tercih, Türkiye’nin petrol bölgesinde gözü olduğu söylentilerini artırmıştır.¹⁹⁵ Bu durum Irak için de bir sürpriz olmuş, İran-Irak Savaşında olduğu gibi Türkiye’nin aktif tarafsızlık politikası takip edeceğini düşünen Irak lideri Saddam Hüseyin, sağ kolu ve yardımcısı Tahâ Yasin Ramazan’ı apar topar Türkiye’ye gönderse de, Türkiye’nin tarafsızlığı konusunda istediği sonucu alamamış, görüşmede Özal, Kuveyt’ten derhal çekilmesi hususunda Irak’ı uyarmıştır.¹⁹⁶

Irak’ın kuzeyinde yeni bir cephe açılmasının arkasında aslında Özal’ın Musul-Kerkük projesinin olduğu yönünde Türk kamuoyunda tartışmalar yapılmıştır. Özal’ın bu planı ile ilgili olarak, sadece kendi yakın çevresiyle görüş alışverişinde bulunması, Körfez Savaşı politikasını tek başına belirlemeye çalışarak bu konuda ABD’li yetkililerle yalnız görüşmeler yapması ve dönemin Genel Kurmay Başkanına Musul ile Kerkük’ün Misak-Milli sınırlar içinde bulunduğunu belirtmesi, kuşkuların artmasına yol açmıştır.¹⁹⁷ Bunun ötesinde Özal’ın kendisine özgü üslubu ile “*bir koyup üç almak*” şeklinde ifade ettiği beklentinin, Türkiye’nin Kuzey Irak petrol bölgelerini ele geçirerek, bu durumun ABD aracılığıyla diğer müttefiklere de kabul ettirmek olduğu iddia edilmiştir.¹⁹⁸ Çünkü Özal, bu dönemde Saddam’ın devrileceğini, Ortadoğu’da haritanın yeniden çizileceğini, Türkiye aktif davranırsa buradan daha büyük bir pay alabileceğini düşünüyordu. Ancak, Özal’ın bu tutumuna tepki olarak dönemin Dışişleri Bakanının,

¹⁹⁴Uzgel, “ABD ve Nato’yla İlişkiler”, s. 256.

¹⁹⁵Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s. 402.

¹⁹⁶Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s. 60.

¹⁹⁷Uzgel, “ABD ve Nato’yla İlişkiler”, ss. 256, 257.

¹⁹⁸Turan Yavuz, *ABD’nin Kürt Kartı*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993, s. 126.

Milli Savunma Bakanının ve Genel Kurmay Başkanının istifalarını vermeleriyle bu plan rafa kalkmıştır.¹⁹⁹

Türkiye'nin, Körfez Krizinde ABD ve diğer koalisyon ortaklarına sağlamış olduğu önemli ve etkili desteğin diğer ayağını ekonomik nitelikte olan destek oluşturmuştur. Türkiye, BM Güvenlik Konseyinin ABD'nin teşebbüsü üzerine almış olduğu ve Irak'a geniş kapsamlı ekonomik ambargo tatbikini öngören 661 sayılı kararı uygulamıştır. Irak, daha önceden Türkiye'yle yapmış olduğu görüşmeden istediği sonucu alamayınca Kerkük-Yumurtalık çift boru hattından birisini kapamış, diğerinin de kapasitesini %30'a düşürmüştü. Türkiye Güvenlik Konseyinin 661 sayılı ekonomik ambargo kararına katılarak bu boru hattını da kapamıştır.²⁰⁰ Türkiye'nin ekonomik ambargo kararı, kendisi de büyük zarara uğramakla birlikte Irak için büyük bir darbe olmuş, Türkiye'nin vermiş olduğu bu karar, ABD ve Batının Irak'a uyguladığı ekonomik ambargonun başarısını da garantilemiştir.²⁰¹

Ancak, müteakip süreçte yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin beklentilerini karşılamamış, Türk-Amerikan ilişkilerine etkide bulunabilecek birçok sorunu da bünyesinde barındırmıştır. Türkiye'nin, ABD'nin talebi üzerine NATO üslerini ve hava sahasını koalisyon güçlerine açması, aynı zamanda bu üslerden savaş uçaklarının ikmal yapmalarına izin vermesi ve uygulanan ekonomik ambargoya katılarak Irak'ın petrol ihraç ettiği boru hattını kapaması hem politik, hem de ekonomik bedeli olan politikalar.²⁰² Nitekim Özal, dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker'la yaptığı görüşmede, Türkiye'nin stratejik konumunun önemli olduğunu bir kez daha kabul ettirmiş, uğranılan zarar konusunda Baker'dan ABD adına yardım ve Türkiye'nin kaybının hafifletileceği sözü almıştır.²⁰³ Fakat Özal'ın ABD ve Körfez ülkelerinden beklediği bu bedel ve büyük çaplı yardım gerçekleşmemiştir. Bush tarafından verilen 82 milyon dolarlık acil yardım ve tekstil ihracatındaki kısmi artış, Türkiye'nin beklentilerinin çok gerisinde kalmıştır.

Türkiye'nin Körfez Savaşı ve sonrası genel olarak ekonomik zararı, boru hattından elde edilen transit gelirin durması, birincil durumdaki ekonomik partneri Irak'la ticaretin ve özellikle sınır ticaretinin kesilmesiyle uğranılan kayıp, Irak'ın Türkiye'ye

¹⁹⁹ Uzgel, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", ss. 256, 257.

²⁰⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)*, s. 47.

²⁰¹ Hasan Köni, "Gulf Savaşı Sonrasında Ortadoğu'nun Durumu", içinde *Değişen Dünyada Türkiye ve Türk Dünyası Sempozyumu*, Ankara: Hacettepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens., 1993, s. 48.

²⁰² Larrabe ve Lesser, "Türk Dış Politikası...", s. 211.

²⁰³ Bostanoğlu *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s. 405.

olan borçlarının ödenmemesi ve bölgede artan işsizlik ve terör olayları sayılabilir. Irak'a uygulanan ekonomik ambargo sonucunda Türkiye'nin ilk 10 yıl içinde uğradığı zararın, Hazine Müsteşarlığı kaynaklarına göre 100 milyar dolara ulaştığı belirtilmiştir.²⁰⁴ Petrol ve ona bağlı olarak gerçekleşen ticaret dolayısıyla uğranılan zararın yanı sıra söz verilen yardımlar tam olarak gelmemiştir. Türkiye'nin 6 milyar dolarlık zararını karşılamak üzere Suudi Arabistan, Almanya ve Japonya'dan yardımlar gelmiş olsa da, bu yardımlar Özal'ın beklediği desteğin çok gerisinde kalmıştır.²⁰⁵ Ambargo uygulamasının devam ettiği ilerleyen zamanlarda, Türkiye'nin ekonomik kaybı katlanarak artmaya devam etmiş, petrol boru hattının açılması yönünde Ankara'nın Batı nezdindeki girişimleri olumsuz karşılandığı gibi Saddam'a destek olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır. "Petrol Karşılığı Gıda Programı" çerçevesinde, Irak'ın tıbbi ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde çok kısıtlı bir şekilde Kerkük-Yumurtalık boru hattının ticarete açılmasının Türkiye'nin zararlarını karşılamaktan çok uzak olduğu belirtilmiştir.²⁰⁶

Diğer taraftan Körfez Savaşının ve sonucunun Türkiye'ye yüklediği en büyük bedel siyasi yönde olmuş, savaşın sonuçları Türkiye'nin birinci öncelikli bölge politikalarını tehdit eder hale gelmiştir. Savaş sonrası bölgedeki Kürtleri Saddam'ın olası saldırılarından korumak için İncirlik'e, ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinden oluşan "Çekiç Güç" konuşlandırılmıştır. Çekiç Gücün sağladığı güven ortamında, 1992 Mayısında gerçekleştirilen Kürt parlamento seçimleri ve sonrasında Kürt liderler Celal Talabani ve Mesut Barzani'nin Washington'da ABD Dışişleri Bakanı James Baker ile görüşmesi, Türkiye tarafından dikkatle ve endişeyle izlenmiştir.²⁰⁷ Bütün bu gelişmeler neticesinde Iraklı Kürtler arasında bağımsızlık, en azından özerklik konusunda iyimser hava ve fikirler oluşmaya başlamıştır.²⁰⁸ Bölgede yaşanan bu gelişmelerin Çekiç Güç'ün koruması altında gerçekleşmesi ve bölgede oluşan boşluktan doğabilecek bir fiili Kürt devleti ihtimali Türkiye'de büyük endişe kaynağı olmuştur. Tabii bu korkunun nedeni, Türkiye'de yaşayan Kürt unsurların da bundan etkilenerek bağımsız bir devlet kurma yolunda bastırabilecekleri düşüncesi idi.²⁰⁹ ABD'nin önceki yıllarda Kürt liderlerle dolaylı birtakım görüşmeler yaptığı ve destek verdiği göz önünde

²⁰⁴ Uzgel, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", s. 258.

²⁰⁵ Erik J. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 407 (Burcu Bostanoğlu'dan alıntı yapılmıştır), Bostanoğlu, *Türkiye- ABD İlişkilerinin...*, s. 407

²⁰⁶ Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, s. 407.

²⁰⁷ Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğuda Güç Dengesi (1978-1996)*, ss. 244, 245.

²⁰⁸ Kemal Kirişçi, "Provide Comfort and Turkey: Decision Making for Refugee Assistance", *Low Intensity Conflict and Low Enforcement*, C. 2, No. 2, Sonbahar 1993, s. 7.

²⁰⁹ Baskın Oran, *Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1998, s. 166.

bulundurulursa, bu görüşmeyle doğrudan ve resmi olarak onlarla temasta bulunması ve Kürt gruplarıyla yakınlaşma içine girmesi, Amerikan yönetiminin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde “*Kürt kartını*” dikkatli ve sürekli olarak kullanacağı izlenimi vermiştir.²¹⁰

Bölgedeki Kürtlerin güvenliğine yönelik olarak gerçekleştirilen “*Huzur Operasyonları*”nın amacının, bir Kürt devleti kurmak olmadığı söylenebilir. Fakat yaşanan gelişmeler sonucu bölgede bir “*Kürt devleti embriyonu*” doğmuştur. Huzur operasyonu kapsamında bölgede konuşlanan ve ABD kontrolünde olan MCC ve NGO’ların da bu sürece katkıda bulunduğu belirtilmiştir. ABD’nin başını çektiği Çekiç Güç uygulaması sonucunda, hukuken olmasa da fiilen bir Kürt devleti doğmuştur. Daha iyimser bir değerlendirmeye, milliyetçilik denen ideolojinin son tahlilde “*bağımsızlık*” amacına yöneldiği göz önünde tutulursa, ABD’nin Çekiç Güç uygulaması, böyle bir algılama ortamında Kuzey Irak’ta fiili bir Kürt devleti kurulmamış olsa da bu yönde güçlü bir beklentinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.²¹¹ Diğer taraftan, Kuzey Irak’taki otorite boşluğu, giderek PKK terörü ve Kürt etnik milliyetçiliğinin merkezi haline gelerek, Türkiye’nin hem en önemli ulusal sorunu olmuş, hem de uluslararası ilişkilerde giderek ön planda yer almaya başlayan Doğu meselesinin tartışılmasına yol açmıştır. Artan terör olaylarıyla arasında bağlantı kurulan Çekiç Güç, PKK’ya yardım etmek ve Türkiye’nin altını oymakla suçlanmış, Ankara Irak’ın kuzeyine birçok operasyon yapmak zorunda kalmıştır.²¹²

Körfez Krizi neticesinde Türkiye’de birçok kimse Amerikan politikalarına karşı hayal kırıklığı ve şüphe içinde yaklaşmaya başlamışlardır. Türk halkı, savaşta ABD ve Avrupa’yla işbirliği yapılması karşılığında hiçbir şey elde edilmediğini düşünmektedir. Öncelikle Ankara’nın stratejik algılamalarında “*Kürt ayrılıkçılığı*” tehlikesi ön planda olduğu için, ABD’nin Kuzey Irak’ta Kürt bölgesine uyguladığı politikalar olağanüstü bir kuşkuyla karşılanmıştır.²¹³ Birçok Türk, Körfez Savaşı sonrası ortaya çıkan durumda, PKK terör örgütünün bölgede edindiği büyük etkinlik, ekonomik ambargonun ve bunun devam etmesinin getirdiği maliyet yüzünden, Türkiye’nin ABD ve Batı yanlısı politikalarını sorgulamaya başlamıştır.²¹⁴ Savaşın başlangıcındaki ekonomik ve siyasi beklentilerin hiçbirisi gerçekleşmemiş, Türkiye’nin elinde, uğradığı büyük kayıplarını karşılamaktan çok uzak bir miktar mali yardım, kapalı bir boru hattı, büyük

²¹⁰ Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğuda Güç Dengesi (1978-1996)*, s. 246.

²¹¹ Oran, *Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, ss. 263, 264.

²¹² Kirişçi, “Provide Comfort and Turkey...” s. 25.

²¹³ Larrabe ve Lesser, “Türk Dış Politikası...” s. 212.

²¹⁴ Lesser, “Türkiye’nin Batı’yla Gelişen Güvenlik İlişkileri”, s. 280.

tartışmalara ve ABD ile olan ilişkisinde kuşkulara neden olan Çekiç Güç kalmıştır.²¹⁵ Bu durum ABD ve Batı tarafında da başlangıçtaki Türkiye'ye yönelik stratejik algılamının tersine dönerek, Türkiye'nin stratejik hesaplarda belli bir yere oturtulmasını engellemiştir. ABD, Türkiye'yi PKK terör örgütüne karşı desteklese de, insan hakları konusunda artan endişe ve eleştiriler, Türkiye'de rahatsızlık uyandırmıştır. Nitekim Kürt sorunu, Türkiye'nin hem ABD ile ilişkilerinde, özellikle silah alımlarında, hem de Avrupa ile ilişkilerinde ve AB'ye üyelik sürecinde ayak bağı olmaya başlamıştır.²¹⁶ Diğer taraftan bu savaş, Türkiye'nin stratejik öneminin yeniden artmasının yanında, Ortadoğu meselelerine müdahil olması açısından da önemli bir dönemeç olmuştur.²¹⁷ Bu durum, aynı zamanda Türkiye'nin stratejik öneminin Ortadoğu'ya dönük olarak algılanmasına yol açmış, eskiden olduğu gibi "güvenlik ortağı" olma rolü değişerek, Ortadoğu'daki olaylara müdahalede kilit ülke haline dönüşmüştür.²¹⁸

Görüldüğü gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortak tehdit algılamalarının ortadan kalkması, ilişkilerin temel zeminini de ortadan kaldırmıştır. Körfez krizi başta olmak üzere diğer bölgesel krizlerde Türkiye'nin aktif rol oynama isteği, ABD'yle ilişkilerin eskiden olduğu gibi güvenlik ve strateji temelli bir eksende yürütülmesi yönündeki talebin bir sonucu olduğu söylenebilir. Ancak Körfez savaşı sonrası; Türkiye'nin karşılanmayan ekonomik kayıpları, bölgedeki ABD destekli de facto Kürt devleti oluşumu ve PKK'nın etkinlik kazanması gibi gelişmeler, Türkiye'yi istemediği bir noktaya getirmiştir. Irak'la ticaretin yeniden açılması yönündeki istekler, ABD tarafında kabul görmezken, ABD'nin, K. Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına yönelik gizli ajandasının olduğu yönündeki düşüncelerle Çekiç Güç'ün PKK'ya yardım ettiği yönündeki iddialar Türk kamuoyunda Amerikan aleyhtarı milliyetçi hassasiyetlerin artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Irak konusu, Soğuk Savaş sonrası dönem Türk-Amerikan ilişkilerinin kırılma noktasını teşkil etmiş, aynı zamanda ilişkilerdeki stratejik ortaklık yaklaşımının içini boşaltmaya başlamıştır.

²¹⁵ Kirişçi, "Provide Comfort and Turkey...", s. 227.

²¹⁶ J. Hanry Barkey, "Turkey's Kurdish Dilemma", *Survival*, C. 35, No. 4, Kış 1993, s. 61.

²¹⁷ "Türkiye-Batı İlişkilerinin Geleceği", *The Rand Corporation*, http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/dış_basın/mart2001.doc (24.08.2006).

²¹⁸ Lesser, "Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri", s. 280.

İKİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI DEĞİŞEN AMERİKAN GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASININ İLİŞKİLERE YANSIMASI

1. ABD'nin Değişen Güvenlik Stratejisi:

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle tehdit algılamaları da değişmiş, uluslararası terörizm ve terör eylemleri öncelikli tehditler arasında yer almıştır. Özellikle 11 Eylül terör saldırıları ve bu saldırıda süper güç ABD'nin hedef alınması, bu dönemin öncelikli tehdit algılamalarını haklı kılmış, aynı zamanda bu saldırı, dönemin güvenlik tehditlerini de bu açıdan en iyi yansıtan bir örnek olmuştur.¹ Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Sputnik'i uzaya fırlatması ile Küba füzeleri tehdidi, sonuçta bir tehdit olarak kalmışken, uluslararası terörizm tehdidi, 11 Eylül ile tehdit olmaktan çıkıp saldırıya dönüşmüştür.² Bu saldırı aynı zamanda, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin büyük strateji olarak ortaya koyduğu, karşı konulmaz askeri, ekonomik ve siyasi hâkimiyetini muhafaza etme anlayışının ve bu uğurda ödenen bedellerin, terörist saldırılar karşısında fazla etkili olmadığı izlenimini güçlendirmiştir.³ Kısacası, 11 Eylül'de ABD ticaret merkezine ve Pentagon'a yapılan terör saldırıları, sadece ABD için değil, tüm ülkeler ve uluslararası ilişkiler disiplini için de bir dönüm noktası teşkil etmiş, ABD'nin de kendi evinde vurulabileceğini göstermiştir.⁴ Nitekim ABD Dış İlişkiler Konseyi, hazırladığı Haziran 2003 tarihli raporda, ABD'ye karşı yapılabilecek şiddetli saldırıya karşı ülkenin karşı koyamayacak bir şekilde hazırlıksız olduğunu, birçok itfaiye birimi ve polis kuruluşunun kitle imha silahlarına karşı koyacak bir şekilde donatılmadığını vurgulamıştır.⁵

¹ İbrahim S. Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, Bursa: Alfa Yayını, 2003, ss. 158,159.

² Haluk Özdemir, "11 Eylül: Post Modern Savaşın Miladı Ya da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu", *Süleyman Demirel Üniv. İİBF. Dergisi*, No. 1, 2002, s. 154.

³ B.Shwartz-C.Layne, "Yeni Büyük Strateji: ABD'ye Hegemonya Dışında Strateji Önerisi", *2023 Dergisi*, Sayı:11, Mayıs 2002, s. 22.

⁴ Hüseyin Bağcı, "11Eylül Sonrası Dönemde Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler", içinde İdris Bal(der.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 911.

⁵ Türkkaya Ataöv, *11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi*, İstanbul: Alkim Yayını, 2003, s. 94.

a. Amerikan Ulusal Güvenliği:

Ulusal güvenlik, ulus devletlerin güvenliklerini sağlamaya yönelik her türlü politikalarla, bu yöndeki endişe ve yaklaşımlarını ifade etmekte kullanılan bir terimdir. Burada güvenliğin gelişimini sağlayan her şey olumlu, güvenliği azaltan şeyler olumsuz algılanmaktadır.⁶ Amerikan güvenlik politikalarının koordinasyonu 1947’de kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) eliyle yürütülmekte ve politika belirlenmesinde Başkandan sonra Başkan Yardımcısı, Dışışleri ve Savunma Bakanı ile Ulusal Güvenlik Danışmanı ve gerektiğinde diğer askeri yetkililer etkili olmaktadır.⁷ Ulusal Güvenlik Konseyi, plan, strateji ve niyet konusunda ve ABD’nin ulusal güvenliğini ilgilendiren her türlü konuda Başkana önerilerde bulunmakta ve ayrıca iç politika ile dış politika ve güvenlik politikaları arasında koordinasyonu sağlamaktadır.⁸

Soğuk Savaş döneminde tamamen Sovyetler Birliği ve komünizm tehdidine göre şekillenen güvenlik politikalarının, Soğuk Savaş sonrasında ve özellikle Körfez Krizinden sonra tekrar düzenlenmesi gereği duyulmuş, yeni düzenlemede tek ve somut düşman yerine çeşitlenen ve biçim değiştiren tehdit unsurlarına vurgu yapılarak, Amerikan ordusunun ve NATO’nun yeniden yapılandırılmasına dikkat çekilmiştir.⁹ Aynı şekilde, Amerikan süper gücünün uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında kullanacağı (yumuşak güç) ve uluslararası sorumluluğu BM, NATO, AGİT gibi uluslararası örgütlerle paylaşacağı (ortaklaşa güvenlik) yönünde fikirler ortaya atılmıştır.¹⁰

Başkan Bill Clinton dönemindeki ulusal güvenlik stratejileri, ABD’nin dış politikasını belirleyen en önemli unsur haline gelmiştir. Bu dönemde güvenliği sağlamak için ülke dışına her an gönderilebilecek silahlı gücün önemine vurgu yapılmış, ülke dışında özellikle demokrasinin teşvik edilmesi için gerektiğinde “*seçici müdahale*” bulunulabileceği belirtilmiştir.¹¹ Seçici müdahale yöntemi; konuya, zamana ve Başkanın kişisel tercihlerine göre belirlenmiş, eğer Amerikan ulusal çıkarları, özgürlükler ve serbest girişim gibi değerler ciddi tehdit altında değilse,

⁶ Çağrı Erhan, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, *Ank. Üniv. SBF Dergisi*, Ekim-Aralık 2001, s. 78.

⁷ S. Bahadır Koç, “Arzın Merkezinde Seyahat: ABD Ulusal Güvenlik Konseyi”, *Avrasya Dosyası, Türk-ABD İlişkileri*, No. 2, Mayıs 2005, s. 246.

⁸ Tayyar Arı, *Amerika’da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996, s. 114.

⁹ Erhan, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, s. 82.

¹⁰ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, içinde Oran Baskın (der.), *Türk Dış Politikası: (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 247.

¹¹ Erhan, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, s. 84.

yurtdışına müdahale konusunda Amerikan isteksizliği korunmuştur.¹² Yine bu dönemde, kitle imha silahlarının küresel güvenlik ve barış için en büyük tehdit olduğu belirtilmiş, özellikle “küreselleşme” sürecine vurgu yapılarak, bu sürecin risk unsurlarını da beraberinde getirdiğine ve küresel ekonominin istikrarsızlık içine girmesinin belli olumsuzluklara neden olacağına dikkat çekilmiştir. Kuruluşundan bugüne dış politikasını ticaret politikasıyla ilişkilendiren ABD, küreselleşme sürecini, Amerikan ulusal çıkarlarını sağlayan önemli bir araç olarak görmüştür. Amerikan yönetimi, küreselleşme sürecine zarar verecek Irak, İran, Kuzey Kore gibi ülkeleri de “*serseri devlet*” nitelemesiyle uyarmıştır.¹³

ABD’nin 1990’lı yıllardaki güvenlik politikalarını eleştiren ancak Başkan Clinton döneminde pek etkili olamayan Cumhuriyetçilerin şahin kanadı, Bush’un yönetime gelmesiyle seslerini duyurmaya başladılar. Şahinler olarak değerlendirilen NeoCon’lar (New Conservatism) dış politika konularında saldırgan bir vizyona sahip, ABD’nin dünya üzerinde mutlak hâkimiyet kurmasını isteyen ve bu amaç için gerekirse güç kullanılmasını savunan bir grup olarak bilinmektedir. NeoCon’lar, önceleri Komünizmi tehdit olarak görürken, 11 Eylül saldırıları sonrasında İslam ve Orta Doğu’yu hedef olarak görmeye başlamışlar, çoğunluğu Musevi asıllı olduğundan İsrail karşıtı olan her şeye düşman gözıyla bakmaya başlamışlardır. ABD üst düzey yönetiminde etkili olarak bilinen bu şahin kanadın önde gelen temsilcileri, Başkan Yardımcısı Richard Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Condelezza Rice, Paul Wolfowitz, Richard Perle gibi isimlerdir.¹⁴

11 Eylül terör saldırılarıyla birlikte, Başkan Bush ve onun şahin olarak bilinen ekibi, Amerikan dış politikasında ciddi derecede değişimi başlatmışlardır. Clinton döneminin politikalarını şiddetle eleştiren Cumhuriyetçilerin şahin kanadı, aynı zamanda terörizme karşı savaş ilan ederek dış dünyaya karşı ikili bakışı ifade eden, “*mücadelede ya bizdensiniz ya da teröristlerden*” türünden bir politika geliştirmişlerdir.¹⁵ Bush ve ekibi aynı şekilde, 1990’lardan beri uygulanan ABD’nin bölgeye yönelik politikalarını da eleştirmişlerdir. Sahip oldukları kitle imha silahlarını, ABD ve müttefiklerine karşı kullanmaktan çekinmeyen terör örgütlerine karşı, çevreleme stratejisinin uygulanmasının mümkün olmadığı yönünde görüş belirten

¹² Stein, “Bush Doktrini...” s. 29.

¹³ Erhan, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, ss. 85-88.

¹⁴ Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları, 2006, ss. 63,66.

¹⁵ Maxime Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, (Çev. İsmail Yerguz), İstanbul: İletişim Yayını, 2005, s. 65.

George W.Bush, güvenliğin ancak “önleyici eylem” ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, Clinton döneminde uygulanan ve amacı Irak ile İran’ın uluslararası politikadan tecrit etmek olan “çifte çevreleme stratejisi” şahinler tarafından yetersiz görülmeye başlanmıştır.¹⁶ Çevreleme stratejisi, uzun süredir ABD iç politikasında da tartışmalı hale gelmiş, gerek ekonomik yaptırımlar ve silah denetimlerinin sürdürülmesindeki güçlükler, gerekse BM Güvenlik Konseyinin “Petrol Karşılığında Gıda Programı” nedeniyle Irak’ın elinin güçlenmesi ve bu konuda Güvenlik Konseyi üyeleri içindeki bölünmeler, bu stratejinin etkinliğini yitirmesine neden olmuştu. Bu durum, ABD içinde bu stratejiye karşı çıkan sertlik yanlısı kesimin de elini güçlendirmişti.¹⁷ Bu kesimin öncülüğünü yapan şahinlerin yoğun çabaları sonucu 1998’de, Irak lideri Saddam Hüseyin’in devrilmesini öngören “Irak Kurtuluş Yasası” Kongre’de kabul edilmiştir. Başkanlık seçimlerini Cumhuriyetçi George W.Bush’un kazanmasıyla da Irak’ta rejim değişikliğini isteyen şahinlerin önü açılmış oldu.¹⁸

b. Bush Doktrini ve Etkileri:

1986 yılında kabul edilen bir yasa çerçevesinde ABD Başkanları her yıl Kongreye, ABD çıkar ve amaçlarıyla, resmi politikayı belirleyen kendi güvenlik stratejilerini sunmuşlar ve bu ulusal güvenlik stratejileri, geleneksel politikayla örtüşmüştü.¹⁹ Ancak George W. Bush’un başkanlığa seçilmesiyle, ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi ve dış politikasında radikal değişiklikler olmuş, Clinton dönemi dış politikasındaki demokrasi mücadelesi, insancıl ve çok taraflı müdahale yöntemine fazla itibar edilmemiştir. Başkan Bush, Reagan döneminin ürünü olan “Yıldız Savaşları” projesine devam edeceğini belirtmiş, Rusya ile yapılan “Anti balistik Füze Anlaşmasını” feshetmiş ve “serseri devlet” kavramını geliştirip “şer eksenli” kavramını getirerek, Irak, İran, K.Kore, Suriye gibi ülkeleri bu kavrama dâhil etmiştir.²⁰ Diğer taraftan tek kutuplu bir dünyada rakipsiz askeri ve ekonomik güç haline gelen ABD, Körfez Savaşında aramış olduğu uluslararası meşruiyet ve BM’nin yetki kararını, uluslararası terörizm olarak adlandırdığı Taliban ve El Kaide’ye karşı operasyonda aramamıştır. Kısacası Bush

¹⁶ Başkan Bush’un West Point’te Yaptığı Konuşma (1 Haziran 2002)

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>.

¹⁷ F.Gregory Gause, “The Illogic of Dual Containment”, *Foreign Affairs*, C.73, No.2, Mart/Nis.1994, s. 60.

¹⁸ Tuncay Özkan, *Bush ve Saddam Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, s. 77.

¹⁹ Hasan Köni, “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, *Stratejik Analiz*, No. 38, Haziran 2003, s. 81.

²⁰ Baskın Oran, “ABD’nin ve Türkiye’nin Irak ve Kürtleri Politikası”, *Birikim*, No.24, Nisan 2003, s. 11.

yönetiminin temel politikası, ulusal çıkarların gerektiği durumlarda müttefik bulmayı tercih etmekle beraber, gerektiğinde tek başına hareket etmeyi de öngörmektedir.²¹

Bush Doktrini olarak bilinen önleyici saldırı stratejisi, Soğuk Savaş sonrası dönemde Yeni Dünya Düzeninde ABD'nin hangi stratejiyi izleyeceğine yönelik politikaları belirlemek için 1991'de dönemin siyasi işler sorumlusu Paul Wolfowitz tarafından Savunma Bakanlığına rapor halinde sunulmuş, ancak Clinton döneminde rafa kaldırılmış bir stratejidir.²² 11 Eylül terör saldırılarından sonra tekrar ortaya konan Bush yönetiminin ulusal güvenlik belgesi, diğer adıyla "*Bush Doktrini*" 20 Eylül 2002'de açıklanmıştır. Bu belge aynı zamanda Bush yönetiminin dış politika yaklaşımının altında yatan prensiplerin uzun vadeli kodlanmış hali gibi görülmektedir. Stratejinin en can alıcı konusu tehditlere karşı "*önleyici saldırı*" öngörmesidir.²³ Önleyici eylemin (pre-emptive strike) üç ana gerekçeye dayandırıldığı vurgulanmıştır. Bunlar; 11 Eylül'den sorumlu tutulan uluslararası terörist örgütlerin ortadan kaldırılması, "*kabadayı devletler*" diye nitelendirilen ülkelerin geliştirdiği kitle imha silahlarının bu örgütlerin eline geçmesinin önlenmesi ve bu örgütlerin saldırı potansiyelinin azaltılmasıdır.²⁴

Toplam 9 bölümden oluşan Bush Doktrininin, ilk iki bölümünde genel olarak özgürlük, adalet ve insani amaçların önemi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, küresel terörizmi yenmek için dayanışmanın ve mücadelede bölgesel ortaklarla işbirliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu bölümün en önemli yönü, terör tehdidinin ABD sınırlarına ulaşmadan ortadan kaldırılacağı ve bunun için gerektiğinde tek başına hareket edilebileceğinin belirtilmesidir. Dördüncü bölümde ise, İsrail-Filistin, Hindistan-Pakistan gibi bölgesel sorunların ortadan kaldırılması için yapılacak işbirliğinin öneminden bahsedilmektedir. Önemli olarak görülen beşinci bölümde, kitle imha silahları ve bu silahların radikal unsurlar tarafından kullanılmasının tehlikelerine vurgu yapılmış, "*serseri devlet*" olarak nitelenen devletlerin, bu silahları edinmeye çalıştıkları ve teröre destek verdikleri için bu yeteneği kazanmadan durdurulmaları gereğinin önemine değinilmiştir. Belgenin geri kalan bölümlerinde ise, demokrasinin yeniden yapılandırılması, geliştirilip yaygınlaştırılmasına, eğitim, sağlık ve diğer maddi

²¹ Stein, "Bush Doktrini..." s. 31.

²² Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, ss. 75, 76.

²³ Marcus Corbin, "İlk Adım..Bush'un Ulusal Güvenlik Stratejisi,2023, No.19, Kasım 2002, s. 10.

²⁴ NTVMSNBC, "Irak Savaşı Avrupa-ABD Bölünmesi Yarattı", <http://www.ntvmsnbc.com/news/215378.asp> (23.11.2006).

yardımların dünyanın fakir bölgelerine ulaştırılması gereğine ve NATO'nun da bu yeni şartlara göre geliştirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.²⁵

ABD'nin yeni güvenlik stratejisini ortaya koyan Bush Doktrini, özü itibarıyla dört ana temadan bahsetmektedir. Bunlar; kitle imha silahlarına sahip teröristlerle mücadele edilmesi, ABD'nin ulaşmış olduğu askeri kapasite ve güce bir başka ülkenin ulaşmasına izin verilmemesi, çok taraflı işbirliğine olumlu bakılmakla birlikte, ABD'nin ulusal çıkarlarının gerektirmesi durumunda tek taraflı hareket edilmesi ve başta Müslüman ülkeler olmak üzere Ortadoğu ülkelerine demokrasinin getirilmesi olarak sayılabilir. Bush Doktrini'nin en önemli unsuru, “*en iyi savunma saldırıdır*” ifadesinde yatmaktadır.²⁶ Belgede, uluslararası destek olmasa dahi, savunma adına önleyici vuruşta bulunabileceğinin belirtilmesi, ABD'nin artık “*düzenleyici*” ya da “*lokomotif*” oyunculuktan, “*hegemonik*” oyunculığa yöneldiğinin bir göstergesidir. ABD açısından tehdit oluşturan ve kitle imha silahlarına sahip bir ülke, bu silahları ABD'ye veya müttefiklerine karşı kullanmasa dahi, ABD bu doktrin gereği buraya müdahale edebilecektir.²⁷ Bu tür söylem, uluslararası ilişkileri hem teorik, hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir. Bu durum ABD'nin Soğuk Savaş yıllarından beri yürüttüğü ve sadece saldırıya uğradığı zaman karşı saldırı hakkını kullanma stratejisinden kesin bir dönüşü temsil etmektedir. “*Düşmanların bize saldırmasını bekleyemeyiz*” ibaresi bu yeni stratejinin temelini ortaya koymaktadır.²⁸

Ulusal güvenlik doktrininde, ABD'nin neyin doğru ve neyin yanlış olduğunun tek ayırt edicisi olduğu tavrı hâkimdir. ABD kendi milli çıkarları uğruna yapacağı bir savaşı, demokratik değerler ve özgürlükler adına yaptığını öne sürmektedir. Dolayısıyla “*önleyici saldırı*” hakkını kendi adına uygulamak isteyenlere verilen cevap: “*ABD doğruluğun ve özgürlüğün hamisi olarak dünyanın her hangi bir yerine bu değerlere yönelik her türlü tehdidi, henüz oluşma aşamasındayken yok etme hakkını kendisi için değil, bütün özgür dünya için kullanacaktır*” şeklindedir. Yani ABD, uluslararası terörizmle savaşı, aynı zamanda demokratik değerlerin ve demokratik hayat nizamının savaşı olarak da ortaya koymaktadır.²⁹

²⁵ O.Metin Öztürk, “ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Küresel Ölçekte Kaotik Bir Ortamın Habercisi Gibi”, *2023 Dergisi*, No. 19, Kasım 2002, ss. 16-21.

²⁶ Hasan Köni, “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, *Stratejik Analiz*, No. 38, Haziran 2003, s. 81.

²⁷ Beril Dedeoğlu, “ABD'nin 21.Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, *2023*, No:19,Kas. 2002,s. 30.

²⁸ Hasan Kösebalaban, “Yeni Amerikan Güvenliği ve Uluslararası İlişkiler”, *2023*, No:19,Kas. 2002, s.34.

²⁹ White House, “The National Security of The United States of America”, Washington, Sept. 2002, s. 7, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.htm> .

ABD'nin yeni güvenlik stratejisinde önleyici müdahaleye vurgu yapması tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu strateji, uluslararası hukukta “*haklı savaş*” doktrini tarafından desteklenmiş olsa da, saldırı zamanının ve yerinin belli olmaması durumunda bile müdahale hakkının kullanılacağı belirtilmiş olması, tartışmanın temelini oluşturmaktadır. ABD, burada kendisini savunmak için geleneksel caydırıcılığın terörizme karşı mücadelede başarı sağlamadığını, aniden ve bilinmeden gerçekleşen tehditlerin önlenmesinde en önemli çözümün, bu strateji olduğunu ileri sürmektedir. Zaten El Kaide terör örgütünün yapmış olduğu açıklamalarda ABD'ye tehditler savurması, ABD'nin bu konuda haklı duruma gelmesini sağlamıştır.³⁰ Fakat uluslararası toplum tarafından asıl duyulan endişe, bu stratejinin bazı işgalleri haklı göstermek için tek taraflı olarak kullanılma ihtimalidir. Eğer bu strateji açık bir tehdide karşı çok taraflı olarak uygulanırsa, uygun bir cevap olabilir. Ancak tek taraflı, tartışmalı delillere dayalı, uluslararası örgüt ve kurumları dışarıda bırakacak şekilde ve uluslararası teamüllere aykırı olarak kullanılması durumunda, meşruiyetten yoksun olacaktır. Bush yönetiminin Irak'a karşı uyguladığı politika neticesinde ortaya çıkan tartışmalar bu endişeyi doğrulamıştır.³¹ Zaten önleyici müdahaleyi tartışmalı hale getiren neden de bu yöntemin olağandışı durumlarda kullanılan bir yöntem olmaktan ziyade, doktrin statüsüne çıkarılmasıdır. Önleyici müdahalenin, “*bir düşmanın saldırıya geçmek üzere olduğu konusundaki kanıtlara dayanarak derhal harekete geçmek olduğu*” düşünülürse, Saddam Hüseyin'in ABD'ye saldırmak üzere olduğu ve kitle imha silahlarını bu saldırıda kullanacağı gibi bir sonuç zaten gerçeği yansıtmamaktadır.³²

Diğer taraftan Bush Doktrininin tartışmalara yol açan diğer bir unsuru da Amerikan askeri hegemonyasını tehdit edebilecek her hangi bir gücün, uluslararası güvenliğe tehdit oluşturup oluşturmadığına bakılmaksızın önlenmesidir. Potansiyel düşmanların gücünün Amerikan gücünü tehdit etmesine veya ona denk olmasına izin verilmeyeceğinin belirtilmesi bu durumu ortaya koymaktadır.³³ ABD'nin terörizmle mücadele kapsamı altında BM ve onun önemli kurumu Güvenlik Konseyini devre dışı bırakmasının, BM şartındaki temel ilkelerle de bağdaşmadığı görülmektedir. Bu durum

³⁰ Köni, “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, s. 81.

³¹ Marcus Corbin, “İlk Adım...”, s. 13.

³² David Y. Monterey, “Önceden Müdahale”, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/turkish/art1.htm> (13.09.2006).

³³ White House, “The National Security of The United States of America”, Washington, September 2002, s. 30, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.htm>.

ABD'yi, hukukun üstünlüğünü savunmak yerine, küresel güvenlik taahhütlerine sığınarak hukuktan kaçmaya yönelmiştir.³⁴ ABD'nin ortaya attığı bu doktrinle, mevcut uluslararası hukukun barışı korumaya ve şiddeti önlemeye yönelik temel ilkeleri ile BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası düzeyde geçerli olan güç kullanma tekeli de ortadan kaldırılmaktadır. Dolayısıyla ABD açısından tehlike oluşturduğu gerekçesiyle Irak'a yapılan saldırının BM Bildirgesine aykırı olduğu değerlendirilmektedir.³⁵

11 Eylül olayları, ABD dış politikasını dönüştürmüş, Irak'taki rejim değişikliğini savunanlara fırsat vermiş, bu durum aynı zamanda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. ABD'nin uluslararası terörizm ve kitle imha silahlarının yok edilmesi yönündeki mücadelesinin bölgeye yönelik en önemli yansıması Irak müdahalesidir. ABD'nin, enerji kaynaklarının kontrolü ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması yönündeki geleneksel politikası dikkate alındığında, müdahale sonrası Irak'ın 11 Eylül olayları ile bağlantısının ortaya konulamamış olması, şüphelerin artmasına neden olmuştur.³⁶ Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin bölge müdahalesinde terörizmle savaş bir araç olarak kullandığı ve önleyici müdahale gereği Irak rejimini savaşla yıkmaya çalıştığı yönünde iddialar ortaya atılmış, ABD'nin Irak müdahalesinin hem inandırıcılık yönünden hem de uluslararası hukuk açısından birçok sorunu bünyesinde barındırması da bu iddialara haklılık payı kazandırmıştır.³⁷ Uluslararası kamuoyu ABD'nin bu doktrinle “*gerekirse yalnız giderim, kimseyi takmam*” havasında olduğuna inanmaya başlamıştır.³⁸ Bu doktrin ABD'nin kendi kamuoyunda da tartışmalara neden olmuş, savaş karşıtları tarafından “*emperyalist bir politika*” olarak betimlenmiştir.³⁹ Söz konusu stratejinin, ABD'nin giderek sertleşen küresel politikalarına karşılık geldiği son derece açıktır. Yeni strateji, devletleri ABD politikaları yönünde tercih yapmaya zorlamakta, çatışmacı yöntemlerle baskı yapmayı öngörmektedir. Terörün her yerden gelebileceği gerçeği, her yerde ve herkesle mücadele edilmesini gerektirmemektedir.

³⁴ Öztürk, “ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi...”, s. 25.

³⁵ Ece Göztepe, “ABD'nin Haklı Savaşı ve Uluslararası Hukuk”, <http://www.ntv.msnbc.com/news/207177.asp> (13.09.2006).

³⁶ Peter Rudolf, “Bir Çıkış Yolu Olarak Caydırıcı Savaş: ABD ve Irak”, içinde *11 Eylül'den Sonra Türkiye'nin Politik ve Stratejik Konumu*, Ankara: Konrad Adenaur Vakfı Yayını, 2002, s. 63.

³⁷ Rudolf, “Bir Çıkış Yolu Olarak Caydırıcı Savaş...” s. 67.

³⁸ Corbin, “İlk Adım...”, s. 13.

³⁹ Tom Barry, “Toward A New Grand Strategy For U.S”, *Foreign Policy*, December 13, 2004, <http://www.irc-online.org/contend/45> (05.06.2006).

Bu tür mücadele yöntemi sadece ABD'yi değil, uluslararası sistemin bütünü ilgilendiren sonuçlar doğurmaktadır.⁴⁰

Soğuk Savaş sonrası dönemin en önemli tehdidi olan uluslararası terörizm, 11 Eylül'de saldırıya dönüşmüş, bu saldırı yönetimdeki şahin Kanada, Amerikan ulusal çıkarları gereği güç kullanmayı meşru gören “önleyici saldırı doktrini” hayata geçirme yönünde fırsat vermiştir. Özü itibarıyla, ABD ulusal çıkarları için gerektiğinde uluslararası hukuku ve meşruiyeti göz ardı etmeyi meşru kılan bu doktrin, uluslararası kamuoyunda da tartışma konusu olmuş, ABD'nin tek taraflı ve tartışmalı işgalleri haklı çıkarmaya zemin hazırladığı yönündeki fikirler, küçümsenemeyecek bir boyut kazanmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası barış ve güvenliğin teminatını BM Güvenlik Konseyine veren ABD'nin, hem kendi kendisiyle çelişkiye düştüğü, hem de uluslararası örgütlerin güvenilirliğine darbe vurduğu söylenebilir.

2. ABD'nin Değişen Güvenlik Stratejisinin Bölge Politikalarına Yansımaları:

a. ABD'nin Değişen Bölge Politikası:

ABD'nin Ortadoğu bölgesine yönelik ilgisi, 1930'lu yıllarda Amerikan petrol şirketlerinin bölgede elde ettiği ayrıcalıklara yönelik olarak başlamış, İkinci Dünya Savaşından yıpranmış olarak çıkan İngiltere'nin yetmişli yıllarda bölgeden tamamen elini çekmesiyle ABD, bölgedeki çıkarlarının korunmasına yönelik, doğrudan askeri ve politik ilişkiler geliştirip doktrinler ortaya koymuştur. Bölgeye yönelik Amerikan politikasını, uzun bir geçmişe dayanan stratejik, ekonomik ve siyasal çıkarlar belirlemektedir. Bu çıkarlar genel olarak; bölgeden yapılan petrol sevkiyatını düzenli ve sürekli kılmak, bölgenin Sovyetler ya da başka bir gücün kontrolüne girmesini önlemek, bölgedeki geleneksel ve ABD yanlısı rejimleri iç ve dış tehditlere karşı korumak ve İsrail'in güvenliğini tehlikeye sokacak gelişmeleri önlemektir.⁴¹

Amerikan yönetimi, 11 Eylül terör saldırılarından sonra kendi dış politikasında önemli oranda değişikliğe giderek terörizmle mücadeleyi öncelikli hedef haline getirmiştir. ABD'nin yeni güvenlik stratejisi de bu dönüşümü doğrulamakta, tehdit algılamalarında terör ilk sırayı alırken, teröre destek veren ülkeler “şer eksenli” olarak nitelendirilip, bu ülkelerle “önleyici saldırı” çerçevesinde mücadele edileceği

⁴⁰ Dedeoğlu, “ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ...”, s. 32.

⁴¹ Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi*, ss. 57, 59.

vurgulanmaktadır.⁴² 11 Eylül terör saldırıları, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana, ABD dış politika dönüşümünün en önemli aracı olmuş, bölgede kurulacak hegemonyanın temel dayanak noktasını teşkil etmiştir.⁴³ Dünya ülkelerinden hiçbirinin açık olarak destek vermediği El Kaide gibi terör unsurları, ABD'nin belirtilen politikalar çerçevesinde bölgeye yapacağı operasyonlara en önemli gerekçeyi oluşturmaktadır.⁴⁴ Bu saldırılar aynı zamanda, ABD'ye NATO'nun ortak savunmayla ilgili 5. maddesini hayata geçirme yönünde fırsat vermiştir.⁴⁵ Uluslararası alanda ABD'ye verilen bu desteğin altında ise, saldırıya maruz kalan bir ülke olarak “*meşru müdafaa*” hakkını elde ettiği gerekçesi yatmaktadır. Amerikalı yetkililer de bu meşruiyeti genelleştirmek için saldırının doğrudan ABD'ye değil, uygarlık ve özgürlük merkezine yönelik olması bakımından tüm özgür ve uygar toplumlara yapıldığını ileri sürerek terörizmle savaşta yandaş cephesini genişletmeye çalışmışlardır.⁴⁶ Diğer taraftan iktidarda bulunan aşırı sağcı ve “*şahinler*” olarak bilinen kesimin, ABD'nin muazzam askeri ve hegemon güç olduğu ve iradesini tüm dünyaya kabul ettirebileceği yönündeki fikirlerinin de, Amerikan dış politikasındaki değişiklikte etkili olduğu söylenebilir.⁴⁷

Amerikan yönetimi uluslararası terörle mücadelede sürecinde, müttefik ve muhataplarına açık yükümlülük yüklemiştir. Başkan Bush, Kongre'nin birleşik oturumunda yaptığı konuşmasında, terörizmi destekleyen ve koruyan her ulusun ABD tarafından düşman rejim olarak görüleceğini belirtmiş, her ulusun terörizme karşı savaşta bir an önce karar vermeleri gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁸ Bu bağlamda oluşturulan havada, devletlerin ya ABD'nin yanında olacakları ya da terörist safında sayılacakları vurgulanmıştır. Bu durum, Türkiye de dâhil olmak üzere bölge ülkelerini, fazla seçeneği olmayan bir tercih yapmaya zorlamış, ABD'nin Taliban, El Kaide ve

⁴² The National Security Strategy of the United States of America, September, 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html> (12.04.06).

⁴³ Serhat Erkmen, “ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri”, *Stratejik Analiz*, No.35, Mart 2003, s. 21.

⁴⁴ Mahir Kaynak, *Başımıza Çuval Geçirenler*, İstanbul: Truva Yayınları, 2006, s. 202.

⁴⁵ Robert Wilkei, “Avrupa Kalesi: Avrupa Savunma ve Kuzey Atlantik İttifakının Geleceği”, *Gen. Kur. SAREN Dış Basın Bülteni*, Temmuz 2003, s. 18.

⁴⁶ Beril Dedeoğlu, “ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, *2023 Dergisi*, Sayı:19, Kasım 2002, s. 28.

⁴⁷ İmmanuel Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD*, (Çev.Tuncay Birkan), Ankara: Metis Yayıncılık, 2003, s. 27.

⁴⁸ Kenneth W. Stein, “Bush Doktrini: Orta Doğuda Seçici Müdahale”, *Gen. Kur. Bşk. SAREN Dış Basın Bülteni*, Mart 2003, s. 36. Turan Yavuz, *Çuvalayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları, 2006, s.94.

Afganistan operasyonuna bir kısım İslam ülkeleri aktif destek verirken, bir kısmı da simgesel destek vermek durumunda kalmıştır.⁴⁹

ABD'nin 11 Eylül sonrası değişen bölge politikasının en önemli göstergesi, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Yakın Doğu Bölgesi sorumlusu Martin Indyk tarafından ortaya atılan ve Irak ile İran'ın ekonomik ve askeri yönden tecridine dayanan “*çifte çevreleme*” stratejisinde değişikliğe gidilmesidir.⁵⁰ 11 Eylül öncesi ABD bu strateji gereği, dışardan her hangi bir müdahale olmadan, Irak'ta tehdit olarak görülen Saddam rejiminin kendi içerisinden gelebilecek baskıyla değişebileceğini beklemiştir. Ancak uygulanan bu stratejiye ve tüm kontrollere rağmen silah denetimleri aksamış, uçuşa yasak bölge uygulaması sorgulanmaya başlanmış, uygulanan ambargo istenilen ölçüde başarılı olamamış, neticede bölgeye yönelik olarak uygulanan “*çifte çevreleme*” stratejisinin değiştirilmesi gereği duyulmuştur.⁵¹

Başkan Bush'un dile getirdiği terörle mücadelede, terör örgütlerinin ortadan kaldırılıp teröre destek veren ülkelerin uluslararası toplumdan tecrit edilmesi ve aynı zamanda kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, önemli dış politika hedefleri olarak belirlenmiştir.⁵² Aynı şekilde, bölgenin terör kaynağı olmasını engelleyip, bölgede demokrasiyi geliştirmek ve anti Amerikancı düşünceyi en aza indirmek öncelikli amaç haline gelmiştir.⁵³ Bu bağlamda, ABD'nin terörle mücadelede ortaya koyduğu en önemli adım, radikal dini ve ABD aleyhtarı rejimlerin daha ılımlı demokratik rejimlerle ikame edilmesi ve bölgedeki refah ve eğitim seviyesinin geliştirilmesidir.⁵⁴ Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) olarak gündeme getirilen projenin temelini, bölgenin demokratikleşmesine yönelik olduğu vurgulanmıştır. Amerikan yönetimi, terör kaynaklarını kurutmak ve kitle imha silahlarına sahip ülkeleri etkisiz hale getirmek için onların demokratikleşmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir.⁵⁵

⁴⁹ Canpolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, s. 155.

⁵⁰ Serhat Erkmen,,“ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri, *Stratejik Analiz*, No.35, Mart 2003, s. 27.

⁵¹ Mustafa Kayar, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003

⁵² Michael Klosson, “Freedom: The Mission Of American Diplomacy”,
<http://www.americanembassy.org.cy/USpolicy/speechlist.htm>.

⁵³ Armağan Kuloğlu, “21.Yüzyılın Başlangıcında NATO Avrupa ve Türkiye”, içinde İdris Bal (Der), *21.Yüzyıl Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları, 2004, s. 14.

⁵⁴ The National Security Strategy of the United States of America, September, 2002,
<http://www.usinfo.state.gov/topical/pol/teror/secstrot.htm> (28.04.2006).

⁵⁵ Mahir Kaynak, *Başımıza Çuval Geçirenler*, İstanbul: Truva Yayınları, 2006, s. 201

Diğer taraftan Amerikan yönetimi, Bush Doktrininde de belirtildiği gibi, askeri anlamda üstünlüğünün devamını sağlamak için bu alanda da dönüşüme ihtiyaç duymuştur. Bush Doktrininin diğer bir yönü de, ABD askeri gücünün yeryüzünün kritik noktalarına yerleştirilerek kendisine rakip olabilecek güçlerin çıkmasına engel olmayı hedef almasıdır.⁵⁶ Bu dönüşümün temel amacı, gelecek yıllarda ABD'nin olası düşmanları karşısında askeri üstünlüğünü sürdürmesini garanti altına almaktır. 2001 yılında hazırlanan “*Dört Yıllık Savunma Değerlendirmesi Raporunda*”, ABD'nin, topraklarını ve kullanılan diğer üslerini korumak, ayrıca kitle imha silahları ve bunların dağıtım yollarını engellemek amacıyla, askeri dönüşüme ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir.⁵⁷ ABD, bu amacı gerçekleştirmek için Soğuk Savaştan beri ilk önemli yeniden konuşlanmayı sağlamak amacıyla Avrupa'da üslenmiş bulunan yerleşik güçlerini yeniden düzenleme ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle Almanya'da bulunan iki tümenin buradan çekilip, çatışma bölgelerinde azami esnekliği sağlamak için Ortadoğu ve Orta Asya'nın değişik bölgelerine yerleştirilmesi gündeme gelmiştir. Dönemin Savunma Bakanı Rumsfeld, ABD'nin, askeri birliklerini en verimli şekilde kullanabileceği yerlerde konuşlandırması gereğini belirtirken, NATO'nun eski komutanı Joseph Ralston, Avrupa'dan çekilen bu birliklerin bölgeye daha yakın Romanya ve Bulgaristan'a yerleştirilme ihtimalinden bahsetmiştir.⁵⁸ Washington'un yeni askeri stratejisinin “*birden fazla savaşa aynı anda hazırlık*” prensibine göre yeniden yapılandırılacağını belirten Rumsfeld, Soğuk Savaş sonrası son on yıldır uygulanmakta olan “*bir bölgede savaşa hazırlık*” ilkesinin “*bir savaşı kazanırken aynı zamanda diğer düşmanları durdurmak*” ilkesine göre yeniden düzenlendiğini belirtmiştir.⁵⁹

Amerikan askeri gücünün kaydırılmasında, kendisine sorun yaratan ülkelere kolaylık gösterenlere, Ortadoğu'ya uzak ülkelere yakın ülkelere, üslerin kullanımı konusunda da kendisine zorluk çıkarmayacak daha zayıf ve ABD'ye bağımlı ülkelere doğru olmasına dikkat ettiği söylenebilir.⁶⁰ Suudi Arabistan'ın Irak operasyonuna karşı çıkması üzerine ABD, buradaki askerlerinin büyük kısmını Katar'a taşıma ihtiyacı

⁵⁶ Birol Akgün, “Amerika'nın Yeni Dünya Vizyonu ya da Yaklaşan Küresel Anarşi”, *Stratejik Analiz*, No. 37, Mayıs 2003, s. 38.

⁵⁷ John P.White ve John Deutch, “Güvenlik Dönüşümü” *Gen. Kur. SAREN Dış Basın Bülteni*, No. 2, Kasım 2003, ss.17,18.

http://www.harpak.tsk/sae/enstiti/enstitü/yayınlar/dış_basın/kasım2003.doc. (24.05.06).

⁵⁸ Michael R.Gordon, “Yeni Pentagon Planı: Almanya'daki Amerikan Askeri Sayısı Azalacak”, *New York Times*, 4 Haziran 2004, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>.(09.08.2006).

⁵⁹ *Sabah*, 19 Ağustos 2001.

⁶⁰ S. Bahadır Koç, “11 Eylül'den den Sonra Türk-Amerikan İlişkileri: Eski Dostlar mı? Eskimeyen Dostlar mı?” <http://www.turksam.org/tr/yazılar.asp> (06.05.2006).

hissetmiş, bu durum ABD'nin bölge politikasının askeri ayağının en dikkat çekici değişikliği olmuştur.⁶¹ ABD Hava Kuvvetleri Komutanı, yapmış olduğu açıklamada, bu stratejik Ortadoğu ülkesinde 10 yılı aşan askeri operasyonların bittiğini, Irak Savaşının kazanılması ve Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle ABD'nin buradaki askeri varlığının sona erdiğini açıklamıştır.⁶²

Diğer taraftan ABD'nin, Afganistan operasyonu öncesinde Türkistan bölgesi olarak bilinen Özbekistan'da Hanabat, Kırgızistan'da Manas, Tacikistan'da Duşanbe ve Kulyab askeri üslerine yerleşmesi, askeri dönüşümün en önemli göstergeleridir.⁶³ Kısa bir süre öncesine kadar bölgede ABD'nin askeri varlığının güçlenmesi değil, Rusya'nın geri dönüşü konuşulurken, bugün Afganistan'ı çevreleyen devletlerde ABD'nin varlığı açık bir şekilde hissedilmiş, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın ABD'yle ilişkileri önemli derecede değişiklik göstermiş ve bölgede kalıcı bir ABD varlığının temelleri atılmıştır.⁶⁴ Özellikle Afganistan operasyonu neticesinde bu ülkelerle NATO arasındaki diyalog artmış, Özbekistan-ABD arasında stratejik işbirliğinin temeli atılmış, NATO'nun Özbekistan'a sivil savunma ve modernizasyon yardımı yapacağı bildirilmiştir.⁶⁵ Neticede ABD'nin 11 Eylül sonrası bölgeye yerleşme ve enerji kaynaklarını ve enerji üreten ülkeleri kontrol etme planında herhangi bir değişiklik yoktur. 11 Eylül terör saldırılarından sonra askeri varlığını; Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Avrasya bölgesine kaydırmaya çalışan ABD, Irak'taki varlığını kalıcı hale getirmek için burada yeni üsler kurmaya başlarken, stratejik önemi olan diğer üsleri de henüz gözden çıkarmış değildir.⁶⁶

ABD'nin bölgeye yönelik revizyonist politikaları ve bunun Afganistan'dan sonra Irak operasyonu ile de ortaya konması bölge ülkeleri tarafından dikkatle takip edilmiştir. Özellikle Suudi Arabistan, Mısır ve bazı Arap ülkeleri, ABD'nin bölge politikasındaki değişikliği kendi rejimleri açısından tehlikeli görmüşler, Irak'ta muhtemel rejim değişikliğinin ve demokrasinin gelmesinin ardından, ABD'nin artık kendi rejimlerine

⁶¹ George Friedmen, "Iraq, Iran and Saudi Arabia", *The Stratford Weekly*, 3 Haziran 2004, http://www.auto_sol.tao.ca/node/view/671 (08.06.2006).

⁶² <http://www.ntv.msnbc.com/news/231009.asp> (12.11.2006).

⁶³ Gökçen Ekici, "Özbekistan-ABD Stratejik Ortaklığının Geleceği", *Stratejik Analiz*, No: 43, Kasım 2003, s. 11.

⁶⁴ Serhat Erkmen, "ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri", *Stratejik Analiz*, No.35, Mart 2003, s. 21.

⁶⁵ Ekici, "Özbekistan-ABD Stratejik Ortaklığının Geleceği", ss. 10, 11.

⁶⁶ "ABD Yeni Üsler Peşinde", *New York Times*, Çev. Radikal Gazetesi, 21 Nisan 2003.

hoşgörüyü bakmayacağını düşünmeye başlamışlardır.⁶⁷ Özellikle ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki Suudi Arabistan'ın ABD'yi eleştiren yaklaşımı bu endişeyi ortaya koymuştur.⁶⁸ Irak operasyonu neticesinde Irak'ın güneyinde muhtemelen bağımsız ya da güçlü federal Şii bölgesinin oluşmasını kendi topraklarındaki Şii unsurlar açısından tehlikeli gören Suudi Arabistan yönetiminin, aynı zamanda topraklarındaki Amerikan varlığı yüzünden Arap dünyasında eleştirilere maruz kalması, onun Irak Savaşına soğuk bakmasının en önemli nedenlerinden birisi olmuştur.⁶⁹

ABD'nin 11 Eylül sonrası ortaya koyduğu bu politikalar, hem tartışma konusu olmuş, hem de uluslararası hukuk ve meşruiyet zemininden uzak olduğu yönünde fikirler ortaya atılmıştır. Her şeyden önce ABD'nin terörle savaşta net bir düşman tanımlaması yapamaması, örneğin hedef olarak gösterilen El Kaide terör örgütü ve bununla bağlantısı olduğunu ileri sürdüğü Afganistan'daki Taliban rejimi hakkında net ve açık bir bilgiyi ortaya koyamamış olması, terörle mücadelede hedefin tam olarak belirlenemediği yönündeki tartışmalara neden olmuştur.⁷⁰ Terörizmle mücadelede soyut, sınırları tam olarak çizilmemiş bazı hedeflerin ortaya konması ve özellikle Afganistan operasyonu sonucu yakalananların, terör suçlusu veya savaş suçlusu olup olmadığının net olarak ortaya konulmaması, kafalarda bazı soru işaretlerini artırmıştır.⁷¹

ABD'nin bölgeye yönelik temel politikaları dikkate alındığında; hem NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin, hem de ABD'nin Afganistan, Orta Asya ve Ortadoğu'daki varlığının, enerji kaynaklarının kontrolü ve hegemonya projesine zemin oluşturduğu yönündeki fikirleri güçlendirmiştir. ABD'nin 11 Eylül sonrası terörizmle savaşı ve yorumu da bunu doğrular niteliktedir. ABD, Soğuk Savaş sonrası Sovyet Rusya'nın güçlü, politik ve askeri duruşu nedeniyle ortaya koyamadığı hegemonya projesini, 11 Eylül'ü kullanarak gerçekleştirmek istediği yönünde görüşler ortaya atılmıştır.⁷² Aynı şekilde BOP'un arkasında, bölgede istikrar ve demokrasinin geliştirilmesi adı altında, Washington'un bölgeye yönelik çıkarları çerçevesinde tek

⁶⁷ Sedat Laçiner, "Irak Krizi: Ortadoğu'nun Yeniden Yapılandırılmasının İlk Aşaması mı?", *Stratejik Analiz*, No. 35, Mart 2003, ss. 33, 34.

⁶⁸ Laçiner, "Irak Krizi: Ortadoğu'nun ...", s. 32.

⁶⁹ Armağan Kuloğlu, "Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Stratejik Etkileri", *Stratejik Analiz*, No. 62, Haziran 2005, s. 78.

⁷⁰ İdris Bal ve Sedat Laçiner, "Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları", içinde İdris Bal (der.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 925.

⁷¹ Rukun Can, "Küresel Terörle Mücadelede ABD Modeli mi ABD Çıkmazı mı, *Türk Harbiş*, No.210, Ekim 2004, s. 46.

⁷² Vassilis K. Fouskas, *Balkanlar Ortadoğu Kafkasya: Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, İstanbul, Aykırı Yayınları, 2004, ss. 46, 47.

küresel güç olma konumunu pekiştirme amacının yattığı söylenmektedir. Bu bağlamda ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca tam olarak etkinlik sağlayamadığı Orta Asya ve Ortadoğu bölgeleri üzerinde, etkinlik kurarak bölgedeki enerji kaynakları ve nakil hatlarını kontrol etmeyi amaçladığı belirtilmektedir.⁷³ Büyük Orta Doğu bölgesi'nin dünya petrol rezervlerinin yüzde 68'ini, doğalgaz rezervlerinin de yüzde 40'ını bünyesinde barındırdığı düşünülürse, bölgenin bu denli zengin enerji kaynaklarının, dikkatleri sürekli olarak üzerinde topladığı bir gerçektir.⁷⁴ ABD'nin geçmişten gelen bu hedefleri bilindiğinden, başta birçok Arap ülkesi olmak üzere dünya kamuoyunun önemli bir kesimi ABD'nin, bölgede demokrasiyle kendi hegemonyasını kurmaya çalıştığını, demokrasi adı altında yeni sömürgecilik sergilediğini düşünmektedir.⁷⁵ Yine bu görüş paralelinde ABD'nin, dünya hegemonyasını sürdürmek, ekonomik ve askeri alandaki tartışılmaz üstünlüğünü devam ettirmek için terörle mücadele gerekçelerini öne sürdüğü belirtilmektedir. Nitekim Rumsfeld-Wolfowitz gibi şahin kanadın temsilcileri “*Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi*” çerçevesinde hazırladıkları raporda, 21.yüzyılın tamamen ABD'nin kendi yörüngesi ve çıkarları doğrultusunda şekillendirileceğini açıkça belirtmişlerdir.

Ancak, ABD'nin bölgeye yönelik değişen politikalarının kısa vadede amacına ulaşması zor gözükmektedir. Müslüman ülkelerin egemen olduğu bu coğrafyanın, siyasal, etnik ve tarihsel olarak son derece karmaşık bir sosyolojik yapıya sahip olması, ABD'nin bölgede kabul gören bir demokrasininin olmaması, Amerikan dünya görüşüyle bağdaşmayan kökten dincilik ve Amerikan aleyhtarlığı gibi siyasal eğilimlerin baskın olması gibi unsurlar göz önüne alındığında, ABD'nin bölgeyi dönüştürmesi uzun zaman alacaktır.⁷⁶ “*Şer eksenli*” olarak tanımlanan bu bölgedeki diğer devletlere karşı “*Afganistan ve Irak'ın başına gelenler sizin de başınıza gelebilir*” türünden bir yaklaşımın sergilendiği bir ortamda, ciddi bir güven bunalımı oluşmuştur. ABD, İslam ve Arap dünyasındaki toplumlar açısından inandırıcılığını yitirmiş, bölgede istikrardan

⁷³ Henry Kissinger, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, (Çev. Tayfun Evyapan), Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim, 2002, ss. 127-130.

⁷⁴ Hasan Semiz, “ Genişletilmiş Orta Doğu Projesi Kapsamında Türkiye-ABD İlişkileri ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri”,

http://www.harapak.tsk/sae/enstitu/enstitu/yayinlar/stratejik_boyut/aralik2006.doc.

⁷⁵ Ensar Nişancı, “Klasik Oryantalizmden Neo-Oryantalizme; İslam Demokrasi ve Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine”, *Avrasya Dosyası: İslam ve Demokrasi*, C.11, No:3, ss. 104, 105,106.

⁷⁶ Dick Cheney, “ The Greater Middle East-The Bush Administration's Perspective”, 6 Şubat 2004, <http://www.theglobalist.com/DBWeb/Storyld.aspx?Storyld=3754>

ziyade istikrarsızlık hâkim olmuştur.⁷⁷ Baskıcı Arap rejimlerine ve İsrail işgallerine destek veren ve bu toplumların çekmiş olduğu acılara göz yuman bir devlet görünümünde olduğu müddetçe ABD'nin bölge halklarının güvenini kazanması zor gözükmektedir.⁷⁸ Zaten bölge ülkelerinin ve halklarının birçoğu, demokrasi söylemine güvenmemekte, ABD'nin asıl niyetinin petrolü ele geçirip bölgede üsler edinme ve İsrail'i bu şekilde rahatlatma olduğuna inanmaktadır.⁷⁹

b. Afganistan ve Meşruiyet Zemini Bulunmayan Irak Operasyonu:

ABD'nin yeni ulusal güvenlik stratejisi, aslında Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya konan yeni tehditleri konu edinmektedir. Temel olarak sözü edilen tehditlerden kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi ve uluslararası terörizmle mücadele, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tehditlerin başında gelmekteydi. George W. Bush'un yönetime geçmesiyle “*haydut devletler*” ya da “*şer eksenini*” olarak nitelediği Irak, İran ve K.Kore gibi ülkeler aslında ABD'nin yeni tehditlere karşı, harekete geçeceği adresi belirtmesi açısından dikkat çekicidir.⁸⁰

11 Eylül terör saldırıları, ABD'nin hem uluslararası terörizmle mücadelesinin, hem de yeni ulusal güvenlik stratejisinin bölgeye yönelik uygulamasının başlangıcını teşkil etmiştir. Bu uygulamanın ilk ayağını oluşturan Afganistan operasyonunda NATO, 11 Eylül terör saldırılarını, ittifakın 5. maddesine uygun olarak, bu saldırıları ittifakın bütün üyelerine yapılmış bir saldırı olarak kabul edip ABD'ye çok yönlü destek olmuş, Afganistan'a yönelik bu operasyonu kendi plan ve komutasına uygun olarak ABD öncülüğünde başlatmıştır.⁸¹ Ancak, ABD'nin Afganistan operasyonu öncesindeki tutumu, eleştiri konusu olmuştur. Eleştirinin temeli; BM Güvenlik Konseyi'nin Eylül 2001 tarihli ve 1373 sayılı kararında 11 Eylül saldırılarını, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden bir terörist eylem olarak kabul etmesinin, ABD'ye kendi başına Afganistan'a savaş açma yetkisi vermediği yönündedir. BM Anlaşmasının 7. bölümünü oluşturan barışın tehdidi, bozulması ve saldırı fiilleri halinde Güvenlik Konseyi'nin kararı doğrultusunda ve üye devletlerin de aktif katılımıyla politikanın belirlenmesi

⁷⁷ Nişancı, “Klasik Oryantalizmden...”, s. 106.

⁷⁸ Edward Said, “İslam ve Batı Yetersiz Etiketlerdir”, *The Observer*, 16 Eylül 2001.

⁷⁹ Sanlı Bahadır Koç ve Mazin Hasan, “Irak'ta Direnişin ve İşgalin Gölgesinde Demokrasi deneyi”, *Avrasya Dosyası: İslam ve Demokrasi*, C.11, No:3, s.142.

⁸⁰ Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, s. 67.

⁸¹ Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya* s. 160.

gerektiği belirtilmektedir.⁸² Neticede, BM şartının “*meşru müdafaa*” temeline oturtulan ve “*Sürekli Özgürlük Operasyonu*” adı verilen Afganistan müdahalesi, kısa sürede başarıya ulaşmış, fakat bu savaş neticesinde ne Taliban, ne de El Kaide liderleri yakalanmıştır. Savaş sonrasında ABD, Afganistan’da Karzai liderliğindeki yeni hükümeti kurup, BM Uluslararası Yardım ve Güvenlik Gücünü (ISAF) faaliyete geçirmiştir.⁸³ Dolayısıyla Bush doktrini, Afganistan müdahalesiyle operasyonel hale gelirken, terörizme karşı koalisyon oluşturma ve işbirliği faaliyetleri de aktif olarak hayata geçirilmiştir.⁸⁴ NATO’nun Afganistan müdahalesi aynı zamanda uluslararası terörizmle mücadeleyi bir NATO görevi haline getirmiş ve “*alan dışı*” tartışmalarını sona erdirmiştir.⁸⁵

ABD’nin uluslararası terörizmle mücadelesi ve Bush doktrini ile öne sürdüğü “*önleyici müdahalenin*” ikinci ayağını Irak oluşturmuştur. Uzun süredir Irak’ta rejim değişikliğini savunan Başkan Bush ve onun şahin olarak nitelenen ekibinin büyük uğraşları sonucu, Irak’a yönelik bir askeri harekâta, Başkan Bush’a hareket emri yetkisi veren kararın Temsilciler Meclisinde 133’e karşı 296 oyla, Senatoda 23’e karşı 77 oyla kabul edilmesi, Irak Savaşı öncesi Başkan Bush’un elini güçlendiren önemli bir destek olmuştur.⁸⁶ Önleyici müdahale çerçevesinde, gözünü Irak’a diken ABD’nin, Irak’la ilgili olarak müdahale öncesi öne sürdüğü gerekçeler; Irak’ın uluslararası terörizme destek verip El Kaide terör örgütüyle bağlantısının olduğu, Irak’ın kitle imha silahları bulundurduğu ve Irak’taki Saddam Hüseyin’in “*diktatör*” rejiminin yıkılarak Irak’a demokrasi getirilmesinin gerektiği idi.⁸⁷ Amerikan yöneticileri de saldırı öncesi süreçte yapmış oldukları açıklamalarda, Irak müdahalesinin haklı gerekçelerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Dışişleri Bakanı Colin Powell Aralık 2002’de NBC televizyonunda yaptığı konuşmada, 1991’den beri devam eden yaptırımların Saddam’ın elini kolunu bağladığını, ancak kitle imha silahlarını elde etme çabalarını engelleyemediğini belirterek, Irak’ta bir rejim değişikliğinin ABD politikası olduğunu söylemiştir. Şahinler kanadının etkili ismi Richard Perle de, ABD’nin Saddam’ı devirmesi için en az üç gerekçesi olduğunu vurgulamıştır: Irak’ın kitle imha silahlarına

⁸² Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, s. 160.

⁸³ Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, s. 66.

⁸⁴ Stein, “Bush Doktrini...”, s. 37.

⁸⁵ Michael Rühle, “Prag Zirvesinden Sonra Nato:11 Eylül’den Çıkarılan Dersler”, http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/yayinlar/dis_basin/kasim2003.doc. (15.11.2006).

⁸⁶ Özkan, *Bush ve Saddam Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, s. 371.

⁸⁷ Birol Akgün, “Amerika’nın Yeni Dünya Vizyonu ya da Yaklaşan Küresel Anarşi”, *Stratejik Analiz*, No. 37, Mayıs 2003, s. 82.

ve yakın gelecekte nükleer güce ulaşabilecek kapasiteye sahip olması, Saddam rejiminin terörle doğrudan bağlantısının olması ve teröristlere yataklık etmesi ve Irak rejiminin El Kaide gibi ABD'ye nefret duyguları beslemesi.⁸⁸

Amerikan yönetimi Irak Savaşı öncesinde, Afganistan operasyonunda olduğu gibi, uluslararası destek sağlayamamış ve BM Güvenlik Konseyinden de müdahaleyle ilgili bir karar çıkaramamış olsa da, BM'nin 1441 sayılı kararının, müdahale için yeterli olduğunu öne sürmüşlerdir.⁸⁹ Ancak, BM'nin 1441 sayılı kararının aksine, savaş öncesinde Saddam Hüseyin, BM uluslararası denetçilerini kabul etmiş, yapılan denetimlerde Irak işbirliğini kabule yanaşmış ve yapılan denetimlerde kitle imha silahlarıyla ilgili bir çalışmaya rastlanmadığı belirtilmiş olsa da, Mart 2003'te ABD ve İngiltere öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak'ın işgalini başlatmışlardır.⁹⁰ Irak işgalinin çok kısa sürede tamamlanmış olması, Türkiye'nin izin vermediği kuzey cephesi olmadan ABD'nin saldırıya geçemeyeceği yönündeki argümanları da geçersiz kılmıştır.⁹¹

ABD'nin Irak operasyonu, kısa sürede başarıya ulaşsa da, gerek BM ve NATO'nun, gerekse uluslararası kamuoyunun bölünmesine neden olmuştur. Irak müdahalesine karşı çıkan ülkelerin, doğrudan ABD'ye karşı çıkmayıp, ABD politikalarına ayak diremeleri dahi, ABD'nin yeni dönemdeki liderliğine gölge düşürmüştür.⁹² Nitekim Almanya ve Fransa gibi ülkeler doğrudan bu savaşa karşı çıkarken, Türkiye gibi bazı ülkeler de BM kararlarını gerekçe göstererek isteksizliklerini ortaya koymuşlardır. ABD'ye destek veren çoğu ülkelerin kendi iradelerinden ziyade ABD'nin tehdit ile ikna arasındaki zorlayıcı politikalarının bu destekte etkili olduğu görülmüştür.⁹³ ABD'nin net deliller ortaya koyamadığı halde ısrarla Irak'ın üzerine gitmesi ve Irak'ı işgal etmesi, Ortadoğu enerji kaynaklarının kontrolü ve İsrail'in bölgedeki varlığını tehdit eden önemli bir askeri gücün bertaraf edilmesi yönünde ortaya atılan fikirleri haklı çıkarmış gibi gözükmektedir. Hatta ABD'nin Iraklı direnişçilerin faaliyetlerine karşı büyük çaplı tedbir almayarak, Irak'taki meşru olmayan varlığını meşrulaştırmaya çalıştığı yönünde fikirler de ortaya

⁸⁸ Özkan, *Bush ve Saddam Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, ss. 235-240.

⁸⁹ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve..." s. 174.

⁹⁰ Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, s. 67.

⁹¹ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve..." s. 175.

⁹² Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi*, ss. 31,32.

⁹³ Sedat Laçiner, "Irak Krizi: Ortadoğu'nun Yeniden Yapılandırılmasının İlk Aşaması mı", *Stratejik Analiz*, No. 35, Mart 2003, ss. 31, 32.

atılmıştır.⁹⁴ Nitekim İngiltere'deki Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsünün raporunda da, ABD'nin Irak'a yönelik harekâta Irak'ın petrol gelirlerine el koyması yönündeki kararlılığının diğer Avrupalı müttefikleri arasında kaygı yarattığı belirtilmiştir.⁹⁵

Bu operasyonda ABD'nin NATO müttefiklerini ve BM'yi hiçe sayıp, Irak işgaline tek başına karar verip harekete geçmesi, ABD ile Avrupa arasında ciddi kriz doğurmuştur. Özellikle Soğuk Savaştan beri ABD'nin ve NATO'nun önemli müttefikleri olan Almanya-Fransa ikilisinin başını çektiği ülkelerin bu operasyona karşı çıkması sonucunda Avrupa ile ABD arasında "*Atlantik çatlakının*" ortaya çıktığı yönünde fikirler ortaya atılmıştır.⁹⁶ İngiltere'de yayımlanan, Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsünün raporunda, Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılması ve Saddam rejiminin devrilmesi konuları ile El Kaide merkezli uluslararası terörle mücadele konusunun ilişkilendirilmeleri çabalarına dikkat çekilmiş, ABD'nin bu konudaki stratejisi ve geliştirdiği doktrininin diğer Avrupalı müttefikler tarafından desteklenmediği ve tartışmaların da bundan kaynaklandığı belirtilmiştir.⁹⁷

Diğer taraftan Irak'a müdahale eden ABD ve İngiliz güçlerinin, uluslararası hukuka göre "*işgalci güç*" konumuna düştüğü söylenebilir.⁹⁸ Kasım 2002 tarihli ve 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının, Irak'ın silahsızlanma yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve silah denetçileriyle işbirliğine gitmemesi halinde "*ciddi tedbirlerle*" karşı karşıya kalacağına ilişkin hükmü, işgalin gerekçesi olarak gösterilse de, "*ciddi tedbir*" kavramından doğrudan doğruya savaş hali yorumu yapmak, BM'nin genel yapısı ve kuruluş felsefesi ile bağdaşmadığı gibi, Amerika ve İngiltere'nin ikinci bir kararın çıkması yönündeki çabaları, bu argümana aslında kendilerinin de pek inanmadıklarını göstermektedir.⁹⁹

11 Eylül sonrası terörizme karşı savaşta NATO'da görülen fikir birliği Irak savaşıyla dağılmış, en azından müttefikler teşhiste aynı fikirde olsalar da tedavide farklı yaklaşım sergilenmiştir. Genel olarak NATO'nun orijinal üyelerinin bu savaşa karşı

⁹⁴ Cemalettin Taşkiran ve Haydar Çakmak, "Kuzey Irak'ta Türk-ABD Politikaları ve PKK Terörü", *Avrasya Dosyası: Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: ASAM Yayını, 2005, s. 74.

⁹⁵ <http://www.ntvmsnbc.com/news/215378.asp> (12.11.2006)

⁹⁶ Cem, *Türkiye Avrupa Avrasya...*, ss. 56-58.

⁹⁷ <http://www.ntvmsnbc.com/news/215378.asp> (12.11.2006).

⁹⁸ Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, s. 67.

⁹⁹ Ece Göztepe, "ABD'nin Haklı Savaşı ve Uluslararası Hukuk", <http://www.ntv.msnbc.com/news/207177.asp> (13.09.2006).

çıkacağı görülmüştür.¹⁰⁰ Diğer taraftan ABD'nin kendisini desteklemeyen Avrupa'ya karşı küçümseyici tavrı, Avrupa'da tepkilere yol açmış, dönemin NATO Genel Sekreteri Robertson'un beyanında belirttiği üzere, “*ittifak su üstünden değil, su altından vurulmuştur.*”¹⁰¹

Savaş sonrası gelinen son süreçte Irak'ta işin iyi gitmediği dikkate alınacak olursa, terörü önleme gayesiyle Irak'a girdiğini belirten ABD, bir nevi Irak'taki artan terörün zeminini hazırlamıştır. Bütün bu gelişmelerin, Soğuk Savaş sonrası ABD politikalarına bağımlı tek kutuplu dönemin erken sorgulanmasına yol açtığı söylenebilir.¹⁰² Neticede Irak Savaşı sonrasındaki süreçte yaşanan gelişmeler, bu savaşın meşruiyetten yoksun olduğunu göstermiştir. ABD Haber Alma Teşkilatı CIA'nın başkanı George Tanet, Irak savaşına ilişkin istihbarat verilerinin yanlış olduğu ortaya çıkınca istifa etmiş, aynı şekilde Bush ekibinin en önemli şahin kanadı Rumsfeld ve Wolfowitz ikilisi görevlerinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Diğer taraftan Irak Savaşına destek veren İspanya Başbakanı Jose Maria Aznar'la İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi ve İngiltere Başbakanı Tony Blair seçimlerde büyük yenilgiye uğrayarak Irak savaşına destek vermenin bedelini ödemiş oldular.¹⁰³ Bu gün birçok ülke ABD'nin yanında yer alma konusunda eskisine göre daha fazla zorlanmakta ve kendi toplumlarına da bunu anlatmakta zorluklar çekmektedir. Her askeri operasyon karşısında kendi destekleyicilerine yanlış ümit veren Bush yönetimi, küresel terörle mücadelede yol arkadaşı olan birçok müttefikini özellikle de Irak Savaşından sonra tek tek kaybetmiştir.¹⁰⁴

Görüldüğü gibi, ABD'nin 11 Eylül sonrası dış politikasına ışık tutan ve büyük tartışmalara neden olan yeni ulusal güvenlik stratejisinde belirtilen hususların hayata geçirilmesi, uluslararası toplumda hem tartışmalara neden olmuş, hem de destek görmemiştir. Bu bağlamda; hegemonyanın sürdürülmesi amacıyla ortaya konan askeri yeniden yapılanma girişimleri, Irak'ın önleyici saldırıyı gerektirecek şekilde tehdit unsurlarını barındırdığı gerekçesiyle işgal edilmesi, bölgenin terör unsurlarından arındırılarak demokratikleşmesi söylemleri hem uluslararası toplumda, hem de bölge

¹⁰⁰ Tomas Valasek, “Gerçeklerle Yüzyüze”, <http://www.otan.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art3.html> (12.11.2006).

¹⁰¹ Michael Rühle, “Prag Zirvesinden Sonra Nato:11 Eylül'den Çıkarılan Dersler”, http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/yayinlar/dis_basin/kasim2003.doc. (15.11.2006).

¹⁰² Cem, *Türkiye Avrupa Avrasya...*, ss. 56-58.

¹⁰³ <http://www.ntv.msnbc.com/news/390473.asp> (14.12.2006).

¹⁰⁴ Ruken Can, “Küresel Terörle Mücadelede ABD Modeli mi-ABD Çıkmazı mı”, *Türk Harbiş*, No. 210, Ekim 2004, s. 44.

ülkelerinde tepki ve şüpheyile karşılanmıştır. Dolayısıyla, 11 Eylül sonrası ABD'nin bölgeye yönelik politik değişikliğinin altında, enerji kaynaklarının kontrolü, hegemonya projesi ve İsrail'in güvenliğinin sağlanmasına yönelik temel politikalarını sağlama alma amacının yattığı yönündeki kanaatler güç kazanmış, 11 Eylül saldırıları da, bütün bu olaylara stratejik dayanak teşkil etmiştir.

c. ABD'nin Değişen Bölge Politikasının Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi:

11 Eylül terör saldırılarıyla ABD'nin uluslararası terörizmi öncelikli hedef haline getirmesi, yıllardır terörizmle mücadele veren Türkiye'yi bu konuda ABD'ye destek vermeye yöneltmiştir. Amerikan yönetimi, terörizmle mücadelede uluslararası işbirliği çerçevesinde NATO'nun 5. maddesinde belirtilen ortak savunma yükümlülüklerini terörizmle mücadele kapsamına almıştır. Bu bağlamda otuz yılı aşan bir sürede terörizmden en fazla zarar gören ve terör konusunu defalarca NATO gündemine getirmesine karşın bir sonuç alamayan Türkiye, terörizmle mücadelenin NATO görevi haline getirilmiş olmasını memnuniyetle karşılamıştır.¹⁰⁵ ABD'nin uluslararası terörizmle topyekün mücadele başlatması, Türkiye'nin de elini güçlendirmiş, bu konuda Türkiye'nin terörle mücadelesinde izlediği politikalar haklı görülmeğe başlanmıştır.¹⁰⁶ Başka bir deyişle Türkiye'nin terörist faaliyetlere karşı yıllardır sürdürdüğü mücadelede Batı'nın destek olmamasının haksızlığı, bu olayla ortaya konulmuştur.¹⁰⁷ ABD'nin yeni güvenlik stratejisinin operasyonel hale gelmesi, uluslararası meşruiyetin de alındığı Afganistan müdahalesiyle gerçekleşmiş, terörizme karşı bu aktif savaşta başta, Türkiye olmak üzere, diğer bölge ülkelerinin kiminin birlik göndererek, kiminin de lojistik destek sağlayarak koalisyona katkıda bulunması, işbirliğinin güzel bir örneğini oluşturmuştur.¹⁰⁸ Türkiye'nin desteği, Afganistan'da oluşturulan BM (ISAF) barış gücüne komuta etmesiyle devam etmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun...”, s. 16.

¹⁰⁶ Veli F. Güven, “Terörün Yöneldiği Yeni Alanlar ve Mücadelede Yeni Süreç”, *Stratejik Analiz*, No. 46, Şubat 2004, s. 68.

¹⁰⁷ Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar*, İstanbul: Anka Yayınları, 2006, s. 181.

¹⁰⁸ Stein, “Bush Doktrini...”, http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/yayinlar/dis_basin/Mart2003.doc. (29.03.2006).

¹⁰⁹ İdris Bal ve Sedat Laçiner, “Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları”, içinde *21. Yüzyıl Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, 2004, s. 926.

ABD'nin başlatmış olduğu terörizmle savaşın ve bölgeye müdahalesinin, Türk-Amerikan ilişkilerine çok önemli etkileri olmuştur. Türkiye, belirsizliğe yer bırakmayacak bir şekilde bu mücadelede ABD'nin yanında olduğunu ortaya koymuş, bu konuyla ilgili olarak NATO'nun 5. maddesinin uygulamaya konmasına destek vermiştir.¹¹⁰ Özellikle bu saldırıyı gerçekleştirenlerin dini kimliği ve müdahale yapılacak bölgenin inanç yapısı, Afganistan müdahalesini çok hassas kılmıştır. Afganistan operasyonunda koalisyonda bulunan Müslüman ülkelerin varlığı ABD açısından çok önemli görülmüştür.¹¹¹ Türkiye'nin bu operasyonda ABD'ye vereceği destek, bu savaşın bir din savaşı olmadığı yönündeki düşünceleri pekiştireceğinden¹¹² ve İslam dünyasına karşı medeniyetler çatışmasını çağırıştırabilecek algılamaları ortadan kaldıracığından, ABD açısından hayati önem taşımıştır. Hem Asyalı, hem Avrupalı kimliğe sahip ve aynı zamanda NATO üyesi ve AB adayı olan Türkiye, bu olumlu imajı kullanarak uluslararası terörizmle mücadelenin herhangi bir inanca ve milliyete karşı olmadığı tezinden hareketle, ABD'ye destek vermiştir.¹¹³ Bu durum, aynı zamanda İslam dünyası içinde demokrasinin mevcut olduğu tek model ülke olan Türkiye'nin öneminin önümüzdeki yıllarda daha da artacağını göstermektedir.¹¹⁴

11 Eylül saldırılarından hemen sonra, özellikle ABD'de Müslümanlara ve Araplara yönelik cinayet, saldırı, kundakçılık ve yağma olayları, yayılan kin ve nefret duyguları ile Amerikan makamlarınca göçmen yurttaşlara yönelik yerel polisin cezai yetkisini ve gözaltı süresini artıran yeni uygulamaların, küresel gerginliği artıracak nitelikte olduğu söylenebilir.¹¹⁵ Öte yandan, İstanbul'daki intihar eylemleri ve patlayan bombalar, bu süreçte ABD'ye karşı yapılan terör eylemlerinin Türkiye'ye yönelik bir ayağını oluşturmuş, Türkiye'nin de terör örgütlerinin dolaylı hedefi haline geldiği yönünde yorumlar yapılmaya başlanmıştır. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, yapmış olduğu açıklamada terör saldırılarının iki ülkeyi yakınlaştırdığını belirterek, Türkiye'nin de artık uluslararası terörizmin cephe ülkesi olduğunu öne sürmüştür.¹¹⁶ Türkiye'nin ABD ve İsrail gibi, El Kaide'nin küresel hedefleri ile özel bir ilişki içinde

¹¹⁰ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, s. 353.

¹¹¹ Özdemir, "11 Eylül:...", s. 172.

¹¹² Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, s. 257.

¹¹³ İsmail Cem, *Türkiye Avrupa Avrasya: Strateji Yunanistan Kıbrıs*, İst. Bilgi Üniv. Yay, C.1, 2004, s.56.

¹¹⁴ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 98.

¹¹⁵ Ataöv, *11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi*, ss. 101,102.

¹¹⁶ Ümit Özdağ, "İstanbul Bombaları", *Stratejik Analiz*, Sayı:45, Ocak 2004, s. 39.

olmasının, onu uluslararası terörizmin hedef ülkesi haline getirdiği yönünde görüşler ortaya atılmıştır.¹¹⁷

Ancak, ABD'nin açık olmayan terörle mücadele hedefleri, amaçları ve stratejileri, Türkiye'de rahatsızlığa neden olmuş, Türk yöneticileri ve kamuoyu, terörle mücadelede devam eden süreçte özellikle Irak'ın nasıl öncelikli hedef durumuna geldiğini anlamakta zorlanmışlardır.¹¹⁸ ABD'nin terörle mücadele kapsamında bölgeye yönelik değişen politikasının, sadece Afganistan'la sınırlı kalmayacağı anlaşılmıştır, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkeleri ve çoğu Avrupalı ülkeleri endişelendirmiştir. İki ülke arasındaki çıkar farklılıkları zaman zaman kendisini göstermiş olsa da, en önemli anlaşmazlık Soğuk Savaş sonrası dönemde Irak konusunda ortaya çıkmıştır. Irak konusunda Amerikalı yetkililer, çevrelemeden, doğrudan müdahaleye kadar oluşturdukları birçok stratejide Türkiye'yi, hayati roller üslenmesi gereken bir ülke olarak görmüşler, Saddam rejiminin devrilmesinde Türkiye'nin desteği ve işbirliğine büyük önem vermişlerdir.¹¹⁹ Çünkü 11 Eylül sonrası dönemde, Türkiye'nin üzerinde bulunduğu bölgede yeni dengelerin kurulması aşamasında, Türkiye büyük önem kazanmıştır. ABD'nin dünya üzerindeki egemenliğini ve hegemonyasını sürdürmesinde, Türkiye önemli bir köşe taşı konumundadır.¹²⁰

İki ülke ilişkileri, Soğuk Savaş sonrası dönemde Irak'la ilgili konularda ABD'nin tek taraflı isteklerde bulunması ve Türkiye'nin de bu isteklere olumlu yaklaşması temeline dayandığından, ilişkilere yönelik karşılıklı algılamalar bundan etkilenmiştir. ABD, gerek 1991 yılındaki Körfez Savaşında, gerekse 11 Eylül terör saldırıları ve teröre karşı başlattığı mücadelede Türkiye'nin, kendisinin yanında yer almasını takdir etmekle birlikte, Türkiye'yi, ABD taleplerine sürekli evet diyen ve hiçbir zorluk çıkarmayan bir ülke olarak görmeye başlamış, aynı tavrı Irak müdahalesi öncesi de sergilemiştir.¹²¹ ABD'nin bu şekilde tavır sergilemesinin arkasında geçmişte yaşanan ortak operasyonlar ve sadık müttefik algılamasının yanında, Türkiye'nin ekonomik durumunun da rol oynadığı söylenebilir. Türkiye, çok borçlu bir ülke olarak, IMF'nin

¹¹⁷ Özdağ, "İstanbul Bombaları", s. 35, 36.

¹¹⁸ İhsan Bal ve Sedat Laçiner, "Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları", içinde Bal İdris, (der.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 926.

¹¹⁹ Mark Parris, "Ecevit to Washington: Opportunities for US-Turkish Relations", *Policywatch*, No. 592, 10 Ocak 2002, <http://www.washingtoninstitute.org/watch/Policywatch2002/592.htm> (08.04.2006).

¹²⁰ Kaynak, *Başımıza Çıval Geçirenler*, İstanbul: Truva Yayınları, 2006, ss. 190, 191.

¹²¹ Çetin Güney, "AK Partinin Dış Politika Anlayışı Bağlamında Türkiye-ABD İlişkileri", *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, Ankara: ASAM Yayınları, 2005, s. 52.

“yeşil ışığı” ile ancak bu borcu döndürebiliyordu. Türkiye, nesnel ölçütlere göre borç verilebilir bir ülke olmamasına rağmen, jeostratejik önemi nedeniyle ABD’nin verdiği “hamil-i kart yakınımdır” referansı ile borç almaya devam etmiştir.¹²² Özellikle Şubat 2001 ekonomik krizi, Türkiye’nin Batı ülkelerine ve özellikle ABD’ye olan bağımlılığını bir kez daha çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu durum Türkiye’yi hem Kıbrıs meselesi, hem de son yaşanan Irak meselesi gibi önemli uluslararası meselelerde, ABD karşısında zor durumda bırakmıştır. Dolayısıyla Türkiye’nin, ABD’nin bölgeye yönelik politik yaklaşımına veya askeri operasyonuna hayır demesi ve buna rağmen kendi bölgesinde veya dünyanın başka bir bölgesinde kendi çıkarlarını gözeterek bağımsız politika takip etmesi çok zor gibi görünüyordu.¹²³ Bütün bunlar şunu göstermekteydi: ABD ihtiyaç duyduğu her zaman Türkiye’nin kendisini yalnız bırakmayacağından emindi. Türkiye’nin yardımı, bir anlamda o zamana kadar Türkiye’ye verilen yardımların, sağlanan kolaylıkların bir karşılığı olacaktı.¹²⁴ Diğer taraftan Türkiye manevi yönden de ABD’ye borçlu gözüküyordu. PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan, Kenya’nın Nairobi hava alanında “paketlenmiş” bir durumda ABD tarafından Türkiye’ye verilmişti. Bunun yanında Türkiye ABD’nin “stratejik partneri” olmaya çalışıyordu.¹²⁵

ABD’nin bölge müdahaleleri, Körfez Savaşında en çok zarar gören ülke olarak Türkiye’yi destek konusunda daha temkinli davranmaya yöneltmekte, özellikle Irak Savaşında olduğu gibi uluslararası meşruiyetten yoksun bu müdahaleler, Türkiye’nin vereceği desteği daha imkânsız hale getirebilmektedir. Özellikle Irak’la savaşın terörle mücadelede öncelikli hale gelmesi, Körfez Savaşından buyana bölgedeki istikrarsızlık, göç ve terör olayları nedeniyle zarar görmüş olan Türkiye’yi endişelendirmiştir. Diğer yandan, Türkiye’nin bu süreçte ABD’ye vereceği destek, onun bölge politikalarının uygulayıcısı olarak algılanabileceği ve bu durumun özellikle Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya’da önemli tepkilere yol açabileceği endişesi, Türkiye’yi Irak müdahalesinde temkinli davranmaya yöneltmiştir.¹²⁶ Kısacası, Türkiye, ABD’nin değiştirmeye karar verdiği Saddam rejiminden ziyade, Amerikan politikalarından endişe duymaya

¹²² Baskın Oran, “ABD’nin ve Türkiye’nin Irak ve Kürtleri Politikası”, *Birikim*, No:14, Nisan 2003, s. 18.

¹²³ Helena Kane Finn, “After the Ecevit Visit: Can Turks Pull Together to Complete the Necessary Reforms”, *Policywatch*, No. 597, 24 Ocak 2002, <http://www.washingtoninstitute.org/watch/Policywatch2002/597.htm>.

¹²⁴ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında...*, s. 260.

¹²⁵ Oran, “ABD’nin ve Türkiye’nin ...”, s. 18.

¹²⁶ Bal ve Laçiner, “Küresel Terörle Mücadelede...”, ss. 926,929.

başlamış, ABD'nin tehditle ikna etme yaklaşımı ve “Washington’un telefonunun Ankara’ya hep meşgul çalacağı” şeklindeki uyarıları, Türkiye’de Amerikan aleyhtarlığını derinleştirmiştir.¹²⁷

Önceden alınan dersler, yaşanan gelişmeler ve taşınan endişeler Türkiye’yi inisiyatif almaya itmiş, Türkiye Irak müdahalesini engellemeyi, en azından geciktirmeyi sağlamak için, bölge ülkelerinin dışişleri bakanlarını İstanbul’da toplayarak sorunun barışçıl yollarla çözülmesine verdiği önemi göstermiştir. Toplantı karar metninde Irak’ın BM Güvenlik Konseyi kararlarına uyması ve silah denetim kurumlarıyla işbirliği yapması istenirken, Irak’ın toprak bütünlüğüne de vurgu yapılmıştır.¹²⁸ Türkiye’nin böyle bir toplantıya öncülük etmesi, gerek Avrupalı, gerekse bölge ülkelerinin takdirini kazanmış, bu toplantı vesilesiyle Türkiye, yıllarca kendisine sorun oluşturan terörizmin ciddiyetini bu ülkeler nezdinde vurgulama fırsatı elde etmiştir.¹²⁹

Türkiye, ABD’nin Irak’a yönelik müdahalesine, kendi bölgesel çıkar ve güvenliği açısından şüpheyle yaklaşmıştır. Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak’ta oluşan otorite boşluğunun, etnik ayrılıkçı PKK terör örgütüne sağladığı avantajlar karşısında önemli sorunlar yaşayan Türkiye, 11 Eylül sonrası ABD politikalarından da zarara uğramadan çıkmanın hesabını yapmaya başlamış, kendi güvenlik politikasında, ABD dış politikasının bedelini ödemek durumunda kalmak istememiştir.¹³⁰ Irak Savaşı sonrası Saddam Hüseyin’in devrilmesinin bölgedeki Kürtleri devlet kurma yönünde cesaretlendirebileceğinden endişe eden Türk yöneticilerinin, savaş öncesi süreçte Bush yönetiminden bu konuda yazılı garanti alamaması Türk tarafının şüphelerini iyice artırmıştır.¹³¹ Türkiye, Irak Savaşı öncesinde ABD ile olan ilişkilerinde önemli bir sınav vermenin getirdiği kaygıyı taşıırken, yoğun olarak yaşadığı endişeler arasında, Irak’ın işgaliyle birlikte oluşacak yeni durumun Türkiye’nin güvenlik ve bekasına yapacağı olası etkiler ve uluslararası hukuk açısından meşruiyet sorunu olan bu müdahaleye ortak olmanın getireceği olası bedel ve prestij kaybı bulunmaktaydı.¹³² Diğer taraftan Türk kamuoyunun büyük bir kısmı da (%77.8) bu operasyona soğuk bakmış, Türkiye’nin bu savaşta hiçbir şekilde taraf olmamasını, ABD’ye hiçbir şekilde yardım edilmemesini,

¹²⁷ Laçiner, “Irak Krizi: Ortadoğu’nun...”, s. 35.

¹²⁸ Hasan Yılmaz, “İstanbul’da Gerçekleşen Irak Zirvesinin Sonuçları ve Arapların Tepkisi”, *Stratejik Analiz*, No. 35, Mart 2003, s. 13.

¹²⁹ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayırımında*, s. 354.

¹³⁰ Bal ve Laçiner, “Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye’nin İç Güvenliğine Yansımaları”, s. 928.

¹³¹ “A friendship on Hold”, *The Economist*, 29.03.2003, s. 26.

¹³² Güney, “AK Partinin Dış Politika Anlayışı Bağlamında ...”, s. 47.

hatta üslerin dahi açılmamasını istemiştir. Aynı şekilde Türk halkının büyük bir çoğunluğu, Amerikan askerlerinin Türkiye’de konuşlanmasını öngören yetki tezkeresine de karşı çıkmıştır. İşin ilginç tarafı, tezkerenin reddinin Türkiye’ye büyük zararlar vereceği ihtimaline rağmen, Türk halkı, bu savaşta ABD’nin yanında yer almayı istememiştir.¹³³

Terörizmle mücadelenin Irak boyutu, iki ülke ilişkilerini de dönülmesi zor bir dönemece sokmuş, etkileri günümüzde de hâlâ devam eden iki ülke ilişkilerindeki sapmanın temelini teşkil ederken, aynı zamanda bölgeye yönelik farklı yaklaşımları da ortaya koymuştur. Soğuk Savaş boyunca Kıbrıs ile ilgili gelişmeler haricinde genelde olumlu giden Türk-Amerikan ilişkileri, bu şekilde 2003 Irak savaşı ile birlikte ciddi anlamda bozulma sürecine girerken, Türkiye’de anti Amerikancı görüş yayılmaya başlamıştır.¹³⁴ ABD isteklerine olumsuz cevap veren Türkiye, ABD’nin her isteğine evet diyen bir ülke olmadığını göstermiş, Türk dış politikasındaki öz güven sorunu da aşılmaya başlanmıştır.¹³⁵ Bu durum, Türkiye’nin ABD’ye yönelik, devamlı bir şekilde işbirliğine açık politika anlayışında bir değişiklik anlamına gelmiştir.¹³⁶

ABD’li yetkililer, yaptıkları açıklamalarda Türkiye’nin Irak Savaşında ABD askerlerine sınırı kapatmasının savaşın uzamasına neden olduğunu sık sık dile getirmişler ve Türkiye’yi tehdit etmekten geri durmamışlardır. Amerikalılar, bir yandan İncirlik üssünün daha geniş kullanımını isterken, diğer yandan da, Türkiye-Ermenistan sınırının açılması yönünde talepte bulunmuşlardır. Aksi takdirde Türkiye'nin Ermeni tasarıları konusunda zor duruma düşeceği uyarısında bulunan Amerikalı yetkililer, Türkiye’nin ABD’yle iyi ilişkiler içinde olması gerektiği mesajını vermişlerdir. ABD’nin bu üstü kapalı şantajına Türk tarafının tepkisi açık ve hızlı olmuş, Türkiye'nin Başbakanı, İncirlik üssü ile Ermeni soykırımını iddialarının özdeşleştirilmesinin, yanlış ve Türkiye’nin gururunu kırıcı nitelikte olduğunu belirtmiştir.¹³⁷

¹³³ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayırımında*, ss. 260-262.

¹³⁴ “Turkish-US ties Bounce Back From Crisis”, *Turkish Daily News*, <http://www.special.turkishdailynews.com.tr/page.php.ID=37> (22.11.2006).

¹³⁵ Güney, “AK Partinin Dış Politika...”, s. 58.

¹³⁶ Bal İdris, “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, içinde Bal İdris, (der), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, ss. 163,164.

¹³⁷ Sedat Laçiner, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C. 11, No.2, Ankara: ASAM Yayını, 2005, s. 116.

Uluslararası terörizmle mücadelenin Irak boyutu, iki ülke ilişkilerinde sapmayı teşkil ederken, yine aynı mücadele kapsamında bölgenin demokratikleştirilmesi konusu, iki ülke arasındaki işbirliğini ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin demokratik ve laik yapısı, bölge ülkelerine model olması açısından ABD tarafından önemli görülmektedir.¹³⁸ Ancak BOP olarak gündeme getirilen bu projeye Türkiye'nin katkısının zor olacağı yönünde görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler doğrultusunda; Türkiye'ye biçilen “*İlmli İslam*” modeline karşı, başta askeri kesim olmak üzere, iç kamuoyunda dile getirilen tepkilerle, Türkiye'nin ABD ve İsrail'le stratejik ilişkisinin bölgede oluşturduğu olumsuz izlenim, Türkiye'nin projeye olacak katkısını zorlaştırmaktadır.¹³⁹ Yine aynı fikirler doğrultusunda, bu projenin başarıya ulaşması için aktif bir rol üstlenmeye Türk hükümeti olumlu baksa da, bu fikrin işlerlik kazanması için geniş tabanlı kamuoyu ve muhalefet desteğinin sağlandığı söylenemez. Ayrıca İsrail, AB ve ABD ile yıllardır iyi ilişkiler sürdürmeye çalışan Türkiye'nin, ABD ve Batı aleyhtarlığının yoğun olduğu Büyük Orta Doğu Bölgesinde reformları teşvik etme konusunda başarı şansı düşüktür.¹⁴⁰ Türkiye'nin demokrasisinin laik yönünün, “*İlmli İslam*” gibi bir ifade etrafında revizyona uğratılması, Türk kamuoyunda, özellikle askeri kesimde rahatsızlığa sebep olmaktadır. İslam dini ile demokrasiyi kaynaştırmış kendine özgü Türkiye modelinin, taklit edilmesinin güç olduğu ortadadır.¹⁴¹ Ayrıca, Brzezinski de, Türkiye'nin iç siyasi yapısının, Kürtlerle ilgili problemlerinin ve siyasal İslami grupların baskısı gibi nedenlerin, bu katkıya engel olabilecek temel problemler olduğunu belirtmektedir.¹⁴²

Genel olarak belirtilecek olursa, 11 Eylül sonrası ABD'nin uluslararası terörizmle mücadelesinin iki ülke ilişkilerine etkisi iki aşamada değerlendirilebilir. Türkiye, birinci aşamaya yani Afganistan müdahalesine gereken desteği vermiş, hatta terörizmle mücadelenin NATO görevi haline getirilip bu konudaki işbirliği çabalarını, terörle mücadelede sıkıntı çeken ancak bu konuda hiçbir destek görmeyen ülke olarak desteklemiştir. Hatta terörizmle mücadelede ortaya konan bu ortak tavrın, iki ülke

¹³⁸ Fatih Koç, “Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesinin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri”, *SAREN Stratejik Boyut*, No:2, Mart 2006 http://www.harpak.tsk/sae/yayinlar/stratejik_boyut.

¹³⁹ Armağan Kuloğlu ve Elif Salkaya, “Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, No:48, Nisan 2004, ss. 30,31.

¹⁴⁰ Armağan Kuloğlu ve Elif Salkaya, “Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, No:48, Nisan 2004, ss. 30,31.

¹⁴¹ Güney, “Büyük Orta Doğu Çerçevesinde...”, s. 43.

¹⁴² Brzezinski, “Hegemonik Batakılık”,

http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/enstitü/yayinlar/dıs_basın/temmuz2004.doc.

arasındaki stratejik ortaklığı da pekiştirdiği söylenebilir. Ancak, uluslararası terörizmle mücadelenin ikinci aşaması olan ABD'nin Irak müdahalesi, iki ülke ilişkilerinde tamiri zor kırılmaların yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye, güvenliği ve bekası için çok hassasiyet gösterdiği ABD'nin Irak müdahalesi konusunda, geçmişte yaşadığı tecrübelerin de etkisiyle temkinli politika izlemiş, müdahale gerekçelerinin uluslararası alanda meşruiyet zemini bulamaması da bu politikada etkili olmuştur. Diğer taraftan her türlü politikalarında, Türkiye'nin otomatik desteğini arayan Amerikan yönetiminin bu tavrı da, iki ülke ilişkilerinin bu süreçte kopma noktasına gelmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla Irak konusunda farklı hassasiyetlerin ortaya konulmuş olması, iki ülke ilişkilerindeki kopmanın temelini teşkil etmiştir. Ayrıca iki ülkenin işbirliği yapabileceği bir konu olarak gündeme getirilen, bölgenin demokratikleştirilmesi konusunun, hem Türkiye'nin iç kamuoyu tartışmaları, hem de uluslararası kamuoyu ve bölge ülkelerinin temkinli yaklaşımı yüzünden başarıya ulaşması zor gözükmektedir. Geline son aşamada işgal sonrası Irak'taki son durum dikkate alındığında, Türkiye başta olmak üzere, bölge ülkelerinin destek vermediği, bölgesel statükoyu değiştirebilecek tek taraflı Amerikan politikalarının başarıya ulaşmasının zor olacağı söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2003 IRAK SAVAŞI VE SONRASI YAŞANAN GELİŞMELERİN TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

1. ABD'nin Irak'a Müdahalesinin Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi

a. Tezkere Krizi ve Etkisi:

ABD'nin uluslararası terörizmle mücadelesi, Afganistan operasyonu ile sınırlı kalmamış, Amerikan yönetimi karar verdiği Irak müdahalesi öncesinde, Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duymuştur. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Irak Savaşı öncesinde Türk yetkililerine verdiği brifingte, genel olarak hedeflerinin Irak'ta rejim değişikliğini sağlayarak kurulacak yeni yapının kısa sürede istikrara kavuşturulması ve bölgenin terörist unsurlardan arındırılması olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Türkiye'den, bütün üs, liman ve hava sahasının ABD ve onunla hareket edecek güçlere tamamen açılarak, bunların kullanılmasında bildirimiz hareket edilmesi, koalisyon güçlerine diplomatik dokunulmazlık verilmesi gibi isteklerde bulunmuştur. Wolfowitz, bu isteklerin kullanım süresi hakkında bağlayıcı bir şey söylemekten kaçınırken, Türkiye'yi rahatlatmak için Washington'un PKK'yı terör örgütü listesine aldığıını belirtmiş, fakat örgütün Kuzey Irak'taki varlığını ortadan kaldırılacağına dair açık bir söz vermektan de kaçınmıştır.¹ Bu konuda, Türkiye'den talep edilen ikinci önemli istek de, Amerikan askerlerinin Türk topraklarında konuşlanması ve Irak Savaşında kuzeyden girilmesine izin verilmesi yönündedir.² Seksen Bin civarındaki Amerikan askerleriyle 250 civarındaki savaş uçağının konuşlanacağı bölgenin bir an önce saptanarak buraların daha operasyonel hale getirilmesi için modernizasyon çalışmalarının bir an önce başlatılması gibi istekler de Türkiye'de açılması planlanan ikinci cepheyle ilgili isteklerdir.³

¹ Mustafa Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: Cumhuriyet Kitap Klubü, 2004, ss. 13,14.

² <http://www.ntvmsnbc.com/news/193737.asp> (11.12.2006).

³ Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları, 2006, s. 146.

ABD'nin Irak operasyonu öncesinde, Türkiye'nin toprağını; asker geçirme, lojistik destek sistemi kurma ve üslerden istediği şekilde faydalanma yönünde kullanmak istemesi⁴ Türkiye'de destek konusunda tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Irak Savaşında sınırlı da olsa ABD'ye destek verilmesi gerektiğini belirten görüşler ortaya atılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin destek vermesi, onun Ortadoğu ve özellikle Körfez bölgesinde önemli bir aktör olmasını, çıkarlarını ilgilendiren gelişmelerde daha etkin bir rol oynama fırsatı yakalamasını sağlayacaktı.⁵ Amerikalı uzman Makovsky de, Türkiye'nin destek vermemesinin, onun Washington ile ilişkilerine büyük zarar vereceğini ve bu durumda Türkiye'nin Saddam sonrası gelişmelere etkide bulunma fırsatını kaybedeceğini belirtmekteydi.⁶ Bu konuda Türk hükümeti, kendi grubunda yaptığı toplantıda felaket tablosu çizerek, ABD'ye destek verilmemesi halinde ekonominin rayından çıkıp borçların döndürülemeyeceğini, tribünde seyirci değil sahada oyuncu olmanın Türkiye'nin milli menfaatlerine uygun olduğunu belirtmekteydi.⁷ Diğer taraftan kamuoyunda da, ABD'nin Irak'a müdahalesinin kaçınılmaz olduğu, Türkiye'nin destek vermemesinin savaşın süresini uzatacağı, bunun da Türk ekonomisine büyük zararlar getireceği ve petrol fiyatlarının 100 doların üstüne çıkabileceği, ABD'yi küstürmenin Türkiye'nin milli çıkarlarına aykırı olduğu yönünde bazı görüşler de ortaya atılmıştır.⁸

Genel olarak Türk kamuoyu, yönetici ve bürokratlarının büyük bir kısmının, bu müdahalede ABD'ye destek verilmemesi yönünde tavır takındığı söylenebilir. Gerek kamuoyunun bu tutumu, gerekse bu süreçte yaşanan bazı gelişmeler, hükümeti de net bir tavır alma konusunda tereddüde sokmuş, tezkerenin olumsuz sonuçlanmasına da etkide bulunmuştur. Türk medyasında ve akademik çevrelerde genel olarak, ABD'ye destek verilmemesi, daha önce yaşanan olaylardan dolayı ABD'nin vaatlerine güvenilmemesi, bu savaşın meşruiyetten yoksun olduğu, eğer destek verilirse tüm Arap kamuoyunun Türkiye'nin aleyhine döneceği yönünde fikirler ortaya atılmıştır.⁹ Bu görüşlerin paralelinde, Türkiye bu savaşa destek verse de masaya oturtulmayacağı, 1991 Körfez Krizinde ABD'ye her türlü kolaylığı sağlayan Özal'ın bile masaya

⁴ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, s.358.

⁵ Robert Olson, "Turkey-Iran Relations 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and the Kurds", *Middle EastPolicy*, C. 9, No. 2, Haziran 2002, ss. 111,116.

⁶ Alan Makovsky, "Turkey's Unfinished Role in the War on Terrorism", *Insight Turkey*, C. 4, No. 1, Ocak-Mart 2002, s. 47.

⁷ Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 156.

⁸ Oran, "ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası", s. 20.

⁹ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve...", s. 171.

oturtulmadığı, ekonomi yönünden Arjantin’de iflas eden IMF politikaları neticesinde IMF’nin, Türkiye’yi gözden çıkaramayacağı iddia edilmiştir.¹⁰ Bunun yanında Türkiye, çok kapsamlı istekler olarak gördüğü bu talepler karşısında politik askeri ve ekonomik konularda Amerikan yönetiminden güvenceler talep etmiş, Amerikan tarafı ise, Türkiye’yi tatmin etmekten uzak bir tavır takınmıştır. Aslında Türkiye’nin gündeme getirmiş olduğu bu istekler, son 12 yılın tecrübesi olarak ortaya çıkmış, bu çerçevede Ankara, Washington’un siyasi ve mali destek vaatlerini yerine getirmeyeceği endişesiyle açık çek vermekten kaçınmıştır.¹¹ Türkiye, 1991’de Körfez operasyonunda ABD’ye ciddi anlamda destek vermiş, fakat karşılığında kendisine vaat edilen şeyleri alamadığı gibi, ABD’nin 1990’lı yıllarda Irak’a karşı uyguladığı politikalardan sürekli zarar görmüştü. Bu bağlamda ABD’nin yeniden Irak’a müdahalesi, Türkiye tarafından özellikle Kürt sorunu çerçevesinde Türk ulusal çıkarlarına aykırı olarak algılanmıştır.¹²

Dönemin Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök Diyarbakır’da yapmış olduğu bir basın toplantısında, “*bu savaş ve görev bizim savaşımız ve bizim görevimiz değildir*” diyerek TSK’nın yaklaşımına açıklık getirirken, Türkiye’nin en önemli milli meselesi olan bu konuda, Milli Güvenlik Kurulunun Şubat 2003 toplantısında her hangi bir karar almaması, TBMM’yi tereddütte bırakan gelişmeler arasında bulunmaktaydı. Diğer taraftan, bu müdahalenin NATO ve AB içinde de çatlaklara neden olması da destek konusunda hükümeti zor durumda bırakmıştır. AB ile bütünleşme çabası içinde olan Türkiye’nin, bu operasyona açıkça karşı çıkan Almanya-Fransa ile aynı yönde hareket etmesinin AB üyelik sürecine olumlu katkıda bulunacağı kanaatleri oluşmuştur.¹³ Son olarak Türkiye’nin Ortadoğu bölgesine yönelik, anlaşmazlık ve çatışmalardan uzak durma politikası da, Irak Savaşında Türkiye’nin temkinli davranmasında etkili olmuştur. Türk liderler öteden beri bölgeye yönelik sorunlara bulaşmamaya özen göstermişler, bu durumu da Batılı ülke olma görüntüsünün bir parçası olarak görürken, aynı zamanda Batıyla ilişkilerine zarar vermeme endişesiyle de hareket etmişlerdir.¹⁴

¹⁰ Oran, “ABD’nin ve Türkiye’nin Irak ve Kürtleri Politikası”, s. 21.

¹¹ Şenol Kantarcı, “ ABD-İrak Savaşları Sırasında Türk-Amerikan İlişkileri ve ABD Kongresinde Türkiye’ye Yönelik Ermeni Lobi Faaliyetleri”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (14.05.2007)

¹² Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayırımında*, ss. 254, 255.

¹³ Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve...” s. 173.

¹⁴ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayırımında*, s. 272.

Diğer taraftan ABD'nin tavrının ve Türkiye'ye yaklaşımının da, bu süreçte etkili olduğu söylenebilir. Türk halkının büyük bir kısmının bu savaşa karşı olmasına karşın Amerikalı yetkililerin Ankara'ya karşı zorbaca olarak nitelendirilen bazı davranışlar sergilemeleri, Türk yöneticilerin hassasiyetlerinin dikkate alınmadığını gösteriyordu.¹⁵ Bununla ilgili olarak Şubat 2003'te ABD'ye görüşmeler için giden ve Körfez Savaşında olduğu gibi bu savaşta da Türkiye'nin desteği sonucu uğrayacağı kayıpların telafisi için görüşme talebinde bulunan Türk heyetini, Başkan Bush ABD'ye zaman kaybettirmek ve “*at pazarlığı yapmakla*” suçlamış, tezkerenin bir an evvel Meclisten çıkarılmasını istemiştir.¹⁶ Diğer taraftan ekonomik yardım görüşmeleri, ABD basınında “*bezirgan Türkiye*” sloganıyla ifade edilebilecek bir atmosferin oluşmasına yol açmış, ABD tarafından sürekli olarak “*asker geçişi konusunda karar vermezseniz sonucuna katlanırsınız*” şeklinde tehditvâri açıklamalar yapılmıştır.¹⁷ Aynı şekilde bu süreçte Kuzey Irak'taki Kürt grupların silahlandırılması ve dağıtılacak silahların niteliği hususunda ABD yönetiminin Türkiye'den ziyade bölgedeki Kürt liderlerin talep ve görüşlerine öncelik vermesi, Türk hükümet ve askeri yetkililerinde ABD'nin politikalarına yönelik kuşkuyu beslemiştir.¹⁸ Türkiye, tezkerenin görüşülmeye başlanmasına kadar, ABD'den Irak'ın Kuzeyinde bir Kürt devletine izin verilmemesi ve ekonomik kayıpların da karşılanması konusunda taahhüt elde etmeye çalışmışsa da, Amerikalılardan tatmin edici bir cevap alamamıştır.¹⁹

Bütün bu tartışma ortamı içinde yabancı askeri güçlerin Türk toprakları üzerinden Irak'ın kuzeyine geçmesine izin veren Mart tezkeresi 264 kabul, 250 ret, ve 19 çekimser oyla TBMM tarafından reddedilmiştir.²⁰ Tezkerenin reddi ABD tarafında hayal kırıklığına yol açmıştır. Bunun temel nedeninin, ABD yönetiminin bu operasyonda Türkiye'nin desteğini kesin olarak alacakları varsayımı ile hareket etmesi ve Türk kamuoyu, milletvekilleri, TSK, diğer kurumlar ve baskı grupları nezdinde ciddi çalışma yapmadığı söylenebilir. Amerikalıların bu şekilde davranmalarının nedeni, iki ülke arasındaki yakın ilişki, Körfez Savaşında Türkiye'nin otomatik desteği ve eleştirilere

¹⁵ Neşe Düzel, “ABD ile Türkiye Arasındaki Sorunlu İlişkiler” *The Washington Times*, 28.08.2003, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.(09.08.2006).

¹⁶ Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, ss. 127, 128.

¹⁷ Oran, “ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası”, ss. 18,19.

¹⁸ Fikret Bila, “1 Mart Dersleri”, <http://www.milliyet.com.tr/2006/09/12/yazar/bila.html>.

¹⁹ Çağrı Erhan, “Tezkerenin Reddi Türkiye'nin Önceliklerini ABD'ye Çok Daha Fazla Anlattı”, <http://www.haberanaliz.com.tr>, 9 Mart 2003.

²⁰ Oran, “ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası”, s. 21.

rağmen Çekiç Gücün sürekli olarak TBMM'den geçmesiydi.²¹ Ayrıca kamuoyunda birinci tezkere olarak bilinen, 6 Şubat 2003'te Mecliste kabul edilen tezkereyle, her türlü liman ve üslerin ileriye dönük kullanımına yönelik, Amerikalıların bakım ve onarım faaliyetleri yapmaları kabul edilmiş olması da, ikinci tezkerenin geçeceği yönünde ABD tarafında beklentiler doğurmuştur.²² Zaten 6 Şubat tezkeresinin kabulünden sonra, ABD Irak'a saldırı için askerlerini Türk topraklarına yığmaya başlamıştı.

Diğer taraftan, Türk ve Amerikalı yöneticiler arasında Türkiye'nin uğrayacağı muhtemel zararları giderme konusunda yapılan görüşmeler de, ABD'nin tezkere ile ilgili beklentilerini pekiştirmiştir. Bu görüşmelerde 2 milyar dolar hibe, 4 milyar dolarlık FMS (Foreign Military Sales) yani daha önceden ABD'den alınan askeri malzemelerin borçlarının silinmesi ve yaklaşık 20 milyar dolarlık kredi alımı konuları ele alınmıştır.²³ Her ne kadar bu görüşme sürecini Başkan Bush "at pazarlığı" olarak nitelendirse de her iki taraf da istediğini almış gibi gözüküyordu.²⁴ Son olarak, dönemin Türk Dışişleri bakanı Yaşar Yakış'ın İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw ile yaptığı görüşmeden sonra, "eğer gerekirse ABD ile işbirliğine gider hava sahasını ve üsleri kullandırırız" şeklindeki açıklamasının basına flaş haber olarak yansması, tezkerenin otomatik olarak geçeceği yönünde ABD tarafını umutlandıran diğer bir gelişme olmuştur. Genel Kurmay Başkanlığı, yapmış olduğu açıklamada bu durumu düzeltmeye çalışarak, bu sözlerin Türkiye tarafından taahhüt anlamına gelmediğini, bütün koşullar yerine getirildiği takdirde ABD ile işbirliğine gidilebileceğini belirtmiştir.²⁵

Soğuk Savaş dönemindeki iki ülkenin yakın ilişkileri artık 1 Mart tezkeresinin reddi ile sona ermiş gibi gözüküyordu. Türk parlamentosu, ABD askerlerinin Irak'a geçmesine izin vermemiş, bu karar bütün itirazlara rağmen Türkiye'nin eninde sonunda destek vereceğini zanneden Bush yönetimini hayal kırıklığına uğratmıştır.²⁶ Tezkerenin reddinden sonra ABD'nin psikolojik yıldırma yönündeki açıklamaları birbirini takip etmiştir. ABD'li strateji uzmanı ve *The New York Times* yazarı William Safire, yapmış

²¹ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve...", s. 170.

²² Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 123.

²³ Oran, "ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası", s. 18.

²⁴ Serhan Batur, "Stratejik İlişkilerde Yeni Dönem: Ortak Vizyon, *Türk Harb-İş*, No.222, Ağus.2006, s. 4.

²⁵ Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 51.

²⁶ David Ignatius, "Türk Kozu", *The Washington Post*, 16 Eylül 2003, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003> (05.05.2006).

olduğu açıklamada hükümeti, “*sadık bir ABD müttefikini, Saddam’ın en yakın dostuna dönüştürmekle*” suçlamıştır.²⁷ Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, Irak Operasyonu sonrasında Türk gazetecilerine vermiş olduğu röportajda, Türkiye’nin bu konuda hata yaptığını kabul edip özür dilemesi gerektiğini söylemiş, Türkiye gibi demokratik geleneklere sahip bir ülkenin Irak’taki diktatör rejimine destek vermesine anlam veremediğini belirtmiş ve Türk ordusunun bu süreçte kendisine düşen liderlik görevini tam olarak yerine getiremediğine vurgu yapmıştır. ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Marc Grossman’ın yaptığı açıklama da Wolfowitz’in yaptığı açıklamanın bireysel olmadığını ortaya koymuştur. Grossman, Türkiye’nin tüm uyarıları dikkate almadığını belirterek, Mart tezkeresinin reddedilmesinin büyük bir talihsizlik olduğunu söylemiş ve Türkiye’ye ABD tarafından gereğinden fazla önem verildiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur.²⁸ Aynı şekilde emekli Büyükelçi Mark Parris de 1 Mart tezkeresinin iki ülke ilişkilerinde derin izler bıraktığını ve bunu kabul etmemenin aptallık olduğunu söylemiştir.²⁹

Tezkerenin reddi ile ABD’nin Irak operasyonuna destek olmayacağını ortaya koyan Türkiye’de, daha sonra ABD’nin hayal kırıklığına uğratıldığı duygusu hâkim olmuş, hükümet ilişkilerin tamamen raydan çıkmaması için hava sahasını açma ve diğer lojistik destek sağlama yönünde çalışmalar başlatmıştır.³⁰ Diğer taraftan dönemin Başbakanı Abdullah Gül’ün henüz her şeyin bitmediği, bu konuyla ilgili yeni adımların atılabileceği yönünde açıklamalar yapması, yeni bir tezkerenin tekrar Meclise getirileceği söylentilerine neden olmuştur.³¹ Türkiye’nin ekonomik krizde olması nedeniyle ABD’nin isteklerine sıcak bakacağı yönündeki algılama, Amerikalılar tarafında da oluşmuş ve bu şekilde yeni bir tezkere umudu doğmuştur. İki tarafın da pratik ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade günü kurtarmak ve biraz olsun ABD tarafını yumuşatmak için, yurt dışına asker göndermeye ve ABD’ye hava sahasını kullandırmaya yönelik 20 Mart 2003 tarihli Başbakanlık tezkeresi Meclis Genel Kurulunda kabul edilirken, diğer taraftan İncirlik üzerinden asker sevkiyatı ve

²⁷ John O. Sullivan, “Türkiye İnkilemi, *Gen. Kur. SAREN Dış Basın Bülteni*, Kasım 2003, http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/yayınlar/dış_basın/kasım2003.doc (25.05.2006).

²⁸ Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, ss. 244-246, 258.

²⁹ Ortadoğu-Ek, “Türk-ABD İlişkileri Stratejik Ortaklık mı?”

<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (09.08.2006).

³⁰ “Türkiye Hâlâ Güvenilir Bir Nato Müttefik”, *International Herald Tribune*,

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DİSBASIN/2003> (05.05.2006).

³¹ Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 161.

değişiminin yapılmasına izin veren ve bu üssün daha geniş kullanımına yönelik Bakanlar Kurulu Kararnamesi hükümet tarafından kabul edilmiştir.³²

Sonuç olarak Tezkere Krizi, iki ülke ilişkilerinde tamiri zor bir güvensizliğin doğmasına yol açmıştır. Genel olarak belirtmek gerekirse, her iki ülkenin de Irak Savaşı öncesi karşılıklı hatalar yaptığı söylenebilir. Türkiye, tezkere öncesi bu operasyona karşı olduğunu açık bir şekilde dile getirip, her türlü liman ve üslerini bu savaşta kullandırtmayacağını ortaya koymamıştır. Tam tersine ABD saldırısı öncesi her türlü desteğin verileceği izlenimini vermiş, bazı liman ve üslerin kullanımı için bakım onarımlarına izin vermiştir. Diğer taraftan ABD ise, Türkiye'yi her türlü şartta kendisine tartışmasız destek veren bir ülke olarak görme hatasına düşmüş, Soğuk Savaş sonrası değişen dengeler çerçevesinde Türkiye'nin durumunu tam olarak değerlendirmemiştir. ABD yönetimi, ekonomik, askeri ve bazen de siyasi yardımlarla her türlü politikalarının otomatik olarak destekleneceği hatasına düşmüştür.³³ Bu konuda Dışişleri bakanlığı yetkilisi Marc Grossman yapmış olduğu değerlendirmede, Irak Savaşı öncesinde gerek bölgedeki PKK ve ona karşı alınacak önlemler konusunda, gerekse Irak'la ilgili savaş planlarının daha açık bir şekilde Türk yetkilileriyle görüşülmesi ve kurulacak müreffeh demokratik Irak'ın Türkiye'ye getireceği faydalar konusunda, Türk yetkilileriyle açık bir görüşme yapılmamasını hata olarak değerlendirmiştir.³⁴

Tezkere krizi, aynı zamanda ilişkilerde güvensizliğe neden olmuştur. Amerikan yöneticileri, önceleri gelmelerine müsaade eden fakat 1 Mart tezkeresiyle de hayır diyen Türkiye'ye karşı ciddi bir güvensizlik duymaya başlarken, Türk tarafında da ABD'ye yönelik kuşku sürekli bir hâl almıştır. Zaten büyük bir ülke ile küçük ülke ortaklığında, küçük ülkenin her zaman tedirginlik içinde olması muhtemel bir durumdur. Bu bağlamda Türk-Amerikan ilişkileri de, bu duruma örnek oluşturmuş, son dönemlerde Türk tarafında, *“acaba Kuzey Irak'ta Amerika ne yapar, Amerika bir Kürt devletini destekliyor mu”* endişesi hakim olmaya başlamıştır.³⁵ Bu konuda, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Yakın Doğu Bölge sorumlusu Martin Indyk yapmış olduğu değerlendirmede, iki ülke ilişkilerindeki sorunun temelinde tezkere krizinin yattığını, bu

³² Güney, “AK Partinin Dış Politika Anlayışı Bağlamında...”, s. 49.

³³ Cemalettin Taşkiran, “Türkiye-ABD: Güven Bunalımından Yeni Bir İşbirliğine mi?, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C.11, No. 2, Ankara: ASAM Yayını, 2005, ss. 36, 37.

³⁴ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 201.

³⁵ Sadi Ergüvenç'le Söyleşi, <http://www.ntvmsnbc.com/news/227718.asp> (12.11.2006).

sorunun uzun dönemde probleme dönüşme riskinin olduğunu belirtmiş, tezkere krizi nedeniyle iki ülke ilişkilerindeki stratejik temelin büyük darbe aldığını söylemiştir.³⁶

Tarihe tezkere krizi olarak kayıt düşülen bu olay, Türk-Amerikan ilişkilerindeki kırılmanın ve gerginliklerin temeli olarak görülmektedir. Farklı hassasiyetler ve bölgesel yaklaşımlar bu olaydan sonra ortaya konmuş, ABD'nin bölgedeki yeni müttefiki Kürtlere yönelik yaklaşımı, Türkiye'de en büyük endişe kaynağı olmuştur. Türkiye'nin tezkere sonrası Irak denkleminin dışına itildiği, bundan dolayı bölgeye yönelik temel hassasiyetlerini dahi koruyamaz duruma geldiği yönündeki tartışmaların günümüzde hâlâ yapıyor olması, tezkere meselesinin Türk-Amerikan ilişkilerinde dönüm noktasını teşkil ettiğini açıkça göstermektedir.

b. Süleymaniye Olayları ve Sarsılan Stratejik Ortaklık:

Körfez Savaşından sonra Türkiye, Kuzey Irak'ta oluşan güvenlik boşluğunu tehdit unsuru olarak görmüştür. Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması, bölgede oluşan güç boşluğunun önlenmesi, PKK saldırılarının önüne geçilmesi ve bölgedeki Türkmenlerin korunması, Türkiye'nin en önemli hedefleri haline gelmiştir.³⁷ Türkiye, bölgenin 1991'den beri terör örgütü tarafından cephe gerisi olarak kullanılmasını engellemek amacıyla bölgede sivil-askeri istihbarat ağı oluşturmuştur. Aynı zamanda bölgedeki Türkmenleri koruma amaçlı olarak kurulan bu yapının sorumluluğunu önce MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) yürütmüş, daha sonra da 1996'da Milli Güvenlik Kurulu kararıyla Genel Kurmay Özel Kuvvetler Komutanlığına verilmiştir.³⁸ Türk askeri-sivil yapının bölgedeki varlığı, temelde Kerkük ve Süleymaniye gibi Türkmen nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde bulunan irtibat büroları ile sınıra yakın bölgelerde konuşlanmış zırhlı tank birliklerinden oluşmaktadır.³⁹ Bu konuda genel olarak belirtilmesi gereken husus, Türkiye'nin yıllardır bölgedeki varlığının, tıpkı ABD ve İsrail'in bölgedeki varlığı gibi, ülkenin çıkarlarının korunarak bu çıkarların başka unsurlar tarafından tehdit edilmesinin önlenmesine yönelik olduğudur.⁴⁰

³⁶ <http://www.ntvmsnbc.com/news/224821.asp> (12.11.2006).

³⁷ Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", içinde Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, s. 268.

³⁸ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi", *Stratejik Analiz*, No.40, Ağustos 2003, s. 29.

³⁹ S.Bahadır Koç, "Çirkin Amerikalı ile Güven Bunalımı: Süleymaniye Krizi ve Türk Amerikan İlişkileri", *Stratejik Analiz*, No. 40, Ağustos 2003, s. 45.

⁴⁰ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 235.

ABD'nin, Irak Savaşında Türkiye'den beklediği desteği görememesi, hem Kore savaşında yan yana mücadele vermiş, hem de Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında ortak politikalara ve operasyonlara imza atmış olan iki ülke ilişkilerini derinden sarsmış, Irak meselesi iki ülke ilişkilerindeki görüş ayrılığını açıkça ortaya koymuştur.⁴¹ Tezkere rahatsızlığının en önemli göstergesi, Süleymaniye baskınıdır. Temmuz 2003 tarihinde ABD askerlerinin, Türk Özel Kuvvetlerine bağlı bir askeri tim personelini Süleymaniye'de tutuklayıp ellerini bağlayarak başlarına çuval geçirmeleri ve Bağdat'taki Amerikan askeri hapishanesine göndermeleri, Türkiye tarafında büyük rahatsızlık uyandırmıştır.⁴² ABD askerlerinin Türk timine karşı aşağılayıcı hareketler sergiledikleri ve sorgudan sonra onlara yemek ve su vermedikleri yönündeki iddialar,⁴³ tezkere gerginliğinin, Süleymaniye baskınıyla doruk noktasına çıktığını göstermektedir. Bu durum, Washington'un Türkiye'ye karşı bilinçli bir baskı ve intikam politikası izlemeye başladığı yönünde algılamalara neden olmuştur. Başkan Bush'un, Türkiye'nin kuzey cephesini engellemesinin, ABD'nin “*şok et ve korkut*” stratejisini engellediğini öne sürmesi, bu rahatsızlığı açık bir şekilde ortaya koymuştur.⁴⁴

Süleymaniye Kriziyle ilgili olarak Amerikan tarafı, tutuklama olayının bölgenin Kürt valisine karşı, Türk askerlerince yapılacak suikast nedeniyle gerçekleştirildiğini öne sürmüştür.⁴⁵ Tutuklanan Türk askerlerinin yanında çok miktarda patlayıcı bomba ve silah bulunduğu, bölgenin Kürt valisinin evinin işaretlendiği bir Kerkük haritası olduğu ve böylece Türklerin Türkmenleri koruma bahanesiyle bölgede istikrarı bozabileceği yönünde iddialar ortaya atılmıştır.⁴⁶ Hatta, ABD Savunma bakanı Rumsfeld, Temmuz 2003'te Türk hükümetine gönderdiği mektupta iki ülke ilişkilerinin öneminden bahsetmiş, Süleymaniye olayı ile ilgili olarak da, bu baskının haklı ve acil nedenlerinin bulunduğuna dikkat çekerek “*suikast tehdidi ve komplodan*” bahsetmiştir.⁴⁷ Amerikan askerlerinin, bu iddiaları doğrulamak amacıyla, baskında bulunan silahlardan ziyade bilgisayar ve dosyalara el koyup titizlikle araçlara

⁴¹ Nicholas Burns, “The US-Turkish Relationship beyond Iraq: Common Values, Common Agenda”, 18 Temmuz 2005, <http://www.washingtoninstitute.org/template.Co7.php> (22.04.2006).

⁴² Neşe Düzel, “ABD İle Türkiye Arasındaki Sorunlu İlişkiler”, *The Washington Times*, 28.08.2003, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

⁴³ “Çuval Operasyonu Yine Gündemde”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/35500.asp> (12.10.2006).

⁴⁴ “Bush Says Iraqi War was Extended Because of Turkey”, *The Weekly Standard*, 29 Nisan 2003.

⁴⁵ Zeyno Baran, “US-Turkish Relations Strained Further”, <http://www.nixoncenter.org> (22.05.2006).

⁴⁶ Neşe Düzel, “ABD ile Türkiye Arasındaki Sorunlu İlişkiler”, *The Washington Times*, 28.08.2003, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

⁴⁷ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, ss.232, 233.

yükleyerek bu baskını haklı çıkarmaya çalıştığı görülmüştür.⁴⁸ Süleymaniye'deki tutuklama olayının üzerinden 55 saat geçmiş olmasına rağmen, bu konuda Türk ve ABD'li yetkililer tarafından net bir açıklama yapılmaması, Türk kamuoyunda rahatsızlık uyandırmıştır. Türk Dışişleri bakanlığı ve askeri yetkililerin yapmış oldukları görüşmeler neticesiz kalmış, Amerikalı yetkililer de bu olaydan haberi yokmuş gibi davranarak bir nevi “*üç maymunu*” oynamış ve tutuklama olayıyla ilgili doğru dürüst bir gerekçe bildirmemiştir.⁴⁹ Bu olayın, aynı zamanda ABD'nin kuruluş yıldönümünün kutlanmasına denk gelmesiyle ABD'li yetkililerle irtibat kurulamamış, bu durum da sürecin uzamasına neden olmuştur.⁵⁰ Cuma günü tutuklanan Türk askerleri, Pazar günü Bağdat'ta serbest bırakılmıştır. ABD sözcüsü Boucher'ın konuyla ilgili yaptığı açıklama Türk tarafını tatmin etmemiştir. Boucher yapmış olduğu açıklamada, konuyla ilgili olarak iki ülke dışişleri bakanlarının görüşmüş olduğunu, ayrıca Başkan Yardımcısı Dick Cheney ile Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın üç kere telefon görüşmesi yaptığını söylemiş, bu meseleyi çözmek için Türkiye ile sürekli yakın temas halinde olduklarını belirtmiştir.⁵¹

Süleymaniye baskınının her ne kadar bölgenin Kürt yöneticisine yönelik suikastın önlenmesi amacına yönelik olduğu belirtilmiş olsa da, bu operasyonun altında başka nedenler olduğu yönünde görüşler ortaya atılmıştır. Buna göre, ABD bu operasyonla bölgenin denetiminin artık kendisinde olduğunu, bölgede kendisinden başka bir gücün bulunmasını istemediğini, Türkiye'nin ve TSK'nın artık bölgede etkisinin olmadığını, hem Türk tarafına ve Türkmenlere, hem de Kürt unsurlara göstermek istemiştir.⁵² Yine bu görüşlere göre ABD, bu saldırıyı gerçekleştirmekle bir yandan TSK'yı bölgeden çekilmeye ve Amerikan mutlak denetimini kabule zorlarken, diğer taraftan da yeni müttefik olarak seçilen Kürtlere “*sizin yanınızdayız*” mesajını vererek ABD'nin isteği dışında hiçbir gücün etkinliğine izin verilmeyeceği mesajını ilgili yerlere iletmiştir.⁵³ Zaten Süleymaniye'de baskın kararının, Türk askerlerinin bölgede bir takım gizli operasyonlarda bulunacağı yönündeki haberler üzerine, KYB lideri Talabani tarafından alındığı yönündeki söylentiler, ABD'nin bu konuda tamamen Kürtleri dinlediği ve buna

⁴⁸ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 32.

⁴⁹ Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”, s. 30.

⁵⁰ Aybars Erdemli, “Gözaltı Krizi: ABD-Türkiye İlişkilerinin Geleceği”, *Stratejik Analiz*, No. 40, Ağustos 2003, s. 6.

⁵¹ Nicholas Kravetz, “ABD Türkiye'yi Kuzey Irak'taki Operasyonlar Konusunda Uyardı” *The Washington Times*, 08.07.2003, [http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003,\(28.08.2006\)](http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003,(28.08.2006)).

⁵² Zeyno Baran, “US-Turkish Relations Strained Further”, <http://www.nixoncenter.org> (22.05.2006).

⁵³ Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”, s. 31.

göre hareket ettiği yönünde izlenim oluşturmuştur.⁵⁴ Kısacası yapılan bu hareket, ABD'nin, bölgede Türk askerinin itibarını ciddi şekilde yıpratmak istediği ve aynı zamanda Türk askerinin bölgeden çekilmesi için ciddi bir uyarı gönderdiği yönündeki görüşleri pekiştirmiştir.⁵⁵ Bu olay aynı zamanda Türk tarafında, Türkiye'nin K. Irak'taki varlığını sınırlayarak bölgedeki Türkmenlerle sürdürdüğü yakın ilişkiyi kesmeye yönelik bir gözdağının yanı sıra, Mart tezkeresi sırasında İskenderun açıklarında haftalarca bekletilen ABD'nin 4. Tümeninin bir rövanşı olarak algılanmıştır.⁵⁶

Süleymaniye baskınıyla ilgili olarak ortaya atılan görüşlerden diğeri de, tezkere sürecinde Türkiye'den ve özellikle de TSK'dan beklediklerini bulamayan Rumsfeld-Wolfowitz ekibinin intikam alma duygusundan kaynaklandığı yönündedir.⁵⁷ Buna göre, Wolfowitz Türk tarafı ile yapmış olduğu gayri resmi görüşmelerle, Ankara'nın kararını belirlemiş olduğunu düşünmüş, bu durumu Bush yönetimine "iş oldu" şeklinde yansıtmıştır. Fakat tezkerenin reddinin, onun Bush yönetimine karşı kişisel konumunu zayıflattığı, Türkiye'ye karşı da kızgınlık ve öfkesini artırdığı belirtilmiştir. Dolayısıyla bu olayla Türkiye'nin Irak'ta ne kadar zayıf olduğu, Washington ile çatışmanın Türkiye'ye ve TSK'ya ne kadar zarar vereceği, Türk karar alıcılarının beyinlerine kazınmak istendiği vurgulanmıştır.⁵⁸ Yine bu görüş paralelinde, Wolfowitz ve ekibinin 1 Mart tezkeresinin öcünü alıp, Kürtlerin gözündeki "Türk tehdidine" karşı büyük bir psikolojik savaş kazanmak istediği belirtilmiştir.⁵⁹ Ancak, Bütün bu süreç devam ederken Amerikalı yetkililer, ABD'nin Türkiye'ye karşı bir psikolojik operasyonunun olmadığını, geçmişini unutup ileri bakmanın zamanı geldiğini söylerken, davranışlarıyla aslında sürekli geçmişe takıldıklarını ortaya koymuşlardır.⁶⁰

Süleymaniye olayı, aslında iki ülke ilişkilerindeki kırılmanın ve güvensizliğin gelmiş olduğu boyutu göstermesi açısından çok önemlidir. Türk askerlerinin başlarına, Iraklı asilere yapıldığı gibi çuval geçirilmesi ve onlara savaş esiri muamele yapılması, hem Türk askeri için, hem de Türk halkı için incitici olmuştur. Zaten Türk Genel Kurmay Başkanının bu olayı "ilişkilerdeki en büyük güven bunalımı" olarak açıklaması

⁵⁴ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 35.

⁵⁵ Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 299.

⁵⁶ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 232.

⁵⁷ Zeyno Baran, "US-Turkish Relations Strained Further", <http://www.nixoncenter.org> (22.05.2006).

⁵⁸ Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi", s. 26.

⁵⁹ Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, s. 36.

⁶⁰ Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi", s. 26.

ilişkilerin geldiği noktayı açıkça ortaya koymaktadır.⁶¹ Süleymaniye’de yaşanan bu olayın önemli üç boyutu bulunduğu söylenebilir: Yapılan hareketin ittifak ilişkisine ve stratejik ortaklığa yakışmadığı, Türkiye’nin kırılan gururunun tamir edilmesinin zarureti, olayın Türk-Amerikan ilişkilerine ciddi derecedeki olumsuz etkisi ve iki ülkenin Kuzey Irak’a yönelik farklı yaklaşımlarıdır.⁶²

Bu olay, aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası iki ülke ilişkilerinde dile getirilen “stratejik ortaklığa” büyük darbe vurmuştur.⁶³ Tezkere krizi sonrası yaşanan bu olayla tırmanışa geçen Türk-Amerikan ilişkilerindeki krizin, iki ülke ilişkilerini stratejik ortaklıktan çıkarıp sadece NATO düzeyindeki müttefiklik ilişkisine indirgelediği söylenebilir.⁶⁴ Zaten iki ülke ilişkilerinin “stratejik ortaklık” düzeyinde olup olmadığı da sürekli tartışma konusu olmuş, birçok konuda farklı yaklaşım ve görüş ayrılığının olması ve özellikle K.İrak ve Kürtler konusunda bu görüş ayrılığının iki ülke ilişkilerini zedeleyecek şekilde gün yüzüne çıkması, “stratejik ortaklık” söyleminin içinin boş olduğu yönündeki kanaatleri güçlendirmiştir.⁶⁵ Amerikalı strateji uzmanları da Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası özellikle Balkanlar ve Kafkasya’da ABD ile işbirliği yapan “anahtar stratejik müttefik” olduğunu, ancak Irak ve İran konusundaki farklı algılamaların iki ülkenin gerçek bir stratejik ortaklık kurmalarını engellediğini belirtmişlerdir.⁶⁶

Ayrıca yaşanan bu olaylar Türk kamuoyunda Amerikan aleyhtarlığının giderek büyümesine neden olmuş, Türk halkının çoğunluğu, Amerikalıları “vahşi ve şiddete meyilli” olarak nitelendirmiştir. Vizyona giren “Kürtler Vadisi Irak” filminin büyük seyirci kitlesini toplaması, Türk halkındaki bu olumsuz duyguyu açıkça ortaya koymuştur.⁶⁷ Bu olayla, iki ülke ilişkileri büyük darbe almış, Türk-Amerikan ittifakının en güçlü halkası olan Silahlı Kuvvetler dayanışması zayıflayarak, NATO’ya ve ABD’ye karşı hem güvensizlik hem de Amerikan karşıtı fikirler artmaya başlamıştır.⁶⁸ Kısacası Süleymaniye baskını, tezkere sonrası ilişkilerdeki kırılmanın, farklı hassasiyet ve yaklaşımların, en önemlisi ilişkilerdeki güvensizliğin krize dönüştüğünü göstermesi

⁶¹ Banu Eligür, “Turkish-American Relations Since 2003 Iraq War: A Trouble Partnership” <http://www.brandies.edu/centers/crown/publications> (19.07.2006).

⁶² Koç, “Çirkin Amerikalı ile Güven Bunalımı...”, s. 43.

⁶³ Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve...”, s. 177.

⁶⁴ Fırat Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri”, *SAREN Güvenlik Stratejileri*, No. 2, Aralık 2005 , s. 28 .

⁶⁵ Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve...”, s. 163.

⁶⁶ F.Stephen Larrabe ve Ian O.Lesser, “Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty”, *RAND*, 2002.

⁶⁷ <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (05.05.2006).

⁶⁸ Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”, s. 36.

bakımından çok önemlidir. Bu olay, Türk kamuoyunun hafızalarında zaten var olan ABD'ye yönelik olumsuz algılamaların daha da derinleşerek düşmanlık boyutuna gelmesine neden olmuş, dolayısıyla Türk halkı, bölgedeki Amerikan varlığını, en büyük tehdit unsuru olarak görmeye başlamıştır.

2. ABD'nin Irak'ın Kürtleriyle İlişkisi ve Türkiye'nin Hassasiyetleri:

a. ABD'nin Kürtlere Yönelik Bakışının İki Ülke İlişkilerine Etkisi:

ABD'nin Kürtlere ilgisi aslında 1918 yılındaki Wilson'un ortaya attığı 14 ilkeden “milliyetler ilkesine” dayanmakla birlikte, ilişkinin yoğunluk kazandığı dönem Soğuk Savaş yıllarında Başkan Kennedy dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde Kürtlerle kurulan temas ve verilen destek sonucu, Molla Mustafa Barzani'nin, *New York Times*'a verdiği demeçte, ABD'nin kendilerine vereceği açık ya da gizli destekle Kürtlerin gerçek anlamda özerkliğe kavuşacağını, ABD'nin Ortadoğu'daki en sadık dostlarından biri olacağını belirtmesi dikkat çekicidir.⁶⁹

Ancak ABD'nin Kürtlere yönelik ilgisi devamlılık arz etmemiş, zamana ve bölgeye yönelik politik çıkarlarına göre değişebilmiştir. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dikkati arttığı zaman Kürtlere yönelik ilgisi de artmış, bu bağlamda Irak'ın 1972'de SSCB ile imzaladığı “*Dostluk ve İşbirliği Anlaşması*” üzerine, Amerikalılar Kuzey Irak bölgesindeki Kürtlere desteklerini artırarak İran kanalıyla bölgeye birçok silah ve yardım malzemesi göndermişlerdir. Molla Mustafa Barzani'nin, “*bağımsızlık yolunda başarıya ulaştıkları takdirde, ABD'nin 51. Eyaleti olmaya hazır olduklarını söylemesi*”, Amerikan desteğinin Kürtler açısından önemini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde 1979'da İran İslam devriminin gerçekleşmesiyle ABD bu sefer İran'ı zayıflatmak için Irak'a yardım yapmaya başlamış ve bu süreçte Bağdat yönetimi ile arasını düzeltmek için de Kuzey Irak'taki Kürt unsurlarla teması keserek onları yüzüstü bırakmıştır.⁷⁰ ABD desteğinin ve yardımlarının kesilmesi karşısında, Irak hükümetine karşı zor durumda kalan Molla Mustafa Barzani'nin yaptığı yardım çağrısı, ABD tarafında karşılık bulmamıştır. Bu konuda, ABD Dışişleri eski bakanlarından Kissinger'ın, “*ABD'nin yaptığı gizli operasyonların misyonerlik faaliyeti olmadığı*” yönündeki beyanatı mânidardır. Kısacası ABD'nin Kuzey Irak'taki Kürt desteği, daha çok onları

⁶⁹ Oran, “ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası”, s. 14.

⁷⁰ Oran, “*Kalkık Horoz*” Çekiç Güç ve Kürt Devleti, ss.38-41.

bölge politikasının amacına yönelik bir unsur olarak görmesinden kaynaklandığı, gerektiği zaman onları yüzüstü bırakmaktan kaçınmadığı söylenebilir. Kürtlerin politika gereği hangi ülkeye karşı kullanılacağı ise içinde bulunulan döneme, o ülkenin ABD ile ilişkisinin niteliğine ve koşullara göre değişebilmektedir.⁷¹

ABD'nin Kürt desteği, Körfez Savaşı sonrasında yeniden hayat bulmuş, ABD Körfez Savaşı sonrası dönemde önce Kürtlerin Saddam Hüseyin tarafından perişan edilmesine göz yummuş, daha sonra da bu halkın koruyucusu rolünün, Ortadoğu'da kendisinin sürekli etki sahibi olmasına yol açabileceğini görerek, bu yönde politikalarında değişikliğe gitmiştir.⁷² ABD destekli Kürt siyasal oluşum sürecinde Kuzey Irak'taki parlamento seçimlerinin ardından 1992 Temmuzunda, Kürt liderler Washington'a giderek dışişleri bakanı düzeyinde muhatap bulmuş ve James Baker'la görüşmelerde bulunmuşlardır.⁷³ Kürt siyasal oluşumu zaman zaman Kürtlerin liderlik kavgalarıyla sekteye uğrasa da, ABD gerektiğinde Kürtler arasında arabulucu rolü üstlenmiş, mesela 1998'de Kürt grupları arasında "*Washington Anlaşmasını*" imzalatarak onları, fiili devlet olma yönünde ciddi olarak umutlandırmıştır.⁷⁴ Kısacası, ABD'nin Irak Kürtlerine yönelik takip ettiği bu politikalar, ABD'nin Irak'ı bölerek bölgesel güçleri küçük ölçekli birimlere indirgeme amacı güttüğü ve bunlar arasındaki çekişmeleri de körükleyerek bölgesel arabulucu konumunu devam ettirmek istediği yönündeki fikirleri güçlendirmiştir.⁷⁵

ABD'nin Kürt destekli politikasının Türkiye'deki Kürtleri de içine alan bir seyir izlemesi, Türkiye'de rahatsızlık uyandırmıştır. Bu bağlamda, ABD Dışişleri Bakanlığının hazırladığı yıllık insan hakları raporlarında, Türkiye her yıl artan bir oranda eleştirilmiş, kendilerinden azınlık olarak söz edilen Kürtlere, dil ve kültür haklarının derhal verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca ABD'li yetkililer yaptıkları açıklamalarda, PKK'lı teröristlere karşı 1949 Cenevre Savaş Hukuku kurallarının uygulanmasını istemişler ve aynı şekilde Türkiye'de yaşayan Kürtlerin azınlık

⁷¹ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", içinde Oran Baskın (der.), *Türk Dış Politikası: (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 65.

⁷² Oran, "ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası", s. 16.

⁷³ Tayyar Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğuda Güç Dengesi(1978-1996)*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996, s. 245.

⁷⁴ Hasan Mazin, "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler" *Stratejik Analiz*, No:48, Nisan 2004, ss.36,37.

⁷⁵ Ümit Özdağ, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi*, Ankara: ASAM Yayınları, 1999, s. 216.

haklarından yararlanmaları gerektiğini belirtmişlerdir.⁷⁶ 1992'de, Amerikan Kongresinde yapılan tartışmalarda, Amerikan yönetiminin Türkiye'deki Kürtlere tam destek vermediği, bu konuda Türkiye'ye tolerans gösterildiği yönünde eleştiriler yapılmış, Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmaması halinde ABD'nin bölgedeki Kürtlerle işbirliğine gidebileceği tehdidi savrulmuştur.⁷⁷ Amerikan dışişleri bakanı yardımcısı Strobe Talbott, 1998 Ekiminde yapmış olduğu açıklamada, Türkiye'nin konumu ve stratejik öneminin yanı sıra, insancıl değerlerin de ABD için vazgeçilmez değerler olduğunu, bu bağlamda terörle mücadelede insan hakları ihlallerine izin verilemeyeceğini ve sorunun askeri yöntemlerle çözülemeyeceğini vurgulamıştır.⁷⁸ Bunun yanında, Nisan 2000'de Washington'da "*Kürtlerin Kimlik Arayışı*" başlıklı bir konferans düzenlenerek bu konferansa KDP, KYB ve PKK'ya sempati ile bakan isimlerin davet edilerek bunlara resmi statüdeki devlet yetkilisi gibi davranılması, Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır.⁷⁹

ABD'nin Kürtlerle olan ilişkisi 2003 Irak Savaşıyla daha da yoğunlaşarak ittifak ilişkisi niteliğine dönüşmüştür. Irak Savaşında Türkiye'nin aktif rol almamasına karşılık, Kürtlerin ABD'nin yanında yer alması, Kürtler açısından olası bir "*Kürt devleti*" ihtimalinin veya en azından Irak'ın yeniden yapılandırılmasında önemli roller oynamalarının yolunun açılmasına neden olmuştur.⁸⁰ Bu durumu önceden tahmin eden Kürt liderler, ABD'nin Irak'a yapacağı müdahale öncesinde kendi aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakıp 1991'deki parlamento seçimlerini esas alarak Eylül 2002'de tekrar bir anlaşma zemininde buluşmuşlardır.⁸¹ KDP ve KYB partileri, Eylül 2002'de Kürdistan parlamentosunu, liderleri olan Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin katılmalarıyla yeniden kurmuşlardır.⁸² Irak müdahalesi öncesinde, geçmişte yaşanan tecrübelerin de etkisiyle, ABD tarafından tekrar yüzüstü bırakılabileceğini düşünen Kürt liderler, başlangıçta ABD'ye destek konusunda temkinli yaklaşım sergilerken, Irak'a müdahalenin gerçekleşmesiyle ABD'den yana tavır koymuşlardır.

Diğer taraftan, Irak'ta eski yönetime ciddi anlamda muhalif güç olarak Kürtleri gören ve onların desteğine ihtiyacı olan ABD'nin, savaş sonrası süreçte tamamen Kürt

⁷⁶ Uzgel, " ABD ve NATO'yla İlişkiler", s. 66.

⁷⁷ Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı*, ss.231-235.

⁷⁸ Kemal Kirişçi, "Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya", *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, No:6, 2000, s. 80.

⁷⁹ Uzgel, " ABD ve NATO'yla İlişkiler", s. 267.

⁸⁰ Bal, " Türkiye-ABD İlişkileri ve..." , s. 182.

⁸¹ Hasan Yılmaz, " Kuzey Irak'ta Ortak Yönetimin Geleceği, *Stratejik Analiz*, No:74,Haz. 2006, s. 82

⁸² Mazin Hasan -Soran Şükür, "Kerkük Kerkük", *Stratejik Analiz*, No:47, Mart 2004, s.28.

yanlısı bir politika izlediği söylenebilir. ABD yönetiminin, Türkiye’den asker talep etmesi ve Ekim 2003’de de Türkiye’nin asker gönderme kararına rağmen Kürtler istemediği için bu talebinden vazgeçmesi, Kürtlerle yapılan ortak operasyon sonucu Süleymaniye’de Türk askerlerini tutuklayarak Türkiye’nin bölgedeki varlığına karşı çıkması ve Irak’ın yeniden yapılandırılması sürecinde Kürtlere önemli roller vermesi, Kürtlere verilen desteği ortaya koymuştur.⁸³ Bunun yanında, başta Felluce olmak üzere birçok bölgede Kürtlerle ABD'lilerin birlikte operasyon düzenlemesi, aslında Barzani ve Talabani'nin, “*doğru ata oynamaları*” sonucu bölgede ABD'nin en önemli müttefikleri haline geldiğini ortaya koymuş ve aynı zamanda 1 Mart tezkeresi ile birlikte Türkiye'nin Irak dengelerinin dışına itildiği izlenimi uyandırmıştır.⁸⁴

ABD’nin Kürt odaklı politikası, geçiş döneminde oluşturulan Irak Anayasasında da kendisini göstermiş, Anayasaya göre Kürtlere, Irak’ın kuzeyinde özel bir statü verilmiştir.⁸⁵ Anayasada Kürtlerin en temel meselesi olan “*federalizmin*” ilke olarak kabul edilmesinin yanında, Kürtçenin ikinci bir resmi dil olması öngörülmektedir. Aynı şekilde Amerikan yönetimi, geçiş dönemi için oluşturulan Yönetim Konseyinde Kürtlere ağırlık vermiş, Türkmenlere nüfuslarıyla orantılı olmayan sayıda koltuk ayırmış⁸⁶ ve bunu da Türkmenlerin meşru temsilcisi ITC (Irak Türkmen Cephesi) dışındaki Türkmen partilerinden olan ve Kürt grupların politikalarına sıcak bakan kişilere vererek Kürtlerden yana olan tavrını sürdürmüştür.⁸⁷ Irak’ın yeniden yapılandırılmasında, Türkmenlerin çerçevenin dışında tutularak Irak nüfusunun %20 sini oluşturan Kürt unsurlara Anayasayı dahi veto edebilme hakkının verilmiş olması, ABD’nin bölgeyle ilişkilerinde Kürtlerin ön plana çıktığını göstermektedir.⁸⁸

ABD’nin Kürt yanlısı tavrı, üst düzeyde yapılan açıklamalarla da pekiştirilmiştir. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve geçiş dönemi yönetim konseyi danışmanlarından Michael Rubin, Kürt-Amerikan ilişkilerinin ortak çıkarlara dayandığını ve her iki yönetimin yakın müttefik olduklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda Savunma Bakanı Rumsfeld’in de danışmanlığını yapan Rubin, KYB’nin resmi yayın organı olan “*Kurdistanî Nwe*” ye yaptığı açıklamada, geçmişteki ABD’nin Kürtlere ihanetinin bir

⁸³ Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve...”, s. 182.

⁸⁴ Sedat Laçiner, “Kuzey Irak’ta Sınır Harbi”, *Türk harb-iş*, No:225, Şubat 2007, s. 11.

⁸⁵ Geçici Yönetim Yasasının metni için bkz.

http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iraq/2004/03/iraq_transitional_administration_law_8_Mart_2004.html

⁸⁶ Hasan, “Türkiye’nin Türkmen Politikası:...”, ss. 40,41.

⁸⁷ Hasan-Şükür, “Kerkük Kerkük”, s. 33.

⁸⁸ S.Bahadır Koç, “Türkiye Iraklı Kürtler Statükonunun Meşruiyeti”, *Stratejik Analiz*, No:48, Nis. 2004, s.54.

daha tekerrür etmeyeceğini söylemiş ve Irak'ta güvenli bir bölge olarak gördükleri Kuzey Irak'taki Kürt yönetimiyle ittifak içinde olmanın ABD'nin çıkarına olduğunu vurgulamıştır.⁸⁹ Aynı şekilde ABD'li Ortadoğu uzmanı ve ABD Dışişleri Bakanlığında önemli görevler üstlenmiş olan Henry Barkey'in, kendisiyle yapılan röportajda, Türkiye'nin bölgedeki Türkmenleri bir halk olarak görmesine karşın, Irak'tan psikolojik olarak tamamen ayrılmış olan Kürt unsurları bir halk olarak değil, aşiret olarak görmesinin Kürtleri rencide ettiğini belirtmesi, Kürt hassasiyetlerine verilen desteği göstermektedir.⁹⁰

ABD'nin Kürt destekli politikaları ve Kürtlere yönelik yaklaşımları, Irak'ın toprak bütünlüğüne yönelik Türkiye'nin hassasiyetlerini fazla önemsemediğini ve bu konuda Türkiye'den farklı yaklaşım sergilediğini de ortaya koymaktadır. ABD yönetimi, Irak içindeki bir Kürt özerkliğine veya Kürtlerin oluşturduğu federal bir Irak'a karşı çıkmamıştır. Irak'ın yeniden yapılandırılması ve Anayasalaşma sürecinde bu durum açıkça görülmektedir. Bu konuda, Türk Dışişleri eski bakanı İsmail Cem'in de belirttiği gibi, *“Türkiye'nin en önemli önceliği Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak iken, Amerika'nın Kuzey Irak'ta farklı önceliklerinin”* bulunması, bu durumu gözler önüne sermiştir.⁹¹ Aynı şekilde, ABD Dışişleri eski bakanlarından Henry Kissinger da, *“The Washington Post”* gazetesinde yapmış olduğu yorumda, Türkiye'nin Irak'taki Kürt bölgesine yönelik çıkarlarının, bölgedeki Kürtlerin özerkliğine yönelik ABD politikasıyla tamamen uyumlu olmadığını belirterek bölgeye yönelik iki devletin farklı yaklaşımının altını çizmiştir.⁹² Kısacası Amerikalı yetkililerin yaptıkları açıklamalar ve uygulamalarla, Kuzey Irak'ta güçlendirilmiş Kürt özerkliğini desteklediği, güçlü bir merkezi otoriteye sahip Irak hükümeti konusunda Türkiye'nin beklentilerini karşılamadığı söylenebilir.⁹³

ABD'lilerin, Türkiye'nin hassasiyetleri ve beklentilerinin dışındaki tutumları, Türkiye'de Amerikan karşıtı fikirlerin artmasına yol açmıştır.⁹⁴ Türk yöneticileri, ABD'nin aksine, Kuzey Irak'taki gelişmelerin Kürt milliyetçiliğini canlandırarak kendi güvenliklerine zarar vereceğini düşünmekte, PKK terör örgütünün faaliyetlerinin de bu

⁸⁹ <http://www.milliyet.com.tr/2006/11/05/son/sondun09.asp> (23.11.2006)

⁹⁰ <http://ntv.msnbc.com/news/204866.asp> (12.12.2006).

⁹¹ Makovsky, “Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası”, ss. 341-343.

⁹² Henry Kissinger, “Irak Üç Devlete Bölünebilir”, <http://www.ntvmsnbc.com/news256715> (12.11.2006).

⁹³ Makovsky, “Turkey's Unfinished Role in the War on Terrorism”, ss. 45,46.

⁹⁴ Faruk Loğoğlu, “Türkiye-ABD İlişkileri: Bugün, Yarın”, *Stratejik Analiz*, No:79, Kas. 2006, s. 36.

dönemde yoğunluk kazanmasını buna bağlamaktadırlar.⁹⁵ Kısacası, Kuzey Irak'ta Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehlikeye sokabilecek, ABD'nin Kürt unsurlarını destekleyen her türlü politikaları, Türk yönetici ve halkı tarafından, Türkiye'yi zayıflatma planının bir parçası olarak algılanmaktadır.⁹⁶

b. Türkiye'nin Hassasiyetleri ve Kırmızı Çizgiler

(1) Bağımsız Kürt Devleti Senaryoları:

ABD'nin, Ortadoğu'da Türkiye'nin topraklarını da içine alacak şekilde bir Kürt devleti kurmak istediği yönünde birçok iddialar ortaya atılmıştır. Özellikle Körfez Savaşı sonrasında dile getirilen bu iddiaların temeli, ABD'nin kendisine bağlı zayıf bir Kürt devleti sayesinde, bölgedeki denetimini daha da artırarak İsrail'i rahatlatmak istediği yönündedir. Bu durum, Körfez Savaşından önce belli dönemlerde nabız yoklama şeklinde ortaya konulmuşsa da 1991'den sonra uzun süreli, ısrarlı ve kapsamlı bir girişime dönüşmüş, Çekiç Güc'ün sağladığı güvenli bir ortamda somut olarak hayata geçirilen Kürt siyasal oluşumu, ABD'nin bu planının hayata geçirilmesi yönünde önemli fırsatlar sunmuştur.⁹⁷ 2003 Irak Savaşı sonrasında, ABD'nin Saddam rejimini devirdikten sonra ortaya koyduğu uygulamalar, Irak'ın etnik merkezli bir federal yapıya kavuşacağı izlenimi vermiş, bu yapıda K.Irak'ta etnik bir devlet kurulmasının mali ve hukuki alt yapısı oluşturularak, (Irak'ta %18 nüfusa sahip Kürtlere, Irak siyasal gücünün %50'lere varan bölümü verilmiştir) Irak'ın ilerde muhtemel dağılmasının "*sancısız*" olmasının önü açılmıştır.⁹⁸

Diğer taraftan bölgedeki Kürtler için de, siyasal oluşum ve bunun neticesinde olabilecek muhtemel bir bağımsızlık temel öncelikler arasında olduğu söylenebilir. Bu bağlamda tarihsel sürece bakıldığında, bazı kültürel hakları elde etmek için başlayan ilk Kürt isyanları, 1970'lerden sonra "*özerklik*", 1991'den sonra beklentiler daha da gelişerek "*federasyon*" talebine dönüşmüştür. Bundan sonraki adımın "*bağımsızlık*" yönünde olacağı söylenebilir.⁹⁹ Nitekim Kürt liderler, "*bağımsızlık hayalimizdir, ama şartlar oluşmamıştır*" şeklinde açıklamalar yaparak bir nevi nabız yoklamakta, asıl niyetlerinin özerklik ya da federasyon değil, "*ayrılma*" olduğunu ortaya

⁹⁵ Steven A.Cook-Elizabeth Randall, " ABD ve Türkiye: Kırılan İttifakı Yeniden Onarmak", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2006/07/05.htm>. (18.12.2006).

⁹⁶ Kirişçi, "Türk-Amerikan İlişkileri", s. 80.

⁹⁷ Uzgel, " ABD ve NATO'yla İlişkiler", s. 259.

⁹⁸ Özdağ, " Kerkük Krizi ve Türkiye'nin Irak Politikası", ss. 10,11.

⁹⁹ Özdağ, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK...*, s. 232.

koymaktadırlar.¹⁰⁰ Irak'lı Kürtler, 1991'den beri elde ettikleri bağımsız Kürt devleti yönündeki kazanımlarını artırmak ve uygun buldukları bir ortamda bağımsızlıklarını ilan etmek için, Kerkük'ü de içine alan bölgede geniş yetkilerle donatılmış federal bir yönetim istemektedirler.¹⁰¹ Bu bağlamda tartışma, Irak'ın geleceğinin ve Kuzey Irak'ın durumunun ne olacağı sorununa odaklanmış, “federasyon” ya da “özerklik” konusu, ABD'nin de gündemini oluşturmaya başlamıştır.¹⁰²

Muhtemel bir Kürt ayrılıkçılığı, toplumsal taban ve iç dinamikler açısından; bölgedeki Kürtlerin gerek coğrafi yerleşimleri (Irak'ın kuzeyinde Erbil, Duhok ve Süleymaniye'de yaşamaktadırlar), gerek nüfus sayısının yeterliliği (ortalama 4 milyon civarında), gerekse sürdürdükleri mücadelenin tarihsel süreçte devamlılık sağlaması açısından bakıldığında olası gibi görünmektedir. Ancak Kürt etnik kimliğinin aidiyet duygusunun, ulusçu bir temelden ziyade, aşiret bağlarına dayanması ve Irak Kürt aşiretlerini ve tüm Kürtleri kendi egemenliği altında toplayabilecek bir gücün olmaması gibi nedenlerle, bağımsızlık düşüncesi de daha çok “dış destekten” beslenmektedir. 1992'de Kürt Federe Devleti'nin ilanı ve işgal sonrası federal yapı öngören bir anayasa taslağının hazırlanması aşamasında bu desteğin verildiği söylenebilir. Dolayısıyla Kürt oluşumunun en önemli dinamik unsurunun dış destek olduğu ve bu bağlamda oluşumun geleceğinin, ABD'nin oluşumu kendi çıkarları açısından uygun görmesine bağlı olduğu söylenebilir.¹⁰³

Aslında Kuzey Irak'ta fiili bir devlet oluşumunun mevcut olduğu bir gerçektir. Bu oluşum içinde meclisten merkez bankasına kadar bir devletin sahip olduğu her türlü idari teşkilatlanma bulunmaktadır. Uluslararası tanınma ve devleti ayakta tutabilecek mali kaynakların tedariki halinde devlet oluşumu tamamlanmış olacaktır. Uluslararası tanınma için en çok ABD'nin desteği, mali kaynaklar için de petrol ve bu bağlamda Kerkük önem kazanmaktadır. Kerkük bu çerçevede bağımsız bir Kürt devletinin en önemli garantisini oluşturmaktadır.¹⁰⁴ Kısacası “Barzani-Talabani devletçisi”, tamamen dış destekle hayat bulan, kendi gücüyle oluşmamış, tamamen Amerika'nın

¹⁰⁰ Erol Kurubaş, “Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı”, *Avrasya Dosyası: Jeopolitik Özel*, Ankara: ASAM Yayınları, 2002, s. 137.

¹⁰¹ Serhat Erkmen, “Irak Nereye”, *Stratejik Analiz*, No:69, Ocak 2006, s. 24.

¹⁰² Ümit Özdağ, “Yeniden Yapılanan Orta Doğu”, *Stratejik Analiz*, No:31, Kasım 2002, ss. 24,25.

¹⁰³ Kürt ayrılıkçılığı hakkında detaylı bilgi için bkz. Erol Kurubaş, “Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı”, *Avrasya Dosyası: Jeopolitik Özel*, C.6, No:36, ss.124-160, Ayrıca Baskın Oran'ın 5-6 Temmuz 2006 tarihleri arasında Ankara Dedeman Otelinde yapılan, “Türkiye'de Demokratikleşme ve Kürt Sorununun Çözümü” konulu Konferans tebliği

¹⁰⁴ Laçiner, “Kuzey Irak'ta Sınır Harbi”, s. 12.

askeri gücüne dayanarak varlığını devam ettiren bir yapılanma olarak ortada durmaktadır. Öyle ki, ABD'nin K. Irak'tan çekilmesi gereğini belirten bazı gayri resmi raporların gündeme gelmesinde bile Kürtler paniğe kapılarak, Amerikan askeri üssü olarak dahi kalmak için Amerikan kamuoyundan yardım beklemektedir.¹⁰⁵

Bölgede kurulabilecek muhtemel Kürt devleti ile ilgili olarak, vurgulanması gereken önemli bir husus, böyle bir gelişmenin bölge barışına katkı sağlamayacağıdır. Bu konuda ortaya atılan görüşlerin genel olarak; Irak'ın parçalanması halinde Irak'ın güneyinde oluşacak Şii ağırlıklı bir Arap devletinin İran ile yakınlaşacağı,¹⁰⁶ böyle bir gelişmenin körfezde İran'ı başat güç haline getirerek bölgenin tamamen Şii etkisi altına sokabileceği, sonuçta Ortadoğu'da değişen güç dengelerinin en nihayetinde İsrail'in de güvenliğini tehdit eder hale gelebileceği, bütün bunların da, ABD'nin bölge politikasına uymadığı yönündedir.¹⁰⁷ Yine bu görüşlerin paralelinde böyle bir gelişme, bölgede ABD'ye karşı nefret duygularının artmasına neden olacak, Arap dünyasında anti Amerikancı düşünce yükselerek laik ve Amerikan yanlısı Arap elitleri dahi, El Kaide, Hizbullah ve Hamas türü örgütlere destek verebilecektir. Aynı şekilde yükselen anti Amerikancı düşünceden İsrail de nasibini alacak, Arap-İsrail barışı tamamen çıkmaza girebilecektir.¹⁰⁸

Diğer taraftan, tarihsel süreçte uluslaşma aşamasını başarıyla tamamlamamış Irak'ın, parçalanması halinde etnik ve mezhepsel bir bölünmeye maruz kalması yüksek olasılıklıdır. Bu tür bir oluşuma, Irak'ın diğer unsurları ve bölge devletlerinin sıcak bakmayacağı âşikârdır. ABD'nin vereceği rolü oynamaya her zaman hazır, etrafi düşman ülkelerle çevrili, denize çıkışı olmayan, ABD ile İsrail'e bağımlı¹⁰⁹ bir Kürt devletinin, bölge barışına faydadan çok zarar getireceği ve bütün bölge devletlerinin buna karşı çıkmasıyla ABD'nin bölgedeki sorunlarının daha da artacağı da dikkate alındığında, Amerikan yönetiminin böyle bir oluşumu kolaylaştırmaya çalışması pek akılcı gözükmemektedir.¹¹⁰ Aslında, KDP ve KYB yöneticileri, bu gerçekleri bildiklerinden mevcut bölgesel ve uluslararası şartlarda bağımsızlığı gerçekçi bulmadıklarını, bu nedenle geleceklerini federal ve demokratik bir Irak'ta gördüklerini

¹⁰⁵ Özdağ, “Kerkük Krizi ve Türkiye'nin Irak Politikası”, s. 9.

¹⁰⁶ Uzgel, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, s. 266.

¹⁰⁷ Tuncay Özkan, *Bush ve Saddam Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, s. 437.

¹⁰⁸ Ümit Özdağ, “Kürt Devleti Kurulur mu”, <http://www.harapak.tsk/kha/web/www/hts/makaleler.html> (29.03.2006).

¹⁰⁹ Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve...”, s. 182.

¹¹⁰ Sadi Ergüvenç'le Söyleşi, <http://www.ntvmsnbc.com/news/227718.asp>.

belirtmektedirler. Ancak bu söylem tersinden okunduğunda, bölgesel ve uluslararası şartlar el verdiği takdirde, Kürtler açısından bağımsızlık gerçekçiliğe dönüşecektir.¹¹¹

Bölgede kurulabilecek bağımsız bir Kürt devleti veya federal bir Irak içindeki özerk bir Kürt yönetimi söylemi, Türkiye'yi ve Türk yöneticilerini hiçbir zaman memnun etmemiş, Kürtlerin fırsat yakalamaları halinde bağımsızlık arayışına gireceklerine ilişkin endişe Türk liderlerde sürekli var olmuştur.¹¹² Yugoslavya örneğinde olduğu gibi, federe devletler bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde Batılı devletler, merkezin onayına bakmadan ve devletler hukukuna aykırı olmasını dikkate almadan yeni devletleri tanımışlardır. Irak için de aynı durumun söz konusu olabileceği ihtimali hassasiyetleri daha da artırmaktadır.¹¹³ Türkiye'nin Irak'la ilgili en temel hedefleri; bölgede bir Kürt devletinin ya da güçlü ve özerk bir Kürt varlığının ortaya çıkmasının önlenmesi ve PKK terör örgütünün bölgeden tamamen temizlenerek Irak'la olan ticaretin yeniden canlandırılmasıdır. Bu bağlamda Türkiye, ABD'den farklı olarak Irak Kürtlerinin merkezi hükümetle bütünleşmelerini istemektedir.¹¹⁴ Aksi takdirde Irak'ın parçalanması ve kurulabilecek bir Kürt devleti, bölgenin istikrarını olumsuz yönde etkileyebileceği gibi, bölge devletlerinin sınırlarında da değişikliğe neden olabilecek ve bu yönde bir örnek oluşturarak Türkiye'nin toprak bütünlüğü üzerinde de bir domino etkisi doğurabilecektir.¹¹⁵ Zaten PKK terör örgütü tarafından da savunulan “*Büyük Kürdistan Projesi*”nin başta Türkiye olmak üzere, İran ve Suriye'den toprak talep etmesi bu durumu ortaya koymaktadır.¹¹⁶ Bu endişeler, Kasım 1992'de İran, Suriye ve Türkiye yetkilileri arasında bir danışma mekanizmasının kurulmasına yol açmıştı.¹¹⁷

Türkleri endişelendiren diğer bir konu da, böyle bir oluşumun, Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli vatandaşlar için kötü bir emsal oluşturması, ayrıca Kuzey Iraklı Kürtlerin irredantizm politikası çerçevesinde buralarda yaşayan Kürtlerin yaşadığı toprakları,

¹¹¹ Özkan, *Saddam Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, s. 437.

¹¹² Neşe Düzel, “ ABD İle Türkiye Arasındaki Sorunlu İlişkiler”, *The Washington Times*, 28.08.2003 <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹¹³ Ümit Özdağ, “Irak Krizi: Askeri Müdahale ve Siyasi Gelecek”, *TÜSİAD-Boğaziçi Üniversitesi Dış Politika Forumu Konferans*, İstanbul: 28 Şubat 2003.

¹¹⁴ Makovsky, “ABD'nin Türkiye Politikası”, s. 340.

¹¹⁵ Mahmut Bali Aykan, “ Turkish Perspectives on Turkish-US Relations Concerning Persian Gulf Security in the Post-Cold War Era: 1989-1995”, *Middle East Journal*, c. 50, No.3, Yaz 1996, s.353.

¹¹⁶ Fikret Bila, “ Kuzey Irak'ta Fotoğrafın Bütününe Bakmak”, *Milliyet*, 24 Şubat 2007.

¹¹⁷ Kemal Kirişçi, “ Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası”, içinde (Der) Faruk Sönmezoglu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 204.

kendi topraklarına katmaya kalkışabilecek olmasıdır.¹¹⁸ Bu tür bir gelişme, Türkiye'nin sadece büyük bir toprak kaybetmesiyle sonuçlanmayacak, aynı zamanda Kürt nüfusunun önemli bir kesiminin Türkiye'nin diğer bölgelerine yayılmış olması nedeniyle ülke çapında etnik ilişkilerin de bozulmasına neden olabilecektir.¹¹⁹ Bundan dolayıdır ki Türkiye, toprakları üzerinde yaşayan tüm vatandaşlarını “*Türk*” olarak görmekte, etnik farklılıkları tanımının, siyasi hayattaki uyumu ve düzeni tehdit edeceğine inanmaktadır.¹²⁰ Türkiye'nin ulusal birliği ve bölünmez bütünlüğünün temelini etnik ve kültürel anlamda homojenliğe dayandıran Türk yöneticileri, iç güvenlik tehdidi olarak gördükleri bu durumun, Batılılar tarafından özgürlüklerin baskı altına alınması olarak yorumlanmasına tepki göstermektedir.¹²¹

Türkiye'nin en büyük kaygısı, Irak işgali sonrasında bölgede meydana gelebilecek kaos ortamında Irak'ın ayrı ayrı etnik bölgelere ayrılarak Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması, bu yapılanmanın Türkiye'deki Kürtler üzerinde olumsuz etki doğurması ve Türkiye'nin tarihsel ve kültürel açıdan kendisini yakın olarak gördüğü Musul ve Kerkük'ün kurulacak bu devlete verilmesi olasılığıdır.¹²² Dolayısıyla, Türkiye'nin en temel “*Kırmızı Çizgilerinden*” birinin, siyasi ve toprak bütünlüğünü sağlamış istikrarlı bir Irak'ın siyasi yapılanmasının da Türkiye'yi rahatsız etmeyecek şekilde gerçekleştirilmesi denilebilir.¹²³ Ancak ABD Dışişleri Bakanı Rice'ın, Şubat 2007'de Senato'da yaptığı konuşmada, Türkiye'nin “*Kürdistanla*” sınırdaş olduğu yönündeki açıklamalarıyla, Mesut Barzani'nin, “*Türkiye'nin kendisini bağımsız bir Kürdistan fikrine alıştırması gerektiği*” yönündeki beyanatlarının kuşkuları artırdığı ortadadır.¹²⁴ Ekim 2006'da ABD Silahlı Kuvvetler Dergisinde yayınlanan bölge haritasında, Türkiye'nin Güney Doğusunun “*Kürdistan*” sınırları içinde gösterilmesiyle, Rice'ın, “*yeni bir Ortadoğu şart*” söyleminin aynı döneme denk gelmesi, Türk yöneticilerinin kafalarındaki soru işaretlerini artırmıştır.¹²⁵

¹¹⁸ Baskın Oran “Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası” içinde Baskın Oran (Der) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne, (1980-2001)* İstanbul:İletişim Yayınları, 2001, s . 268.

¹¹⁹ Makovsky, “ABD'nin Türkiye Politikası”, s. 223.

¹²⁰ “Türkiye'nin Irak Sorunu”, *Washington Post*, <http://www.genkur.tsk/bhhaber/göster.asp> (16.09.2006).

¹²¹ Uslu, *Türk Dış Politikası: Yol Ayrımında*, ss.179,180.

¹²² Helena Kane Finn, “Turkey's Crisis, Iraq's Future, and the Wolfowitz Visit”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 23.07.2002,

http://www.ciaonet.org/pbei/winep/policy_2002/2002_639.htm (04.05.2006)

¹²³ Armağan Kuloğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler Irak Krizi ve Bölgesel İstikrar Arayışları”, *Stratejik Analiz*, ASAM Yayınları, No. 44, Aralık 2003, s. 46.

¹²⁴ Tülin Daloğlu, “Türkiye'nin Paranoyası”, *The Washington Times*, 06.03.2007.

¹²⁵ Özcan Yeniçeri, “AB ve ABD'nin Adım Adım Türkiye'yi Geriletken Stratejileri”, *2023 Dergisi*, No:67, Kasım 2006, s. 8.

Bütün bu hususlar dikkate alındığında Ankara, Irak'ın parçalanma süreci sonucu bölgede istikrarsızlık ve huzursuzluğun baş göstereceğini dikkate alarak, Kuzey Irak'ta oluşabilecek özerk bir Kürt oluşumuna şiddetle karşı çıkmaktadır.¹²⁶ Türk yöneticileri, bölgede yerleşmiş bir demokrasinin kurulmasını istemekle birlikte, artmakta olan Amerikan destekli Kürt etkinliğinden sürekli rahatsızlık duymakta, bu endişe ve hassasiyetlerin ABD tarafından dikkate alınmadığını düşünmektedir.¹²⁷ Aynı şekilde, Türk halkının çoğunluğu (yüzde 60,5) ABD'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurmak istediğini düşünmektedir. Türk halkının ABD'nin Irak'a müdahalesine karşı çıkmasının temelinde, Kürt sorununun Türkiye açısından ortaya çıkaracağı olumsuz tablonun yattığı söylenebilir.¹²⁸

(2) Kerkük ve Türkmenler:

Musul-Kerkük bölgesi, gerek Irak içindeki konumu itibarıyla, gerekse sahip olduğu zengin petrol kaynakları nedeniyle önemini sürekli olarak korumuştur. Irak petrol rezervlerinin %40'ını oluşturan zengin petrol kaynaklarıyla da, sürekli bir cazibe merkezi olmuştur.¹²⁹ Kerkük, sahip olduğu hammadde kaynaklarının yanında İran ve Irak'ın güneyi ile olan ulaşımın merkezi olması açısından da stratejik bir öneme sahiptir.¹³⁰ Bu bölge Osmanlı döneminde, Yavuz Sultan Selim'in 1514'te gerçekleştirdiği “Çaldıran Savaşı” neticesinde Türklerin egemenliğine girmiştir. Birinci Dünya Savaşına kadar Osmanlı idaresinde olan bu bölge, İngilizlerin en önemli sömürgesi Hindistan'a ulaşım yolu üzerinde olması nedeniyle 1917'de İngiliz işgaline uğramıştır. Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Musul-Kerkük bölgesi, Lozan görüşmelerinde de sert tartışmalara neden olmuş, Konferansta Türkiye'nin önerdiği “*bölge halkının kendi kaderini tayin hakkı*” kabul görmemiştir. Sorun, İngilizlerin etkin ağırlığı bulunan Milletler Cemiyeti'nde (MC) görüşülmüş, neticede Musul-Kerkük bölgesi Irak'ın topraklarına dâhil edilmiştir.¹³¹

¹²⁶ Henry Barkey, “Türkiye'nin Kürt Sorununun Dönüşü”, *Los Angeles Times*, 30.07.2006. <http://www.genkur.tsk/bhihabergöster.asp> (16.09.2006).

¹²⁷ Frank Carlucci ve F.Stephen Larrabe, “Revitalizing U.S.-Turkey Relation”, http://www.washingtontimes.com/commentary/20050607-095000-7007_page2.htm (16.09.2006)

¹²⁸ Uslu, *Türk Dış Politikası: Yol Ayırımında*, s. 258.

¹²⁹ David Axe, “Kerkük Petrolü Refah Kaynağı” *The Washington Times*, 04.04.2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>.

¹³⁰ Alaeddin Parmaksız, “Kerkük'ün Jeopolitiği ve Türkiye”, *21. Yüzyıl*, No:1, Ocak-Mart 2007, s.46.

¹³¹ Cemalettin Taşkıran, “Irak Türkleri: Musul Kerkük ve Türkiye”, *2023*, Sayı:17, Eylül 2002, ss.42-47.

Bu tarihten sonra, bölgedeki Türkmenler için sıkıntılı günlerin başladığı söylenebilir. Bölgenin Araplaştırılması için, Türkmenlerin tarihi yerleşim yerlerinin idari yapılanması ve demografisi değiştirilmeye çalışılmıştır. Aynı şekilde Kerkük'ün adı “*El Tamim*” olarak değiştirilmiş, Türkçe eğitim veren okullarda öğrenim dili Arapça'ya dönüştürülmüş, Kerkük'ün diğer Türkmen köyleriyle olan bağlantısı kesilerek Irak'ın orta ve güney kesimlerinden getirilen Arap aileleri buraya yerleştirilmeye başlanmıştır. Körfez Savaşından sonra Türkiye'nin de etkin rolü ile Irak merkezi hükümetinin kontrolünde kalan bu bölge, 2003 Irak Savaşı sonrasında Kürt grupların kontrolüne girmiş, bu tarihten sonra da Kürtleştirme politikasına hız verilmiştir.¹³² Kürtlerden sonra bölgenin en önemli unsuru olmasına rağmen sayıları her geçen gün azalan Türkmenler, bölgede varlık olarak görülmemiştir.¹³³

Türkmenler, kendilerine yapıldığını düşündüğü haksızlıklar karşısında, Türkmen parti ve kuruluşlarını Nisan 1995'te bir araya getirerek, Irak Türkmen Cephesi (ITC)'yi kurdular. ITC'nin hedefleri, bölgede yaşayan Türk halkının Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde meşru haklarına kavuşması, Irak'ta yaşayan tüm etnik grup, din ve mezhepteki halklara eşit bir şekilde muamele edilmesi ve siyasi-idari yapının eşitlik esasına göre oluşturulmasıdır.¹³⁴ ITC, Türkmen politikası çerçevesinde Türkiye tarafından Türkmenlerin tek meşru temsilcisi olarak görülmektedir.¹³⁵

Tezkere krizi ve Irak işgali sonrası, Türk-Amerikan ilişkilerindeki bozulmanın, Kerkük ve Türkmenlere de yansıdığı söylenebilir. Bu bağlamda, Türkiye'nin bölgeye yönelik temel hassasiyetlerinin, ABD ve bölgedeki Kürt unsurları tarafından dikkate alınmadığı söylenebilir. Kuzey Irak'taki Kürt gruplar, Irak Savaşında ABD ile işbirliğine gitmiş, Türkiye'nin bu savaşta ABD'ye destek vermemesini de bölgede nüfuz sağlama amacıyla kullanmışlardır.¹³⁶ Tezkere kriziyle Türkiye'nin ABD nezdindeki etkisinin azalacağını düşünen Kürtler, savaş sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılmasında önemli roller oynayabilmeleri için uygun bir zemin sağlamışlardır.¹³⁷ Kerkük'ü kontrol altına almaya çalışan Kürt grupların, ABD'nin de verdiği destekle, bir yandan nüfus

¹³² Mazin Hasan ve Soran Şükür, “Kerkük, Kerkük”, *Stratejik Analiz*, No:47, s. 19.

¹³³ Cemalettin Taşkıran, “Irak'a Müdahale: Kuzey Irak ve Türkmenler”, *2023 Dergisi*, No:13, Mayıs 2002, s.34 ; Parmaksız, “Kerkük'ün Jeopolitiği...”, s. 46; Ayrıca Irak, gerek 1925'teki Irak Anayasasında, gerekse 1958'deki krallık rejimini sona erdiren Anayasada, Arap ve Kürtlerin anavatanı olarak gösterilirken, Türkmenlerden hiç söz edilmemiştir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz; Özdağ, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK...*, s. 153.

¹³⁴ Hasan Yılmaz, “Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler”, *Stratejik Analiz*, No:37, Mayıs 2003, s. 28.

¹³⁵ Hasan-Şükür, “Kerkük Kerkük”, s. 22.

¹³⁶ Hasan-Şükür, “Kerkük Kerkük”, s.20.

¹³⁷ Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve...”, s. 175.

kayıtlarını imha ederek şehrin demografik yapısını değiştirmeye, diğer yandan da şehir meclisinde Türkmenlere ayrılan sandalyelere, ITC'nin dışında Türkmen partilerinin üyelerini seçtirerek bölgedeki kontrolü ellerine geçirmeye çalıştığı görülmüştür.¹³⁸ Saddam Hüseyin zamanında bölgeden gönderildiği ileri sürülen birçok Kürt ve Asuri unsurlarının bölgeye tekrar getirilme girişimleri, hassasiyetleri daha da artırmıştır.¹³⁹ Bu bağlamda, Süleymaniye ve Musul'dan, Kerkük'e getirilen Kürtlerin, Irak seçimlerinde oy kullandırılması karşısında Türk Başbakanının, seçimleri antidemokratik olarak niteleyerek tepkisini ortaya koyması manidardır.¹⁴⁰

Diğer taraftan, ABD'nin Irak işgali öncesinde, Türkmenleri Irak'ın asli unsuru olarak belirtmiş olmasına rağmen, tezkere krizinden sonra Türkmenleri Irak'ta yok sayarak, onların siyasi haklarının peşmergelerce çiğnenmesine ses çıkarmadığı söylenebilir.¹⁴¹ ABD, işgal sonrası aynı tutumunu devam ettirerek, Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde de Kürtlerden yana tavır koymuş, 25 kişilik Irak Geçici Yönetim Konseyindeki bakanlıkların 13'ü Şii'lere, 5'i Sünnilere, 5'i Kürtlere verilirken, Türkmenlere 1 bakanlığın verilmesini uygun görmüştür.¹⁴² Amerikan yönetimi ITC konusunda da, Türkiye'den farklı bir tutum sergileyerek, Kürtlerden yana tavır koyduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Türkiye, ITC'yi Türkmenlerin haklarını savunan meşru bir temsilci olarak görüp onu desteklerken, Amerikalı yetkililer ITC'yi, TSK ya da MİT'in kontrol ettiğini düşünmekte, Kuzey Irak'ın yeniden yapılandırılması aşamasında koalisyonla ortak çalışmaya yanaşmamakla suçlamakta ve bu örgütün bölgeye yönelik Türk-Amerikan ilişkilerini tıkadığını belirtmektedirler.¹⁴³ Aynı şekilde Amerikan yönetimi ITC'yi, Kerkük'ü kontrol altında tutmaya çalışan militan bir grup olarak görmektedir. ABD'li askeri yetkililer, bu bakış açısı çerçevesinde hazırladıkları raporlarda Türkiye'yi, bu grupları silahlandırmaya çalışmakla bile suçlamışlardır.¹⁴⁴

Kürt liderlerin Kerkük ile ilgili açıklamaları, ortamın daha da gerilmesine neden olmuş, aynı zamanda Türkiye'nin de tepkisini çekmiştir. Kürtler, Türkiye'nin güvenlik gerekçeleri ile bölgeye yönelik sınır ötesi hareket planlarını, Kerkük'ü kontrol etme,

¹³⁸ Erkmen, "Irak Nereye...", s. 29.

¹³⁹ Michael Howard, "Kerkük'te Etnik Şiddet Artabilir", *GUARDIAN*, 04.08.2004, <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹⁴⁰ Taşkiran ve Çakmak, "Kuzey Irak'ta...", s. 76.

¹⁴¹ Taşkiran, "Türkiye-ABD: Güven Bunalımından...", s. 35.

¹⁴² Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve...", s. 176.

¹⁴³ Michael Rubin, "A Comedy of Errors: American-Turkish Diplomacy and The Iraq War", *Turkish Policy Quarterly*, Spring 2005, <http://www.meforum.org/articla/701> (18.08.2006).

¹⁴⁴ Jon Gorrivett, "It's Strategic Relationship With U.S. in Jeopardy, Turkey in Weaker Position Than Ever", *Washington Report on Middle East Affairs*, C.22, Jun 2003, s.30.

Kürtlerin bağımsızlığını ve ekonomik olarak güçlenmesini engelleme amacına yönelik olduğunu düşünmüşlerdir.¹⁴⁵ Kürt liderler, yaptıkları açıklamalarda Kudüs, Yahudiler için ne ifade ediyorsa, Kerkük'ün de kendileri için aynı şeyi ifade ettiğini savunarak, kendileri için kutsal bir şehir olarak tanımladıkları bu şehrin, tarihi ve demografik açıdan Irak'ın değil, “*Kürdistan'ın*” bir parçası olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁶ Aynı şekilde Kürt liderler, tarihsel açıdan da Kerkük'ün Irak'a değil, Kürtlere ait olduğunu, buradaki Kürt kimliğini tartışmaya dahi açmanın yersiz olduğunu ve Kerkük'ün Kürdistan'ın kalbi olduğunu ısrarla vurgulayarak gerilimin daha da artmasına neden olmuşlardır.¹⁴⁷ Türk askerinin Irak'a müdahale etmesi halinde, onlarla savaşacaklarını ifade etmekten de çekinmeyen Kürt liderler, Ankara'nın bölgedeki politikalarına karşı sert bir tavır takınarak Irak'ta yüzyıllardır birlikte yaşadıkları Türkmen halkının hukuki ve siyasi varlıklarını reddeden bir politikayı benimseme yoluna gitmişlerdir.¹⁴⁸ Kısacası, Kuzey Irak'taki Kürt gruplar, bağımsızlıklarını garanti altına alabilmelerini sağlayacak düzeyde zengin petrol yataklarına sahip olduğundan, doğal olarak Kerkük'e göz dikmekte ve bu şekilde kendi refahlarını sağlama adına Irak'ın istikrar ve refahını tehlikeye atmayı göze alabilmektedirler.¹⁴⁹

Kerkük'ün nihai statüsüyle ilgili olarak referanduma gidilmesi meselesi, bölgeye yönelik hassasiyetlerin daha da artmasına neden olmuştur. Kürtler, nüfus sayımı ve ardından yapılacak referandumla burasını Kürt bölgesine bağlamak istemektedirler. Şehrin Kürt nüfusunu artırmak için diğer bölgelerden birçok sayıda göçmeni buraya yerleştiren Barzani ve Talabani, bu kişilerin Saddam döneminde Kerkük'ten sürülmüş olduğunu iddia etmektedir.¹⁵⁰ Bu konuda ITC lideri Saadettin Ergeç, Kerkük'e 343 bin Kürt'ün taşındığı bir ortamda, Kerkük'te yapılacak bir referandum oyunuyla burasının Kürt yönetime bağlanmasının, Kürtlerin bağımsızlığa gidişte son aşama olacağını vurgulamış ve kentin bütün siyasi ve idari yapılanmasının peşmergelerin kontrolü altında olduğu bir dönemde ABD'nin referandum yapılmasını istemesinin de çok hatalı

¹⁴⁵ Washington Post, “Türkiye'nin Irak Sorunu”, 16.09.2006 <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹⁴⁶ Axe, “Kerkük Petrolü Refah Kaynağı” <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹⁴⁷ Hasan-Şükür, “Kerkük Kerkük”, s. 27.

¹⁴⁸ Mesut Hakkı Çaşın, “Irak Harekatında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelecekteki Olası Profilleri”, *Jeopolitik*, No:6, Bahar 2003, s. 71.

¹⁴⁹ Tülin Daloğlu, “Iraklı Kürtler ve Türkiye”, *The Washington Times*, 01.11.2005, <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹⁵⁰ Laçiner, “Kuzey Irak'ta Sınır Harbi”, s. 12.

bir davranış olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹ Amerikan yönetimi ise, Kerkük sorununun Irak Anayasasında belirtildiği gibi referandumla çözümleneceğini, bu meselenin zor bir konu olduğunu, ancak çözümüne orada yaşayan Iraklıların karar vereceğini söyleyerek Kürtlerle aynı yönde düşüncelere sahip olduğunu göstermektedir.¹⁵² ABD'nin saygın gazeteleri ve düşünce kuruluşlarının raporları, Kerkük'te yapılacak referandumun bölgede çok ciddi sorunlara yol açacağını, referandum sonuçlarının bölgede Türkmenlere yönelik etnik temizlik hareketini tetikleyeceğini ve bütün bunlara Türkiye'nin seyirci kalmayacağını belirtmiş olmasına rağmen, ABD'nin tutumunda herhangi bir değişiklik olmamıştır.¹⁵³ Sonuç olarak, savaşı sonrası Irak'ın geleceği Kerkük konusuna düğümlenmiş gibi gözükmektedir. Bu konuda temel endişe, Kerkük'te demografik yapının değiştirilip, petrol zengini kentin kurulabilecek Kürt devletine bırakılmasıyla, Irak'ın parçalanması ve Kürtlerin Irak'tan ayrılmasının daha kolay olacağı, ancak bu durumun, Orta Doğu'da sorunların ve kargaşanın en büyük tetikleyicisi olacağı yönündedir.¹⁵⁴

(3) Kuzey Irak'ta PKK Varlığı ve Amerikan Tutumu:

Kasım 1978'de Abdullah Öcalan'ın önderliğinde kurulan PKK terör örgütü, sırasıyla Suriye, Lübnan ve Suriye denetimindeki Bekaa Vadisi'ne yerleşerek buralarda üyelerine askeri ve siyasi eğitim vermiş, Ağustos 1982'de silahlı mücadele kararı alarak ilk baskınını 15 Ağustos 1984'te Siirt'in Erüh ve Hakkari'nin Şemdinli ilçelerinde gerçekleştirmiştir.¹⁵⁵ PKK'nın terör eylemleri, Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu nedeniyle hız kazanmış, Türkiye PKK'yı bölgeden atmak için zaman zaman bölgeye askeri operasyonlar düzenlemek durumunda kalmıştır. Irak'la yapılan güvenlik protokolü ve meşru savunma argümanına dayanan bu operasyonların ardından, her seferinde “*PKK'nın beli kırılmıştır*” türünden açıklamalar yapılsa da, sürekli olarak yeni bir operasyona ihtiyaç duyulmuştur.¹⁵⁶ Neticede Türkiye'nin güvenliğini etkileyen PKK terör saldırıları sonucunda 30 binin üzerinde insan hayatını

¹⁵¹ Fikret Bila, “Türkmen Lideri Ergeç: Kerkük Patlarsa İç Savaş Durdurulamaz”, <http://www.milliyet.com.tr/2007/01/19/yazar/bila.html> (27.01.2007).

¹⁵² <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/5842091.asp> (27.01.2007).

¹⁵³ Parmaksız, “Kerkük'ün Jeopolitiği ...” s. 51.

¹⁵⁴ Özdağ, “Kerkük Krizi ve Türkiye'nin Irak Politikası”, s. 40.

¹⁵⁵ Mehmet Gönübol ve F.Hakan Bingün, “1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayını, 1996, s. 654.

¹⁵⁶ Oran, “Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası”, s. 268.

kaybetmiş, bu olay, Türkiye'nin ekonomisini, siyasi dönüşümünü, uluslararası itibarını ve Batı'daki imajını ağır bir biçimde etkilemiştir.¹⁵⁷

Türkiye, bu operasyonlarda bölgedeki Kürt grupların da desteği ve işbirliğine ihtiyaç duymuştur. Kuzey Irak'taki Kürt grupların Irak'tan ayrılmaya teşebbüs etmemeleri ve PKK'ya destek olmamalarına karşılık, Türkiye'nin bölgede ekonomik refahın ve Kürtlerin güvenliğinin koruyucusu olmasına dayanan işbirliği neticesinde, Kürt liderlere dış ülkelere gidebilmeleri için diplomatik pasaport bile verilmiştir.¹⁵⁸ Ancak PKK ile mücadelede kendilerine para ve silah yardımı yapılan KDP ve KYB grupları, silah ve eğitim yönünden kendilerinden daha iyi durumda olan PKK'ya karşı başarılı olamamışlar,¹⁵⁹ PKK'nın temizlenmesiyle aldıkları yardım ve desteğin kesilebileceğini düşünerek belki de tam destek vermemişlerdir.¹⁶⁰ Kürt grupları 2003 Irak Savaşı sonrası dengelerin değişmesiyle PKK'ya karşı gerçek tavrını ortaya koyarak, PKK'nın Kuzey Irak'ta güçlenmesine göz yummuş, kendi bölgelerinde PKK'nın yasal bir parti gibi hareket etmesine izin vermişlerdir.¹⁶¹

Türkiye'nin terörle mücadelesi, uluslararası alanda da dikkatle ve hassasiyetle izlenmiş, bu konuda Avrupa ve ABD, Türkiye'ye farklı açıdan bakmışlardır. Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin terörle mücadelesini insan hakları ihlalleri olarak görmüş, özellikle köy yakma, boşaltma gibi benzeri eylemler, Avrupa'da PKK'nın askeri başarısı ile gittikçe çoğalan bir tepkiye yol açmıştır.¹⁶² Bu konuda düzenlenen raporlarda Kürt sorununun, "*Kürtlere siyasi ve yönetsel özerklik verilmedikçe, Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmeye devam edeceği,*"¹⁶³ hatta insan hakları konusunda ilerleme sağlanmadığı takdirde, Türkiye'nin AB üyeliğinin askıya alınabileceği yönünde ifadeler yer almıştır.¹⁶⁴ Üstelik Almanya, Türkiye'ye NATO çerçevesinde yapmış olduğu silah yardımını, bu silahların amaç dışı kullanıldığını gerekçe göstererek durdurmuştur. Hatta Alman radyo ve televizyonları verdikleri haberlerde "*Türklerin Kürtleri imhaya giriştiklerini*" iddia etmişlerdir.¹⁶⁵ Bazı Avrupa ülkelerinde faaliyetlerini rahatça sürdüren PKK'ya bağlı

¹⁵⁷ Ian O. Lesser, "Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri", içinde Alan Makovsky ve Sabri Sayarı(der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa : Alfa Yay. 2002, s.285.

¹⁵⁸ Kirişçi, "Huzur mu Huzursuzluk mu...", s. 203.

¹⁵⁹ Gönlübol ve Bingün, "1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası", s. 661.

¹⁶⁰ Oran, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", s. 268.

¹⁶¹ Laçiner, "Kuzey Irak'ta Sınır Harbi", s. 13.

¹⁶² Oran, "Dönemin Bilançosu", s. 233.

¹⁶³ Cumhuriyet, 4 Haziran 1995.

¹⁶⁴ Gönlübol ve Bingün, "1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası", ss. 664,666.

¹⁶⁵ Cumhuriyet, 8 Nisan 1994

bazı yan kuruluşlar ve bu bağlamda Kanada'da yayın yapan ROJ TV, Türkiye'nin tepkisini çekmiş ve iki ülke arasında gerginlikler yaşanmıştır. Kısaca PKK'nın faaliyetlerini bölücülük ve toprak davası olarak görmemekte ısrar eden Avrupalı ülkeler, Kürtlerin istek ve faaliyetlerini demokratik talep olarak algılamışlar, bu konuda sürekli olarak Türkiye'yi eleştirmişlerdir.¹⁶⁶

Türkiye ile ilişkilerine stratejik cepheden bakan ABD'nin bu konudaki tavrı, Avrupa ülkelerinden farklı olarak Türkiye'nin toprak bütünlüğünün desteklenmesi, hatta PKK'yı terörist bir örgüt olarak tanımlayan ilk Batılı ülke olmasıyla önemlidir.¹⁶⁷ ABD'nin PKK konusunda Türkiye'ye verdiği destek, PKK liderinin yakalanması sürecinde de görülmüş, ABD'nin oynadığı bu rol, geleneksel olarak ABD politikalarına eleştirel gözle bakan dönemin Türk Başbakanı Ecevit tarafından da vurgulanmıştır.¹⁶⁸ Bu konudaki Türk-Amerikan ortak tavrı, PKK'ya el altından destek veren başta Suriye gibi bölge devletleri üzerinde etkili olmuştur.¹⁶⁹ Bu bağlamda, Türk Kara Kuvvetleri Komutanının Suriye sınırı Hatay'da yapmış olduğu sert uyarı ve savaş tehdidi sonucu, Suriyeli yetkililer imzaladıkları bir mutabakatla PKK'ya destek vermeyeceklerini belirtmişler ve Ekim 1998'de de Öcalan'ı Suriye'den çıkarmışlardır. ABD ve Türkiye'nin istihbarat paylaşımı ve baskıları meyvelerini vermeye başlamış, önce Moskova, sonra da Roma ve Atina'ya kaçan Abdullah Öcalan, en son Yunanistan tarafından gönderildiği Kenya'da yakalanmıştır.¹⁷⁰

Kısacası, terörle mücadelede işbirliği sürecinde ABD'nin diplomatik, siyasi ve teknik açıdan yaptığı yardımlar iki ülke ilişkilerine olumlu etkide bulunmuş, Türk karar alıcıları terörizmle mücadelede ABD'yi vazgeçilmez bir müttefik olarak görmüşlerdir.¹⁷¹ ABD'nin, PKK liderinin yakalanmasına verdiği destekle, Türkiye'nin içindeki Kürt meselesinin artık tamamen Türkiye'nin kendi denetimine bırakıldığı ve dolayısıyla Irak'ın statüsü ve Kuzey Irak'la ilgili Türkiye'yi tedirgin eden sorunların da asgari düzeye indirildiği yönünde mesaj verdiği söylenebilir.¹⁷² Dolayısıyla PKK liderinin

¹⁶⁶ Tülin Daloğlu, "Kürtler ve Terörizm", *The Washinton Times*, 02.05.2006, <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp> (09.11.2006)

¹⁶⁷ Uzgel, ABD ve NATO'yla İlişkiler, s. 295.

¹⁶⁸ Kirişçi, "Türk-Amerikan İlişkileri:...", s. 77.

¹⁶⁹ Kirişçi, "Huzur mu Huzursuzluk mu...", s.205.

¹⁷⁰ Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", s. 296.

¹⁷¹ M. Abramowitz, "Turkey After Özal", *Foreign Policy*, No:91, Yaz 1993, s. 176.

¹⁷² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, s. 445.

yakalanarak yargılanmasının, Türkiye'nin Kürt sorununa ilişkin endişelerinin yatıştırılmasında önemli etkisi olmuştur.¹⁷³

ABD'nin terörle mücadelede Türkiye'yi aktif destekleme yönündeki olumlu tavrının, 2003 Irak Savaşı ve tezkere krizi sonrası farklı bir aşamaya girdiği söylenebilir. PKK liderinin yakalanmasıyla bıçak gibi kesilen terör eylemleri, Haziran 2004'ten beri tekrar yoğunluk kazanmaya başlamıştır.¹⁷⁴ Irak ordusuna ait silah ve mühimmatın önemli bir kısmının bölgedeki PKK militanlarının eline geçmiş olduğu, ağır silahlara sahip yaklaşık 5 bin kadar teröristin yaklaşık 2 bin kadarının Türk sınırına geçtiği yönündeki bilgiler, aslında Türkiye'nin güvenliğinin sınırlarının ötesinde başladığını göstermektedir.¹⁷⁵ Ancak, Öcalan'ın yakalanmasından beri kış uykusunda olan terör örgütünün asıl savaş gücünün kayda değer bir kısmının ABD'nin işgal ve kontrolünde bulunan Kuzey Irak'ta bulunması, Türk yöneticilerin ve kamuoyunun tepkisine neden olmuştur.¹⁷⁶

Ankara'nın Kuzey Irak'taki PKK üslerine karşı ortak operasyon düzenleme teklifine Amerikan yönetiminin sürekli olarak karşı çıkması, teröre karşı savaş yürüten ve bu amaçla Irak'ta bulunan ABD'nin bu söyleminin gerçekçi olmadığı ve bu konuda çifte standart uyguladığı yönünde algılamalara neden olmuştur.¹⁷⁷ Amerikan yönetimi bu durumun gerekçesini Rice'ın da belirttiği gibi, "*Irak'ın kırılğan olan güvenliğinin daha da istikrarsız hale gelebileceğine*" bağlamaktadır.¹⁷⁸ Buna paralel olarak, ABD Genel Kurmay Başkanı Richard Meyers, bölgeye yönelik Türkiye'nin operasyon söylentilerine karşı, bağımsız bir devlet olan Irak'ın sınırlarına yapılabilecek bir operasyonun kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹ Myers, Süleymaniye'de Türk askerlerinin başına çuval geçirme hadisesini hatırlatarak, bu olayların tekrar yaşanabileceğini, Türkiye ve ABD'nin karşı karşıya gelebileceğini belirterek bir nevi Türkiye'yi tehdit etmiştir.¹⁸⁰ ABD'li Ortadoğu uzmanı Hanry Barkey de, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yapacağı

¹⁷³ Lesser, "Türkiye'nin Batı'yla Gelişen Güvenlik İlişkileri", s. 285.

¹⁷⁴ Nicholas Birch, "Kürt Konusu Ankara'nın ABD İle Bağlarını Yıpratıyor", *The Washington Times*, 29.07.2005 <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp> (16.09.2006).

¹⁷⁵ Taşkiran ve Çakmak, "Kuzey Irak'ta Türk-ABD Politikaları ve...", s. 78.

¹⁷⁶ Hanry Barkey, "ABD ve Türkiye PKK Konusunda Karşı Karşıya Gelebilir", *The Daily Star*, 01.09.2005 <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp> (16.09.2006).

¹⁷⁷ Jon Gorvet, "Bush-Erdoğan Görüşmesinin Ardından ABD-Türkiye Stratejik Ortaklığı Halen Zayıf", *Washington Report On Middle East Affairs*, 28.08.2005 <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹⁷⁸ Owen Matthews, "Kürdistan: Tehlikeli Geçit", *Newsweek*, 30.04.2006. <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹⁷⁹ "Turkish-US Ties Bounce Back From Crisis", *Turkish Daily News*, <http://www.turkishdailynews.com.tr>. (16.06.2006).

¹⁸⁰ "Çuval Uyarısı", *Akşam*, 8 Nisan 2007.

operasyonun ancak buradaki Kürt liderler Barzani ve Talabani'nin yeşil ışık yakmasıyla mümkün olabileceğini belirterek, bu konuda Amerikan yönetiminin Kürt liderlerin hassasiyetlerini dikkate aldığını belirtmiştir.¹⁸¹

Diğer taraftan bölgedeki Kürt grupları da Amerikalıların açıklamaları doğrultusunda Türkiye'nin güvenlik gerekçeli K. Irak operasyonuna karşı çıkmıştır. Zaten gelinen son aşamada PKK ile bölgedeki Kürt unsurların işbirliği halinde olduğu izlenimi güçlenmektedir. PKK terör örgütü mensupları, KDP ve KYB'nin kontrolündeki bölgede barınmakta ve özellikle KDP aşiretlerinin yoğun olarak yaşadıkları *Barzan* bölgesinde güvenlik içinde bulunmakta ve liderleri, KDP'nin resmi yayın organı olan Kürdistan TV'ye çıkmaktadır. Kürtlerin, Türk askerine karşı çıkmalarının altında, Irak Savaşı sonrası elde ettikleri kazanımları kaybetme korkusu ve ilerde kurulacak bir Kürt devletinin kuruluş çalışmalarının, Türk güvenlik güçlerinin Irak'a gelmesiyle birlikte engelleneceği endişesi bulunmaktadır.¹⁸² Türkiye'nin sınır ötesi operasyon düşüncesine karşı çıkan Barzani, “*Türkiye halkımızın kazanması ve ilerlemesini engellerse, o zaman Türkiye'nin kendi istikrar ve güvenliği de sıkıntıya düşecektir*” diyerek, bir anlamda olası Türk operasyonuna karşı Türkiye'deki Kürt sorununu destekleyecekleri tehdidini savurmuştur.¹⁸³ Kürtlerin bu tavrı ellerindeki PKK kozunu, ilerde Kerkük pazarlığında da kullanılabileceği fikrini güçlendirmektedir.¹⁸⁴

PKK'nın bölgedeki varlığına yönelik, ABD ve Türkiye'nin farklı yaklaşım sergilediği söylenebilir. Bu konuda ABD Dışişleri bakanlık müsteşarı Nicholas Burns, iki ülke ilişkilerini etkileyen en önemli anahtar konunun Irak meselesi olduğunun altını çizmiş, her ülkenin demokratik, çoğulcu, özerk ve birleşmiş bir Irak'tan yana olduğunu belirtmiştir. Burns, Amerikan yönetiminin bölgeye askeri operasyonlar düzenleme fikrinde olan Türkiye'den farklı olarak, sorunun Irak hükümetiyle işbirliği içerisinde finansal ve diplomatik yaptırımlarla çözüleceğine inandığını belirtmektedir.¹⁸⁵ Ancak, ABD'nin Körfez Savaşından buyana PKK'yı desteklediğine dair iddialar ve son zamanlarda yakalanan teröristlerin üzerinde, Amerikan silahları bulunduğu yönelik

¹⁸¹ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=212153> (05.02.2007)

¹⁸² Veli F. Güven, “Terörün Yöneldiği Yeni Alanlar ve Mücadelede Yeni Süreç”, *Stratejik Analiz*, No. 46, Şubat 2004, s. 22.

¹⁸³ Owen Matthews, “Kürdistan: Tehlikeli Geçit”, *Newsweek*, 30.04.2006.

<http://www.gnkur.tsk/bhi/habergöster.asp>

¹⁸⁴ Murat Yetkin, “Ortadoğu Sorunu, Türkiye ile ABD'nin Stratejik Ortaklığa Neden Uzak Olduğunu Yine Gösterdi”, *Radikal*, 22.08.2006.

¹⁸⁵ Nicholas Burns, “The U.S.-Turkish Relationship beyond Iraq: Common Values Common Agenda”, <http://www.washingtoninstitute.org/templateC07.php> (12.06.2006).

söylentilerle Kürt grupların PKK'yı desteklediğine ve ona lojistik yardımda bulunduğu dair Türk Genel Kurmay Başkanının açıklamaları, Türkiye'nin terör sorununa çözüm konusundaki Amerikan yaklaşımlarına daha şüpheyle yaklaşmasına neden olmuştur.¹⁸⁶ Ayrıca, Amerikan yönetiminin PKK terör örgütünü özellikle İran'da eylem yapması için kullandığı yönündeki iddialar¹⁸⁷ ve Türk-Amerikan Konseyi Başkanı emekli general Brent Scowcroft'un PKK'ın İran'da ABD'ye yardımcı olduğu yönündeki beyanları, ABD'nin PKK'ya karşı ciddi askeri önlemler almayacağı kanaatini güçlendirmektedir.¹⁸⁸

ABD'nin, Kuzey Irak'a yönelik Türkiye'nin operasyonuna engel olmasının altında değişik nedenler bulunmaktadır. ABD, Türkiye'nin bölgede yeniden inisiyatif ele alabileceği böyle bir operasyonla, istikrarlı olarak gördükleri bölgenin kaos ortamına sürüklenebileceğinden endişe duymaktadır.¹⁸⁹ Bu konuda Amerikalı strateji uzmanı Lesser, Irak'taki yoğun direniş hareketi ile uğraşan Amerikan birliklerinin önceliğinin Irak'ta istikrarın sağlanması olduğunu, bundan dolayı PKK ile mücadeleye fazla kaynak ayrılmadığını, ayrıca bölgeye yapılacak bir operasyonun Irak'ın en istikrarlı olarak görülen bu bölgeyi istikrarsızlaştırabileceğini belirtmektedir.¹⁹⁰ Bu konuda, strateji uzmanı Larrabe de, ABD'nin, istikrarsızlık içinde bulunan Irak'ın, en istikrarlı gördüğü Kuzey Irak'a her hangi bir operasyon yapmak istemediğini, Irak'taki politikasının en güçlü destekçileri olan Kürtlerin desteğini almadan kesinlikle böyle bir operasyona müsaade etmeyeceğini vurgulamıştır¹⁹¹

ABD'nin PKK konusundaki Türkiye'yi oyalayıcı tavrı, Türk kamuoyu ve halkı tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Kendisine yönelik terör saldırılarına karşı derhal karşılık veren, hatta “önleyici vuruş” stratejisiyle bunu doktrin haline getiren ve bu uğurda ülkeler işgal eden Amerikan yönetiminin, PKK'nın faaliyetlerini durdurma

¹⁸⁶ Fikret Bila, “ABD'nin Yarattığı Kuşku”, *Milliyet*, 15 Temmuz 2007; Fikret Bila, “Türkiye'nin ABD-Kuzey Irak-PKK Sorunu”, *Milliyet*, 17 Temmuz 2007.

¹⁸⁷ Sedat Laçiner, “Kuzey Irak'ta Sinir Harbi”, *TÜRK harb-iş*, No:225, Şubat 2007, s. 10.

¹⁸⁸ “ABD İran'a Karşı PKK'yı Kullandı”, *AKŞAM*, 4 Nisan 2007; Ayrıca, ABD Dışişleri bakanlığının 2006 yılı yıllık terörizm raporunda PKK'nın terör örgütü olarak gösterilip, K.Irak'tan idare edildiği belirtilmesine karşın, bu konuda tedbir alınmaması, ABD'yi kendi kendisiyle çelişkiye düşürmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. <http://www.ntvmsnbc.com/news/406853.asp>.

¹⁸⁹ Armağan Kuloğlu ve N.Çağrı Konur, “ABD'nin Irak'a Müdahalesinin İkinci Yılında Orta Doğu ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, No:58, Şubat 2005, s. 42.

¹⁹⁰ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2006-03/2006-03-31-voa1.cfm>.

¹⁹¹ Larrabe, “Türkiye Orta Doğu'yu ...”,

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/dısbasin/2007/07/05x07x07.htm>.

konusunda isteksiz davranmasının, bu tepkinin nedeni olduğu söylenebilir.¹⁹² Özellikle son dönemlerde PKK'nın eylemlerinin de tırmanış göstermesiyle birlikte, Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığı artmıştır. Irak meselesinin iki ülke arasında düşmanlık nedeni haline dönüşmüş olması ve Kuzey Irak'taki PKK kamplarının kapatılması hususunda Amerikan yönetiminin isteksiz davranması nedeniyle, Türk kamuoyunun gözünde ABD, Kuzey Kore'den daha fazla dünya barışını tehdit eden ülke konumuna gelmiştir.¹⁹³ Terör nedeniyle her şehit verildiğinde Türk kamuoyu, artık PKK kadar ABD'yi de sorumlu tutar olmuş, ABD'nin, bir dost ve müttefik gibi davranmadığını, hatta PKK'yı Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmak istediği için üzerine gitmediğini dahi düşünmeye başlamıştır.¹⁹⁴

Genel olarak söylemek gerekirse, Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmasında en temel konunun Irak meselesi olduğu söylenebilir. Türkiye, ABD ile mevcut ilişkilerinde Irak'a yönelik olarak politikasını üç ana unsura dayandırmaktadır: Kürt devletinin oluşumu, Kerkük'ün durumu ve Kuzey Irak'taki PKK varlığına dayalı bu üç unsur, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerine de önemli etkide bulunabilecek temel meseleler olarak görülmektedir. Türkiye'nin Kırmızı Çizgileri olarak da bilinen bu hassasiyetler, 2003 Irak işgalinden sonra gerek ABD, gerekse onun sağladığı güven ortamı içinde Kürt grupları tarafından dikkate alınmamış, bu durum Türk-Amerikan ilişkilerindeki stratejik ortaklık yaklaşımını da büyük darbe vurmuştur. Türkiye'nin güvenliği ve bekasını doğrudan ilgilendiren bu konudaki farklı yaklaşımlar, her iki ülkenin de bölgede birbirini tehdit olarak görmesine neden olmuştur. Özellikle K.Irak kaynaklı PKK terör eylemlerinin hız kazanması ve yakalanan teröristlerin üzerinden Amerikan yapımı silahların bulunması, bölgedeki Kürt oluşumunun Türkiye tarafından tanınmasına yönelik Amerikan çabaları olduğu ve bunun için de PKK'nın koz olarak kullanıldığı yönündeki fikirleri güçlendirmektedir.

¹⁹² Özcan Yeniçeri, "AB ve ABD'nin Adım Adım Türkiye'yi Gerileyen Stratejileri", *2023 Dergisi*, No:67, Kasım 2006, s. 8.

¹⁹³ John Gorvett, "U.S-Turkey Strategic Partnership Still Shaky After Bush-Erdoğan Meeting", *Washington Report on Middle East Affairs*, C.24, Ağustos 2005, s. 33.

¹⁹⁴ Loğoğlu, "Türkiye-ABD İlişkileri: Bugün Yarm", s. 36.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK İŞGALİ SONRASI TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN GENEL DURUMU VE GELECEĞİ

1. İlişkilerin Genel Çerçevesi:

a. Gelişmelerin İki Ülke İlişkilerine ve İlişkilerin Algılama Boyutuna Etkisi:

Türk-Amerikan İlişkileri, 11 Eylül sonrası süreçte ABD'nin Irak'a müdahalesi çerçevesinde, ABD askerlerinin kuzeydeki Türk toprakları üzerinden saldırısını öngören tezkerenin Türkiye tarafından reddi ile daha hassas ve kırılğan bir zemine kaymıştır. Karşılıklı sert açıklamalar ve Kuzey Irak'ta bulunan özel kuvvetler mensubu Türk timinin Amerikalılar tarafından âsiler gibi tutuklanıp sorgulanması, Türk kamuoyu ve Silahlı Kuvvetlerinde Amerikan karşıtlığını güçlendirmiştir. Diğer taraftan, ABD ile Kürtlerin kontrolünde bulunan Kuzey Irak'taki yaklaşık beş bin kadar PKK terör örgütü mensuplarına karşı, Amerikan yönetiminin, “*bölgenin istikrarsızlaşacağı*” endişesiyle harekete geçmemesi, ilişkilerdeki gerginliği en üst düzeyde tutan gelişmeler olmuştur.¹ Amerikan tarafı bu süreçte psikolojik baskıyı sürekli ön planda tutmuştur. ABD'nin bu tavrı, Türkmenlerin meşru temsilcisi olarak görülen ITC'yi bile, Türkiye'nin ajanı olarak görüp, bölgede istikrarsızlık oluşturduğuna inanmasına neden olmuştur.²

Tezkere sonrası ortaya konulan bazı davranış ve söylemlerin, ilişkilerdeki gerginliği devam ettirdiği söylenebilir. Bu bağlamda, Amerikan yönetiminde etkili olan bazı çevreler, Irak işgali sonrası Irak'ta güvenliğin ve huzurun hâlâ tesis edilememesini, tezkerenin reddine bağlamış, Türkiye'deki Amerikan karşıtı görüşlerin, NATO üyesi ülkeler arasında %80'ler gibi en üst düzeyde olması Amerikan tarafında rahatsızlık uyandırmıştır.³ Türkiye'de artan Amerikan aleyhtarlığı ve söyleminin hükümet kadrolarına da sirayet etmiş olması, dönemin Amerikan büyük elçisi Eric

¹ “Türkiye, Amerika ve Avrupa...Tuhaf Ortaklık”, *The Economist*, , 29.09.2006.

[http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp\(11.12.2006\)](http://www.gnkur.tsk/bhi/habergoster.asp(11.12.2006)).

² Ümit Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”, *Stratejik Analiz*, No:40, Ağustos 2003, s. 26; Yasemin Çongar, “İnceldiği Yerden”, *Milliyet*, 21 Temmuz 2003.

³ Graham E.Fuller, “Türkleri Gözardı Etmeyin” *Ortadoğu Ek*, 07.09.2005, <http://www.gnkur.tsk/bhihabergoster.asp> (13.09.2006).

Edelman'a, Türk Başbakanının haftalarca randevu vermediği yönündeki söylentiler, Amerika'nın Irak'taki Felluce Operasyonunu Meclis İnsan Hakları Komisyonu Başkanının “soykırım” olarak nitelendirmesi ve Türk Başbakanının bu operasyonda öldürülen direnişçileri “şehit” olarak ifade etmesi gibi söylemlerin tümü, ilişkilerdeki gerginliği artırıcı etkide bulunmuştur.⁴

Diğer taraftan, Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan bazı olayların, özellikle Türk tarafının geçmişe yönelik ilişkileri olumsuz algılamasında etkili olduğu söylenebilir. Bu durumun Irak işgali sonrası da iyice pekiştiği söylenebilir. 1945-1960 döneminde yaşanan sağlam ittifak ve dayanışma ilişkileri, 1960'tan sonra değişmeye başlayarak, ilişkilerde karşılıklı çalkantılar, sarsıntılar ve krizler yaşanmaya başlamıştır.⁵ Bunun temelinde; Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi durumunda NATO'nun Türkiye'ye güvenlik garantisi veremeyeceği uyarısında bulunan “Johnson Mektubu”, 1974 Kıbrıs müdahalesine cevap olarak 1975-1978 döneminde uygulanan “silah ambargosu”, ilişkilerinin en temel unsurlarından birisi olan ekonomik yardımların Kıbrıs'la ilgili gelişmelere ve Yunanistan'a yapılacak yardımlara endekslenmesi ve Türkiye'nin önüne sürekli “Ermeni Soykırımı” tasarıları getirilmesi gibi meseleler vardır. Türklerin birçoğu ABD'yi seçkin bir müttefik ve silah tedariki için bir kaynak olarak görürken, şaşırtıcı bir biçimde çok azı Washington'u bir dost olarak görmektedir.⁶ Bu bağlamda, eski Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, “yazılı bir belge almadıkça Amerikan politikalarına kesinlikle güvenilemeyeceği” yönündeki bir raporu, dönemin Başbakanı Özal'a vererek, onu uyarması manidardır.⁷

Diğer taraftan Türk siyasal kültüründe var olduğu iddia edilen ve dış dünyanın Türkiye'yi zayıflatıp bölmeye çalıştığı yönündeki “Sevr Sendromunun” da, ABD'ye yönelik olumsuz algılamalarda etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda özellikle Soğuk Savaş sonrası gündeme getirilen insan hakları ve Kürt meseleleriyle ABD'nin Kuzey Irak'taki politikaları sonucu gündeme gelen Kürt devleti endişelerinde, “Sevr Sendromunun” etkili olduğunu belirten görüşler mevcuttur. Çoğu Türk yöneticileri Türkiye'nin insan hakları problemlerinin olduğunu kabul etmesine rağmen, ABD'nin

⁴ Çetin Güney, “AK Partinin Dış Politika Anlayışı Bağlamında Türkiye-ABD İlişkileri”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, Ankara: ASAM Yayınları, 2005, s. 51.

⁵ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara: Türkiye İş Bank.Kültür Yay, 1992, s. 819.

⁶ Alan Makovsky, “Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası: Gelişme ve Sorunlar”, içinde Abramowitz Morton (der.), *Türkiye'nin Dönüşümü Ve Amerikan Politikası*, (Çev.Faruk Çakır ve Nasuh Uslu), Ankara: Liberte Yayıncılık, 2001, s. 324.

⁷ F.Stephen Larrabe, ve Ian O. Lesser, *Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde*, (Çev. Mustafa Yıldırım), İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002, s. 208.

Kürtlerin etnik, kültürel ve dilsel kimliklerinin tanınması yönündeki desteğini ve buna yönelik politikalarını ittifak ilişkileriyle uzlaşmaz bulmaktadır. Bu bağlamda Türk tarafı, Kuzey Irak'taki Kürt oluşumuna yönelik gelişmelerin de etkisiyle ABD'nin Kürtlere yönelik her politikasını, kuşkuyla takip etmektedir.⁸ Körfez Savaşı sonrası Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımların yol açtığı büyük zararlar ve Irak'ın kuzeyinde baş gösteren Kürt devleti oluşumu, bu paranoyayı besleyen önemli gelişmeler olmuştur.⁹ Türk yöneticileri Körfez Savaşı sonrasında, Washington'un Türkiye ile ilgili doğrudan bir politikasının olmadığını fark etmiş, ilişkilerin durumunun ABD'nin bölgeye yönelik çıkarları ve Türkiye'nin yapacağı katkılarla çevresindeki sorunlara bağlı olduğunu düşünmeye başlamışlardır.¹⁰

ABD'nin; insan hakları, demokratikleşme ve Kürt meseleleriyle ilgili olarak, Türkiye'ye karşı yönelttiği eleştiriler, Batı'lı ülkeler kadar olmasa da, Türk yöneticileri ve halkında, “ *bezen müttefik bazen serseri devlet*” kategorisine konulduğu yönünde izlenim uyandırmıştır.¹¹ Türk kamuoyu, Türkiye'nin uzun yıllardan beri Batı ittifakının bir parçası olmak için çok büyük bedeller ödemiş olmasına rağmen, Batı'nın lideri olan ABD'den bunun tam olarak karşılığını alamadığı ve ortak güvenlik konusu başta olmak üzere pek çok konuda söz sahibi yapılmadığı yönünde algılamalara sahiptir.¹² Türk yönetici ve halkı bütün bu gelişmeler yüzünden Türkiye'nin ABD ve Kongre tarafından haksız muameleye tabii tutulduğuna inanmakta, Ankara'nın Batı'ya yönelik politikasının başarısının, sadece insan hakları konusuna endekslenmesine öfke duymaktadır.¹³

Son olarak da ABD'nin 2003 Irak müdahalesinin, ABD'ye yönelik olumsuz algılamaları iyice pekiştirdiği ve milliyetçi hassasiyetleri artırdığı söylenebilir. Irak işgali sonrası Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmeler, Türkiye tarafından kaygıyla izlenmiş, tezkere krizi sonrası yaşanan “*çuval olayı*” imparatorluk geleneğinden gelen bir ülke için kabul edilmesi zor bir olay olarak görülmüştür.¹⁴ ABD'nin bölgedeki Kürtlerle

⁸ Kemal Kirişçi, Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya”, *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, No:6, 2000, ss.80,81.

⁹ Nicola Mlade, “Reaffirming the U.S-Turkey Relationship”, 17 Aralık 2004, <http://www.americanprogress.org/site/pp.asp> (24.06.2006).

¹⁰ Larrabe ve Lesser, “Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde”, ss.210,211.

¹¹ Lesser Ian O. “Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri”, içinde Makovsky Alan ve Sayarı Sabri (der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yay,2002,s.296.

¹² Nasuh Uslu, “1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi”, *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, No:2, 2000, s. 220.

¹³ Ian O. Lesser, “Köprü mü Engel mi? Soğuk Savaşın Ardından Türkiye ve Batı” içinde. Ian O Lesser ve Graham E Fuller.(der.), *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e*, (Çev. Gönenç Meral), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s. 156.

¹⁴ Güney, “AK Partinin Dış Politika Anlayışı Bağlamında...”, s. 50.

yakın ilişkisi ve Türkiye'nin üzerinde hassasiyetle durduğu petrol zengini Kerkük'ün Kürt grupları tarafından kontrol edilmesine ve Kürtleştirilmesine ABD'nin sessiz kalması, Türk tarafında hayal kırıklığı yaratmıştır.¹⁵ “*Metal Fırtına*” türünden yayınlara olan aşırı ilgi, Türkiye'deki milliyetçi hassasiyetlerin iyice arttığını göstermektedir.¹⁶ Birçok Türk, ABD'yi dünya barışı için K.Kore'den daha büyük bir tehlike olarak görmeye başlamış, teröre karşı savaş nedeniyle Irak'ta bulunan ABD'nin, PKK'yı da terör listesine almasına rağmen ona karşı harekete geçmemesini çifte standart olarak değerlendirmiştir.¹⁷ Kısacası Türk halkı, ABD'yi kendi varlığına karşı bir tehdit olarak görmeye başlamış, her gün basına çıkan komplo teorileri de, Amerikan karşıtlığını düşmanlık boyutuna taşımıştır.¹⁸ Pew Araştırma Merkezi adlı bir Amerikan kuruluşu tarafından 47 ülkede yapılan ankette, Türkiye'nin ABD'ye en olumsuz bakan ülke olarak ortaya çıkması, Türkiye'deki güvensizliğin ve Amerikan karşıtlığının boyutunu göstermesi açısından önemli görülmektedir.¹⁹

b. İlişkileri Düzeltme Çabaları:

1 Mart Tezkere kriziyle gerilen ilişkiler, iki ülke yöneticilerini ilişkileri iyileştirme ve normalleştirme yönünde adımlar atmaya sevk etmiştir. Türk tarafında özellikle hükümet kanadında, tezkerenin reddi ile yapılmış olduğu düşünülen hatanın telafisi yönünde çabaların olduğu görülmüştür. Bunlardan birincisi, ABD'nin isteği doğrultusunda Irak'ın kuzeyine yaklaşık 10 bin kadar Türk askerinin gönderilmesi kararıdır. Direnişin en yaygın olduğu ve Sünni üçgeni olarak da bilinen “*Selahaddin*” semti ile “*El Ambar*” semti bölgesi Türk askerinin gönderileceği yer olarak öne çıkmıştır.²⁰ Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün 2003 Temmuzundaki ABD ziyaretinde görüşülen ve Savunma Bakanı Rumsfeld'in, “*bu sefer kararınız yıllar sürüp uzamasın*” şeklinde belirttiği asker gönderme meselesi, TBMM'de 183 red oyuna karşı 358 kabul

¹⁵ Harry Dinella ve John Sitalides, “Türk-Amerikan İlişkilerini Tamir Etmek”, *The Washington Times*, 27.07.2003, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003/07/28.htm>.

¹⁶ Graham E.Fuller, “Türkleri Gözardı Etmeyin”, *Ortadoğu Ek*, 07.09.2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (13.09.2006).

¹⁷ Jon Gorrveit, “Bush-Erdoğan Görüşmesinden Sonra ABD-Türkiye Stratejik Ortaklığı Halen Zayıf”, *Washington Report on Middle East Affairs*, 28.08.2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (13.09.2006).

¹⁸ Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları, 2006, s. 252. <http://www.ntv.msnbc.com/news/412454.asp>. (10. 07.2007).

²⁰ David Ignatius, “Türk Kozu”, *The Washington Post*, 16 Eylül 2003, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003/09/17.htm>.

oyu ile kabul edilmiştir.²¹ Hükümet, ABD ile sarsılmış olan ilişkileri tekrara rayına oturtmak, Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren PKK terör örgütünü ortadan kaldırmak ve ABD üzerinde etki oluşturmak amacıyla Irak'a asker gönderme tezkeresini kabul etmiştir.²² Ancak, Amerikan yöneticileri bölgedeki Kürt gruplarının tepkileri karşısında ağız değiştirerek, Türkiye'nin asker göndermesinin karmaşık bir mesele olduğunu belirtmiş, Kasım 2003 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Powell, Türk Dışişleri bakanı Gül ile yaptığı telefon görüşmesinde Irak'ta koşulların değiştiğini ve gelinen son noktada Türkiye'den asker talebinin söz konusu olmadığını belirtmiştir.²³ Türk tarafının ilişkilerin düzeltilmesi yönündeki diğer bir teşebbüsü de, İncirlik'in daha geniş kullanılması yönünde olmuştur. Hükümet Mart tezkeresi krizinden sonra, bozulan ilişkileri düzeltmek ve ABD'ye İncirlik konusunda jest yapmak için İncirlik'in daha kapsamlı kullanımı ile tüm liman ve üslerin Irak'a insani yardım ve lojistik desteğin sağlanması için kullanımı yönünde karar almıştır.²⁴

Diğer taraftan bu süreçte tarafların, karşılıklı yaptıkları açıklamalarla, ilişkilerin düzeltilmesi için çaba sarf ettiği görülmüştür. İlişkilerin tamamen rayından çıkmasının ve Türk halkında giderek büyüyen Amerikan karşıtlığının, ilerde Amerikan çıkarlarına zarar verebileceğini düşünmeye başlayan ABD tarafı, yapıcı yönde adım atma ihtiyacı hissetmiş, Merkez Kuvvetleri Komutanı John Abizaid ile Avrupa Kuvvetler Komutanı James Jones, Temmuz 2003'de Türkiye'ye yapmış oldukları ziyarette, artık yeni bir Süleymaniye vakasının yaşanmayacağını, iki ülkenin tıpkı Kore'de olduğu gibi Irak'ta da omuz omuza olacağını belirtmişlerdir.²⁵ Aynı şekilde ABD Dışişleri Bakanı Rice, Irak'ın üniter yapısına vurgu yapıp Kuzey Irak'ta PKK varlığına müsaade edilmeyeceğini belirtirken, Türkiye Başbakanı da Washington ziyaretinden sonra, tezkere krizinin önemsiz bir olay olduğunu belirtmeye çalışarak iki ülkenin amacının bölgede demokrasinin yayılması olduğunu ve ilişkilerdeki “stratejik ortaklığın” devam ettiğini vurgulamıştır.²⁶ Irak'ın Felluce semtine yapılan operasyonu “soykırım” olarak niteleyen Meclis İnsan Hakları Komisyon Başkanının görüşlerine, hükümet olarak

²¹ Mustafa Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: Cumhuriyet Kitap Klubü, 2004, ss.421.

²² Brian Knowlton, “Türkler Asker Göndermeyi Onayladı Fakat Irak, Türk Askeri İstemiyor”, *International Herald Tribune*, 08 Ekim 2003, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2003/10/09.htm>.

²³ Balbay, *Irak Bataklığında...* ss.421 423.

²⁴ *The Washington Times*, 29 Haziran 2003.

²⁵ Balbay, *Irak Bataklığında...*,s. 303.

²⁶ *Turkish Daily News*, “Turkish-U.S Ties Bounce Back From Crisis”, <http://www.special.turkishdailynews.com.tr> (16.06.2006).

katılmadıklarını belirten Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün açıklamaları, bu açıklamaların yapıldığı gergin bir dönemde ABD'nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman'ın, AB Zirvesinden Türkiye'ye destek talebinde bulunması ve bu destek çağrısının hükümet kanadında oluşturduğu olumlu izlenim, ilişkilerin düzeltilmesine yöneliktir.²⁷

Bu değerlendirmeler ışığı altında, Tezkere krizi sonrası yaşanan Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerginliğin kısa vadede ortadan kalkacağını söylemek pek mümkün görülmemektedir. Amerikalıların gözünde Türkiye, tezkere sürecinde yaşanan gerginlik ve hayal kırıklığı yüzünden eski güvenilirliğini yitirmiş bir müttefik ülke durumuna düşmüş, Türkiye ve Türklerin gözünde ABD, eski müttefik olmaktan çıkmıştır.²⁸ Üst düzey ziyaretler ve karşılıklı yapılan açıklamalar, ilişkileri yoğun bakımdan çıkarmış olsa da, tamamen tedavi ettiğini söylemek mümkün değildir. Türk-Amerikan ilişkilerinin düzelmesi için ciddi anlamda zihinsel bir çalışmanın gerekliliği ortadadır.²⁹ Irak'la ilgili sorunlar bağlamında, özellikle Kuzey Irak'taki Kürt oluşumu ve PKK'nın oradaki varlığının, ilişkileri hem resmi, hem de kamuoyu düzeyinde zedelediği bir gerçektir.³⁰ İlişkilerin devamına yönelik iki ülkenin ortak çıkar alanları ve işbirliği yapabileceği politikaları belirleyen “*stratejik vizyon belgesinin*”³¹ ve ABD'nin PKK konusunda işbirliği yapılmasına yönelik ortaya attığı, “*terörle mücadele koordinatörlüğü*” kurumunun beklentileri gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği, zamana bağlı olarak netlik kazanacaktır.³² Ancak, ilişkileri düzeltilmesi yönündeki çabaların, kısa vadede özellikle Kuzey Irak'taki Türkmenlerin durumunun iyileştirilmesi ve PKK'nın etkisizleştirilmesi yönünde katkıda bulunmadığı müddetçe, Türkiye ve Türk halkının gözünde pek fazla anlam ifade etmeyeceği ortadadır.³³

²⁷ Sedat Ergin, “Felluce'den Brüksel'deki Sessiz ABD Desteğine”, *Hürriyet*, 17 Aralık 2005 ; Radikal, 1 Haziran 2005.

²⁸ Cemalettin Taşkiran, “Türkiye-ABD: Güven Bunalımından Yeni Bir İşbirliğine mi?”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C.11, No. 2, Ankara: ASAM Yayını, 2005, s. 36.

²⁹ S.Bahadır Koç, “11 Eylül'den Sonra Türk-Amerikan İlişkileri:Eski Dostlar mı Eskimeyen Dostlar mı”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp>. (12.09.2006).

³⁰ Sami Kohen, “ABD'nin Yeni Türkiye Gündemi”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (12.09.2006).

³¹ http://www.cnnturk.com/DÜNYA/haber_detay.aspPID=319,ID=197117

³² <http://www.ntvmsnbc.com/news/396737.asp>.

³³ Uslu, *Türk Dış Politikası: Yol Ayırımında*”, s. 266.

c. Türk-Amerikan İlişkilerinin Temel Niteliği:

(1) İlişkilerin Güvenlik Boyutu:

Türk-Amerikan güvenlik ilişkilerinin temelini NATO ittifakı oluşturmaya devam etmektedir. Türkiye'nin ittifaka olan bağlılığı; hem Sovyetler Birliği ve Komünizm tehdidinin ortadan kalkmasından, hem de yeni dönemde Türkiye'nin güvenlik endişelerine yönelik NATO'nun cevap verip veremeyeceği sorunundan etkilenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde tehdit algılamalarının değişmesiyle NATO, Türkiye'nin dış güvenlik politikalarının temelini oluşturmaya devam etse de, değişen tehdit algılamaları bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. NATO'nun kolektif güvenlik garantisinin devamından yana olan Türk yöneticileri, bu taahhütlerin yerine getirileceği konusunda endişe içinde olmuşlar, bu durum NATO'nun güvenilirliği sorununu gündeme getirmiştir.³⁴ Bu dönemde “alan dışı” olarak bahsedilen kimi sorunlar veya “gri bölge” olarak ifade edilen tehditlere yönelik NATO'nun reaksiyon gösterip göstermeyeceği konusu ön plana çıkmış, özellikle Körfez Krizi sürecinde yaşanan ve kimi NATO üyesi ülkelerin bu konudaki isteksiz tutumları, Türkiye'nin endişelerini haklı çıkarmıştır.³⁵

Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türk yöneticilerini güvenlik endişelerine götürdüğü öne sürülen temel unsurlardan birincisi, Türkiye'nin Rusya'ya yönelik tehdit algılaması devam ettiği halde, Türkiye'den NATO yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmesini bekleyen başta ABD ve Batı'lı ülkelerin, Türk ordusunun modernizasyonu için verilen yardımları siyasi koşullara bağladığı yönündedir.³⁶ İkincisi, genel olarak NATO'nun genişlemesini Türkiye desteklese de, NATO'nun gereğinden fazla Orta Avrupa üzerine odaklanıp güney bölgesinin ihmal edilmesine yöneliktir. Bu bağlamda NATO-Rusya ortaklığı ve AKKA ile ilgili ayarlamaların güney bölgesinde Rus askeri varlığını arttırabileceğine yönelik kaygılar devam etmektedir.³⁷ Üçüncüsü, NATO'nun öneminin, Avrupa güvenliğine yönelik

³⁴ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, içinde Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası: (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 73.

³⁵ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, 2000, ss. 311,312.

³⁶ NATO'nun 1980'lerdeki Esnek Karşılık Stratejisinin esnekliğinin artırılması konusu, Türkiye gibi kanat ülkelerin yoğun konvansiyonel müdahaleye muhatap olmasını beraberinde getirmiştir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Uzgel, ABD ve NATO'yla İlişkiler, s. 73.

³⁷ Sean Kay ve Judith Yaphe, “Türkiye’nin Dış İlişkileri”, http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/yayinlar/dis_basin/mart1998.doc. (06.09.2006).

düzenlemelerle azalabileceği yönündeki endişelerdir.³⁸ Bu bağlamda Türkiye, AB'nin savunma organizasyonunun NATO'nun bölgesel rolünü zayıflatabileceğini ve Türkiye'nin rolünü de azaltacağını düşünmektedir.³⁹ Karmaşık güvenlik sorunlarında, Türkiye'nin rolünün daha fazla arttığı bir dönemde, AB güvenlik düzenlemelerinin Türkiye'nin rolünü azaltma potansiyeli taşıdığı, NATO'nun gerekli güvenlik garantilerini daha az otomatik olarak karşılayıp, daha çok koşula bağlayabileceği ihtimalinin Türkiye'yi endişelendirdiği belirtilmektedir.⁴⁰ Bu durum güvenlik ihtiyacının sağlanmasında, Türkiye'yi tek taraflı olarak ABD'ye bağımlı kılacaktır. Bu bağlamda ABD eski dışişleri bakanlarından Kissinger, hem coğrafi hem de kültürel açıdan dünyanın kesiştiği ön cephede bulunan Türkiye'nin, AB ile ilişkilerinin ve üyeliğinin olumsuz bir aşamaya gelmesi durumunda, ABD'yle daha yakın ilişki kurmak zorunda kalacağını belirtmiştir.⁴¹

Türkiye'nin, güvenlik endişelerinin giderilmesine yönelik temel isteklerinin başında; NATO'nun yeni yapılanmasında ittifakın kolektif güvenliği sağlama fonksiyonunun devamı gelmektedir.⁴² Bu bağlamda Türkiye, ittifakın kolektif güvenliğini düzenleyen 5. maddesine ciddi yönde vurgu yapılmasından yana olmuş, ittifakın yeni misyonları olarak ortaya konan ve 5. maddenin kapsamı dışındaki vurgulara çekinceyle yaklaşmıştır.⁴³ Türk yöneticileri, NATO'nun alan dışı misyonunun, özellikle kendisine büyük zarar veren PKK'nın terör eylemlerinin engellenmesi yönünde geliştirilmesinden yana tavır koyarak, bu durumu, NATO misyonunun öncelikli konusu haline getirmek için büyük çaba sarf etmektedir.⁴⁴

Diğer taraftan, Türkiye'deki NATO üslerinin NATO amaçları doğrultusunda kullanılması meselesi, son derece hassas bir konu haline gelmiştir.⁴⁵ Bu konuyu düzenleyen 1980 tarihli SEIA'ya göre, üslerin NATO amaçları doğrultusunda, NATO

³⁸ Graham E. Fuller, "Dünyada Türkiye'nin Artan Rolü", içinde Ian O. Lesser ve Graham E. Fuller (der.), *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e*, (Çev. Meral Gönenç), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s. 229.

³⁹ İsmail Cem, *Turkey In New Century*, Rustem Publishing, 2001, s. 73.

⁴⁰ Lesser, "Türkiye'nin Batı'yla Gelişen Güvenlik İlişkileri", ss.293,294.

⁴¹ "AB Olmazsa ABD Olur", *Akşam*, 2 Haziran 2007.

⁴² Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, s. 72.

⁴³ F. Stephen, Larrabe, "Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası: Yeni Boyutlar Yeni Güçlükler", içinde Z. Khalilzad. Ian O. Lesser ve F. Stephen Larrabe (der.), *Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Ankara: ASAM Yayını, 2001, s. 44.

⁴⁴ Lesser, "Türkiye'nin Batı'yla Gelişen Güvenlik İlişkileri", s. 285.

⁴⁵ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", içinde Oran Baskın (der.) *Türk Dış Politikası:(1919-1980)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 712.

alanında ve meşru müdafaa kapsamında kullanılabilceği belirtilmektedir.⁴⁶ Bu bağlamda Orta Doğu'daki operasyonlara askeri destek sağlanmasına yönelik, üslerin daha dolaysız kullanımı yönündeki Amerikan istekleri, Türkiye'de rahatsızlık uyandırmaktadır. Türkiye, NATO'nun bölgede aktif rol oynamasının bölgedeki Arap dünyası ile zaten hassas olan ilişkilerini daha da sıkıntıya sokabileceği endişesini taşımaktadır.⁴⁷

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türkiye, NATO'yu Batı bağlantısının ve ABD ile geliştirdiği stratejik ilişkinin temel aracı olarak görmektedir. Silahlı kuvvetlerinin hacmi ve kilit jeostratejik konumu nedeniyle, NATO içinde önemli roller oynayan Türkiye, güney kanatta özellikle Balkanlar ve Bosna'da istikrarın sağlanması açısından önemli görevler yerine getirmiştir.⁴⁸ Soğuk Savaş döneminde, NATO içinde yürütülen Türk-Amerikan askeri ilişkileri, 1991'de başlayan Huzur Operasyonu ile birlikte insani yardım programı çerçevesinde yürütülen aktif bir işbirliğine dönüşmüştür.⁴⁹ Yine bu dönemde Türkiye, BM Irak-Kuveyt Gözlem Grubunda (UNIIMIG) rol almış, BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu'na (UNIICOM) destek vermiş, Somali'de UNUSOM'un komutası altında görev yapmıştır. Ayrıca eski Yugoslavya toprakları üzerinde gerçekleştirilen uluslararası girişimler çerçevesinde KFOR ve SFOR emrine mekanize piyade birlikleri vermiştir.⁵⁰ Son olarak, 11 Eylül terör saldırılarından sonra, ABD'nin Körfez Savaşında olduğu gibi bu savaşta da güçlü ve güvenilir bir Müslüman ülkenin desteğine ihtiyaç duyması, Türkiye'yi tekrar ön plana çıkarmıştır.⁵¹ NATO Genel Sekreteri George Robertson, Ekim 2003'te yaptığı açıklamada, Türkiye'nin NATO'nun yeni misyonlarına yapmış olduğu katkılarının çok değerli olduğunu vurgulamış, bugünün çok daha karmaşık güvenlik yapısında, Türkiye'nin artık NATO'nun güney kanadında değil, ön cephesinde yer aldığını ve 21. yüzyılın tehditlerine karşı merkezi bir rol oynadığını belirtmiştir.⁵²

⁴⁶ Oran, Baskın, "ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası", *Birikim*, No:14, Nisan 2003, s. 24

⁴⁷ Lesser, "Köprü mü Engel mi", s. 149.

⁴⁸ Kay and Yaphe, "Türkiye'nin Dış İlişkileri", *SAREN Dış Basın Bülteni*, 1998, http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/enstitu/dısbülten_arsiv.htm.

⁴⁹ Kirişçi, "Türk-Amerikan İlişkileri", s. 78.

⁵⁰ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, ss. 68,69.

⁵¹ İsmail Biber, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerinin Dinamiği", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, No:373, Temmuz 2002, s. 59.

⁵² <http://www.ntvmsnbc.com/news/240579.asp>.

Sonuç olarak NATO üyeliği, Türk dış ve güvenlik politikasının temel dayanağı olmaya devam etmektedir. Türkiye, güvenliğini garanti etme noktasında en iyi seçeneğin NATO üyeliği olduğunu düşünmektedir. AGSK ile ilgili gelişmeler de Türkiye'nin bu düşüncesini pekiştirmektedir.⁵³ NATO üyeliği konusunda, Haziran 1997'de yapılan USIA'nın kamuoyu araştırması, Türk nüfusunun %70'inden daha fazlasının, Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklediğini ortaya koymuştur.⁵⁴ Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde, kriz ve istikrarsızlıkların devam ettiği bölgelerin merkezinde bulunan Türkiye'nin, tehdit algılamalarının çeşitlendiği ve güvenlik ihtiyacının daha fazla arttığı ortadadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin temel güvenlik endişelerine NATO'nun cevap verip vermeyeceğine yönelik kaygılarla, Avrupa savunmasına yönelik girişimlerin, Türkiye'yi güvenlik gibi önem verilen önemli bir konuda pasif hale getirebileceğine yönelik endişeler devam etmektedir. Günümüzde NATO' misyonunun, evrensel değerleri koruma yönünde dönüştüğü düşünülürse, bölgesel güvenlik endişeleri olan Türkiye'nin, bu kaygılarının ne derecede giderileceği konusu, Türkiye'nin NATO'ya olan inancı ve bağlılığını önemli derecede etkileyecektir.

(2) Stratejik Ortaklık Yaklaşımı:

Stratejik ortaklık kavramının temeli, Soğuk Savaş sonrası dönemde atılmış, özellikle 1990'larda daha sık kullanılarak, ABD'nin ana stratejisinin başlıca konusu haline gelmiştir. Bu terim, aynı ittifak içinde olmayan, ancak ortak kazançlar arayan, birbirine rakip büyük devletler arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla ortaya atılmıştır. Bu bağlamda stratejik ortaklık konusu, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD ile Sovyetler Birliği arasında, yeni dönemde Avrupa'da güvenliğin nasıl sağlanacağına ilişkin görüşmeler sırasında gündeme gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, tek süper güç olarak kalan ABD, uluslararası alandaki üstünlüğünü devam ettirmek, dünya politikasındaki etki alanını artırmak amacıyla stratejik ortaklığı araç olarak kullanmaya başlamıştır. Dolayısıyla stratejik ortaklık kavramının, güçlü devlet ya da devletler tarafından politik, ekonomik ya da askeri üstünlüğün, uluslararası sistem

⁵³ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, ss. 70,71.

⁵⁴ Kay and Yaphe, "Türkiye'nin Dış İlişkileri", *SAREN Dış Basın Bülteni*, 1998; http://www.harapak.tsk/sae/enstitu/enstitu/dısbülten_arşiv.htm.

içerisinde en üstün seviyeye çıkarılması amacıyla geliştirildiği anlaşılmaktadır.⁵⁵ Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin çıkarları ve savunma stratejisi global bir çerçeveye oturtulmuş, sistemin gerekleri diğer ülkeler tarafından da kabul edilmişti. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde tehdit algılamalarının değişmesi ve bölgesel menfaat alanlarının belirlenmesi, bu bölgelerde yeni stratejik ortakların oluşturulmasını gerektirmiştir.⁵⁶ Günümüzde ABD'nin standart ya da tek anlam ifade edecek biçimde bir stratejik ortaklıktan ziyade, her bölge veya bölge içinde seçilmiş değişik ülkelerle değişik anlamlar ifade edecek değişik ortaklıkları tercih ettiği söylenebilir.⁵⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde, sistemin ve tehdit algılamalarının değişmesi, Türk-Amerikan stratejik ilişkisini de etkilemiştir. Bu dönemin yeni tehditleri, Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ilişkinin devamını sağlamıştır. Değişen risk ve tehditler karşısında, iki ülke yakın müttefik olarak kriz yönetimi, kriz önleme, terörizmle mücadele ve kitle imha silahlarının engellenmesi hususunda ortak tavır sergilemiş, Balkanlarda ve Kuzey Irak'ta barış ve istikrarın sağlanması amacıyla ortak çaba ve işbirliğini sürdürmüşlerdir. Ortak tehditlere karşı ortaya konan bu işbirliği, “*geliştirilmiş ortaklık*” olarak da tanımlanmaya başlanmıştır. 1999 yılında karşılıklı üst düzey ziyaretler ve bu bağlamda ABD Başkanı Clinton'ın Türkiye ziyaretinde, her iki ülkenin Avrupa, Orta Asya ve Ortadoğu'ya kadar uzanan bölgede geniş çaplı örtüşen çıkarlarına vurgu yapılmış, ilişkiler, çok boyutlu ve çok yönlü stratejik işbirliği anlamına gelen “*stratejik ortaklık*” olarak tanımlanmıştır.⁵⁸

Stratejik ortaklık olarak telaffuz edilen bu ilişkiler konsepti, Avrupa, Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya'da çok yönlü ve katılımlı bir işbirliğine dayandırılmıştır.⁵⁹ ABD Savunma Bakanı Willam Cohen, Nisan 1998'de ABD ile Türkiye'nin, Irak'ın saldırganlığının engellenmesi, Ortadoğu'da istikrarın sağlanması, Türk ve Amerikan askerlerinin omuz omuza durdukları Balkanlarda istikrar için beraber çalışmalarını gibi sebeplerle güçlü bir stratejik ortaklık kurduklarını ifade etmiştir.⁶⁰ Kısacası 1990'lı yıllarda deklare edilen stratejik ortaklık kavramı, her iki ülkenin, hem Soğuk Savaş dönemi, hem de sonrasında gelişen olaylarla ilgili aynı politik duruşu sergilemeleri ve

⁵⁵ Sean Kay, “What Is a Strategic Partnership”, *Problems Of Post-Communism*, C. 47, No:3, Mayıs/Haziran 2000, ss.15,16.

⁵⁶ Biber, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde...” s. 59.

⁵⁷ Kay, “What Is a ...”, s. 16.

⁵⁸ Sait Yılmaz, “ABD İle Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, No:371, Ocak 2002, s. 74.

⁵⁹ Biber, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ...”, s. 56.

⁶⁰ Kay, “What Is a ...”, s.17.

aynı politik çıkar ve endişelere sahip olmaları nedeniyle birlikte çalışarak sorunların daha iyi üstesinden gelebileceklerini vurgulamak için kullanılmıştır.⁶¹

Diğer taraftan stratejik ortaklık kavramının ne maksatla kullanıldığı, içeriğinin ne olduğu gibi hususların ortaya konulması meselenin özüne ışık tutacaktır. Bu kavram, ilk olarak Özal ve Bush (Baba Bush) tarafından Camp David'te, ilişkilerin yeniden tanımlanması gereği üzerine ortaya konulmuştur. Camp David'te yapılan görüşme ve toplantı tutanaklarına göre Özal, Türkiye'nin ABD'yle böyle bir ilişkiye ihtiyacı olduğunu, siyasi, ticari, ekonomik ve güvenlik ile dış politikada fırsat alanlarının tanımlanması gerektiğini belirtmiştir.⁶² NATO sayesinde yüksek düzeyde kurumsallaşmış ittifak ilişkilerine sahip iki ülkenin stratejik ortaklar olarak nitelendirilmesi, ittifakın güçlendirilmesi, genişletilmesi ve uzun vadeli paylaşılan ilgi alanlarına vurgu yapılması amacına yönelik olmuştur.

Diğer taraftan stratejik ortaklığın ilk olarak kullanıldığı Camp David'te, bu ifade ile ilgili olarak günümüze de ışık tutacak en temel şey, stratejik ortaklığın siyasi, ticari, ekonomik ve güvenlik ile dış politikayı kavrayan çok boyutlu bir ilişki olmasıdır. Aynı şekilde stratejik ortaklıkta, tarafların eylemlerinde serbest olmasına rağmen mutlaka karşılıklı görüş alış verişinde bulunmaları ve birbirlerinin ana politikalarını incitecek davranışlardan kaçınmaları en temel esastır.⁶³ Aralarında stratejik ortaklık ilişkisi olan tarafların stratejik hedefleri, değerleri, tehdit algılamaları ve öncelikleri arasında asgari düzeyde benzerlikler olması gerekmektedir. Tarafların ulusal güçlerinin birbirinden farklı olması, bunu bir tarafın diğerine karşı baskı aracı olarak kullanmasını veya daha az danışmada bulunmasını gerektirmemektedir. Hatta taraflardan birini hayati derecede ilgilendiren konularda, diğerinin attığı bazı adımları engelleme veya veto etme yetkisi dahi olması gerektiği söylenebilir.⁶⁴ Stratejik ortakların hedefe ulaşmak için birlikte hareket etmeleri ve olumsuz sonuçlara da birlikte katlanmaları gerektiği gibi, kazanımları da birlikte paylaşmaları gerekmektedir.⁶⁵ Son olarak vurgulanması gereken

⁶¹ Mark Parris, "Turkey's Future Direction and US-Turkey Relation", Ekim 2003, <http://www.washingtoninstitute.org/templateCo7.php>.

⁶² Cüneyt Ülsever, "Camp David Ruhuna Göre(I): Stratejik Ortaklık Kavramı Nedir", *Hürriyet*, 13 Haziran 2003.

⁶³ Ülsever, "Camp David Ruhuna Göre(I): Stratejik Ortaklık Kavramı Nedir", *Hürriyet*, 13 Haziran 2003.

⁶⁴ S. Bahadır Koç, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-ı Siyaset", *Stratejik Analiz*, No:63, Temmuz 2005, s. 14.

⁶⁵ Mahir Kaynak, "Stratejik Ortaklık", *Star*, 13 Haziran 2005.

husus, stratejik ortaklıkta tarafların entelektüel seviyede birbirlerini eşit görüp sürekli görüş alış verişinde buldukları bir ilişki biçimini temsil ettiği'dir.⁶⁶

(3) İlişkilerin Stratejik Ortaklık Penceresinden Değerlendirilmesi:

Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya atılan stratejik ortaklık yaklaşımı, gerek güven bunalımı krizleri, gerekse farklı politik çıkar ve yaklaşımlarla tartışmalı hale gelmiştir. Her şeyden önce insan hakları ve Kıbrıs gibi meseleler yüzünden, silah ve askeri malzeme yönünden büyük oranda ABD'ye bağımlı olan Türkiye'ye, bu silahların transferi konusunda çıkarılan zorluklar ve bedeli ödenmiş savaş gemilerinin teslim edilmemesi gibi uygulamaların stratejik ortaklığa yakışmadığı ortadadır. Bu durum Türk yöneticilerinde "*deklare edilmemiş silah ambargosu*" olduğu yönünde izlenim oluşturmuştur.⁶⁷ Ayrıca ABD'nin Türkiye'ye yapacağı yardımı, Yunanistan'a yapacağı yardımlara ve Kıbrıs'la ilgili gelişmelere endekslemesi, 1915-1916'da yapıldığı iddia edilen "*Ermeni Soykırımına*" yönelik, Kongre nezdinde girişimlerde bulunulması Türklerdeki güvensizliği daha da artırmıştır.⁶⁸

Diğer taraftan, Körfez Savaşı sonrası Irak'la ilgili gelişmeler ve Türkiye'nin ciddi yönde tehdit algılamaları, Türk-Amerikan ilişkilerini de etkileyerek ilişkilerin özellikle Kuzey Irak merkezli bir kriz dönemine girmesine neden olmuştur. Özellikle, 11 Eylül sonrası ABD'nin Irak'a müdahalesi ve K.Irak'a yönelik politikası, ilişkilerdeki güvensizliği pekiştirmiştir. Her iki tarafın da, bölgeye yönelik "*kontrollü bir yüksek tansiyon*" politikası geliştirmesi, gerçekte ilişkilerin "*stratejik ortaklık*" düzeyinde olmadığı inancını güçlendirmiştir.⁶⁹ Türk-Amerikan ilişkilerinin özellikle Irak Savaşı sonrasında çok önemli bir kritik aşamaya geldiğine şüphe yoktur. İlişkilerin mevcut durumuyla ilgili olarak "*kriz*", "*sürüklenme*", "*yeniden tanımlama ihtiyacı*" gibi ifadeler de son zamanlarda daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Bu ifadelerin stratejik ortaklık kavramını zayıflatıp zayıflatmadığı veya iki ülke ilişkilerinde gerçekte stratejik ortaklığın olup olmadığı meselesi de tartışmaları beraberinde getirmektedir.⁷⁰ Özellikle Türk Başbakanının ABD gezisi sonrası iki ülke ilişkilerini stratejik ortaklık olarak

⁶⁶ Cüneyt Ülsever, "Camp David Ruhuna Göre (III): AKP'nin Stratejik derinlik yaklaşımı ne işe yarıyor", *Hürriyet*, 18 Haziran 2005.

⁶⁷ Sean Kay ve Judith Yaphe, "Türkiye'nin Dış İlişkileri", http://www.harapak.tsk/sae/enstitu/yayinlar/dıs_basin/mart1998.doc.

⁶⁸ Makovsky, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası", s. 324.

⁶⁹ Ümit Özdağ, "Kerkük Krizi ve Türkiye'nin Irak Politikası", *21.Yüzyıl*, No:1, Ocak-Mart 2007, s.13.

⁷⁰ Koç, "Türk- Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-ı Siyaset", s. 13.

tanımlaması, buna karşın ABD tarafının bu ifadeden özellikle kaçınarak “stratejik ilişki” ifadesini kullanması kafalardaki soru işaretlerini iyice artırmıştır.⁷¹

ABD'nin, Türkiye'den taleplerinin, TBMM tarafından reddedilmesiyle Türkiye'nin, cezalandırıldığına yönelik algılamalara yol açan uygulamalarının ve Türkiye'nin bölge politikasını ve PKK terör örgütü konusundaki hassasiyetlerini hafife alan yaklaşımının ilişkilerdeki stratejik ortaklığa uygun davranış olmadığı açıktır.⁷² Özellikle tezkere sonrası her iki ülke de, birbirlerini “güvenilmez” olarak değerlendirmeye başlamış, bölgeye yönelik politikalarını da “tehdit” olarak algılamaya başlamışlardır.⁷³ Amerikalı strateji uzmanı Larrabe yapmış olduğu tespitite, ABD'nin bölgeye bakışını ortaya koymaktadır. Larrabe, 2003 Irak Savaşı sonrası Irak'ta güçlü bir merkezi hükümetin kurulmasının çok zor olduğunun, Irak'ın parçalanması durumunda zaten bölgede var olan *de facto* devletin hayata geçeceğinin altını çizmiş, Türkiye'nin bu gerçeği kabul edilip, Irak'lı Kürtlerle bir an önce diyaloga geçmesi gerektiğini belirtmiştir.⁷⁴ Aynı şekilde ABD'nin, Türkiye'nin hassasiyet gösterdiği özellikle Telafer ve Süleymaniye'de Türkmenlere yönelik saldırılara göz yumması, Türk özel kuvvetleri üzerinden Türk ordusuna karşı, “stratejik nitelikli psikolojik operasyon” başlatmış olması, stratejik ortaklığa yakışmayan bir davranış olarak algılanmıştır.⁷⁵ Gerek geçmişteki ambargo uygulamasının, gerekse Irak işgali sonrası Türk askerlerinin başına çuval geçirilmesinin ve terörle mücadelesinde Türkiye'nin yalnız bırakılmasının stratejik ortaklıkla açıklanamayacağı aşikardır.⁷⁶

ABD'nin işgal sorumluluğunda olan bir bölgeden, terör faaliyetlerinin tekrar hız kazanmaya başlaması karşısında, Türkiye'ye destek vermekten kaçınması ve bu konuda somut adım atmaması, Türkiye tarafından çifte standart olarak algılanmaktadır. ABD'nin PKK'yı terör örgütü olarak ilan etmesine rağmen, meseleyi siyasi boyuta taşıma çabası, Türk tarafının beklentilerini karşılamamakla birlikte, bu haliyle Türkiye açısından ABD de sorunun önemli bir parçası haline gelmiş gibi gözükmektedir. Türk askerinin sınırda yığınak yaptığı bir zamanda iki Amerikan savaş uçağının hava sahasını

⁷¹ Mahir Kaynak, “Stratejik Ortaklık”, *Star*, 13 Haziran 2005.

⁷² Cemalettin Taşkiran ve Haydar Çakmak, “Kuzey Irak'ta Türk-ABD Politikaları ve PKK Terörü”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C. 11, No. 2, Ankara: ASAM Yayınları, ss. 79, 80.

⁷³ Özdağ, “Kerkük Krizi ve Türkiye'nin Irak Politikası”, s. 13.

⁷⁴ F. Stephen Larrabe, “Türkiye Orta Doğu'yu Yeniden Keşfediyor”,

Foreign Affairs, Temmuz-Aralık 2007,

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/disbasin/2007/07/05x07x07.htm>.

(10.07.2007).

⁷⁵ Ümit Özdağ, “Kerkük Krizi ve Türkiye'nin Irak Politikası”, *21. Yüzyıl*, No:1, Ocak-Mart 2007, s. 14.

⁷⁶ <http://www.ntvmsnbc.com/news328273.asp>.

ihlal etmesi ve bu konuda Türk Dışişleri tarafından ABD'ye verilen nota⁷⁷ ilişkilerdeki güven bunalımının en üst seviyeye geldiğini göstermektedir. Irak Savaşı sonrası yaşanan süreçte, ABD'nin Türkiye nezdinde düşen popülaritesi ve işgalci bir güç olarak dünya barışı için büyük tehlike taşıdığı yönündeki olumsuz imaj, iki ülke ilişkilerini stratejik ortaklıktan çıkarmaktadır.⁷⁸ Kuzey Irak'la ilgili olarak, Amerikalıların Türkiye'den ziyade Kürtleri dikkate alarak, özellikle Süleymaniye'de onların verdikleri bilgiler doğrultusunda hareket ederek Türk askerlerini bölgede suikastler düzenleyip istikrarsızlık yaratacağı bahanesiyle tutuklaması, stratejik ortaklıkla çelişen diğer bir gelişme olmuştur.⁷⁹ Kısacası, Türkiye ve ABD'nin bölgeye yönelik politik ve topraksal statüko üzerine kurulu yaklaşımın, 2003 Irak savaşından sonra ABD tarafından değiştirilmesi,⁸⁰ iki ülke ilişkilerini kopma noktasına getiren en temel meseledir. Stratejik ortaklık kavramı gereği, iki ülkenin temel hedeflerde ve politikalarda ters düşmemesi, karşılıklı uyum içinde birlikte davranış sergilemesi gerektiği düşünülürse, en temel meseleler olan Kıbrıs, Irak ve terörle mücadele konusunda bile birlikte hareket edilmemesi, ilişkilerde stratejik ortaklığın olmadığını göstermektedir.⁸¹

Diğer taraftan Amerikan tarafının da ilişkilere stratejik ortaklık penceresinden baktığını söylemek güçtür. Amerikan tarafının her politikada Türkiye'yi hazır güç gibi yanında görme alışkanlığı, ona karşı stratejik ortak olarak bakmadığını göstermektedir. Nitekim bu alışkanlık tezkere kriziyle hayal kırıklığına dönüşmüştür.⁸² ABD'nin Türkiye ile ilişkilerinin temelini “*jeopolitiğin kullanılması*” meselesi oluşturuyorken, Türkiye'nin Irak Savaşındaki tutumunun etkisinde kalan Amerikan tarafı, “*Irak Savaşında bile bize yardım etmeyen Türkiye'nin bizim için fazla stratejik önemi yoktur*” türünden yaklaşım sergilemeye başlamıştır.⁸³ Türk-Amerikan ilişkileri uzmanı Lesser, Alman Marshall Fonu'nun düzenlediği “*Türkiye-ABD İlişkilerini Yeniden Şekillendirmek*” konulu konferansta, iki ülke ilişkilerini tanımlarken sık sık “*stratejik ilişki*” kavramını kullanmış, bu ifadeyi de “*her iki ülkenin birbirleri için hayati önem*

⁷⁷ Sami Kohen, “Kötü Bir İlk”, *Milliyet*, 31 Mayıs 2007.

⁷⁸ Jon Gorvett, “US-Turkey Strategic Partnership Still Shaky After Bush-Erdoğan Meeting”, *Washington Report On Middle East Affairs*, C. 24, Ağustos 2005.

⁷⁹ Zeyno Baran, “US-Turkish Relations Strained Further”, <http://www.nixoncenter.org> (22.05.2006).

⁸⁰ Ian O. Lesser, “Turkey the United States and the Delusion of Geopolitics”, *Survival*, C.48, No:3, Sonbahar 2006, s. 9.

⁸¹ Murat Yetkin, “ABD İle Neyin Ortaklığı”, *Radikal*, 22 Ağustos 2006.

⁸² İdris Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, içinde İdris Bal, (der),

21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 170.

⁸³ Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”, s. 26.

taşıyan konularda birbirlerine yardımcı olması” olarak açıklamıştır.⁸⁴ Bu konuyla ilgili son olarak, ABD'nin bölgede müttefik olmamalarına karşın, Mısır'la daha yoğun ve kurumsallaşmış bir stratejik ortaklık ilişkisine girmesi ve İsrail'le en üst düzeydeki güvenlik işbirliği geliştirmesi, stratejik ortaklık kavramının sadece Türkiye'ye yönelik özel bir ilişki biçimi olmadığını, ABD'nin çıkarları gereği bölgede daha fazla ülkeyle stratejik ortaklık ilişkisine girebileceğini göstermektedir.⁸⁵

Türk-Amerikan ilişkilerinin mevcut niteliğinin de, stratejik ortaklık yaklaşımı ile çeliştiği söylenebilir. İki ülke ilişkilerinde, entelektüel açıdan eşitlik ilkesinin geçerli olmadığı, ilişkilerin genelde amacını, çerçevesini, gündemini ve temposunu neredeyse her zaman Washington yönetiminin belirlediği âşikardır.⁸⁶ ABD, ikili ilişkilere genelde küresel çıkarları açısından bakmakta, beklentilerini de bu küresel boyut çerçevesinde değerlendirmektedir. Uyum içinde olduğu müddetçe ilişkileri devam ettirmekte, ilişkilerin tıkanıp ya da yararlı olmaktan çıktığını düşündüğünde ilişkinin yoğunluğunu azaltabilmekte veya o ilişkiyi diğer bir güçle kurduğu ilişkiyle ikame etme yoluna gidebilmektedir.⁸⁷

İki ülke ilişkilerinde geçerli olan tek taraflı bağımlık, ilişkilerde gerçek anlamda stratejik ortaklığın olmadığını göstermektedir. Türk yöneticileri, Türkiye'nin çıkarlarının korunmasında, iç ve dış tehditlere karşı güvenliğin sağlanmasında ABD'nin desteğine bağımlı olduklarını çok iyi bilmektedirler. Özellikle Avrupa savunmasıyla ilgili düzenlemelerin içinde yer almayan Türkiye'nin, ABD'yle yakın işbirliği yapmak zorunda olması, savunma projeleri ve ordunun modernleşmesinde onun desteğini alması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.⁸⁸ Aynı şekilde, gelişmişlik ve zenginlik düzeyi birbirinden farklı ülkeler arasındaki stratejik ortaklık ilişkisinin zor olduğu, işbirliğinin yürütülmesi için zayıf tarafın, güçlünün isteklerini genelde kabul ettiği kabul edilen bir gerçektir.⁸⁹ Amerikan yönetimi, stratejik ortak kavramını Türkiye ile olan ilişkilerinde kullanarak, ilişkilerde aslında kendisinin riayet etmediği, ama nedense Türk tarafınca sorgusuz sualsiz kabul gören ve kendisinin de kabul görülmesini istediği konuların koordinatlarını çizmektedir. İlişkilerin genel seyrine bakıldığı zaman,

⁸⁴ Hasan Semiz, “Genişletilmiş Ortadoğu Kapsamında Türkiye-ABD İlişkileri ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri”, http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/enstitü/yayınlar/stratejik_boyut/aralık2006.doc.

⁸⁵ Kay, “What Is a ...”, s.17.

⁸⁶ Koç, “Türk- Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-ı Siyaset”, s.13.

⁸⁷ Faruk Loğoğlu, “Türkiye-ABD İlişkileri: Bugün, Yarın”, *Stratejik Analiz*, No:79, Kasım 2006, s. 38.

⁸⁸ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, ss. 170,171.

⁸⁹ Servet Cömert, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Boyutları”, *Jeopolitik*, No:6, Bahar 2003, s.40.

ABD'nin Türkiye'den istedikleri genelde, somut, ivedi, maliyetli, riskli ve geri dönülmesi zor hususları kapsarken, karşılığında verdiği daha belirsiz, sembolik, zamana yayılmış, kolaylıkla geri dönülebilir ve kendisi için fazla maliyeti olmayan konular olmaktadır. “Ortak düşünüyoruz” denilen konuların çoğunda maliyet ve risk üstlenen taraf genellikle Türk tarafı olmaktadır.⁹⁰ Kısacası, Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortaklık anlayışının tek taraflı işlediği, Türkiye'nin daha çok ABD stratejilerini uygulayan bir ülke durumunda kaldığı söylenebilir.⁹¹

Türk Dışişleri Bakanının 2006 yılı Temmuzunda ABD'ye yapmış olduğu ziyaret sırasında gündeme gelen, iki ülke ilişkilerinde geleceğe yönelik, demokrasi, insan hakları, serbest pazar ekonomisi gibi değerlerin önemine vurgu yapan ve kamuoyunda da stratejik ortaklık olarak gündeme getirilen “stratejik vizyon belgesi”, aslında iki ülke ilişkilerinin ortak paydasında ne kaldığı sorununu ortaya koyan bir belgedir.⁹² Stratejik vizyon belgesinde; kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi, Afganistan ve Balkanlarda olduğu gibi barışı koruma yönünde adımlar atılması ve başta Bakü-Ceyhan olmak üzere enerji hatlarının güvenliğinin sağlanması gibi konularda ortak hareket edileceği belirtilmiştir. İlişkilerde yeni sayfa açma çabasını temsil eden bu belge, iki ülke ilişkilerinin tahribat gördüğünün ve ilişkilerde stratejik ortaklığın olmadığının kabulünün bir belgesi olarak da görülebilir.⁹³

Kısacası, stratejik ortaklık teriminin iki ülke ilişkilerini açıklamadığı ve yaşanan süreçte stratejik ortaklığın başarılamadığı ortadadır.⁹⁴ Ankara, ABD'nin doğrudan alaka ya da global stratejik menfaat alanı içerisinde bulunmadığı sürece iki ülke arasında böyle bir ortaklığın kurulamayacağını farkındadır.⁹⁵ Gelecekte kurulabilecek stratejik ortaklıkla ilgili olarak, 1 Mart tezkeresinin boyutlarını aşan bir uyumsuzluk, tarafların birçok konuda anlaşmak için olayları benzer yaklaşımlarla değerlendirmeleri gereğini ortaya koymuştur.⁹⁶ Dolayısıyla iki taraf arasında geliştirilebilecek stratejik ortaklık, her iki tarafın da çıkarlarının örtüştüğü ve gözetildiği belli konularda olabilir. Aksi takdirde ABD'nin bölgede girişebileceği geniş çaplı savaşlarda Türkiye'nin tam

⁹⁰ Koç, “Türk- Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-ı Siyaset”, ss..13,14.

⁹¹ Elif Hatun Kılıçbeyli, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Avrasya Jeopolitiği”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri Özel*, C.11, No:2, 2005, s. 127.

⁹² <http://www.cnnturk.com/DÜNYA/haberdetay.asp> (08.08.2006).

⁹³ Uğur Ergan, “İşte Stratejik Vizyon Belgesi”, *Hürriyet*, 05 Temmuz 2006 ; Cengiz Çandar, “Türk-Amerikan İlişkilerinin Neresindeyiz”, *Bugün*, 05 Temmuz 2006.

⁹⁴ “Türkiye-Batı İlişkilerinin Geleceği”, *Rand*, http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/enstitü/yayınlar/dıs_basın/mart2001.doc.

⁹⁵ Turkish-American Relations Will Improve, *Milliyet ABD*, 21 Aralık 2000.

⁹⁶ Mahir Kaynak, “Stratejik Ortaklık”, *Star*, 13 Haziran 2005.

destek vermesi çok zor gözükmetedir. Bu tür durumlarda güvenlik boyutu kavramı ters orantılı olarak çalışmaya başlar ki bundan her zaman Türkiye zarar görebilir.⁹⁷ İlişkilerin savunma boyutundan diğer alanlara yayılması, özellikle ilişkilerin ekonomik boyutunun güçlendirilmesi ilişkilerin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.⁹⁸ Amerikalı strateji uzmanı Lesser iki ülke ilişkilerinin, ABD'nin stratejik yaklaşımının ve Türkiye'nin etrafındaki krizlerin bir ürünü olduğunu belirterek, ilişkilerdeki kültürel ve ekonomik boyutun eksikliğine dikkat çekmektedir. Lesser, bölge müdahalelerinde Türkiye'nin imkânlarının kullanılması yönündeki Amerikan taleplerinin iyice azaltılmasının ve ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesinin, gelecekte iki ülke ilişkilerini daha dengeli bir ortaklık seviyesine getireceğini vurgulamaktadır.⁹⁹

Görüldüğü gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni tehdit unsurlarına karşı ortak işbirliği geliştirilmesi mantığına dayalı stratejik ortaklık yaklaşımı, bölgesel farklı yaklaşım ve hassasiyetlerin daha belirgin hale gelmesiyle geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu bağlamda Irak konusu iki ülke ilişkilerini rayından çıkarmış, Türkiye'nin temel hassasiyetlerini ifade eden Kırmızı Çizgileri ortadan kaldırmaya yönelik Amerikan tutumu, stratejik ortaklığa büyük darbe vurmuştur. İlişkilerin niteliğinin sadece güvenlik eksenine oturtulduğu, ABD'nin bölge müdahalelerinde Türkiye'yi, kendisine kolaylık sağlayan ve imkânlarını kullandıran bir ülke olarak gördüğü müddetçe, ilişkilerin stratejik ortaklık çerçevesinden uzak kalacağı söylenebilir.

2. Türk-Amerikan İlişkilerinin Geleceği:

a. İlişkilerin Geleceğinde Sorun Olabilecek Temel Meseleler:

(1) Irak Konusu:

Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğinde sorun olabilecek en temel meselenin Irak bağlamında; Irak'ın toprak bütünlüğü, Kerkük'ün durumu ve Kuzey Irak kaynaklı PKK terör saldırıları olduğu söylenebilir. Ankara ile Washington yönetimi arasında Körfez savaşından bu yana, Kuzey Irak'ta oluşturulan Kürt bölgesine yönelik anlaşmazlık devam etmektedir.¹⁰⁰ ilişkilerdeki olumsuz havanın kısa dönemde düzelmesinin;

⁹⁷ Cömert, " Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Boyutları",s. 40.

⁹⁸ Uslu, " 1947'den Günümüze...", s.232.

⁹⁹ Ian O. Lesser, " Turkey the United States and the Delusion of Geopolitics", *Survival*, C. 48, No:3, Sonbahar 2006, s. 11.

¹⁰⁰ Özdağ, "Türkiye'nin Irak Politikasının Belirleyicileri", <http://www.harapak.tsk/kha/web/www/hts/makaleler.html> (29.03.06).

ABD'nin Kuzey Irak'ta PKK terör örgütüne karşı ciddi tavır koyup somut önlemler alması, bölgedeki Türkmen varlığını görmemezlikten gelme politikasından vazgeçip, onların peşmergeler tarafından ezilmesine engel olması ve bölgede bağımsız bir Kürt devleti oluşumuna karşı, bölge ülkelerine açık garanti vermesine bağlı olduğu söylenebilir.¹⁰¹ Türk Dışişleri Bakanı Gül, Şubat 2007 Washington ziyaretinde yaptığı açıklamada, Irak'ta mezhep savaşının yarattığı sıkıntılara, etnik çatışma boyutunun katılmamasının önemli olduğunu dile getirmiş, Irak'ın ulusal birliği ve kimliğini vurgulamanın önemine değinerek, Kerkük'te sıkıntı çıkması durumunda bunun tüm ülkeyi sarsacağı uyarısında bulunmuştur.¹⁰²

(2) Kıbrıs Konusu:

Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin adaya müdahale girişimi ve müdahalesiyle Türk dış politikasının en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. ABD'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı, hem Soğuk Savaş dönemindeki müttefik ilişkisiyle, hem de Soğuk Savaş sonrası gündeme getirilen stratejik ortaklık ilişkisiyle bağdaşır bir nitelikte olmamıştır. ABD'nin bu tutumunda, komünist etkisinin Akdeniz bölgesinde yayılmasından ziyade, burasının çevreleme stratejisinin bir halkası olmasını tercih etmesi yatmıştır.¹⁰³ ABD'nin bu yönlü bakışında takip etmiş olduğu dünya politikasının etkili olduğu söylenebilir.¹⁰⁴ 1963 olayları, Johnson Mektubu, Türkiye'nin 1974 yılındaki müdahalesi, Türk-Amerikan ilişkilerine ilk ciddi darbeyi vurmuş, 1947 tarihli Truman Doktrininin açtığı iyi ilişkiler dönemini tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur. NATO içinde müttefik iki ülkeden birinin diğerine karşı silah ambargosu uygulaması, tarihte eşine rastlanmayan bir gariplik örneği olmuştur.¹⁰⁵ 1974 müdahalesi sonrası ABD ambargosuyla ilgili olarak dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Kissinger, o günün şartlarında Washington'un yapabileceği en iyi şeyin Amerikan çıkarları ve NATO ittifakının bütünlüğünü korumak olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁶ ABD, 1983 yılında kurulan KKTC'yi bağımsız bir devlet olarak tanımadığı gibi, Kongre sürekli olarak, Türkiye'yi

¹⁰¹Taşkıran, “ Türkiye-ABD: Güven Bunalımından...”, s. 37.

¹⁰² <http://www.ntvmsnbc.com/news/399292.asp>.

¹⁰³ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, 2000, s. 154.

¹⁰⁴ Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985, s. 48.

¹⁰⁵ Armaoğlu, *20 Yüzyıl.Siyasi Tarihi*, ss. 789,809.

¹⁰⁶ M.James Wilkinson, “ Amerika, Türkiye ve Yunanistan: Üç Kişi Kalabalıktır” içinde (Der)Morton Bromowitz, *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayıncılık, 2001, s. 271.

adadan çekilmeye zorlamak için Türkiye'nin satın aldığı silahların teslimatını onaylamamış, Türkiye'ye yapılan yardımları askıya almıştır.¹⁰⁷

Kıbrıs'la ilgili sorun, 1990'lardan sonra değişerek AB platformuna taşınmıştır. Kıbrıs'ın AB'ye tam üyelik aşamasında son şans olarak ortaya konan, BM Genel Sekreterinin adıyla bilinen ve görüşmelerde birkaç defa revizyona uğrayan “*Annan Planı*” Nisan 2004 yılında referanduma sunulmuş, ABD ve AB'nin de destek verdiği bu plana Kıbrıslı Türkler %65 oranında evet demiştir.¹⁰⁸ Kıbrıs konusunda ABD ve AB tarafından tavize zorlanan Türk hükümeti, iç kamuoyu baskısına rağmen, çözümden yana tavır koymak amacıyla ve Kıbrıslı Türklerin ekonomik izolasyonlarının kaldırılacağı düşüncesiyle Annan Planına destek vermiştir. Fakat çok küçük bir siyasi zararla anlaşmayı reddeden Rum tarafı, AB'nin tam üyesi olarak şimdi Türk tarafından daha fazla taviz beklemektedir.¹⁰⁹ Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tüm adanın sahibi konumundaki GKRY'ye karşı hava ve deniz limanlarının açılması baskısıyla karşı karşıya kalmıştır.¹¹⁰ Haziran 2004 tarihinde AB Zirvesi Türkiye'den, Güney Kıbrıs dahil birliğe yeni katılan üyelerin de Ankara Anlaşmasına dahil edilerek limanların Rum bandıralı gemilerine açılması için baskıyı artırmıştır.¹¹¹

Gelinen son noktada Kıbrıs konusu, Türkiye-AB ilişkilerinde sorun olmaya adaydır. Zaten ABD yönetimi de, son dönemde Kıbrıs özel temsilciliğini kaldırarak sorunu bir nevi AB'ye havale etmiş gibi gözükmektedir.¹¹² Bazı Amerikalı milletvekillerinin Annan Planıyla çözümden yana tavır koyan KKTC'ye gelip görüşmelerde bulunması, olumlu bir adım olarak görülse de, bunun devamının gelmemesi halinde, tarih kitaplarında küçük bir dipnot olmaktan ileriye gitmeyen bir adım olarak görüleceği açıktır.¹¹³ Strateji uzmanı Lesser, Kuzey Kıbrıs'ın geleceği ve uluslararası topluma entegrasyonu konusunda ABD'nin artık anahtar bir rol oynamadığını, adanın geleceğinin AB'yle ve Türkiye'nin AB üyelik süreciyle yakından

¹⁰⁷ George S. Haris, “ABD-Türkiye İlişkileri”, içinde Makovsky Alan ve Sayarı Sabri (der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Yeni Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yay. 2002, s. 261.

¹⁰⁸ Emete Gözügüzelli,, “Annan Planı'na Evet'in Ardından Omuzdaki Yük”, 21. Yüzyıl, No:1, Ocak-Mart 2007, s. 61.

¹⁰⁹ Morton Abromowitz, “Kavşaktaki Türkiye”, *The Wall Street Journal*, 29 Haziran 2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>.

¹¹⁰ Gözügüzelli,, “Annan Planı'na ...”, s. 61.

¹¹¹ Ayhan Akdoğan, “Türkiye'nin AB Üyeliği Sürecinde Kıbrıs Meselesi”, <http://www.harapak.tsk/icerik/HAK%20DERGISI.doc>.

¹¹² Uslu, *Türk Dış Politikası: Yol Ayrımında...* s. 303.

¹¹³ Koç, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-ı Siyaset” s. 24.

ilgili olduğunu belirtmektedir.¹¹⁴ Sorunun sadece tek taraflı baskı politikasıyla çözülmeye çalışılması ve 1960'larda anlaşmalarla kurulmuş olan dengenin gözetilmemesi, Kıbrıs'la ilgili aktörler bakımından Yunanistan lehinde önemli bir değişme olması ve Türk-Yunan dengesinin çökerek Türkiye'nin kimsenin istemediği radikal adımlar atması ihtimali doğurabilir.¹¹⁵

(3) Ermeni Meselesi:

1984 Eylülünde, Amerikan Kongresi Dış İlişkiler Komitesince kabul edilen “24 Nisan” tarihinin, “soykırım anma günü” olarak kabul edilmesi, ilişkilere ipotek koyan en önemli gelişme olmuş, bundan sonra her yıl aynı dönemde, ilişkilerde yaşanacak gerginliklerin de habercisi olmuştur.¹¹⁶ Bu bağlamda, Amerikan Kongresinde kabul edilen soykırımı anma gününün, Haziran 1987'de Avrupa Parlamentosunda da kabul edilmesi manidardır.¹¹⁷ Ermeni karar tasarılarının ABD'de birçok eyalet meclisleri ve senatolarında da kabul edildiği, hatta bazı eyaletlerde soykırım konusunun ders kitaplarında yer aldığı görülmektedir. Zaten ABD Kongresinde çok güçlü pozisyonda bulunan Ermeni lobileri, eyaletler düzeyinde yeterince kabul edilen tasarıların artık Kongre düzeyine getirilebilecek olgunluğa eriştiğini düşünerek özellikle 2000'li yıllardan itibaren tasarıları, ABD Kongresine taşımaya başlamışlardır.¹¹⁸

ABD'nin Türkiye'ye yaklaşımı, genelde stratejik temelli olduğundan, Ermeni tasarılarının gündeme gelmesi de bu bakış açısından etkilenmektedir. ABD, Türkiye'ye daha fazla ihtiyacı olduğunu düşünüyor ve ilişkilerin bozulmasını istemiyorsa, Ermeni karar tasarılarını gündeme getirmemekte, buna karşılık ilişkilerdeki genel bozulma, diğer alanlar gibi Ermeni kartına da yansıyor, karar tasarıları hızla ortaya çıkıp onaylanma sürecine girmektedir. Kısacası bu mesele, ABD'nin zaman zaman Türkiye'ye karşı kullandığı bir koz niteliğine bürünmüş durumdadır.¹¹⁹ Özellikle Mart 2003 tezkere krizinden sonra ilişkilerin bozulma havasına girdiği bir aşamada Amerikan yönetimi, İncirlik üssünün daha geniş kullanımı, Türkiye-Ermenistan sınırının açılması hususunda Türkiye'ye baskıda bulunarak 24 Nisan öncesinde ABD'nin elinin güçlendirilmesi

¹¹⁴ Ian O. Lesser, “Turkey the United States and the Delusion of Geopolitics”, *Survival*, C.48, No:3, Ekim 2006, s.8.

¹¹⁵ Uslu, *Türk Dış Politikası: Yol Ayırımında...* ss. 330,331.

¹¹⁶ Sedat Laçiner, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C. 11 No.2, Ankara: ASAM Yayını, 2005, s. 96.

¹¹⁷ Uzgel, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, s. 63.

¹¹⁸ Uzgel, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, ss. 298,299.

¹¹⁹ Laçiner, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü”, ss. 94, 96.

gerektiğini belirterek “istediklerimizi yapmazsanız Ermeni tasarısı geçer” şantajını açık bir şekilde kullanmıştır.¹²⁰

Genel olarak, Ermeni iddiaları ilişkilerdeki pozitif enerjiyi boşa çıkartan ve neticede tarafların hiç birisine olumlu katkısı olmayan bir sorun olduğu söylenebilir.¹²¹ Ermeni iddialarını kabul eden kimi ülkelere karşı, Türkiye tarafından uygulanan boykot ve ihale iptalleri yüklü derecede tazminatın ödenmesine neden olmuş, ancak bu meselenin önüne geçilememiştir.¹²² Meselenin sürekli olarak Kongre gündemine getirilmesi, Türk-Amerikan ilişkilerini her geçen gün erezyona uğratan bir faktör haline dönüşmüş, Kongre gündemine ilk geldiği 1984 yılından itibaren, adeta bir Türk düşmanlığı fobisi oluşturulmaya başlanmıştır.¹²³ Her ne kadar ABD'li yetkililer Türkiye'nin tepkisini azaltmak için karar tasarılarının bağlayıcı nitelikte olmadığını, ABD dış politikasının amacıyla örtüşmediğini ve savunma-güvenlik alanlarındaki ilişkilere etki etmeyeceğini belirtmiş olsalar da, bu karar tasarılarının Kongre gündemine sürekli olarak gelmesi dahi¹²⁴ stratejik ortaklık söylemlerini çürüten bir nitelik kazanmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin bunalımlı olduğu dönemlerde, her zaman karar tasarılarının geçebileceği ve Ermeni faktörünün Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde Demokles'in kılıcı gibi durup ciddi tehditler oluşturmaya devam edeceği görülmektedir.¹²⁵ Türk dışişleri bakanı Abdullah Gül, Washington ziyaretinde yaptığı açıklamada, Türkiye ile geleceğe yönelik büyük gündemi olduğu bilinen ABD'nin, bu meseleyi gündeme getirmesinin iki ülke ilişkilerini esir aldığı, böyle bir tasarının geçmesi halinde, iki ülkenin yıllardan beri gösterdiği işbirliği ve omuz omuza mücadelenin bir anlamının kalmayacağını belirtmiştir.¹²⁶

b. İlişkilerin Geleceğine Yön Verebilecek Temel Konular:

(1) Büyük Orta Doğu Projesi:

Türk-Amerikan ilişkilerinin Irak savaşıyla kopuş sürecine girip stratejik ortaklıkla bağdaşmaması, ilişkilerin gelecek dönemde tamamen kesileceği anlamı taşımamaktadır. Bu bağlamda ilişkilerin geleceğine yön verebilecek ortak bazı konuların olduğu

¹²⁰ Uzgel, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, ss. 62,63,64.

¹²¹ Loğoğlu, “Türkiye-ABD İlişkileri...”, s.42.

¹²² Baskın Oran, “Dönemin Bilançosu”, içinde Oran Baskın (der.), *Türk Dış Politikası(1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayıncılık s. 234.

¹²³ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara: Türkiye İş Bank.KültürYay,1992,s.300.

¹²⁴ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 273.

¹²⁵ Loğoğlu, “Türkiye-ABD İlişkileri...”, s.42.

¹²⁶ <http://www.ntvmsnbc.com/news/399.292.asp>.

gündeme getirilmektedir. Son zamanlarda sık sık gündeme getirilen “*Büyük Orta Doğu Projesi*” (BOP), bu bağlamda sık sık tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye başta olmak üzere, Irak, İran, Kuzey Afrika, Suriye, İsrail, Ürdün, Lübnan ve Arap yarımadasını da içine alan bu bölgeye 1990’lardan sonra Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Kafkasya ülkeleri de dâhil edilmiştir. Büyük Orta Doğu Projesi (BOP), 2003’te ABD tarafından tekrar siyasi ortama taşınmış, Haziran 2004’te ABD’nin Georgia bölgesinde Sea Island’da yapılan G-8 zirvesinde en son halini alarak “*Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika*” şeklinde kapsamı genişletilmiştir.¹²⁷

ABD’nin bu bölgeye yönelik projesi, Kasım 2003’te Başkan Bush’un “*Forward Strategy of Freedom*” planıyla, yine aynı dönemde ABD’nin Yakındoğu bölge sorumlusu William Burns’un Atlantik ittifakı ülkelerinin Büyük Ortadoğu’da çözmesi gereken problemlere vurgu yapmasıyla uluslararası kamuoyunun gündemine oturmuştur. Burns, bu problemleri; öncelikle Irak olmak üzere tüm bölgede istikrar ve refahın sağlanması, Arap-İsrail çatışmalarının durdurulması, terörist ve teröre destek veren ülkelerle mücadele edilmesi ile bölgede siyasal ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi olarak saymıştır.¹²⁸ Başkan Bush, GOP’u (BOP) şu ifadelerle ABD’nin tarihsel misyonu olarak sunmuştur: “*Birleşik Devletler Orta Doğu’nun özgürlüğü için yeni bir politika ve strateji oluşturmuştur. Bu strateji, geçmişte gösterdiğimiz azim, enerji ve idealizmin aynısını gerektirmektedir. Avrupa, Asya ve dünyanın tüm bölgelerinde olduğu gibi özgürlüğün ilerleyişi barışa öncülük edecektir*”¹²⁹ Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, bölgenin terör üreten bir merkez halinden çıkartılıp demokratikleşmesi, bölgede siyasal özgürlüklerin geliştirilmesi ve sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi ve bu bağlamda bölge ülkelerinin mevcut rejimlerinin iyileştirilmesi ABD açısından önem verilen konular olmuştur.¹³⁰

NATO üyesi, aynı zamanda AB üyelik sürecinde ilerleyen ve bölgede İsrail ile ilişkileri olan ve halkının çoğunluğu Müslüman bir Türkiye’nin, bölgede güçlü bir askeri güce sahip olması, Türkiye’yi bu projede ön plana çıkarmaktadır.¹³¹ Özellikle 11 Eylül saldırılarını düzenleyenlerin Müslüman kimlikleri ve El-Kaide gibi terör örgütü ile

¹²⁷ Semih Yalçın, “Şark Meselesinden Büyük Orta Doğu Projesine”, 2023, No:51, Temmuz 2005, ss.52,53.

¹²⁸ Erkin Ekrem, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Çin”, *Stratejik Analiz*, No:48, Nisan 2004, s. 11.

¹²⁹ “Fact Sheet: Broader Middle East and North Afrika Initiative”, *US Department of State*, <http://www.state.gov/e/eb/rls/fs/c11041.htm>.

¹³⁰ Kuloğlu ve Konur, “ABD’nin Irak’a Müdahalesinin...”, s. 37.

¹³¹ Armağan Kuloğlu ve F.Elif Salkaya, “Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, No:48, Nisan 2004, s. 30.

bağlantılarının saptanmış olması nedeniyle radikal İslam'ın bir tehdit olarak kabul edildiği bir ortamda, Türkiye'nin konumu, ABD ve Avrupa için büyük önem taşımaktadır.¹³² Amerikan yönetimi Türkiye'yi, İslam dünyası için demokrasi, laiklik, ve piyasa ekonomisi alanında örnek bir model, Batı ile ilişkilerinde de, İslam dünyasının önemli bir temsilcisi olarak görmek istemektedir. ABD Başkanlarından Clinton'a göre Türkiye, Avrupa ve Müslüman dünyası arasındaki barış ve uyumu sağlayabilecek tek ülkedir.¹³³ Bu doğrultuda, ABD Başkanı Bush ve Türkiye Başbakanı Erdoğan, Ocak 2004'te yaptıkları görüşmede bu projeye ilgili olarak fikir birliğinde olduklarını ifade etmişler, Bush'un projeye ilgili olarak destek talebine, Türk Başbakanı onay vermiş, hatta projeye ilgili olarak bazı önerilerde bulunmuştur.¹³⁴

Ancak, BOP'un başarı şansı tartışmalı gözükmektedir. Her şeyden önce bu projede, Türkiye'nin Müslüman ülke modeli olarak sunulması veya Türkiye'nin "*İlmli İslam*" ı temsil ettiğinin belirtilmesi, Türk kamuoyunda itirazlara neden olmaktadır. Evvelden beri Türk yönetici kesimi ve eliti, Türkiye'nin demokratik ve laik değerlerinin, onun Batı'ya açık olan yüzünü temsil ettiğini ısrarla vurgulamışlardır. Özellikle askeri kesim, bu konuda hassas olduğunu göstermiş, BOP'un kamuoyunda tartışıldığı bir dönemde, Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök yaptığı konuşmada, Türk nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olmasına karşın, Türkiye'nin laik yapısının demokrasininin gelişmesinde ana itici güç olduğunu vurgulamıştır.¹³⁵ İslam ve demokrasinin birlikteliği açısından örnek gösterilen Türkiye'nin, demokrasiyi kolaylaştıran yapısal özellikleriyle Orta Doğu'dan ayrıldığı bir gerçektir. Bu özelliklerin en temelinde, 1928'den beri uygulanan laik yapısının olduğu düşünülürse, BOP'a yönelik olarak ortaya konulan Türkiye'nin İslami model olma durumu, kısa vadede gerçekleşecek gibi görülmemektedir.¹³⁶

Son olarak laik, demokratik devlet yapısı ve bu yolda yapmış olduğu reformlarla AB ile bütünleşmeye çalışan Türkiye'ye bu proje kapsamında ABD tarafından biçilen dini referanslı rolün, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesine de katkı sağlamayacağı açıktır.¹³⁷ Buna paralel olarak Kasım 2003'te İstanbul'da gerçekleştirilen bombalama

¹³² Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri", ss. 154, 158.

¹³³ Makovsky, "Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası", s. 382.

¹³⁴ Erol Bilbilik, "Geniş Orta Doğu Stratejisi ve Türkiye, *Türk harp-iş*, No:209, Ağustos 2004, s. 26.

¹³⁵ Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün Harp Akademilerinde Yaptığı Konuşma, 20 Nisan 2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹³⁶ Çetin Güney, "Büyük Orta Doğu Çerçevesinde İslam ve Demokrasi, *Avrasya Dosyası* C.11, No:3, s.11

¹³⁷ Süleyman Seydi, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, *Türk Harb-İş*, No:209, Ağustos 2004, s. 19.

olaylarının getirmiş olduğu ciddi iç güvenlik sorunları ve küresel terörle mücadelede ABD'nin yanında olmanın AB kanadında oluşturabileceği olumsuz imaj, Türkiye'nin projeye katkısını zorlaştırmaktadır.¹³⁸ Kasım 2004'te İstanbul'da yapılan “Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi” ile ilgili sempozyumda bu projenin uygulanabilir bir proje olmadığı, ABD'nin Irak'a girmek için ileri sürdüğü gerekçelerin boş olmasının ABD'ye yönelik güveni sarstığı ve asıl amacın bölgenin enerji kaynaklarının kontrol altına alınarak bölgede yükselen bir güç haline gelen Rusya ve Çin'in kontrol altına alınması olduğu vurgulanmıştır.¹³⁹

(2) Türkiye'nin AB Üyeliği:

Türk-Amerikan ilişkilerine yön verebilecek temel konulardan birisi de Türkiye'nin AB'ye üyelik meselesidir. 1963 Ankara Anlaşmasıyla başlayan ve çok sarsıntılı bir geçmişini olan Türkiye'nin AB üyelik süreci, Türkiye tarafından Batılılaşma, modernleşme ve Atatürk devrimlerini tamamlamanın önemli bir parçası¹⁴⁰ ve NATO'yla olan ilişkilerin bir tamamlayıcısı olarak görülmektedir.¹⁴¹ Bu konuda Türkiye ile aynı bakış açısını sergileyen Amerikan yönetimi, Türkiye'nin AB üyeliğine stratejik pencereden bakmakta, AB üyeliğinin Türkiye'yi çok daha istikrarlı yapıya kavuşturacağına, ekonomi ve demokrasisini de bu yapı içinde geliştireceğine inanmaktadır.¹⁴² ABD, Batı ile bütünleşmenin garanti altına alınması için, Türkiye'nin Avrupa kurumlarına iyice bağlanması gerektiğini savunmaktadır.¹⁴³ ABD, Türkiye'nin demokratikleşmesi ve Batılı değerlerini benimsemesinin AB'nin dışında bırakılmadan gerçekleştirilmesinden yana olmuş, gelecekte Yakın Doğu'nun en önemli ülkesi olarak gördüğü Türkiye'nin sorunlarının çözümünün AB'nin kurumsal yapısı içinde gerçekleştirilmesini savunmuştur. Strateji uzmanı Brzezinski de Türkiye'nin AB üyeliğinin, ABD'nin Türkiye, Avrupa ve Orta Doğu'da ağırlığını artıracığını düşünmektedir.¹⁴⁴ Kısacası, Washington yönetimi, Türkiye'nin AB üyeliğinin en sadık savunucularından biri olmuş, Türkiye'ye üyelik sürecinde tarih verilmesi hususunda da

¹³⁸ İhsan Dağı, “Washington'dan Notlar”, *Radikal*, 22 Ocak 2002.

¹³⁹ Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi Sempozyumu Sonuç Bildirgesi için bkz. <http://www.iksv.org/detay.asp?id=34>.

¹⁴⁰ Finn, “Turkey's Crisis...”, http://www.ciaonet.org/pbei/winep/policy_2002-639.htm.

¹⁴¹ Larrabe, “Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası”, s. 42.

¹⁴² Kirişçi, “Türk-Amerikan İlişkileri...”, s. 75.

¹⁴³ Larrabe ve Lesser, “Türk Dış Politikası...”, ss. 222, 223.

¹⁴⁴ Vassilis K. Fouskas, *Balkanlar Ortadoğu Kafkasya: Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, İstanbul, Aykırı Yayınları, 2004, s. 121.

lobi faaliyetleri yapmıştır.¹⁴⁵ Marc Grossman'ın AB'nin genişlemeden sorumlu üyesi Verheugen'le görüşüp Türkiye'ye destek talebinde bulunması bu durumu ortaya koymaktadır.¹⁴⁶ Türkiye ve ABD, AGSK konusunda da, aynı fikri paylaşmışlar, özellikle Clinton ve Bush yönetimi, AB'nin savunma sisteminde NATO üyelerine ayrımcılık yapılmamasını istemişlerdir. Türkiye'nin AGSK karar mekanizmasında tam söz sahibi olmasını isteyen Washington yönetiminin,¹⁴⁷ yanı sıra, Kongre de Türkiye'yi destekleyici tutum içinde olmuş, Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Jesse Helms ve yedi senatörün imzasını taşıyan tasarıda, Türkiye'nin AGSK'ya tam katılımı desteklenerek, NATO'nun Avrupa savunmasında ikinci plana atılma girişimleri eleştirilmiştir.¹⁴⁸

Ancak, Türkiye ile bütün ilişkilerini stratejik temele oturtan Amerikan yönetiminin AB üyelik konusunu da aynı perspektiften değerlendirmesi, hem tartışmalara neden olmuş, hem de ABD'nin bu konuda Türkiye'yi gerçek manada destekleyip desteklemediği sorununa götürmüştür. Washington'un AB'ye Türkiye lehine baskı yapması, AB tarafında olumlu katkı yapmaktan çok Türk tribünlerine karşı oynanan bir oyun olarak algılanmış ve Ankara nezdinde prestij ve siyasi sermaye kazanma girişimleri olarak görülmüştür. Avrupalılar, Washington'un Türkiye ısrarının arkasında, AB içine sokulmak istenen bir “*truva atı*” ve AB'yi sulandırma çabası olarak görme eğiliminde olduklarından, ABD'nin Türkiye'nin üyeliği konusundaki desteği ve baskısına tepkiyle yaklaşmışlardır.¹⁴⁹

Diğer taraftan ABD'nin; Türkiye'nin AB ile bütünleşip Avrupa perspektifi kazanmasını ve AB'nin “*Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına*” bağlanmasını, kendi çıkarlarına aykırı görme ihtimali vardır. Ticari yönden silah piyasasının tamamen AB'ye kaptırılabilceğini düşünen ABD, AB üyesi Türkiye'nin, kendi bölge politikalarına daha açık muhalefet edebileceğini¹⁵⁰ ve bu durumun Amerikan çıkarlarına zarar verebileceğini düşünerek, Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki söylemsel desteğini somut ikna çabalarına dönüştürmüyor olabilir. Amerikalı strateji uzmanı Lesser bu konuda, gelecekte daha sıkı kurulacak Türkiye-AB ilişkisinin ve Türkiye'nin

¹⁴⁵ Jon Gorvett, “It's Strategic Relationship With U.S. in Jeopardy, Turkey in Weaker Position Than Ever”, *Washington Report on Middle East Affairs*, C.22, Temmuz 2003, s. 32.

¹⁴⁶ Finn, “Turkey's Crisis...”, http://www.ciaonet.org/pbei/winep/policy_2002-639.htm.

¹⁴⁷ Larrabe ve Lesser, “Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde”, s. 217.

¹⁴⁸ <http://www.radikal.com.tr/1999/11/13/dis/05abd.html>.

¹⁴⁹ S. Bahadır Koç, “11 Eylül'den den Sonra Türk-Amerikan İlişkileri: Eski Dostlar mı? Eskimeyen Dostlar mı?” <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (06.05.2006).

¹⁵⁰ Makovsky, “ABD'nin Türkiye Politikası”, s. 367.

edineceği Avrupa perspektifinin, Washington'un İran, Irak ve Orta Doğu'ya yönelik bölgesel politikalarını sıkıntıya sokabileceğini belirterek, Türk- Amerikan stratejik ortaklık yaklaşımının devamına vurgu yapmaktadır.¹⁵¹

Ancak, Amerikan yönetiminin bu konudaki desteğini açık, net ve somut bir şekilde ortaya koyması ve bunda da ısrarcı olması, ilişkilerin geleceği açısından önemli görülmektedir. Türkiye'nin gerek AB üyeliği, gerekse AGSK'deki rolü hususunda, Avrupalıları ikna edebilecek en önemli aktör, ABD olarak görülmektedir. Amerikan yönetiminin bu konudaki desteğini, ikna çabalarına dönüştürmeden sadece Türkiye'nin, Orta Doğu ve Orta Asya çerçevesindeki konumu üzerinde yoğunlaşmaya devam etmesi, hem Türkiye'nin beklentilerini karşılamaktan uzak kalacak, hem de bölgede çıkabilecek krizlerde Türkiye'nin yardımını elde etmede, sorunlara neden olabilecektir.¹⁵² Bundan dolayı ABD'nin, Türkiye'nin AB üyeliğini gerçekten desteklediğini ortaya koymak ve bu konuda Türkiye'nin güvenini kazanmak için her iki taraf arasında oynadığı arabuluculuk rolünü ısrarla devam ettirmesi önemli görülmektedir. AB üyeliğinin, Türkiye'nin Batı yönelimini daha da kuvvetlendirdiği düşünülürse, bu durumun ABD politikalarına ve ileride kurulacak ortaklık ilişkilerine ters düşmeyeceği açıktır.

(3) Türk-İsrail İlişkileri:

Türk-İsrail ilişkilerini önemli kılan en temel unsur, ilişkilerin aslında Türk-Amerikan ilişkilerini de dolaylı yönden etkileyen bir özelliğe sahip olmasıdır. Türk yöneticiler, ilişkilerin Amerikan unsurunu sürekli göz önünde bulundurmakta, ilişkileri Washington ve özellikle Kongre nezdindeki Türkiye'nin imajını ve politik durumunu etkileyecek bir araç olarak görmektedirler.¹⁵³ Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin temelinde, Orta Doğu'dan ziyade Batı'ya dönük bir hedefin olduğu, özellikle, Amerikan Kongresinde Türkiye'ye eleştiriler yöneltilmesi, kötü insan hakları sicili nedeniyle yardım seviyelerinin sınırlandırılması ve silah alımında sorunlar çıkartılması karşısında, Kongre'deki İsrail yanlısı lobinin desteğini kazanmanın, Türkiye için önemli bir konu olduğu söylenebilir.¹⁵⁴ Aynı şekilde güçlü İsrail lobisi, Yunanistan'la sorunlar ve Kıbrıs

¹⁵¹ Ian O. Lesser, "Turkey the United States and the Delusion of Geopolitics", *Survival*, C. 48, No:3, Sonbahar 2006, s. 5.

¹⁵² Lesser, *Bridge or Barrier*, s. 39.

¹⁵³ Larrabe, "Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde", s. 224.

¹⁵⁴ Dietrich Jung ve Wolfongo Picolli, *Yol Ayırımında Türkiye*, (çev. Berna Kurt), Ankara: Kitap Yayınevi, 2004, ss. 193,197.

meselesi de dâhil olmak üzere birçok sorunda Türkiye lehinde karar alınmasını sağlayabilecek bir konuma sahiptir.¹⁵⁵ Genel olarak belirtmek gerekirse, İsrail'le ilişkileri geliştirmek, Türkiye'nin, hem bölgesel konumunu güçlendirip, Suriye, İran gibi diğer bölgesel güçlerin etkinliğini azaltırken, aynı zamanda, ABD ve Batı'ya karşı özellikle silah teminindeki bağımlılığını ortadan kaldırarak, savunma kaynaklarının çeşitlenmesini sağlayan bir niteliğe sahiptir.¹⁵⁶

Washington cephesinden bakıldığında, Türk-İsrail ilişkilerinin gelişmesi, ABD tarafından desteklenen, Amerikanın bölge politikalarına olumlu katkı sağlayan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Amerikan yönetimi, Orta Doğu'daki iki demokrasi arasındaki işbirliği girişimlerini memnuniyetle karşılamaktadır.¹⁵⁷ Ocak 1998'de ABD'nin, Türkiye-İsrail Ortak Deniz Tatbikatına katılması, Ankara ile Tel-Aviv arasında yıllık yapılan stratejik toplantılara üçüncü taraf olarak katılması, Türk-İsrail ilişkilerine olan ABD desteğini ortaya koymaktadır.¹⁵⁸ İsrail'le gittikçe güçlenen yakın ilişkileri nedeniyle Amerikalı karar vericilerinin gözünde Türkiye'nin değeri artarak devam etmiştir. Washington'a göre, Türk-İsrail ilişkileri, problemden çok fırsatlar sunacak, İsrail'in diğer bölge devletleriyle ikili ilişkiler geliştirmesinde model olacak, bu durum aynı zamanda Suriye ve İran gibi devletlerin politikalarında baskı kaynağı olacak ve Orta Doğu bölgesinin güvenliği için potansiyel bir nüve oluşturacaktır.¹⁵⁹ ABD, potansiyel nükleer güç olarak nitelendirdiği, İran'ın etkinliğini, Türk-İsrail işbirliği ile dengelemek istemekte, bu şekilde Orta Doğu'da askeri üstünlük sağlayan Türkiye, ABD'nin bölgeye yönelik stratejilerinde önemli bir rol üslenmiş olmaktadır.¹⁶⁰ Amerikalılara göre bu işbirliği her iki ülkenin de bölgedeki güvenliğini artırma potansiyeli taşımakta, aynı zamanda, uluslararası terörizmle mücadelede ABD'nin elini güçlendirmektedir.¹⁶¹

Türk-Amerikan ilişkilerinin 2003 Irak Savaşı sonrası gerilmesiyle Türk-İsrail ilişkileri de buna paralel olarak belirsiz bir döneme girmiştir. Irak Savaşı sonrasında

¹⁵⁵ Alain Gresh, "Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on The Middle East", *The Middle East Journal*, C. 52, No:2, Kış 1998, s. 191.

¹⁵⁶ Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 355.

¹⁵⁷ Türel Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, Ankara: İmaj Yayınları, 2001, s. 74.

¹⁵⁸ Metehan Demir, "Multi-Containment Politikaları Tepki İttifakı", *Avrasya Dosyası: İsrail Özel*, C.1, S.1, 1999, s. 195.

¹⁵⁹ Makovsky, "Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası", ss. 329, 349

¹⁶⁰ Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, s. 60.

¹⁶¹ Ian O. Lesser, "Değişmekte Olan Bir Türkiye'de Batı'nın Çıkarları", içinde Z. Khalilzad, Ian O. Lesser ve F. Stephen Larrabe, *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, (çev.) Işık Kuşçu, Ankara: ASAM Yayını, 2001, s. 69

Irak'ta toprak bütünlüğü ve güçlü bir merkezi hükümetin kurulmasını savunan Türkiye'nin aksine İsrail'in, kendisine sorun yaratmayacak ve iç işlerine müdahale edebilecek kadar zayıf bir Irak'ı tercih ettiği, bu bağlamda Kuzey Irak'taki Kürt oluşumunu da desteklediği yönünde iddialar ortaya atılmıştır.¹⁶² Bölge ülkelerinin özellikle Türkiye'nin tepkisini çekmemek için, Irak'la ilgili politikalarını ABD üzerinden yürütmeye özen gösteren İsrail'in, kendisi tarafından kontrol edilebilen ve kendisine düşman olmayan yeniden yapılandırılmış bir Irak'tan yana olduğu iddia edilmektedir.¹⁶³ İsrail'in bu politikası, aynı zamanda güçlü bir Kürt bölgesi anlamına gelmektedir.¹⁶⁴ İsrail'in bölgedeki Kürt unsurlarla yakın temasa geçtiği, hatta onları eğittiği yönündeki iddiaları Kürtlerin reddetmesine karşın, İsrail'in bu konuda sessiz kalması, Türkiye'nin şüphelerini daha da artırmıştır.¹⁶⁵ Öte yandan, İsrail'in birçok istihbarat ve askeri görevlisinin, Suriye ve İran'ın Kürt bölgelerine yapılabilecek bir operasyonda yer alacak yaklaşık 50 bin Kürt peşmergeyi eğittiği yönündeki iddialar, Türk tarafında rahatsızlık uyandırmıştır.¹⁶⁶ Türk-İsrail ilişkileri, İsrail-Filistin geriliminin yansımalarından da etkilenerek, Türkiye'den İsrail'e yönelik sert açıklamalara neden olmuş, Türk Başbakanının İsrail'i devlet terörü uygulamakla suçlaması ilişkileri iyice germiştir.¹⁶⁷ Ancak, Türkiye Başbakanının Mayıs 2005 tarihindeki İsrail ziyareti gerginliğin düzeltilmesi yönündeki adımlar olarak algılanmış, gezide askeri projeler kapsamında M-60 Tanklarıyla F-4 ve F-5 savaş uçaklarının modernizasyonu konusunda görüşmeler yapılmıştır.¹⁶⁸ Türk Başbakanının İran'ın nükleer silah elde etme çabası, terörizmle mücadelede ortaklık ve antisemitizm konusundaki açıklamaları İsrail tarafında memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁶⁹

Neticede Türk tarafı İsrail ile ilişkilerin, Türk dış politikasının en önemli unsurlarından biri olduğunu ve bu ilişkilerin dolaylı olarak ABD'yle ilişkileri etkileyebileceğini bilmektedir. Türk yöneticileri, İsrail'le ilişkilerin hem ABD ile bağları güçlendirdiğini, hem de silah temini konusunda Batı'ya olan bağımlılığın

¹⁶² Serhat Erkmen "Türk-İsrail İlişkilerinde Yeni Bir Dönem mi, *Stratejik Analiz*, No:62,Haz.2005, s. 29.

¹⁶³ Armağan Kuloğlu, "Orta Doğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Stratejik Etkileri", *Stratejik Analiz*, No:62, Haziran 2005, s. 78.

¹⁶⁴ Stan Crock, "Türkiye Geçiş Döneminde", *Businessweek*, 11 Ağus. 2004.

<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>.

¹⁶⁵ Erkmen "Türk-İsrail İlişkilerinde...", s. 29.

¹⁶⁶ Jim Bole, "Irak Savaşı Türkiye-ABD İlişkilerine Gölge Düşürüyor", *EU Observer*, 28 Temmuz 2004,

<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>.

¹⁶⁷ Erkmen "Türk-İsrail İlişkilerinde...", s. 32.

¹⁶⁸ "İsrail'le Tank Yenileme Krizi Aşıldı", *ntvmsnbc*, 4 Mayıs 2005,

<http://www.ntvmsnbc.com/news/322182.asp>.

¹⁶⁹ Erkmen "Türk-İsrail İlişkilerinde...", s. 34.

kırılmasında etkili olduğunu düşünmekte,¹⁷⁰ dolayısıyla İsrail’le stratejik ilişki geliştirmenin Türkiye’nin savunma ilişkilerini çeşitlendirdiğini düşünmektedir.¹⁷¹ Aynı zamanda, dünya politikasının gerçekleri ve ABD’yle mevcut özel ilişkiler, İsrail’in başta askeri teknoloji olmak üzere değişik alanlardaki sahip olduğu üstünlük ve Türkiye’ye sağlayabileceği faydalar, Türkiye’yi Arap ülkelerine rağmen, İsrail’le ilişkileri ciddiye almaya, bazen de ilişkilerin seviyesini yükseltmeye itmektedir.¹⁷² İsrail’i koruyan bir numaralı devletin ABD olduğu düşünülürse, Türk-İsrail ilişkilerinin geliştirilip, ABD’deki güçlü Yahudi lobilerinin desteğiyle, gerek soykırım iddialarını yasalastırmaya çalışan Ermeni lobilerinin, gerekse Kıbrıs ve Ege sorunları yüzünden Türkiye’ye silah transferi konusunda sorun çıkaran Rum ve Yunan lobilerinin etkisiz hale getirilmesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde sorun olan meseleleri daha da aza indirebilecektir.¹⁷³

(4) Bakü-Ceyhan Projesi:

Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine damga vurabilecek diğer önemli mesele de, bölgeye yönelik ortak enerji politikasının Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) projesiyle hayata geçirilmiş olmasıdır. Denize kapalı sahalarda yer alan hidrokarbon kaynaklarının makul fiyatlarla güvenilir bir boru hattıyla aktarılması konusu, ABD ve Batılılar için hayati önemde olan bir meseledir. Bu bağlamda, Azerbaycan petrolünü, Gürcistan ve Türkiye üzerinden dünya piyasalarına ulaştırma imkânı veren Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC), projesi de bu amacı karşılayan en önemli projelerden birisidir.¹⁷⁴ BTC boru hattı projesinin temeli, Eylül 1994’te Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ile yabancı petrol şirketleri arasında yapılan “*Azerbaycan Petrollerinin Üretim Paylaşım Anlaşması*”nın imzalanmasıyla atılmıştır.¹⁷⁵ 11 Eylül terör saldırıları ve bu saldırıların en önemli sonuçlarından birisi de, BTC boru hattı projesini uygulamaya geçirecek dinamik çabaların önünün açılmasıdır.¹⁷⁶ 11 Eylül sonrası dönemde, dünya enerji

¹⁷⁰ Gresh, “Türk-İsraili-Syrian Relations ...” ss.190,191.

¹⁷¹ Lesser, “Değişmekte Olan Türkiye’de Batı’nın Çıkarları”, s. 77.

¹⁷² Uslu, *Türk Dış Politikası: Yol Ayırımında*, ss.289,292.

¹⁷³ Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, ss.61,62.

¹⁷⁴ Cenk Pala ve Hasan Kanpolat, “Bakü-Tiflis-Ceyhan: 21. Yüzyılın İpek Yolu”, *Stratejik Analiz*, No:62, Haziran 2005, s.18.

¹⁷⁵ Pala ve Kanpolat, “Bakü-Tiflis-Ceyhan: 21. Yüzyılın İpek Yolu” s. 19.

¹⁷⁶ Helena Kane Finn, “Türk Political Disarray: Why Now? What Next?”, *Policywatch*, No:633, 10 Temmuz 2002, <http://www.washingtoninstitute.org/watch/Policywatch/Policywatch2002/633.htm>.

gündeminin en önemli maddesi, enerji arz güvenliğinin sağlanması olmuştur.¹⁷⁷ 1991 yılından beri Türkiye'nin gündeminde olan bu proje, Rusya-Türkiye-ABD üçgeninde uzun zamandan beri devam eden tartışmaların ardından inşası tamamlanarak Haziran 2005 yılında tarafların devlet başkanlarının katıldığı törenle ilk petrolün pompalanmaya başlamasıyla hayata geçmiştir.¹⁷⁸

BTC'nin, Türkiye ve ABD'nin ortak çıkarlarına hizmet eden ve aynı zamanda bölgesel enerji politikaları hususunda ortaklığın kurulabileceğini gösteren bir proje olduğu söylenebilir. ABD yönetimi Kafkasya bölgesini, hem jeopolitik, hem de zengin petrol ve doğalgaz kaynakları nedeniyle ekonomik açıdan önemli gördüğünden, BTC'yi de kendi stratejik çıkarları açısından hayati önemde görmektedir.¹⁷⁹ Aynı zamanda bu proje, ABD'nin sorunlu Orta Doğu enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmaktadır.¹⁸⁰ Diğer taraftan Rusya'nın enerji hatları üzerindeki tekelinin kırılması, bölge ülkelerinin bu konuda Rusya'ya olan bağımlılıklarının azalması, siyasi yönden tecrit edilen İran'ın devre dışı bırakılması, ABD'nin BTC'ye desteğinde etkili olmuştur.¹⁸¹ Son olarak, bu projeye Azerbaycan ve Hazar ötesi komşularının küresel ekonomiyle bağımsız bir ilişki kurması, Rusya ve İran'a olan bağımlılığını azaltması ABD açısından önemli görülmektedir.¹⁸² Bu projeye ilgili olarak, petrol ve doğalgaz endüstrisinin önemli temsilcilerinin, hattın İran üzerinden geçmesinin daha ekonomik olacağı yönündeki öngörüsüne rağmen, Amerikan yönetimi daha çok stratejik amaçlı bu projeye destek vermiştir.¹⁸³

Diğer taraftan, BTC'nin tamamen uygulamaya konulmasıyla Türkiye'nin geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri karşılığında elde edeceği gelir, ortalama 300 milyon dolar üzerindedir. Bu gelirin Irak hattından sağlanan gelirin üzerinde olacağı beklenmektedir. Ayrıca taşıma maliyetlerinin minimuma indirilmesi, finansman ve navlun ücretlerinden sağlanan tasarruf gibi nedenlerle daha ucuz ham petrol temin etme imkânı doğmuştur. Doğu-Batı enerji koridorunun en kritik ayağını oluşturan bu proje,

¹⁷⁷ Cenk Pala, "Enerji Perspektifinden Türkiye-ABD İlişkilerinin Yeni Boyutu: Irak'ın Geleceğine İlişkin Bir Senatya Denemesi", *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C.11, No:2, s. 184.

¹⁷⁸ Perihan Dinç, "Orta Asya ve Kafkaslarda Enerji Mücadelesi ve Türkiye'nin Rolü", *TÜRK Harb-İş*, No:215, Ağustos 2005, s. 13.

¹⁷⁹ Cem, *Turkey In the New Century* s. 72.

¹⁸⁰ Ayşen Atasir, "ABD'nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, No:37, Mayıs 2003, s. 76.

¹⁸¹ Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", s. 281.

¹⁸² Brzeinski, "Hegemonik Bataklik",

http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/enstitü/yayınlar/dış_basın/temmuz2004.doc.

¹⁸³ R.Craig Nation, "Rusya, Birleşik Devletler Ve Kafkasya", *Gen.Kur. Stratejik Araştırmalar Ens. Dış Basın Bilteni*, Mart 2007, s. 8.

hem Türkiye'nin jeopolitik önemini daha da artırmakta, hem de Azerbaycan ve Gürcistan'ın dünya ekonomisi entegrasyonuna katkıda bulunarak onların siyasi ve iktisadi istikrarına büyük katkı sağlamaktadır.¹⁸⁴ Bu proje, aynı zamanda önemli bir doğalgaz dağıtıcısı ve tüketicisi olan Türkiye'nin uzun vadeli enerji güvenliği ile Avrupa'nın enerji güvenliği çıkarlarını birbirine bağlayarak, gelecekte Türkiye'nin Batı için stratejik önemini daha da artıracaktır.¹⁸⁵ Son olarak bu projeye, Rusya'nın ağırlık verdiği petrol ve doğal gazın Boğazlar üzerinden dünya pazarlarına dağıtılmasının bir ölçüde önüne geçilerek Boğaz trafiğinin yoğunlaşması ve ekolojik dengesinin bozulması da engellenebilecektir.¹⁸⁶

Sonuç olarak BTC projesi hem ABD, hem de Türkiye'nin ortak çıkarlarına hizmet eden, yüksek öncelikli stratejik ortaklık niteliğine bürünmüştür.¹⁸⁷ Aynı zamanda bu proje, Soğuk Savaş sonrası, ilişkilerin değişen odak noktasının Hazar bölgesine kaymasına neden olmuş, iki ülke ilişkilerine yeni bir stratejik boyut kazandırmıştır.¹⁸⁸ Bu proje, sadece Türkiye ve ABD arasında değil, başta AB olmak üzere diğer bölge ülkeleri arasında da, enerjiye yönelik ortaklığın kurulabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda BTC, sadece Türk-Amerikan işbirliğinin simgesi değil, Azerbaycan, Gürcistan ve Orta Asya ülkelerini de çok yakından ilgilendiren çok katımlı bölgesel enerji alanındaki stratejik ortaklığın da simgesidir.¹⁸⁹ ABD ve Avrupa'nın önümüzdeki yıllarda artan enerji ihtiyacı, hem Hazar havzasını, hem de Türkiye'yi daha önemli kılacaktır. İlerde ABD, Türkiye ve AB arasında yapılabilecek bir stratejik ortaklık, hem bölgenin enerji kaynaklarına yönelik terörist saldırıları caydıracak, hem de Rusya ve İran gibi ülkelerin bölgedeki etkinliğini azaltarak onlardan gelebilecek tehditleri önleyecektir.¹⁹⁰ Özellikle, Türkiye'nin Orta Doğu ve Kafkaslar bölgesindeki kilit ülke rolü, zengin enerji kaynaklarına sahip bu bölgelerdeki enerjinin aktarılmasında büyük önem taşıdığından, Amerikan yönetimi Rusya ve İran gibi rakiplerini devre dışı bırakan her projede, Türkiye'yi güvenilir bir ortak olarak yanında görmek isteyecektir.

¹⁸⁴ Pala, "Enerji Perspektifinden Türkiye-ABD ...", ss. 195, 196.

¹⁸⁵ Lesser, "Türkiye'nin Batı'yla Gelişen Güvenlik İlişkileri", ss. 283,284.

¹⁸⁶ Uslu, *Türk Dış Politikası: Yol Ayrımında*, s. 208.

¹⁸⁷ Jon Gorvett, "Turkey and US at the OSCE-Success for Strategic Partnership, *Washington Report on Middle East Affairs*, C.19, Ocak/Şubat 2000, s. 23.

¹⁸⁸ Larrabe, "Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası", s. 48.

¹⁸⁹ Güner Özkan, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Kafkasya Faktörü", *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C.11, No:2, s. 157.

¹⁹⁰ Zalmay K. Halilzad, "Türk-Batı İlişkileri İçin Stratejik Bir Plan", içinde Z.K.Halilzad-I.O.Lesser-F.S.Larrabe, *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Ankara: ASAM Yayını, 2001, s. 88.

(5) Türkiye'nin Stratejik Önemi:

Türk-Amerikan ilişkilerinin hem geçmişinde etkili olan, hem de geleceğinde etkili olabilecek en önemli konu, Türkiye'nin stratejik önemi olduğu aşikardır. Milli güç unsurlarından jeo-stratejinin, ülkenin uluslararası alandaki değerini ve politikalarını belirlediği¹⁹¹ düşünülürse, Türkiye'nin stratejik konumu onu, Batı savunma sisteminin bir parçası haline getirmiş, özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası için paha biçilmez fırsatlar sunmuştur. Türkiye'nin stratejik önemi, onun hem NATO'ya kabul edilmesinde, hem de ABD'yle yakın bir stratejik ilişki geliştirmesinde etkili olmuştur.¹⁹²

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde de, etrafı hassas ve sorunlu bölgelerle çevrelenmiş bir bölgede istikrar adası olmuş, Doğu ile Batı arasında köprü görevi görmüştür. Türkiye'nin jeopolitik önemi, başta ABD ve Avrupa olmak üzere tüm devletler tarafından kabul edilen bir gerçektir.¹⁹³ Türkiye'nin Avrupa, Karadeniz, Orta Doğu ve Hazar havzasının kesiştiği önemli bir merkezde olması, onun stratejik önemini sürekliliğini sağlamaktadır.¹⁹⁴ Türkiye, yıllardır bölgedeki deniz aşırı ABD varlığının korunması hususunda, ABD açısından özel bir öneme sahip olmuş ve hali hazırda var olan SEIA kapsamında elde edilen imkân ve kolaylıklar, Türkiye'nin bu önemini ABD gözünde daha da güçlendirmiştir.¹⁹⁵ Amerikan tarafı, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'yi daha çok, Orta Doğu ve çevresindeki olaylara müdahalede, bölgenin enerji kaynaklarına hâkim olmada, kendisine imkân tanıyan “*kilit bir cephe ülkesi*” veya “*eksen ülke*” olarak görme eğilimine girmiştir.¹⁹⁶ Ancak Türkiye'yi diğer bölgesel eksen ülkelerden ayıran en önemli husus, NATO üyeliği ve AB'ye aday ülke sıfatı ile Batı stratejik kulübünün üyesi olmasıdır.¹⁹⁷

ABD'nin Türkiye'ye verdiği değer, Irak Savaşı öncesinde 1 Mart Tezkere Krizi nedeniyle büyük ölçüde sarsılmış olsa da,¹⁹⁸ Türkiye'nin önemi, ABD gözünde devam

¹⁹¹ Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün Harp Akademilerinde Yaptığı Konuşma, 20 Nisan 2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.

¹⁹² Kirişçi, “Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten...”, s. 70.

¹⁹³ Larrabe ve Lesser, “Turkish Foreign Policy...”, s.2.

¹⁹⁴ Larrabe ve Carlucci, “Revitalizing...” http://www.washingtontimes.com/commentary/20050607-095000-7007r_page2.htm.

¹⁹⁵ O. Metin Öztürk, “ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Küresel Ölçekte Kaotik Bir Ortamın Habercisi Gibi”, *2023 Dergisi*, No. 19, Kasım 2002, s. 11.

¹⁹⁶ Fouskas, “Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya...”, s. 117

¹⁹⁷ Lesser, “Değişmekte olan Bir Türkiye'de Batı'nın Çıkarları”, s. 63.

¹⁹⁸ Kılıçbeyli, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Avrasya Jeopolitiği”, s. 134.

etmektedir. Türkiye, hem bölgesel hem de Müslüman dünyası için örnek teşkil etmekte ve bu durum içi boş stratejik ortaklık kavramının doldurulması için bir fırsat sunmaktadır.¹⁹⁹ Doğu ile Batı'nın, Kuzey ve Güney'in, Hıristiyanlık ve İslam'ın kesişme noktasındaki Türkiye, sınırları ötesindeki diğer ülkeleri etkileme potansiyeli taşımaktadır.²⁰⁰ Sonuç olarak gelinen son noktada, Türkiye'nin stratejik önemi, Soğuk Savaş ya da Körfez Savaşı döneminden çok daha farklılık göstermektedir. ABD Başkanı Bush, Haziran 2005'te İstanbul'da yaptığı konuşmasında ikili ilişkilerin öneminden bahsederek, Türkiye'nin demokratik kimliğinin bölgede müstesna rol oynadığını dile getirmiş, bundan sonra ilişkilerin temelinde bu unsurun yapıcı bir rol oynayacağı sinyalini vermiştir.²⁰¹ Kısacası Türkiye'nin stratejik önemi, Soğuk Savaş döneminde çevreleme stratejisi gereği ABD açısından çok önemli görülürken, günümüzde de Doğu ile Batı arasında köprü kurup medeniyetler arasında iletişimin sağlanmasında, bölge ülkelerine örnek olabilecek demokratik yönetim hususunda ve enerji kaynaklarının güvenliği konusunda çok değer verilen bir konu haline gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin uzlaşmacı tavrı, Batı yönelimli davranışı ve en nihayetinde AB üyelik sürecinin sonucu, ABD açısından değer verilen bu unsurlara ivme kazandıracaktır.

¹⁹⁹ Gorvett, "US-Turkey Strategic Partnership...", ss.35-36.

²⁰⁰ Lesser, "Değişmekte Olan Bir Türkiye'de Batı'nın Çıkarları", s.62.

²⁰¹ Mark Paris, "US-Turkish Relations", May 11, 2005, [http://www.washingtonistitu.org/template.C07.php\(05.05.2006\)](http://www.washingtonistitu.org/template.C07.php(05.05.2006)).

SONUÇ

Türk-Amerikan ilişkileri, ortalama yarım yüz bir yıllık geçmişe sahip, hem Türkiye hem de ABD dış politikasına damgasına vuran önemli bir ilişkidir. İlişkilerin tarihsel sürecine bakıldığında, iki ülke ilişkilerine etkide bulunan üç temel unsur olduğu söylenebilir: İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetler Birliğinin en önemli tehdit unsuru olarak ortaya çıkması, 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla tehdit algılamalarının değişmesi ve son olarak da, 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD'nin, terörizmle mücadeleyi, Irak'ın işgaline varan bir boyuta taşınması ve bu durumun Türk-Amerikan ilişkilerinde tamiri mümkün olmayan kırılmalara yol açması.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Sovyet tehdidi ve komünizm tehlikesine karşı her iki ülkenin de ortak tehdit algılamalarına sahip olması, ilişkilerin temel zeminini oluşturmuştur. Stratejik ilişkinin temel mantığı; Sovyet yayılmacılığı ve komünizm ideolojisinin durdurulmasına dayanmış, gerek NATO ittifakı gerekse askeri ve ekonomik yardımlar bu amaca hizmet etmiştir. Diğer taraftan Türk yöneticilerinin Batı yönelimli yaklaşımı da, iki ülke ilişkilerindeki ortak temele uygun düşmüştür. Bu dönemde Amerikan yönetimi; stratejik konumu, sahip olduğu stratejik nitelikteki üs ve tesisleri nedeniyle Türkiye'yi, komünizmin çevrenmesinde vazgeçilmez bir unsur olarak görürken, Türkiye de ABD'ye, güvenliğini garanti altına alan ve ekonomik yardım ihtiyacını karşılayan önemli bir müttefik olarak yaklaşmıştır. Türkiye'nin bu temel yaklaşımı dış politikasına da yansımış, dış politikada NATO ve ABD'ye olan aşırı bağlılık, güvenlik ve yardımların devam edilmesine yönelik endişelerden kaynaklanmıştır.

1950'li yıllardaki iki ülke arasındaki olumlu ve samimi hava, 1960'lı yılların başından itibaren bozulmaya başlamıştır. Türk yöneticileri, Türkiye'nin Batı güvenlik sistemine bağlı olduğunun somut göstergesi olarak gördükleri, topraklarındaki Jüpiter füze rampalarının, Küba krizi nedeniyle Sovyetlerle pazarlık konusu yapılmasını, endişeyle karşılamışlardır. Diğer taraftan, Türkiye'nin milli mesele olarak baktığı Kıbrıs sorunundaki Amerikan tutumu, ABD'ye karşı Türk yöneticilerindeki olumsuz algılama ve endişeleri derinleştirecek nitelikte olmuştur. Rumların, Kıbrıs'ta anlaşmalarla kurulmuş olan statü ve Anayasayı değiştirme girişimleri ve şiddet

eylemleri karşısında, Türkiye'nin garantör ülke sıfatıyla müdahale girişimi, Türk yönetici ve halkının hafızalarında derin izler bırakan “*Johnson Mektubu*’yla” durdurulmuştur. En nihayetinde “*Enosis*” in, darbe girişimleriyle hayata geçirilme çabaları, Türkiye’yi bu konuda garantör ülke olarak inisiyatif almaya yöneltmiş, bu bağlamda Türkiye’nin 1974’de adaya yaptığı müdahale sonrası Türkiye’ye karşı uygulanan ambargo, Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi derecede kırılmalara yol açmıştır. Bütün bu gelişmeler Türkiye’de, ABD’yle olan ilişkilerin ve NATO’nun sorgulanmasına yol açmış, ABD’nin bu tavrı Türk tarafında, “*kendi çıkarları için gerektiğinde Türkiye’yi gözden çıkarabileceği*” şeklinde algılanmıştır. ABD’ye bağlı sadık müttefikliğin, her zaman kendisinden beklenen davranışı getirmediği gerçeğini gören Türk yöneticileri, tek yönlü dış politik bakış açısını değiştirme ve bu bağlamda Sovyetlerle ve diğer üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkileri geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. Ancak, 1970’li yılların sonlarındaki İran devrimi ve Afganistan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgali, Türkiye’yi ABD gözünde tekrar ön plana çıkarırken, Türkiye’deki darbe yöneticilerinin uluslararası alanda meşrulaşma isteği de, onları Amerikan desteğine muhtaç kılmıştır. ABD tarafından ambargonun kaldırılması sonrasında, ambargoya tepki nedeniyle feshedilen OSİA’nın, yerine SEİA’nın imzalanmasıyla ilişkiler normalleşme eğilimine girse de, Kıbrıs meselesi bu tarihten sonra, Türk-Amerikan ilişkilerinde sorun olmaya başlayan önemli bir mesele olarak ön plana çıkmıştır.

1990’lı yılların başında Sovyetler Birliğinin dağılıp komünizmin tehdit olarak ortadan kalkması, hem uluslararası ilişkilerde, hem de Türk-Amerikan ilişkilerinde köklü değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Yeni Dünya Düzeni söylemleri, bir yandan ABD’nin tartışılmaz tek süper güç olduğunu ortaya koyarken, diğer yandan da uluslararası meselelere, Körfez Krizi ve Yugoslavya olaylarında olduğu gibi, ABD’nin öncülüğünde çok taraflı müdahale girişimlerine sahne olmuştur. NATO, yeni dönemde tartışmalara neden olmuş, NATO’nun değişen yeni tehditleri içine alacak şekilde dönüştürülmesi, 1991’deki “*Yeni Stratejik Konseptle*” ortaya konmuş, “*Açık Kapı Politikası*” gereği NATO, eski Doğu Bloku ülkelerini de bünyesine dâhil etmeye başlamıştır. Ancak, Yeni Dünya Düzeni söylemleri, uluslararası alanda düzenin değil, düzensizliğin habercisi olmuş, Soğuk Savaş dönemindeki kısmi istikrar bile kaybolarak yerini; uluslararası terörizm ve terör olaylarının, etnik milliyetçiliğin, dini

fundamentalizmin, silahlanma ve kitle imha silahlarının artmasının getirdiği yeni tehditlere bırakmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılıp komünizmin tehdit olarak ortadan kalkması, Türk-Amerikan ilişkilerine de yansımış, Soğuk Savaş dönemindeki fikir birliği ve ilişkilerdeki ortak zemin kaybolmuştur. Bu durum Türk yöneticilerini, stratejik önemin kaybolması nedeniyle, ABD'nin Türkiye'ye daha az değer verip yardımda bulunacağı yönündeki endişelere götürmüştür. Nitekim bu dönemde; Amerikan ekonomik ve askeri yardımları gözle görülür derecede azalmış, ilişkilerin temeli de güvenlik konularından demokratikleşme, insan hakları ve Kıbrıs konusuna kayarak, yapılacak yardımlar çoğu kez bu konular yüzünden Kongre tarafından askıya alınmıştır. Ancak, Körfez Krizinde Türkiye'nin Batı'dan yana olan tavrı, Türkiye'nin ABD ve Batı gözünde tekrar yükselen bir değer olmasına yol açmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin, bölgede demokratik deneyimi ile hem bölge ülkelerine, hem de İran gibi radikal unsurlara karşı istikrarı temsil etmesi, kriz yönetimi ve kriz önleme konularında ABD'yle ortak hareket edip "*Barışı Koruma Operasyonlarına*" katılması, ilişkilerin önemine daha fazla vurgu yapan "*stratejik ortaklık*" yaklaşımının ortaya konulmasına yol açmıştır.¹ Kısaca Soğuk Savaş sonrası temel zeminini kaybeden iki ülke ilişkileri, ortak politikalar ve yaklaşımlar nedeniyle, iki ülke ilişkilerinin önemine vurgu yapan "*stratejik ortaklık*" olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemin bazı gelişmeleri, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını pekiştirirken, Türk-Amerikan ilişkilerinde de, stratejik ortaklık yaklaşımının tersine, gerginliklerin ve güvensizliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye bu dönemde, NATO'nun yeni misyonlarını ve politikalarını destekleyip, bu bağlamda BİO yaklaşımına katkıda bulunmuştur. Ancak Türkiye, kolektif güvenliğe kendi endişelerini ortadan kaldıracak şekilde vurgu yapılmamasından, alan dışı veya gri bölge tartışmalarının kendi güvenliğini etkileyebileceğinden, ABD ve Batı'nın güvenlik konusunda kendi endişelerini gözetmemesinden ve bu bağlamda AKKA uygulamalarından rahatsızlık duymuştur. 1990'lı yılların sonlarında ortaya konan

¹ Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortaklık yaklaşımının ortaya konulmasıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Sean Kay, "What Is a Strategic Partnership", *Problems Of Post-Communism*, C.47, No:3, Mayıs/Haziran 2000; Sait Yılmaz, "ABD İle Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, No:371, Ocak 2002.

Avrupa'nın güvenliğine yönelik düzenlemelerde, AB'nin tam üyesi olmayan ülkelere söz hakkı verilmemesi, Türk yöneticilerini, NATO'nun ikinci plana düşüp, güvenlik gibi önemli konularda Türkiye'nin etkinliğinin iyice azalacağı yönündeki endişelere götürmüştür.

Körfez Krizi, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin test edildiği önemli bir olaydır. Turgut Özal bu krizi, iki ülke ilişkilerinin stratejik temelde devam ettiğinin önemli bir göstergesi olarak göstermeye çalışmış, NATO üslerini ve Türk hava sahasını koalisyon güçlerinin kullanımına açmış ve BM Güvenlik Konseyinin Irak'a yönelik almış olduğu ekonomik ambargo kararını destekleyerek Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapamıştır. Türkiye'nin verdiği bu hayati önemdeki kararlar, Körfez Savaşının bir nevi başarısını garantilemiştir.

Buna karşılık Körfez Savaşı, sonuçları açısından Türk-Amerikan ilişkileriyle ve ilişkilerin stratejik ortaklık perspektifiyle bağdaşmayan gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Körfez Savaşıyla, ABD'yle yeni bir stratejik ilişkinin kapısını açmaya çalışan Özal'ın politikaları, hem iç kamuoyunda tartışmalara yol açmış, hem de ABD'yle kurmayı düşündüğü stratejik ilişki, stratejik ortaklıktan farklı bir boyuta gelmiştir. Bu bağlamda, Özal'ın ABD'yle politika belirleyen tek adam imajı, ABD'yle yapmış olduğu ve Türkiye'nin kayıplarını önlemeye yönelik pazarlıkları ve Musul Kerkük'e yönelik yaklaşımları, kısaca "*Bir Koyup Üç Almak*" şeklinde özetlenebilecek politikası, yurt içinde tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların temelini, Türkiye'nin hem siyasi, hem de ekonomik ve güvenlik konularında istemediği bir noktaya gelmesi oluşturmuştur.

Savaş sırasında Saddam zulmünden kaçan Kürtleri korumak amacıyla oluşturulan, Özal'ın ortaya atıp ABD'yle diğer koalisyon güçlerine de kabul ettirdiği, "*Güvenli Bölge*" ya da "*Geçici Tampon Bölge*" olarak da bilinen "*Huzur Operasyonu*" uygulamaları, neticeleri açısından Türk yöneticilerini endişelendirmiştir. "*Çekiç Güç*" ün sağladığı güvenlik sayesinde Kuzey Irak bölgesi, Kürt unsurlarının KDP ve KYB adları altında seçim yapıp devletleşme yolunda önemli adım atmalarına yol açmıştır. Türkiye bu tarihten sonra, yanı başında kurulabilecek bir "*Kürt Devleti*"ni, güvenliği tehdit eden en önemli unsur olarak görmeye başlamıştır. Ayrıca Irak'a uygulanan ekonomik ambargo kapsamında, Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapatılması ve Irak'la tüm ticari ilişkilerin kesilmesi, sonuçları açısından en çok Türkiye'yi etkilemiştir. Türkiye'nin milyarlarca dolarlık ekonomik kaybı, hiçbir şekilde

karşılanmamış, boru hattının yeniden açılmasına yönelik istekler, Saddam'a destek olacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Diğer taraftan, savaş sonrası bölgede oluşan güç boşluğunun, PKK terör örgütü tarafından kullanılması, Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmeye başlamış, bölgede ticaretin durup işsizliğin artması, PKK'ya kaynak sağlanması bakımından terör örgütünün elini güçlendirmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse Körfez Savaşı, Türk-Amerikan ilişkilerinde gerginliklerin, kuşku ve sorunların sürekli bir hâl almasında önemli rol oynamıştır.² Bu tarihten sonra Türk yöneticileri, ABD'nin Kuzey Irak'a yönelik gizli ajandasının olduğunu ve bu bağlamda bölgede bir Kürt devletini kurduğunu istediğini düşünmeye başlamışlardır. Çekiç Güce bağlı uçak ve helikopterlerin, PKK'ya yardım yaptığı, yaralı teröristleri taşıdığı yönündeki iddialar, ABD'ye olan güvensizliğin ve Türk kamuoyunda Amerikan aleyhtarlığının artmasına yol açmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel sürecine, dönüm noktası denilebilecek nitelikteki diğer bir faktörün 11 Eylül terör saldırıları sonrası ABD'nin uluslararası terörizmle mücadelesinin, Irak'ın işgal edilmesine yol açan süreçte ve sonrasında yaşanan gelişmeler olduğu söylenebilir. 11 Eylül terör saldırıları, ABD dış politikasında ve Orta Doğu'ya yönelik bölge politikasında radikal değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu saldırılar, Amerikan yönetimine hâkim olan George W. Bush ve NeoCon olarak bilinen Şahin Kanada bağlı ekibe, "Önleyici Müdahale Doktrinini" uygulama fırsatı vermiştir.

Uluslararası terörizmle mücadele ve bu mücadelenin "Sürekli Özgürlük Operasyonu" adı altında Afganistan'a yönlendirilmesi, genel olarak uluslararası alanda destek görmüştür. Zira, Amerikan yöneticilerinin "Bu mücadelede ya bizdensiniz ya da onlardan" türünden söylemleri, diğer ülkeleri fazla seçeneği olmayan bir karar almaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda NATO'nun 5. maddesi de hayata geçirilerek, uluslararası terörizmle mücadelede işbirliğinin önemli bir sınavı verilmiştir. Kısacası Afganistan operasyonu, teröre maruz kalmış bir ülke olarak ABD'ye uluslararası desteğin verilip meşruiyetin sağlandığı bir operasyon olmuştur. Ancak, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında Irak'a yapılacak operasyona haklılık kazandırmak amacıyla öne sürülen;

² Türk-Amerikan ilişkilerinde, özellikle Körfez Savaşı sonrası yaşanan sorunları daha detaylı incelemek için Bkz. Ian O, Lesser, " Turkey the United States and the Delusion of Geopolitics", *Survival*, C.48, No:3, Sonbahar 2006.

Irak'ın kitle imha silahları bulundurup, El Kaide terör örgütü ile bağlantısının olduğu ve Irak'a demokrasinin getirileceği yönündeki iddialar, uluslararası kamuoyu tarafından destek görmemiştir. “*Uluslararası destek sağlanamazsa gerektiğinde tek başına müdahaleyi*” meşrulaştıran Bush Doktrini çerçevesinde hareket eden Amerikan yönetimi, NATO'yu ve BM Güvenlik Konseyini devre dışı bırakarak Irak'ı işgal etmiş, bu durum AB ülkeleriyle ABD arasında, “*Atlantik Çatlağının*” oluşmasına yol açmıştır.

Türkiye, yıllardır terörizmden zarar görmüş bir ülke olarak, terörizmle mücadelede işbirliğini ve bu bağlamda NATO'nun devreye girmesini memnuniyetle karşılamış, terörizmle mücadelede sürekli olarak kendisini eleştiren Batı'ya karşı haklılığını ortaya koyma fırsatı elde etmiştir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası desteğin verildiği ve meşruiyetin sağlandığı Afganistan operasyonuna destek vermiş, hatta bölgede oluşturulan ISAF'ın komutasını üstlenmiştir. Türkiye'nin verdiği bu destek, bu savaşın bir din savaş olmadığı yönündeki yaklaşımları güçlendirdiğinden, ABD açısından çok önemli görülmüş ve takdirle karşılanmıştır. Kısacası, 11 Eylül'ün uluslararası terörizmle mücadele boyutu, Türk-Amerikan ilişkilerini güçlendirip pekiştiren ve terörizmle mücadelede işbirliğinin önemini bir kez daha ortaya koyan bir olay olmuştur.

Ancak, 11 Eylül sonrası ABD'nin terörizme mücadelesinin Irak boyutu, birçok Batı'lı ülkelerde olduğu gibi, Türkiye tarafında da destek bulmamış, müdahale sonrası Türkiye ve ABD'nin farklı yaklaşımları, ilişkilerde tamiri mümkün olmayan zararlara yol açmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın ortaya koyduğu temel sonuç, 1990'lı yıllardan beri ifade edilen iki ülke ilişkilerindeki stratejik ortaklık yaklaşımının, ABD'nin Irak'ı işgali ve sonrasında yaşanan gelişmeler nedeniyle, günümüzde geçerliliğini yitirdiği yönündedir.

Irak işgali sonrası yaşanan gelişmelerin, iki ülke ilişkilerindeki stratejik ortaklık perspektifini nasıl ortadan kaldırdığı yönündeki değerlendirmelere geçmeden önce, stratejik ortaklık ilişkisinden ne anlaşılması gerektiği, vurgulanması gereken bir husustur. Bu bağlamda stratejik ortaklıkla ilgili olarak ortaya atılan temel görüşler şu yöndedir: Stratejik ortaklık, ticari, kültürel ve güvenlik boyutu olan çok kapsamlı ve çok boyutlu bir ilişkidir. Bu ilişkide tarafların stratejik hedefleri, tehdit algılamaları ve çıkarları konusunda uyum olması ve hassasiyet gösterilen temel konulara karşılıklı saygı gösterilmesi gerekmektedir. Bu ilişkide taraflar birbirlerini entelektüel açıdan eşit görüp buna göre davranış sergilemeli, ortak politikalar sonucu elde edilen faydalar gibi ortaya

çıkan zararlar da paylaşılmalıdır.³ İki ülke ilişkileri, stratejik ortaklık penceresinden değerlendirildiğinde, Irak işgali sonrasında yaşanan gelişmelerin ilişkilerde stratejik ortaklığın olmadığı yönündeki argümanların güçlenmesine yol açtığı söylenebilir. Bu bağlamda,

1. Irak savaşı öncesinde üs, liman, hava sahası ve Türk topraklarında asker konuşlandırılmasına yönelik Amerikan isteklerinin, TBMM tarafından reddedilmesi, ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Tarihe “*tezkere krizi*” olarak kayıt düşülen bu olay, önceden verilen izinle üs ve limanlarda bakım faaliyetlerini yürüten ve tezkere pazarlıklarıyla da Türkiye’nin vereceği desteğe kesin gözüyle bakan Amerikan yöneticilerini hayal kırıklığına uğratmıştır. ABD’liler, ekonomik ve güvenlik konularında yardım yaptığı düşündükleri Türkiye’nin, bu hayati konuda destek vermemesini, kendilerine yapılan büyük bir ihanet olarak algılamışlardır.

2. Tezkere sürecinde yaşanan gelişmeler de ilişkileri erezyona uğratan bir niteliktedir. Türkiye’nin, Körfez Savaşı neticesinde uğramış olduğu zararlar ve yaşadığı tecrübeler neticesinde, Amerikan isteklerine daha temkinli yaklaşması ve uğrayacağı zararları en aza indirmek için ABD’lilerce yapmış olduğu görüşme, ABD tarafında “*At Pazarlığı ve Bezirganlık*” olarak nitelendirilmiştir. ABD’nin Türkiye’yi küçümseyici tavrı ve “*tezkere geçmezse sonucuna katlanırsınız*” türünden tehditleri, Türk yöneticilerinde ve kamuoyunda olumsuz tepkilere yol açmıştır.

3. Tezkere Krizi karşılıklı yapılan açıklamalara da yansımıştır. Amerikalı üst düzey yöneticilerinin, Türkiye’yi eleştiren tavrı, Türkiye’nin hata yaptığını kabul edip özür dilemesi gerektiği yönündeki açıklamaları, TSK’nın süreci yönlendiremediğine yönelik beyanlar, Türkiye’de hoş karşılanmamıştır. ABD’yi ziyaret eden Türk Başbakanının stratejik ortaklıktan bahsetmesine rağmen, Başkan Bush’un ısrarla bu tanımlamadan kaçınıp, stratejik ilişki tanımlamasıyla yetinmesi, ABD’nin Irak’ta başlattığı Felluce Operasyonunun Türk tarafında “*soykırım*” olarak nitelendirilmesi, İsrail’in Filistinde “*Devlet Terörü*” uyguladığına yönelik Türk Başbakanının açıklamaları, ilişkilerdeki kırılmalıkları derinleştirmiştir.

4. Özellikle K.Irak’ta yaşanan çuval vakası, ilişkilerdeki güven bunalımının krize dönüştüğünü göstermiş, Türkiye tarafında tezkerenin bir rövanş olarak algılanmıştır.

³ Stratejik ortaklıkta taraflar eylemlerinde serbest olmakla birlikte, karşılıklı hassasiyetlere ters düşen davranış ve politikalar, stratejik ortaklık perspektifinin ruhuna aykırı görülmektedir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz; S.Bahadır Koç, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-ı Siyaset”, *Stratejik Analiz*, No:63, Temmuz 2005; Sait Yılmaz, “ABD İle Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, No:371, Ocak 2002.

Bu olayda Türk askerlerine karşı yapılan kötü muamele, Türk kamuoyunda ve TSK'da, ABD'ye yönelik olumsuz algılamaların derinleşmesine yol açmış, karşılıklı güvensizlik hat safhaya çıkarken, her iki ülke de birbirlerini tehdit olarak görmeye başlamışlardır.

5. İlişkilerde stratejik ortaklığın olmadığı yönündeki argümanları güçlendiren en önemli konu, işgal sonrası ABD'nin tutumunun, Türkiye'nin hassasiyetleri ve *Kırmızı Çizgilerini* ortadan kaldıracak nitelikte olmasıdır. Türkiye'nin Körfez Savaşından beri endişe duyduğu, bağımsız Kürt devleti oluşumuna veya güçlü Kürt özerkliğine ivme kazandıran, Irak yönetiminde ve yeni Anayasasında Kürtleri ön plana çıkaran politikalar, bu durumu doğrular niteliktedir. ABD'nin Türkiye'nin hassasiyetlerinden ziyade Kürtleri önemseyen tavrı, Kerkük meselesinde de görülmüş, ABD'nin işgal sorumluluğunda bulunan Kerkük'ün Kürtler tarafından yağmalanıp tapu kayıtlarının değiştirilme girişimleri ABD'lilerin gözü önünde cereyan etmiştir. Kerkük'ün Kürtleştirilip yapılacak referandumla Kürt yönetimine bağlanması, Türkiye tarafından kabul edilemez olarak görülürken, Kerkük'ün Kürdistan'ın Başkenti olacağı yönündeki Kürt yöneticilerinin kışkırtıcı açıklamaları, hassasiyetlerin daha da artmasına yol açmıştır.

6. Türkiye'nin güvenliğini birinci dereceden ilgilendiren ve son yirmi yıldan beri 30 binin üzerinde kişinin ölümüne ve milyarlarca dolar zarara yol açan PKK terör örgütünün terör eylemleri, Irak işgali sonrası tekrar artmaya başlamıştır. ABD'nin işgal sorumluluğunda bulunan Irak'ın kuzeyinin, PKK tarafından Türkiye'ye yapılacak eylemlerde üs olarak kullanılması, Türkiye'de büyük rahatsızlık uyandırmış, Türk tarafının PKK'ya karşı yapmayı planladığı operasyon girişimleri, bölgenin "*istikrarsızlaşacağı*" gerekçesiyle ABD'liler tarafından önlenmiştir. Türk yöneticileri, kendi güvenliğini birinci dereceden ilgilendiren bu konuda ABD'nin somut adım atmamasını eleştirmekte, sorunun üçlü diyalogla çözülmesi yönündeki Amerikan önerilerini gerçekçi bulmamakta, bu konuda kendilerinin oyalandığını düşünmektedir. Diğer taraftan terör olayları nedeniyle artan askeri kayıplar, Türk yöneticileri ve kamuoyunda Amerikan aleyhtarı fikirlerin derinleşmesine yol açmış, son dönemlerde yakalanan teröristlerin üzerlerinden çıkan Amerikan yapımı silahlar, ABD'nin de sorunun bir parçası olduğu yönündeki algılamaları kuvvetlendirmiştir.

7. Diğer taraftan, üzerinde vurgu yapılması gereken husus, iki ülke ilişkilerinde hâkim olan ve ilişkilerde, stratejik ortaklığın olmadığını güçlendiren olumsuz algılamalardır. Geçmişe yönelik, Küba füzeleri krizi, Kıbrıs olayları ve Amerikan

ambargosuyla Türkiye’de güç kazanan Amerikan karşıtı görüşler, Körfez Savaşı sonrası daha da derinleşmiş, 2003 Irak Savaşı sonrası düşmanlık boyutuna yükselmiştir. Türk kamuoyunun büyük bir çoğunluğu, ABD’nin Irak’a müdahalesini ve Irak politikasını onaylamazken, ABD’yi bölgesinde en büyük tehdit olarak görmeye başlamıştır. Yapılan kamuoyu yoklamalarında Amerikan karşıtlığının yüksek çıkması ve Amerikan karşıtı filmlerin büyük ilgi görmesi bu durumu doğrular niteliktedir.

Stratejik ortaklık konusuna, ilişkilerin temel niteliği açısından da bakıldığında, ilişkilerde aslında böyle bir yaklaşımın olmadığı sonucuna varılabilir. İlişkilerin sadece güvenlik tabanında gelişmesi, bölge müdahalelerinde Türkiye’nin imkânlarını kullanmaya yönelik Amerikan istekleri, aslında ilişkilerin eşit nitelikte olmadığını göstermektedir. ABD’liler kendi istekleri ve bölge politikalarına karşı uygun davranış sergileyen bir Türkiye görmek istediklerinden, Tezkere krizinde görüldüğü gibi, ortaya konulacak farklı bir davranış, ilişkileri normal mecrasından çıkarabilmektedir.

Genel olarak belirtmek gerekirse, Soğuk Savaş dönemindeki genel stratejik amaçlardaki görüş birliği, bölgesel çıkarların farklılaşması sonucu değişerek global çıkar-bölgesel çıkar çatışmasına yol açmıştır. İki ülke arasında birçok konuda, özellikle Kuzey Irak ve Kürt konusu, Ermeni sorunu, Kıbrıs sorunu ve Türkiye’deki insan hakları konusunda farklı yaklaşım ve görüş ayrılıkları kendisini göstermiştir. Yani, Soğuk Savaşın ve iki kutuplu sistemin çökmesiyle birlikte jeopolitik ortam ve stratejik öncelikler değişmiş, her iki ülke de bölgesel olaylara ve özellikle Irak politikasına farklı pencereden bakmaya başlamıştır. Bu bağlamda 2003 Irak Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, bir nevi bardağı taşıran son damla olmuş, iki ülke ilişkileri kopma noktasına gelmiş, farklı politik öncelikler gün yüzüne çıkmıştır. Kısacası Türkiye ve ABD’nin bölgeye yönelik, politik ve topraksal statüko üzerine kurulu yaklaşımının, 2003 Irak Savaşından sonra ABD tarafından değiştirilmesi, ve Türkiye’nin güvenliğini ve bekasını çok yakından ilgilendiren bu değişiklik konusunda iki ülke arasında herhangi bir mutabakatın olmaması, stratejik ortaklık söylemine büyük darbe vurmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortaklığın olmadığını belirtmek, bundan sonraki süreçte, iki ülkenin birbirlerine karşı düşmanca tavır takınacağı anlamına gelmemektedir. Tam tersine ABD ile ilişkiler Türk dış politikasının temelini oluşturmaktadır. Bu ilişkiler, aynı zamanda Türkiye’nin modernleşme ilkelerini ve Batılılaşma projesini destekler niteliktedir. Türkiye’nin stratejik konumu, uluslararası alandaki işbirlikçi tavrı, Batı yanlısı yönelimini AB üyelik süreciyle ortaya koyması

gibi tüm konular, Türkiye'yi ABD'den uzaklaştırmaktan ziyade, iki ülke arasında kurulacak işbirliği imkânlarını ortaya koymaktadır. Rusya'nın dengelenmesi, İran'ın kontrol edilmesi, uluslararası terörle mücadele, Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının güvenliği ile ilgili konularda her iki ülke de aynı yaklaşımı ortaya koymaya devam etmektedir. İslam dünyası ile Batı arasında diyalogun sağlanmasında Türkiye'nin sağlayacağı olumlu katkı ve diğer İslam ülkelerine yönelik demokratik, laik değerlere sahip ülke modeli, ABD nezdinde Türkiye'nin önemini daha da artırmaktadır.

Bundan sonraki aşamada iki ülke arasındaki kurulabilecek işbirliğinde veya ortaklıkta en önemli unsurun, ilişkilerin niteliği olacağı âşikârdır. Bu çalışma iki ülke arasında stratejik ortaklığın olmadığını ortaya koymuştur; Türkiye ile ABD arasında veya herhangi diğer ülkeler arasında kurulacak bir stratejik ortaklık ilişkisinde, olması gereken temel niteliklerin detaylı analizi ise başka bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda, ilişkilerin savunma boyutundan diğer alanlara yayılması ve ilişkilerin ekonomik boyutunun güçlendirilmesi, ilişkilerin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. İlişkilerin, sadece tek tarafın çizdiği koordinatlar dâhilinde yürütülmeye çalışılması, ilişkinin geliştirilmesinde en büyük engel olarak görülmektedir. Özellikle güvenliğe yönelik ortak projelerde karşılıklı çıkarların eşit bir şekilde korunması, ilişkilerin tek taraflı güvenlik boyutlu olmasının önüne geçilerek, adil bir temele oturtulması ve tarafların ortak hassasiyetlerinin dikkate alınması gibi hususlar, ilişkilerin ortaklık seviyesine gelmesine yardımcı olacaktır. Kısacası Türk-Amerikan ilişkilerinin sadece stratejik ve reelpolitik açıdan değerlendirilmesi, ilişkilerin boyutunu sınırlandırmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik olduğu kadar demokrasi, insan hakları ve sivil toplumu vurgulayan nitelikte olması, ilişkilerin geleceği açısından çok önemli görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda Türk karar vericileri üzerindeki "Sevr Sendromunun" kalkmasına yardımcı olacak, ilişkilerin daha dengeli bir ortaklık seviyesine gelmesini sağlayacaktır.

ÖZ GEÇMİŞ

1971 yılında Kayseri’de doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Kayseri’de tamamladım. 1986-1990 yılları arasında Teknik Astsubay Hazırlama Okulunu tamamlayarak, 1990-2007 yılları arasında K.K.K.lığı’nın çeşitli Birlik ve Kurumlarında görev yaptım ve halen 4. Ana Bkm. Mrkz. K.lığı Etimesgut/ANKARA’ da görev yapmaktayım. 1997-2001 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünü bitirdim. Evliyim ve orta derecede İngilizce biliyorum.

KİTAPLAR

- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayınları, 1994.
- Arı, Tayyar, *Basra Körfezi ve Ortadoğuda Güç Dengesi (1978-1996)*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996.
- Arı, Tayyar, *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996.
- Armaoğlu, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1991.
- Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1992.
- Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.
- Ataöv, Türkkaya, *11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi*, İstanbul: Alkim Yayını, 2003.
- Bağcı, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Ankara: Metu Pres, 2001.
- Balbay, Mustafa, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: Cumhuriyet Kitap Klubü, 2004.
- Beyaz Kitap Savunma 1998*, Ankara: Milli Savunma Bakanlığı, 1998.
- Bostanoğlu, Burcu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.
- Brzezinski, Zibigniew, *Büyük Satranç Tahtası: Amerikan Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, (Çev. Dikbaş Ertuğrul), İstanbul: Sabah Kitapları Yayını, 1998.
- Canbolat, İbrahim S, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, Bursa: Alfa Yayını, 2003.
- Cem, İsmail, *Türkiye Avrupa Avrasya: Strateji Yunanistan Kıbrıs*, İstanbul: Bilgi Üniv. Yay., C. 1, 2004.
- Cem, İsmail, *Turkey In the New Century*, Rustem Publishing, 2001.
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

- Fouskas, Vassilis K. , *Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, (Çev. Çakıroğlu Ali), Ankara: Aykırı Yayıncılık, 2004.
- Fouskas, Vassilis K, *Balkanlar Ortadoğu Kafkasya: Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, (Çev. Çakıroğlu Ali), İstanbul, Aykırı Yayınları, 2004.
- Gönlübol Mehmet, *Uluslararası Politika: İlkeler Kavramlar Kurumlar*, Ankara: Atilla Kitabevi, 1993.
- Gürel, Şükrü S, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.
- Harris, G. S., *The Troubled Alliance*, Washington: American Enterprise Institute, 1972.
- Jung, Dietrich ve Picolli, Wolfongo, *Yol Ayırımında Türkiye*, (Çev. Kurt Berna), Ankara: Kitap Yayınevi, 2004.
- Kayar, Mustafa, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Kaynak, Mahir, *Başımıza Çuval Geçirenler*, İstanbul: Truva Yayınları, 2006.
- Kissinger, Henry, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, (Çev. Evyapan Tayfun), Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim, 2002.
- Larrabe, F. Stephen ve Lesser Ian O. *Türk Dış Politikası: Belirsizlik Döneminde*, (Çev. Yıldırım Mustafa), İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.
- Lefebvre, Maxime, *Amerikan Dış Politikası*,(Çev. Yerguz İsmail) İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Lesser, Ian O, *Bridge or Barrier: Turkey and The West after the Cold War*, Santa Monica: Rand, 1992.
- Lesser, Ian O. *NATO Looks South: New Challenges and New Strategies in the Mediterranean*, Rand, 2000.
- Oran, Baskın, *Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1998.
- Özdağ, Ümit, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi* Ankara: ASAM Yayınları, 1999.
- Özkan, Tuncay, *Bush ve Saddam Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

- Sander, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üniv. SBF Yayınları, No. 427, 1979.
- Sander, Oral, *Türkiye'nin Dış Politikası*, (Der. Fırat Melek), Ankara: İmge Kitabevi, 1998.
- Uslu, Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, 2000.
- Uslu, Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları, 2000.
- Uslu, Nasuh, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar*, İstanbul: Anka Yayınları, 2006.
- Ülman, Haluk, *İkinci Dünya Savaşının Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: SBF Dış Münasebetler Yayını, No. 14, 1973.
- Wallerstein, İmmanuel, *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD*, (Çev. Birkan Tuncay), Ankara: Metis Yayıncılık, 2003.
- Yavuz, Turan, *ABD'nin Kürt Kartı*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.
- Yavuz, Turan, *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları, 2006.
- Yetkin, Çetin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995.
- Yılmaz, Türel, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, Ankara: İmaj Yayınları, 2001.
- Zürcher, Erik J, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

MAKALELER

- “A Friendship on Hold”, *The Economist*, 29.03.2003, s. 26.
- Abramowitz, Morton, “Turkey After Özal”, *Foreign Policy*, No. 91, Yaz 1993.
- Akgün, Birol, “Amerika’nın Yeni Dünya Vizyonu ya da Yaklaşan Küresel Anarşi”, *Stratejik Analiz*, No. 37, Mayıs 2003.
- Atasir, Ayşen, “ABD'nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, No:37, Mayıs 2003.
- Aydın, Mustafa, “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar”, *TÜGİAD (Türkiye Genç İş Adamları) Dergisi*, Mart 1998, ss.19-85.
- Ayman, Gülden ve Ateşoğlu Nurşin Güney, “Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji: Türkiye ve Komşuları”, içinde Sönmezoğlu Faruk (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- Aykan, Mahmut Bali, “Turkish Perspectives on Turkish-US Relations Concerning Persian Gulf Security in the Post-Cold War Era: 1989-1995”, *Middle East Journal*, C. 50, No.3, Yaz 1996.
- Bağcı, Hüseyin, “Demokrat Partinin Orta Doğu Politikası ” içinde Sönmezoğlu Faruk (der.), *Türk Dış Politikası Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- Bağcı, Hüseyin, “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler”, içinde Bal İdris (der.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Bal, İdris, “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, içinde Bal İdris, (der), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Bal, İdris ve Laçiner, Sedat, “Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye’nin İç Güvenliğine Yansımaları”, içinde Bal İdris, (der.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Barkey, J. Hanry, “Turkey’s Kurdish Dilemma”, *Survival*, C. 35, No. 4, Kış 1993.
- Batur, Serhan, “Stratejik İlişkilerde Yeni Dönem: Ortak Vizyon, *Türk Harb-İş*, No.222, Ağustos, 2006, ss. 4-9.
- Biber, İsmail, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye’nin Uluslararası

- İlişkilerinin Dinamiği”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, No:373, Temmuz 2002, ss. 48-60.
- Bilbilik, Erol, “Geniş Orta Doğu Stratejisi ve Türkiye, *Türk Harp-iş*, No:209, Ağustos 2004, ss. 21-26.
- Bilge, A. Suat, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri”, içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- Bölükbaşı, Süha, “Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa”, *Liberal Düşünce*, C.4, No:13, Kış 1999.
- Can, Ruken, “Küresel Terörle Mücadelede ABD Modeli mi ABD Çıkmazı mı, *Türk Harbiş*, No.210, Ekim 2004.
- Çaşın, Mesut Hakkı, “Irak Harekatında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelecekteki Olası Profilleri”, *Jeopolitik*, No:6, Bahar 2003. ss. 58-75.
- Corbin, Marcus, “İlk Adım..Bush’un Ulusal Güvenlik Stratejisi, *2023 Dergisi*, No. 19, Kasım 2002. ss.10-13.
- Cömert, Servet, “ Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Boyutları”, *Jeopolitik*, No. 6, Bahar 2003. ss. 40-43.
- Dedeoğlu, Beril, “ABD’nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, *2023 Dergisi*, No. 19, Kasım 2002, ss. 26-32.
- Demir, Metehan , “Multi-Containment Politikaları Tepki İttifakı”, *Avrasya Dosyası: İsrail Özel*, C. 1, No. 1, 1999.
- Dinç, Perihan, “Orta Asya ve Kafkaslarda Enerji Mücadelesi ve Türkiye’nin Rolü”, *TÜRK Harb-İş*, No. 215, Ağustos 2005. ss. 10-14.
- Ekici, Gökçen, “Özbekistan-ABD Stratejik Ortaklığının Geleceği, *Stratejik Analiz*, No. 43, Kasım 2003, ss. 9-11.
- Ekrem, Erkin, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Çin”, *Stratejik Analiz*, No. 48, Nisan 2004. ss. 11-14.
- Eralp, Atilla, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği”, içinde Makovsky Alan ve Sayarı Sabri (der.), *Türkiye’nin Yeni Dünyası Ve Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yayıncılık, 2002.
- Erdemli, Aybars, “Gözaltı Krizi: ABD-Türkiye İlişkilerinin Geleceği”, *Stratejik Analiz*, No. 40, Ağustos 2003, ss. 6-7.
- Erhan, Çağrı , “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, *Ank. Üniv. SBF Dergisi*, Ekim-Aralık 2001, ss. 79-93.

- Erhan, Çağrı, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, içinde Oran Baskın (der.) *Türk Dış Politikası: (1919-1980)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Erhan, Çağrı, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi” içinde Bal İdris (der), *21. Yüzyıl Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Erhan, Çağrı, “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları”, içinde Aydın Mustafa (der.), *Küresel Politikada Orta Asya*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.
- Erkmen, Serhat, “ABD’nin Ortadoğu’da Değişim İhtiyacının Nedenleri”, *Stratejik Analiz*, No.35, Mart 2003, ss. 21-31.
- Erkmen, Serhat, “Türk-İsrail İlişkilerinde Yeni Bir Dönem mi”, *Stratejik Analiz*, No. 62, Haziran 2005, ss. 26-35.
- Erkmen, Serhat, “Irak Nereye”, *Stratejik Analiz*, No. 69, Ocak 2006, ss. 16-31.
- Finn, Helena Kane, “Turkey's Crisis, Iraq's Future and the Wolfowitz Visit”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 2002.
- Fuller, Graham E. “Dünyada Türkiye’nin Artan Rolü”, içinde Lesser Ian O. ve Fuller Graham E. (der.), *Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin’e*, (Çev. Gönenç Meral), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Gause, F. Gregory, “The Illogic of Dual Containment”, *Foreign Affairs*, C. 73, No. 2, Mart/Nisan 1994.
- Govrett, Jon, “Turkey and US at the OSCE- Success for Strategic Partnership”, *Washington Report on Middle East Affairs*, C. 19, Ocak-Şubat 2000, ss. 23-26.
- Govrett, Jon, “It's Strategic Relationship With U.S. in Jeopardy, Turkey in Weaker Position Than Ever”, *Washington Report on Middle East Affairs*, C. 22, Temmuz 2003, ss.32-36.
- Govrett, John , “U.S-Turkey Strategic Partnership Still Shaky After Bush-Erdoğan Meeting”, *Washington Report on Middle East Affairs*, C. 24, Ağustos 2005, ss. 33-41.
- Gönlübol, Mehmet ve Sar Cem, “1919 ve 1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası” içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- Gönlübol, Mehmet ve Ülman, Haluk, “Savaş Sonrasında Türkiye’nin Durumu” içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

- Gönlübol, Mehmet ve Kürkçüoğlu, Ömer, “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- Gönlübol, Mehmet ve Bingün, Hakan, “1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası”, içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- Gözen, Ramazan, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi”, *Liberal Düşünce*, No. 5/8, 1997, ss. 74-89.
- Gözügüzelli, Emete, “Annan Planı'na Evet'in Ardından Omuzdaki Yük”, *21. Yüzyıl*, No. 1, Ocak-Mart 2007.
- Gresh, Alain, “Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on the Middle East”, *The Middle East Journal*, C. 52, No. 2, Kış 1998, ss.188-203.
- Güney, Çetin, “AK Partinin Dış Politika Anlayışı Bağlamında Türkiye-ABD İlişkileri”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, Ankara: ASAM Yayınları, 2005, ss. 39-59.
- Güney, Çetin, “Büyük Orta Doğu Çerçevesinde İslam ve Demokrasi”, *Avrasya Dosyası*, C. 11, No. 3, 2005, ss. 6-56.
- Güven, Veli F. “Terörün Yöneldiği Yeni Alanlar ve Mücadelede Yeni Süreç”, *Stratejik Analiz*, No. 46, Şubat 2004, ss.66-74.
- Haris, George S, “ABD-Türkiye İlişkileri”, içinde Makovsky Alan ve Sayarı Sabri (der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Yeni Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yayını, 2002.
- Hasan, Mazin ve Şükür Soran, “Kerkük Kerkük”, *Stratejik Analiz*, No. 47, Mart 2004, ss. 17-37.
- Kay, Sean, “What Is a Strategic Partnership”, *Problems Of Post-Communism*, C. 47, No. 3, Mayıs- Haziran 2000, ss. 15-24.
- Kılıçbeyli, Elif Hatun, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Avrasya Jeopolitiği”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri Özel*, C. 11, No. 2, 2005, ss. 126-138.
- Kirişçi, Kemal, “Provide Comfort and Turkey: Decision Making for Refugee Assistance”, *Low Intensity Conflict and Low Enforcement*, C. 2, No.2, Sonbahar 1993.
- Kirişçi, Kemal, “Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası”, içinde (Der) Faruk Sönmezoglu, *Türk Dış Politikasının Analizi*,

İstanbul: Der Yayınları, 1998, ss. 195-211.

Kirişçi, Kemal , “Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya”,
Avrasya Dosyası: ABD Özel, No. 6, 2000, ss. 69-89.

Khalilzad, Zalmay, “Türk-Batı İlişkileri İçin Stratejik Bir Plan”, içinde,
Khalilzad Z. Lesser Ian O. ve Larrabe F. Stephen ,*Türk-Batı İlişkilerinin
Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, (Çev. Kuşçu Işık), Ankara: ASAM,
2001.

Koç, S. Bahadır , “Çirkin Amerikalı ile Güven Bunalımı: Süleymaniye Krizi ve
Türk Amerikan İlişkileri”, *Stratejik Analiz*, No. 40, Ağustos 2003, ss. 43-49.

Koç, S. Bahadır , “Türkiye Iraklı Kürtler Statükonun Meşruiyeti”,
Stratejik Analiz, No. 48, Nisan 2004, ss. 53-60.

Koç, S. Bahadır , “Arzın Merkezinde Seyahat: ABD Ulusal Güvenlik Konseyi”,
Avrasya Dosyası, Türk-ABD İlişkileri, No. 2, Mayıs 2005, ss. 240-264.

Koç, S. Bahadır ve Hasan, Mazin, “Irak'ta Direnişin ve İşgalin Gölgesinde
Demokrasi deneyi”, *Avrasya Dosyası: İslam ve Demokrasi*, C. 11, No. 3,
2005, ss. 113-149.

Koç, S. Bahadır , “Türk-Amerikan İlişkilerinde Dört Tarz-ı Siyaset”,
Stratejik Analiz, No. 63, Temmuz 2005, ss. 13-25.

Köni, Hasan, “Gulf Savaşı Sonrasında Ortadoğu'nun Durumu”, içinde *Değişen
Dünyada Türkiye ve Türk Dünyası Sempozyumu*, Ank: Hacettepe Üniv.
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens., 1993.

Köni, Hasan , “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, *Stratejik Analiz*, No. 38,
Haziran 2003, ss. 81-84.

Kösebalaban, Hasan, “Yeni Amerikan Güvenliği ve Uluslararası İlişkiler,
2023Dergisi, No. 19, Kasım 2002, ss. 34-38.

Kuloğlu, Armağan, “Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler Irak Krizi ve
Bölgesel İstikrar Arayışları”, *Stratejik Analiz*, ASAM Yayınları, No. 44,
Aralık 2003, ss. 41-46.

Kuloğlu, Armağan, “21.Yüzyılın Başlangıcında NATO Avrupa ve Türkiye”,
içinde Bal İdris (Der), *21.Yüzyıl Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel
Yayınları, 2004.

Kuloğlu, Armağan ve Saklaya F.Elif , “Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye,
Stratejik Analiz, No:48, Nisan 2004, ss. 23-32.

Kuloğlu, Armağan, “Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine
Stratejik Etkileri”, *Stratejik Analiz*, No. 62, Haziran 2005, ss. 74-83.

- Kuloğlu, Armağan ve Konur N.Çağrı, “ABD’nin Irak’a Müdahalesinin İkinci Yılında Orta Doğu ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, No. 58, Şubat 2005, ss. 37-44.
- Kuniholm, B. “Retrospect and Prospect: Forty Years of U.S. Middle East Policy”, *The Middle East Journal*, C. 41, No. 1, Kış 1987.
- Kuniholm, B. “Turkey and the West”, *Foreign Affairs*, C. 70, No. 2, İlkbahar 1991.
- Kurubaş, Erol, “Irak’ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı”, *Avrasya Dosyası: Jeopolitik Özel*, Ankara: ASAM Yayınları, 2002, ss. 125-158.
- Laçiner, Ömer, “Körfez Bunalımı ve Güney Bilinci”, *Birikim*, No. 16, Eylül 1990.
- Laçiner, Sedat, “Irak Krizi:Ortadoğu’nun Yeniden Yapılandırılmasının İlk Aşaması mı”, *Stratejik Analiz*, No. 35, Mart 2003, ss. 31-35.
- Laçiner, Sedat, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C. 11 No. 2, Ankara: ASAM Yayını, 2005, ss. 82-125.
- Laçiner, Sedat, “Kuzey Irak'ta Sınır Harbi”, *Türk harb-iş*, No:225, Şubat 2007, ss. 11-14.
- Larrabe, Stephen, “Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası: Yeni Boyutlar Yeni Güçlükler”, içinde Khalilzad Z. Lesser Ian O. ve Larrabe F.Stephen (der.), *Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Ankara: ASAM Yayını, 2001.
- Larrabe, F. Stephen, ve Lesser Ian O, “Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty”, *RAND*, 2002.
- Lesser, Ian O. “Köprü mü Engel mi? Soğuk Savaşın Ardından Türkiye ve Batı” içinde, Lesser Ian O ve Fuller Graham E.(der.), *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e*, (Çev. Gönenç Meral), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Lesser, Ian O. “Değişmekte Olan Bir Türkiye’de Batı’nın Çıkarları”, içinde Khalilzad Z. Lesser Ian O. ve Larrabe F. Stephen, *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, (Çev. Kuşçu Işık), Ankara: ASAM Yayını, 2001.
- Lesser, Ian O. “Türkiye’nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri”, içinde Makovsky Alan ve Sayarı Sabri (der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, Bursa: Alfa Yay, 2002.
- Lesser, Ian O, “Turkey the United States and the Delusion of Geopolitics”,

- Survival*, C. 48, No. 3, Sonbahar 2006, ss. 83-96.
- Loğoğlu, Faruk, “Türkiye-ABD İlişkileri: Bugün, Yarın”, *Stratejik Analiz*, No. 79, Kasım 2006, ss. 35-44.
- Makovsky, Alan, “Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası: Gelişme ve Sorunlar”, içinde Abramowitz Morton (der.), *Türkiye'nin Dönüşümü Ve Amerikan Politikası*, (Çev. Çakır Faruk ve Uslu Nasuh), Ankara: Liberte Yayıncılık, 2001.
- Makovsky Alan, “Turkey's Unfinished Role in the War on Terrorism”, *Insight Turkey*, C. 4, No. 1, Ocak-Mart 2002, ss. 41-48.
- Mazin, Hasan, “Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler” *Stratejik Analiz*, No. 48, Nisan 2004, ss. 34-46.
- Nation, R. Craig, “Rusya Birleşik Devletler Ve Kafkasya”, *Gen.Kur. Stratejik Araştırmalar Ens. Dış Basın Bülteni*, Mart 2007.
- Nişancı, Ensar , “Klasik Oryantalizmden Neo-Oryantalizme; İslam Demokrasi ve Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine”, *Avrasya Dosyası: İslam ve Demokrasi*, C. 11, No. 3, 2005, ss. 88-112.
- Olson, Robert, “Turkey-Iran Relations 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and the Kurds”, *Middle East Policy*, C. 9, No. 2, Haziran 2002, ss. 11-129.
- Oran, Baskın, “1960-1980 Görelİ Özerklik-3” içinde Oran Baskın (der.) *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, ss.674-680.
- Oran, Baskın, “Dönemin Bilançosu”, içinde Oran Baskın (der.), *Türk Dış Politikası (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2001, ss. 203-243.
- Oran, Baskın, “Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası”, içinde Oran Baskın (der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2001, s. 268.
- Oran, Baskın, “ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası”, *Birikim*, No. 14, Nisan 2003, ss. 10-25.
- Orhun, Ömür, “Turkey, Norway and the US in the New European Security Context”, *Foreign Policy*, No. 1-2, 1997, ss. 23-30.
- Özcan, Gencer, “Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi”, içinde Özcan Gencer ve Kut Şule (der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul: Büke Yayınları, 2000.
- Özdağ, Ümit, “Yeniden Yapılanan Orta Doğu”, *Stratejik Analiz*, No. 31, Kasım 2002, ss. 14-19.

- Özdağ, Ümit , “Irak Krizi: Askeri Müdahale ve Siyasi Gelecek”, *TÜSİAD-Boğaziçi Üniversitesi Dış Politika Forumu Konferansı*, İstanbul: 28 Şubat 2003.
- Özdağ, Ümit, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”, *Stratejik Analiz*, No. 40, Ağustos 2003, ss. 24-42.
- Özdağ, Ümit , “İstanbul Bombaları”, *Stratejik Analiz*, No. 45, Ocak 2004, ss. 30-42.
- Özdağ, Ümit, “ Kerkük Krizi ve Türkiye’nin Irak Politikası”, *21.Yüzyıl*, No:1, Ocak-Mart 2007.
- Özdemir, Haluk, “11 Eylül: Post Modern Savaşın Miladı Ya da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu”, *Süleyman Demirel Üniv. İİBF. Dergisi*, No.1, 2002.
- Özden, Z. ve Alantar O. “Türkiye-ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü”, içinde Özcan G. ve Kut Ş. (der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul: Buke Yayınları, 2000.
- Özkan, Güner , “Türk-Amerikan İlişkilerinde Kafkasya Faktörü”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C. 11, No. 2, 2005, ss. 138-162.
- Öztürk, O. Metin, “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Küresel Ölçekte Kaotik Bir Ortamın Habercisi Gibi”, *2023 Dergisi*, No. 19, Kasım 2002, ss. 14-24.
- Pala, Cenk, “Enerji Perspektifinden Türkiye-ABD İlişkilerinin Yeni Boyutu: Irak’ın Geleceğine İlişkin Bir Senaryo Denemesi”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C. 11, No. 2, 2005, ss. 184-211.
- Pala, Cenk ve Kanpolat, Hasan, “Bakü-Tiflis-Ceyhan: 21. Yüzyılın İpek Yolu”, *Stratejik Analiz*, No. 62, Haziran 2005, ss. 18-25.
- Parmaksız, Alaeddin, “ Kerkük’ün Jeopolitiği ve Türkiye”, *21. Yüzyıl*, No. 1, Ocak-Mart 2007.
- Purtaş, Fırat, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri”, *SAREN Güvenlik Stratejileri*, No. 2, Aralık 2005, ss. 7-31.
- Robertson, George, “NATO’nun Geleceği: Yeni Tehditlere Karşı Yeni Organizasyon” *SAREN Stratejik Boyut*, Kasım 2005, ss. 16-22 .

- Rudolf, Peter, “Bir Çıkış Yolu Olarak Caydırıcı Savaş: ABD ve Irak”, içinde *11 Eylül'den Sonra Türkiye'nin Politik ve Stratejik Konumu*, Ankara: Konrad Adenaur Vakfı Yayını, 2002.
- Seydi, Süleyman, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, *Türk Harb-İş*, No. 209, Ağustos 2004, ss. 15-21.
- Sezer, Duygu, “Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri”, içinde *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- Shwartz, B. ve Layne, C. “Yeni Büyük Strateji: ABD'ye Hegemonya Dışında Strateji Önerisi”, *2023 Dergisi*, No. 11, Mayıs 2002, ss. 22-30.
- Stein, Kenneth W. “Bush Doktrini: Orta Doğuda Seçici Müdahale”, *Gen.Kur.Bşk. SAREN Dış Basın Bülteni*, Mart 2003, ss. 17-23.
- Taşkıran, Cemalettin, “Irak'a Müdahale: Kuzey Irak ve Türkmenler”, *2023 Dergisi*, No. 13 Mayıs 2002, ss. 30-34.
- Taşkıran, Cemalettin, “Irak Türkleri: Musul Kerkük ve Türkiye”, *2023*, No. 17, Eylül 2002.
- Taşkıran, Cemalettin, “Türkiye-ABD: Güven Bunalımından Yeni Bir İşbirliğine mi?”, *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, C. 11, No. 2, Ankara: ASAM Yayını, 2005, ss. 30-38.
- Taşkıran, Cemalettin ve Çakmak, Haydar, “Kuzey Irak'ta Türk-ABD Politikaları ve PKK Terörü”, *Avrasya Dosyası: Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: ASAM Yayını, 2005, ss.73-82.
- Turan, İlter ve Barlas, Dilek, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikasına Etkileri”, içinde Sönmezoğlu Faruk (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- Uslu, Nasuh, “1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi”, *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, No. 2, 2000, ss. 203-232.
- Uslu, Nasuh, “Kıbrıs Sorunu”, içinde Bal İdris, (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Uzgel, İlhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, içinde Oran Baskın (der.), *Türk Dış Politikası: (1980-2001)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Uzgel, İlhan, “Türkiye'de Yeni Ulusal Savunma Doktrini”, içinde Oran Baskın (der.) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar, (1919-1980)*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

- Wilkei, Robert ,“Avrupa Kalesi: Avrupa Savunma ve Kuzey Atlantik İttifakının Geleceği”, *Gen. Kur. SAREN Dış Basın Bülteni*, Temmuz 2003.
- Wilkinson, M . James, “Amerika,Türkiye ve Yunanistan: Üç Kişi Kalabalıktır”, içinde (Der). Abromowitz Morton *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayıncılık, 2001.
- Yalçın, Semih, “Şark Meselesinden Büyük Orta Doğu Projesine”, 2023, No. 51, Temmuz 2005, ss. 19-24.
- Yeniçeri, Özcan, “AB ve ABD'nin Adım Adım Türkiye'yi Geriletten Stratejileri”, 2023 *Dergisi*, No. 67, Kasım 2006, ss. 6-14.
- Yılmaz , Hasan, “İstanbul’da Gerçekleşen Irak Zirvesinin Sonuçları ve Arapların Tepkisi”, *Stratejik Analiz*, No. 35, Mart 2003, ss. 41-54.
- Yılmaz, Hasan, “Kuzey Irak’ta Ortak Yönetimin Geleceği, *Stratejik Analiz*, No. 74, Haziran 2006, ss. 79-88.
- Yılmaz, Hasan , “Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler”, *Stratejik Analiz*, No. 37, Mayıs 2003, ss. 23-35.
- Yılmaz, Sait, “ABD İle Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, No. 371, Ocak 2002, ss. 71-81.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akdoğan, Ayhan, “Türkiye’nin AB Üyeliği Sürecinde Kıbrıs Meselesi”,
<http://www.harpak.tsk/içerik/HAK%20DERGİSİ.doc>. (17.05.2007).
- Axe, David, “Kerkük Petrolü Refah Kaynağı” *The Washington Times*, 04.04.2005.
<http://www.gnkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (25.08.2006).
- Barry, Tom, “Toward A New Grand Strategy For U.S”, *Foreign Policy*, 13 Aralık
2004. <http://www.irc-online.org/contend/45> (05.06.2006).
- Baran, Zeyno, “US-Turkish Relations Strained Further”,
<http://www.nixoncenter.org> (22.05.2006).
- Barkey, Hanry , “ABD ve Türkiye PKK Konusunda Karşı Karşıya Gelebilir”,
The Daily Star, 01.09.2005. <http://www.gnkur.tsk/bhi/habergöster.asp>
(16.09.2006).
- Başkan Bush’un West Point’te Yaptığı Konuşma,
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3html>
(1 Haziran 2002) (16.08.2006).
- Bila, Fikret, “1 Mart Dersleri”,
<http://www.milliyet.com.tr/2006/09/12/yazar/bila.html>.
(18.11.2006).
- Bila, Fikret, “Türkmen Lideri Ergeç: Kerkük Patlarsa İç Savaş Durdurulamaz”,
<http://www.milliyet.com.tr/2007/01/19/yazar/bila.html> (27.01.2007).
- Birch, Nicholas , “Kürt Konusu Ankara’nın ABD İle Bağlarını Yıpratıyor”,
The Washington Times, 29.07.2005,
<http://www.gnkur.tsk/bhi/habergöster.asp>.
(16.09.2006).
- Bole, Jim, “Irak Savaşı Türkiye-ABD İlişkilerine Gölge Düşürüyor”, *EU Observer*
28 Temmuz 2004, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (12.06.2006).
- Brzezinski, Zbigniew, “Hegemonik Bataklık”,
http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/enstitu/yayinlar/dıs_basın/temmuz2004.doc
(27.08.2006).
- Burns, Nicholas, “The US-Turkish Relationship beyond Iraq: Common Values,
Common Agenda”, 18 Temmuz 2005,

[http:// www.washingtoninstitute.org/template.Co7.php](http://www.washingtoninstitute.org/template.Co7.php) (22.04.2006).

Carlucci, Frank ve Larrabe F. Stephen , “Revitalizing U.S.-Turkey Relations”,
<http://www.washingtontimes.com/commentary/20050607-095000-7007page2.htm> (16.09.2006).

Cheney, Dick, “The Greater Middle East-The Bush Administration's Perspective”, 6 Şubat 2004,
<http://www.theglobalist.com/DBWeb/StoryId.aspx?StoryId=3754>
(19.05.2007).

Cook, Steven A. ve Randall Elizabeth, “ABD ve Türkiye: Kırılan İttifakı Yeniden Onarmak”,
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DİŞBASIN/2006/07/05.htm>
(18.12.2006).

Cragg, Anthony, “Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir Strateji Kavramı ”,
http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/enstitu/yayinlar/diŝ_basin/kasim1999.doc
(27.08.2006).

Crock, Stan, “Türkiye Geçiş Döneminde”, *Businessweek*, 11 Ağustos 2004,
<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (15.06.2006).

“Çuval Operasyonu Yine Gündemde”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/35500.asp>
(12.10.2006).

Daloğlu, Tülin , “Iraklı Kürtler ve Türkiye”, *The Washington Times*,
01.11.2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (15.07.2006).

Daloğlu, Tülin, “Kürtler ve Terörizm”, *The Washinton Times*, 02.05.2006,
<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (09.11.2006).

Dinella, Harry ve Sitalides John, “Türk-Amerikan İlişkilerini Tamir Etmek”,
The Washington Times, 27.07.2003,
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DİŞBASIN/2003/07/28.htm>.

Düzel, Neşe, “ABD ile Türkiye Arasındaki Sorunlu İlişkiler”
The Washington Times, 28.08.2003, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>,
(09.08.2006).

Elhaney, D. Mc , “Transatlantik Bağlarının Geleceği”
http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/enstitu/yayinlar/diŝ_basin/temmuz2000.doc
(27.08.2006).

Eligür, Banu, “Turkish-American Relations Since 2003 Iraq War: A Trouble Partnership”, <http://www.brandies.edu/centers/crown/publications>(19.07.2006).

Erhan, Çağrı, “Tezkerenin Reddi Türkiye'nin Önceliklerini ABD'ye Çok Daha Fazla Anlattı”, <http://www.haberaliz.com.tr>, 9 Mart 2003.

- “Fact Sheet: Broader Middle East and North Africa Initiative”,
US Department of State, <http://www.state.gov/e/eb/rls/fs/c11041.htm>
(17.05.2007).
- Finn, Helena Kane, “Turkey's Crisis, Iraq's Future, and the Wolfowitz Visit”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 23.07.2002.
http://www.ciaonet.org/pbei/winep/policy_2002/2002_639.htm (04.05.2006).
- Finn, Helena Kane, “Turkish Political Disarray: Why Now? What Next?”,
Policywatch, No:633, 10 Temmuz 2002,
<http://www.washingtoninstitute.org/watch/Policywatch/Policywatch2002/633.htm>.(12.04.2006).
- Finn, Helena Kane, “After the Ecevit Visit: Can Turks Pull Together to Complete the Necessary Reforms”, *Policywatch*, No. 597, 24 Ocak 2002,
<http://www.washingtoninstitute.org/watch/Policywatch2002/597.htm>.
(12.04.2006).
- Friedmen, George, “Iraq, Iran and Saudi Arabia”, *The Stratford Weekly*,
3 Haziran 2004. http://www.auto_sol.tao.ca/node/view/671 (08.06.2006).
- Fuller, Graham E, “Türkleri Gözardı Etmeyin” *Ortadoğu Ek*, 07.09.2005,
<http://www.genkur.tsk/bhihabergöster.asp> (13.09.2006).
- Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün Harp Akademilerinde Yaptığı Konuşma, 20 Nisan 2005, <http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>
(10.04.2006).
- Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi Sempozyumu Sonuç Bildirgesi
<http://www.iksv.org/detay.asp?id=34> (22.06. 2007).
- Gordon, Michael R, “Yeni Pentagon Planı: Almanya'daki Amerikan Askeri Sayısı Azalacak”, *New York Times*, 4 Haziran 2004.
<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp>.(09.08.2006).
- Gorvet, Jon, “Bush-Erdoğan Görüşmesinin Ardından ABD-Türkiye Stratejik Ortaklığı Halen Zayıf”, *Washington Report On Middle East Affairs*,
<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (28.08.2005).
- Göztepe, Ece, “ABD'nin Haklı Savaşı ve Uluslararası Hukuk”,
<http://www.ntv.msnbc.com/news/207177.asp> (13.09.2006).
- Howard, Michael, “Kerkük'te Etnik Şiddet Artabilir”, *GUARDIAN*, 04.08.2004.
<http://www.genkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (16.05.2006).
- International Herald Tribune, “Türkiye Hâlâ Güvenilir Bir Nato Müttefiki”,
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003> (05.05.2006).

- Ignatius, David, Türk Kozu”, *The Washington Post*, 16 Eylül 2003.
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003> (05.05.2006).
- “İsrail’le Tank Yenileme Krizi Aşıldı”, *ntvmsnbc*, 4 Mayıs 2005.
<http://www.ntvmsnbc.com/news/322182.asp> (12.06.2007).
- Kantarıcı, Şenol, “ABD-İrak Savaşları Sırasında Türk-Amerikan İlişkileri ve ABD Kongresinde Türkiye’ye Yönelik Ermeni Lobi Faaliyetleri”,
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (12.05.2007).
- Kay, Sean ve Yaphe, Judith , “Türkiye’nin Dış İlişkileri”,
http://www.harpak.tsk/sae/enstitu/yayinlar/diş_basin/mart1998.doc. (06.09.2006).
- Kissenger, Hanry , “İrak Üç Devlete Bölünebilir”,
<http://www.ntvmsnbc.com/news256715>. (12.11.2006).
- Klosson, Michael, “Freedom: The Mission Of American Diplomacy”,
<http://www.americanembassy.org.cy/USpolicy/speechlist.htm> (08.06.2007).
- Knowlton, Brian, “Türkler Asker Göndermeyi Onayladı Fakat Irak, Türk Askeri İstemiyor”, *International Herald Tribune*, 08 Ekim 2003.
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003/10/09.htm>.
- Koç, S. Bahadır, “11 Eylül’den den Sonra Türk-Amerikan İlişkileri: Eski Dostlar mı? Eskimeyen Dostlar mı?”
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (06.05.2006).
- Koç, Fatih, “Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesinin Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri”, *SAREN Stratejik Boyut*, No:2, Mart 2006.
http://www.harpak.tsk/sae/yayinlar/stratejik_boyut (12.08.2006)
- Kohen, Sami, ABD'nin Yeni Türkiye Gündemi”,
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (12.09.2006)
- Kraleiv, Nicholas, “ABD Türkiye’yi Kuzey Irak’taki Operasyonlar Konusunda Uyardı” *The Washington Times* 08.07.2003.
[http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003_\(28.08.2006\)](http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DIŞBASIN/2003_(28.08.2006))
- Larrabe, F.Stephen, “Türkiye Orta Doğu’yu Yeniden Keşfediyor”,
Foreign Affairs, Temmuz-Aralık 2007.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/diřbasin/2007/07/05x07x07.htm>
(10.07.2007).
- Matthews, Owen, “Kürdistan:Tehlikeli Geçit”, *Newsweek*, 30.04.2006
<http://www.gnkur.tsk/bhi/habergöster.asp> (12.08.2006).
- Mlade, Nicola, “Reaffirming the U.S-Turkey Relationship”, 17 Aralık 2004.

<http://www.americanprogress.org/site/pp.asp> (24.06.2006).

Monterey, David Y, “Önceden Müdahale”,
<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/turkish/art1.htm> (13.09.2006).

Ortadoğu-Ek, “Türk-ABD İlişkileri Stratejik Ortaklık mı?”
<http://www.genkur.tsk/bhi/habergoster.asp>. (09.08.2006).

Özdağ, Ümit, “Türkiye’nin Irak Politikasının Belirleyicileri”,
<http://www.harpak.tsk/kha/web/www/hts/makaleler.html> (29.03.06).

Özdağ, Ümit, “Kürt Devleti Kurulur mu”,
<http://www.harpak.tsk/kha/web/www/hts/makaleler.html> (29.03.2006)

Paris, Mark, “ Turkey's Future Direction and US-Turkey Relations”,
Ekim 2003 ,<http://www.washingtoninstitute.org/templateCo7.php>(15.06.2006)

Parris, Mark , “Ecevit to Washington: Opportunities for US-Turkish Relations”
Policywatch, No.592, 10 Ocak 2002.
<http://www.washingtoninstitute.org/watch/Policywatch2002/592.htm>
(08.04.2006).

Rubin, Michael, “A Comedy of Errors: American-Turkish Diplomacy and The
Iraq War”, *Turkish Policy Quarterly*, Kış 2005,
<http://www.meforum.org/articla/701> (18.08.2006).

Rühle, Michael, “Prag Zirvesinden Sonra Nato:11 Eylül’den Çıkarılan Dersler”,
http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/yayınlar/dış_basın/kasım2003.doc.(15.11.2006).

Sadi Ergüvenç’le Söyleşi,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/227718.asp> (12.11.2006).

Semiz, Hasan, “Genişletilmiş Ortadoğu Kapsamında Türkiye-ABD İlişkileri ve
Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri”,
<http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/enstitü/yayınlar/stratejikboyut/aralık2006.doc>
(13.07.2007).

Sullivan, John O, “Türkiye İkilemi, *Gen. Kur. SAREN Dış Basın Bülteni*, Kasım
2003. http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/yayınlar/dış_basın/kasım2003.doc
(25.05.2006).

The National Security Strategy of the United States of America, Eylül, 2002.
<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html> (12.04.06).

“The Alliance’s New Strategic Concept”,
<http://www.nato.int/docu/basic.txt/> (04.05.2006).

“Türkiye, Amerika ve Avrupa...Tuhaf Ortaklık”, *The Economist*, 29.09.2006
<http://www.genkur.tsk/bhi/habergoster.asp>.(11.12.2006).

- “Türkiye-Batı İlişkilerinin Geleceği”, *RAND*,
http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/yayınlar/dış_basın/mart2001.doc.
(24.08.2006).
- Valasek, Tomas, “Gerçeklerle Yüzyüze”,
<http://www.otan.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art3.html> (12.11.2006).
- Turkish-American Relations Will Improve, *Milliyet ABD*, 21 Aralık 2000.
- Turkish Daily News*, “Turkish-US Ties Bounce Back From Crisis”,
<http://www.special.turkishdailynews.com.tr/page.php.ID=37> (22.11.2006).
- White House, “The National Security of The United States of America”,
Washington, Eylül 2002. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.htm> (05.03.2006)
- White, John P, ve Deutch, John , “Güvenlik Dönüşümü” *Gen. Kur. SAREN Dış Basın Bülteni*, No.2, Kasım 2003.
http://www.harpak.tsk/sae/enstitü/enstitü/yayınlar/dış_basın/kasım2003.doc.
(24.05.06).
- Washington Post, “Türkiye’nin Irak Sorunu”,
<http://www.genkur.tsk/bhhaber/göster.asp>
(16.09.2006).
- NTVMSNBC, “Irak Savaşı Avrupa-ABD Bölünmesi Yarattı”,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/215378.asp> (23.11.2006).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/215378.asp> (12.11.2006)
- <http://www.ntv.msnbc.com/news/390473.asp> (14.12.2006).
- <http://www.ntv.msnbc.com/news/231009.asp> (12.11.2006)
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/193737.asp> (11.12.2006).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/224821.asp> (12.11.2006).
- <http://ntv.msnbc.com/news/204866.asp> (12.12.2006).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/406853.asp> (12.12.2006).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/396737.asp> (12.12.2006).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/240579.asp> (12.12.2006).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news328273.asp> (12.12.2006).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/399292.asp> (12.12.2006).

<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp> (05.05.2006).

<http://www.milliyet.com.tr/2006/11/05/son/sondun09.asp> (23.11.2006).

<http://www.hurriyet.com.tr/dünya/5842091.asp> (27.01.2007).

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=212153> (05.02.2007).

<http://www.radikal.com.tr/1999/11/13/dis/05abd.html> (19.06.2007).

<http://www.voanews.com/turkish/archive/2006-03/2006-03-31-voa1.cfm>(13.05.2007).

http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=19717
(13.06.2007).

<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPDBeyazKBol2Kis4.htm> (12.12.2006).

GAZETELER

“ABD Yeni Üsler Peşinde”, *New York Times*, Çev. Radikal Gazetesi, 21 Nisan 2003.

“AB Olmazsa ABD Olur”, *Akşam*, 2 Haziran 2007.

“ABD İran’a Karşı PKK’yı Kullandı”, *Akşam*, 4 Nisan 2007.

“AKKA Kafkasya’ya Giremiyor”, *Cumhuriyet*, 21 Mart 1998.

Bila, Fikret, “Kuzey Irak’ta Fotoğrafın Bütününe Bakmak”, *Milliyet*,
24 Şubat 2007.

Bila, Fikret, “ABD’nin Yarattığı Kuşku”, *Milliyet*, 15 Temmuz 2007.

Bila, Fikret, “Türkiye’nin ABD-Kuzey Irak-PKK Sorunu”, *Milliyet*,
17 Temmuz 2007.

“Bush Says Iraqi War was Extended Because of Turkey”, *The Weekly Standard*
29 Nisan 2003.

Cumhuriyet, 4 Kasım 1995.

Cumhuriyet, 17 Kasım 1995.

Çandar, Cengiz, “Türk-Amerikan İlişkilerinin Neresindeyiz”, *Bugün*,
05 Temmuz 2006.

Çongar, Yasemin “İnceldiği Yerden”, *Milliyet*, 21 Temmuz 2003.

“Çuval Uyarısı”, *Akşam*, 8 Nisan 2007.

Dağı, İhsan, “Washington’dan Notlar”, *Radikal*, 22 Ocak 2002.

Daloğlu, Tülin, “Türkiye’nin Paranoyası”, *The Washington Times*, 6 Mart 2007.

Ergan, Uğur, “İşte Stratejik Vizyon Belgesi”, *Hürriyet*, 5 Temmuz 2006.

Ergin, Sedat, “Felluce’den Brükseldeki Sessiz ABD Desteğine”, *Hürriyet*,
17 Aralık 2005.

Kaynak, Mahir, “Stratejik Ortaklık”, *Star*, 13 Haziran 2005.

Kohen, Sami, “Kötü Bir İlk”, *Milliyet*, 31 Mayıs 2007.

Sabah Gazetesi, 19 Ağustos 2001.

Said, Edward, “İslam ve Batı Yetersiz Etiketlerdir”, *The Observer*, 16 Eylül 2001.

The Washington Times, 29 Haziran 2003.

Ülsever, Cüneyt, “Camp David Ruhuna Göre(I):
Stratejik Ortaklık Kavramı Nedir”, *Hürriyet*, 13 Haziran 2003.

Ülsever, Cüneyt, “Camp David Ruhuna Göre(II):
Stratejik Ortaklığa Neden İhtiyaç Var”, *Hürriyet*, 16 Haziran 2005.

Ülsever, Cüneyt, “Camp David Ruhuna Göre (III):
AKP'nin Stratejik derinlik yaklaşımı ne işe yarıyor”, *Hürriyet*, 18 Haziran 2005

Washington Büyükelçisi Nabi Şensoy'la Mülakat, *AKŞAM*, 23 Nisan 2006.

Yetkin, Murat , “ ABD İle Neyin Ortaklığı”, *Radikal*, 22 Ağustos 2006.